

Izdavač
JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca F BiH

Za izdavača
dr.sc.Arben Murtezić

Urednici
dr.sc. Arben Murtezić
dr.sc. Davor Trlin

Recenzenti
Prof. dr. Zinka Grbo, dekanesa i redovna profesorica Pravnog
fakulteta Univerziteta u Sarajevu
Doc. dr. Viktorija Haubrich, docentica na Pravnom fakultetu
Sveučilišta u Mostaru
Doc. dr. Dženana Radončić, docentica na Pravnom fakultetu
Univerziteta u Zenici

Lektura
Mustafa Zvizdić

Štampa
PRINT-GS d.o.o. Travnik

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo
347.9:340.134(497.6 FBiH)(082)

PERSPEKTIVE reforme parničnog zakonodavstva u Bosni i
Hercegovini : zbornik radova / uredili Arben Murtezić, Davor Trlin. -
Sarajevo : Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH, 2022. - 414 str. ;
21 cm

Summaries. - Bibliografija uz svaki rad.
ISBN 978-9926-8540-3-4
1. Murtezić, Arben 2. Trlin, Davor
COBISS.BH-ID 47858950

Zbornik radova

**PERSPEKTIVE REFORME
PARNIČNOG ZAKONODAVSTVA U
BOSNI I HERCEGOVINI**

Uredili

dr.sc.Arben Murtezić

dr.sc.Davor Trlin

Sarajevo, februar 2022.godine

SADRŽAJ

Dr.sc. Arben Murtezić

Pregovor	5
----------------	---

Dr.sc. Davor Trlin

Izvještaj sa stručnoga savjetovanja "Perspektive reforme parničnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini"	7
Zaključci	9

Prof.dr.sc. Jozo Čizmić

„Neka razmatranja o nužnosti strukturalnih promjena odredaba Zakona o parničnom postupku FBiH“	11
1.Uvod	13
2.Kritički osvrt	17
3.Širi pravni okvir	21
4.Noveliranje ili novi ZPP	22
5.Sudske mjere osiguranja	25
6.Arbitražni postupak	26
7.Pogrešna i nepotupna ocjena stanja	27
8.Predstadij parničnog postupka.....	35
9.Sudske pristojbe/takse.....	36
10.Presuda bez održavanja rasprave	37
11.Informaciono-komunikacijska tehnologija (digitalizacija) u parničnom postupku.....	37
12.Ustrojavanje tzv.Specijaliziranih sudova	44
13.Što s posebnim postupcima?	46
14.Nove vrste tužbi.....	47
15.Prijedlozi funkcionalnih izmjena ZPP-a.....	51
16.Zaključak	93
Korištena literatura	96
Summary.....	100

Doc.dr. Branka Babović Vuksanović

Perspektive digitalizacije parničnog postupka	103
1.Uvod	104
2.Tehnologija u parničnom postupku	106
2.1. Kako tehnologija može služiti sudu?	107
3. Digitalizacija parničnog postupka u regionu	108

4. Standardi Evropske unije u oblasti digitalizacije parničnog postupka	110
5. Upotreba tehnologije s aspekta Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine	114
6. Preporuke za izmjenu Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine	117
7. Zaključak	124
Literatura	125
Summary	129

Dr. Ranka Račić

Osvrt na Novele Zakona o parničnom postupku Crne Gore	131
1. Uvodna razmatranja	133
2. Novele Zakona o parničnom postupku	137
2.1. Proširenje pravnog okvira o „slobodnoj ocjeni“	147
2.2. Presuda bez održavanja rasprave	151
2.3. Presuda po uzoru	154
2.4. Zabrana višekratnog ukidanja presude	155
2.5. Ukidanje prvostepene presude i vraćanje predmeta prvostepenom sudu da ponovo izradi presudu	159
2.6. Naknada troškova u sporovima male vrijednosti	161
3. Zaključak	162

Doc.dr.sci. Smajo Šabić

Sažetak	165
Objective modifications of the lawsuit during the preparatory hearing	167
Uvod	169
1. Preinaka tužbe	170
2. Objektivna preinaka tužbe	175
3. Pravni položaj tužitelja kod objektivne preinake tužbe u toku pripremnog ročišta	178
3.1. Pravni položaj tuženog kod objektivne preinake tužbe u toku pripremnog ročišta	181
3.2. Dopustivost objektivne preinake tužbe u toku pripremnog ročišta	182
3.3. Vrijeme potrebno za izjašnjenje po preinačenoj tužbi	188
4. Pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u uporednim pravnim sistemima	190
5. Postojeći način uređenja objektivne preinake tužbe u Bosni i Hercegovini <i>de lege lata</i>	196

Zaključak	200
Dr.sci. Muhamed Cimirotić	204
Ocjena dokaza na sjednici vijeća drugostepenog suda (stanje <i>de lege lata</i> i prijedlog <i>de lege ferenda</i>)	203
Kratko o ocjeni dokaza	204
O načelu neposrednosti	206
Izvor spoznaje o činjenicama	208
Razlozi ukidanja prvostepenih presuda-„pogrešne ocjene dokaza“ i/ili „propuštanje ocjene dokaza“	220
Pogrešna ocjena dokaza	234
Propuštanje ocjene dokaza	238
Ocjena svih (svakog) dokaza u drugostepenom postupku na sjednici vijeća	247
Zaključak	258
Bibliografija	263
Summary	266
Mr.sci. Adnan Baručija	
Osvrt na zakonska rješenja u Zakonu o parničnom postupku u svrhu ujednačavanja sudske prakse	271
1.Uvod	274
2.Pojedina bosanskohercegovačka rješenja u svrhu ujednačavanja sudske prakse	278
3.Panel za ujednačavanje sudske prakse	280
4.Revizija kao pravno sredstvo za ujednačavanje sudske prakse	287
5. Postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja	291
6.Dužnost poštivanja pravnih stavova izraženih u konačnoj presudi Evropskog suda za ljudska prava kojom je utvrđena povreda osnovnog ljudskog prava i slobode	299
7.Obaveznost pravnih stavova Ustavnog suda BiH	301
8. Vezanost za utvrđenje iz presude povodom tužbe za zaštitu kolektivnih interesa	304
9.Obaveznost pravnih stavova sjednica sudskih odjeljenja i sjednica sudija kao instrument ujednačavanja sudske prakse	305
10. Stajalište Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda BiH prema neujednačenoj sudskoj praksi	309
11.Zaključak	315

Bibliografija	318
Doc.dr.sc.Adis Poljić	
Troškovi parničnog postupka-problemi u primjeni i prijedlozi <i>de lege ferenda</i> s osvrtnom i na druge <i>de lege ferenda</i> prijedloge	323
1.Uvod	325
2.Pojam troškova parničnog postupka	325
3.Djelimičan uspjeh u parnici.....	327
3.1.Svaka stranka snosi svoje troškove.....	327
3.2.Nadoknada razmjernog dijela troškova drugoj stranci	329
3.2.1.Kvantitativni uspjeh u parnici.....	330
3.2.1.1.Uspjeh tužioca predstavlja neuspjeh tuženog i obratno	330
3.2.1.2.Pravo na troškove ima stranka sa većim uspjehom u parnici.....	335
3.2.1.3.Ocjena uspjeha parničnih stranaka po fazama u postupku.....	336
3.2.1.4.Uspjeh tužioca ne predstavlja neuspjeh tuženog i obratno	341
3.2.2.Kvalitativni uspjeh	349
4.Troškovi umješaka.....	351
5.Načini odlučivanja o troškovima drugostepenog postupka	357
5.1.Odbacivanje ili odbijanje žalbe	358
5.2.Preinačenje odluke ili ukidanje odluke i odbacivanje tužbe	359
5.3.Ukidanje odluke i vraćanje predmeta na ponovno suđenje	363
6.Troškovi kod mjere osiguranja.....	366
7.Nužni troškovi parničnog postupka	369
8.Troškovi suparničara	376
9.Troškovi privremenog zastupnika	377
10.Troškovi zastupnika za primanje pismena.....	380
11.Blagovremeno polaganje troškova za izvođenje dokaza	381
12.Kamata kod troškova parničnog postupka.....	385
13.Konačno plaćanje troškova postupka koji su bili predmet prethodnog oslobađanja od plaćanja troškova postupka.....	390
14.Zaključak sa prijedlozima <i>de lege ferenda</i>	393
Literatura	407

PREDGOVOR

Fokus opšte javnosti je na krivičnom pravosuđu i zakonodavstvu i to nije slučaj samo u Bosni i Hercegovini. Rezultat toga je da su sredstva i naponi koje državne institucije i međunarodne organizacije ulažu u ovoj oblasti često daleko veća nego što je to slučaj u građanskoj oblasti.

Imajući ovo u vidu, Centar za edukaciju sudija i tužioca Federacije Bosne i Hercegovine je uložio dodatne napore da uključi nosioce pravosudnih funkcija, kao i druge stručnjake iz prakse, te predstavnike akademske zajednice u postupak unapređenja parničnog zakonodavstva.

Toj misiji se priključio AIRE Centar, renomirana nevladina organizacija sa sjedištem u Londonu. Tako je kroz projekat „Jačanje BiH sudskih kapaciteta i harmonizacija domaćih zakona i pravnih normi i usklađivanje sa evropskim standardima”, a koji se provodi pod pokroviteljstvom Vlade Ujedinjenog Kraljevstva, dana 17. i 18.09.2021. godine, organizovano stručno savjetovanje o reformi parničnog zakonodavstva. Učesnici na savjetovanju su bile sudije, advokati, pravobranioci, predstavnici institucija za besplatnu pravnu pomoć, nadležnog ministarstva pravde, Institucije Ombudsmana za ljudska prava u BiH te akademske zajednice, dok su izlagači bili vodeći stručnjaci iz akademske zajednice za građansko procesno pravo u regionu (prof. dr. Jozo Čizmić, doc. dr. Branka Babović Vuksanović i prof. dr. Ranka Račić) i sudije pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini (doc.dr.sci. Smajo Šabić, Goran Nezirović, dr. Muhamed Cimirotić, mr. sc. Adnan Baručija i doc.dr. Adis Poljić).

Izlagачima je ostavljeno da po vlastitom nahođenju obrade određene teme iz parničnog zakonodavstva u kojima su uočili određene nedostatke ili za koje imaju prijedloge za unapređenje. S tim u vezi, teme koje su obrađene kroz savjetovanje se odnose na cjelokupan parnični postupak (digitalizacija parničnog postupka, objektivna preinaka tužbe u toku pripremnog ročišta,...), ali i na pojedinačne institute parničnog postupka (troškovi parničnog postupka,...). Odabir tema koje su izložene je za cilj imao aktivno uključivanje i podsticanje ostalih učesnika na diskusiju. Pored prijedloga izlagača, u pripremi savjetovanja prikupljeni su i prijedlozi pravosudne zajednice, advokature, notarijata, institucija za besplatnu pravnu pomoć kao i akademske zajednice.

Obradom različitih tema izlagači su istakli određene nedostatke u postojećim odredbama Zakona o parničnom postupku te došli do zajedničkog zaključka da je neophodno pristupiti temeljnoj reformi parničnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, kao i da je potrebno izmijeniti pojedine odredbe postojećeg Zakona o parničnom postupku na način da se iste prilagode evropskim direktivama i standardima Evropskog suda za ljudska prava.

Imajući u vidu gore navedeno, Zbornik radova koji je rezultat opisanog savjetovanja bi trebao biti prvi korak koji bi stručnoj i profesionalnoj javnosti dao impuls za uključenje u proces transformacije građanskog procesnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, a koji bi u svakom slučaju za konačni cilj imao unapređenje efikasnosti pravosuđa.

dr.sc. Arben Murtezić

dr.sci. Davor Trlin

**IZVJEŠTAJ SA STRUČNOG SAVJETOVANJA
„PERSPEKTIVE REFORME PARNIČNOG
ZAKONODAVSTVA U BOSNI I HERCEGOVINI”**

AIRE centar (Advice on Individual Rights in Europe) i Centar za edukaciju sudija i tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine (CEST FBiH) organizovali su stručno savjetovanje o reformi građanskog parničnog procesnog prava FBiH. Savjetovanje se održalo dva dana, 17./18.9. 2021. godine, u sali hotela „Hollywood“ na Ilidži. Savjetovanje se organizovalo u okviru projekta „Jačanje bh. sudskih kapaciteta i harmonizacija domaćih zakona i pravnih normi i usklađivanje s evropskim standardima”, koji se provodi pod pokroviteljstvom Vlade Ujedinjenog Kraljevstva. Učesnici su bili sudije, advokati, pravobranioци, predstavnici institucija za besplatnu pravnu pomoć, nadležnog ministarstva pravde, Institucije ombudsmena za ljudska prava u BiH, te akademske zajednice.

AIRE centar i CEST FBiH od 2014. zajedno realizuju brojne projekte usmjerene ka jačanju vladavine prava u Bosni i Hercegovini i kapaciteta domaćih sudova da štite i unapređuju osnovna prava i slobode. Savjetovanje je nastavak saradnje na edukacijama sudija građanskog referata u BiH, a u junu su AIRE centar i CEST FBiH održali online okrugli stol za istu ciljnu grupu u kojem je provejavao član 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Na okruglom stolu je

predstavljena analiza ekspertskeg tima VSTV o kvalitetu sudskih odluka u sudovima u BiH, a govorilo se i o arbitražnom sudovanju, rješavanju spornih pravnih pitanja te pisanju presuda i drugih odluka u građanskom sudskom postupku.

Prije moderirane diskusije, izlagači su prvog dana u dva panela iznijeli teze o izabranim segmentima parničnog sudovanja, te mogućim pravcima za transformaciju parničnog procesnog prava. Prvi blok predavanja se odnosio na teorijske aspekte i regionalnu perspektivu Hrvatske, Srbije i Crne Gore (izlagači su bili vodeći stručnjaci iz akademske zajednice za građansko procesno pravo u regionu: prof.dr. Jozo Čizmić, redovni profesor Pravnog fakulteta u Splitu; doc.dr. Branka Babović Vuksanović, docentica Pravnog fakulteta u Beogradu, te prof. dr. Ranka Račić, profesorica pravnih fakulteta u Banjoj Luci i Istočnom Sarajevu). U drugom panelu su izabrane teme iz praktičnih aspekata primjene ZPP-a FBiH predstavili: doc.dr.sci. Smajo Šabić, sudija Kantonalnog suda u Sarajevu; Goran Nezirović, sudija Vrhovnog suda FBiH; dr. Muhamed Cimirotić, sudija Kantonalnog suda u Bihaću; mr. sc. Adnan Baručija, sudija Kantonalnog suda u Zenici i doc.dr. Adis Poljić, sudija Osnovnog suda u Zvorniku. Fokus ovih izlaganja je bio na nužnosti strukturalnih promjena ZPP-a FBiH, digitalizaciji parničnog postupka, objektivnoj preinaci tužbe u toku pripremnog ročišta, postupcima po pravnim lijekovima, spornom pravnom pitanju, ujednačavanju sudske prakse, te troškovima parničnog postupka.

Uvodničar u drugi dan savjetovanja je bio doc.dr.sci. Smajo Šabić, koji je učesnicima predstavio rezultate istraživanja svoje doktorske disertacije na temu „Pravni položaj parničnih

stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom“. Nakon toga je uslijedila analiza dostavljenih prijedloga za izmjene i dopune ZPP-a FBiH.

Kako bi konferencija odgovarala svojoj svrsi, CEST FBiH je izvršio analizu potreba pravosuđa i nosilaca pravosudnih funkcija, pa su rukovodioci pravosudnih institucija u FBiH, kao i drugih organizacija koji primjenjuju norme Zakona o parničnom postupku FBiH, pozvani da dostave prijedloge i sugestije koji se odnose na izmjene i dopune zakona kako bi one bile predmet diskusije na samoj konferenciji.

Dobijeni rezultati istraživanja postojećih odredbi Zakona o parničnom postupku pokazuju da je neophodno pristupiti temeljitoj reformi parničnog postupka u Bosni i Hercegovini kako bi zakon odgovorio potrebama prakse i principima vladavine prava u pravnom sistemu BiH i time doprinio ukupnom poboljšanju efikasnosti pravosuđa u BiH.

Na kraju zasjedanja jednoglasno su usvojeni sljedeći:

ZAKLJUČCI

1. S obzirom da postojeći Zakon o parničnom postupku FBiH s njegovim izmjenama i dopunama je na snazi već punih 18 godina, iskustva u primjeni zakona pokazuju, a što je i jedinstven stav učesnika konferencije, da je potrebno što hitnije pristupiti temeljitoj reformi parničnog postupka kako bi se na

kvalitetan način upotpunili nedostajući stadiji toka parničnog postupka, te izmijenile postojeće odredbe zakona s ciljem prilagođavanja istih Evropskim direktivama te standardima koje zauzima Evropski sud za ljudska prava, te uporedno pravnim rješenjima.

2. Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine o navedenoj potrebi reforme parničnog postupka FBiH pisano će upoznati Visoko sudsko i tužilačko vijeće te nadležno Ministarstvo pravde Federacije BiH, te od istog zahtijevati da se pisano očituju u pogledu davanja saglasnosti i podrške budućoj reformi te eventualnog formiranja radnog tijela koje bi bilo nosilac svih aktivnosti vezanih za planiranju reformu zakona.

3. Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine o svim navedenim aktivnostima upoznat će Centar za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske te nadležno Ministarstvo pravde Republike Srpske radi eventualnog zajedničkog pristupa reformi parničnog postupka, a sve u cilju postizanja jedinstvenih zakonskih rješenja u Bosni Hercegovini.

4. Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine objedinit će sve prijedloge izmjena i dopuna parničnog postupka, pristigle usmeno u toku održavanja konferencije, kao i prijedloge koji su pristigli u pisanoj formi, a koji će poslužiti kao polazna osnova za temeljitu reformu parničnog postupka.

prof.dr.sc. **Jozo Čizmić**,
redoviti profesor u trajnom zvanju
Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu
jcizmic@pravst.hr

NEKA RAZMATRANJA O NUŽNOSTI STRUKTURALNIH PROMJENA ODREĐABA ZAKONA O PARNIČNOM POSTUPKU FBiH ¹

Sažetak

Kroz ovaj rad utvrđeni su i precizno navedeni određeni problemi koji se javljaju u toku parničnog postupka, a koji utječu na ukupan pravni položaj parničnih stranaka u pogledu obima njihovih prava i obveza, te zakonom dopuštenih pravnih mehanizama neophodnih za kvalitetno disponiranje tužbenim zahtjevom, a koji nedostaci posljedično utječu na sam tijek parničnog postupka.

Uzimajući u obzir navedene nedostatke, s posebnim osvrtom na znanstvenoistraživački rad, određena usporedno-pravna rješenja, procesno-pravnu teoriju, te posebno uzimajući u

¹ Podloga za izradu rada bio je članak: ČIZMIĆ, J. – ŠABIĆ, S., *Da li je došlo vrijeme za noveliranje Zakona o parničnom postupku FBiH i RS?*, Sudska praksa - domaća i strana, Privredna štampa, Sarajevo, broj 83, godina XVII, 2020, str. 31-62.

obzir istraženu sudsku praksu, kroz ovaj rad predložena su određena rješenja „de lege ferenda“, koja mogu poslužiti kao kvalitativna osnova za buduću reformu Zakona o parničnom postupku, a što bi se moglo posljedično pozitivno odraziti na bolje i kvalitetnije uređen pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka, pa samim tim i veći stupanj pravne zaštite tijekom postupka. Držimo kako će navedena rješenja predložena kroz ovo istraživanje stvoriti pretpostavku da parnični postupak bude funkcionalniji uz postizanje potpune ravnopravnosti parničnih stranaka u toku parničnog postupka. U radu je posebni naglasak stavljen na potrebu strukturalne reforme parničnog postupka, a smatrali smo korisnim i opravdanim na kraju ukazati i na neke probleme i rješenja de lege ferenda funkcionalne prirode.

Ključne riječi: parnični postupak, učinkovitost parnične procedure, reforma ZPP-a.

1. UVOD

1.1. Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 53/03, 73/05, 19/06, 98/15 dalje - **FZPP**) je propis kojim se na prostoru Federacije BiH cjelovito određuju pravila postupaka na temelju kojih sudovi raspravljaju i odlučuju u građanskopravnim sporovima. Zakon o parničnom postupku jedan je od procesnih zakona koji, u okviru svojih ustavnih ovlasti, donosi Federacija Bosne i Hercegovine, propisujući pravila postupka koja će na jednak i jedinstven način garantirati ostvarenje i zaštitu subjektivnih prava građana i pravnih osoba pred sudovima. Zakon o parničnom postupku donesen je s pretenzijom da na suvremen način uredi rješavanje sporova s domaćim, ali i međunarodnim elementom. FZPP je svakako zakon koji u pravnoj praksi koristi najširi krug korisnika. Dakle, nesporno je da je FZPP unio niz pozitivnih novina i rješenja u parnični postupak Federacije BiH, koji značajno doprinosi ostvarenju načela procesne ekonomije i efikasnosti vođenja postupka kroz (skraćivanje rokova, jačanje procesne discipline, priklanjanje raspravnom načelu, monokratsko suđenje, isključivanje zahtjeva za zaštitu zakonitosti, uvođenje obaveznog odgovora

na tužbu i presude zbog propuštanja, efikasnija pravila o dostavi i sl.). Također, pozitivno je i to što se izradi zakona o parničnom postupku pristupilo istovremeno u oba entiteta u Bosni i Hercegovini, te da je u konačno usvojenom tekstu u entitetima postignut visok stupanj harmonizacije. Mogli bismo kazati da je time parnični postupak na razini Bosne i Hercegovine *de facto* uređen na jedinstven način, uz manje razlike koje su posljedica različitosti entitetskog i pravosudnog ustroja.

1.2. Parlament Federacije Bosne i Hercegovine na sjednici Predstavničkog doma od 27. 10.2015. godine i na sjednici Doma naroda od 19.11.2015. godine usvojio je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (dalje - **novela**), a objavljen je u Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine, broj 98/15, od dana 23. 12.2015. godine, te je stupio na snagu 31.12.2015. godine. Treba napomenuti da je i u Republici Srpskoj 2013. godine donesen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku Republike Srpske, objavljen u „Službenom glasniku RS“, broj 61/13 od 19. 7. 2013. koji je gotovo identičnog sadržaja i rješenja kao i ova novela ZPP-a Federacije iz 2015. godine. Odredbe Novele ZPP-a RS i Novele

FZPP-a su gotovo identične, uz neznatne pojmovne, jezične i nomotehničke razlike te razlike uvjetovane drukčijom organizacijom i nazivima unutar pravosudnih sastava na nivou entiteta.

Što se razloga za donošenje Novele tiče, zakonodavac je, analizirajući postojeće zakonsko rješenje u oblasti provođenja parničnog postupka, te uzevši u obzir sve činjenice koje ukazuju na određene nejasnoće i nepreciznosti u postojećim zakonskim odredbama, pristupio izradi Novele kako bi se postiglo kvalitetno zakonsko rješenje. Kako je sam predlagatelj tvrdio, pri tome su uzete u obzir mnoge primjedbe i preporuke proizašle iz konkretnih slučajeva u sudskoj praksi, a posebno one koje su se odnosile na neprecizne formulacije pojedinih zakonskih normi pri čemu je dolazilo do mnogih dilema u primjeni i odugovlačenju postupka.

Potreba za doradom i unapređenjem važećeg zakonskog teksta proizašla je iz višegodišnje primjene istog, s obzirom da se kroz jedan duži vremenski period pokazalo nedostatnim važeće zakonsko rješenje za pojedine životne probleme koji se stavljaju pred sudove, radi njihovog rješavanja u parničnom postupku, a koji nisu normirani ili su djelomično normirani u važećem tekstu. Prevladalo je mišljenje da dosadašnja zakonska

rješenja dopuštaju dugotrajno i nepotrebno vođenje parničnog postupka, da sadrže brojne odredbe kojima se, s obzirom da je pitanje pokretanja postupka dispozicija stranke, na parnični sud prevaljuje obiman i nepotreban teret poduzimanja procesnih radnji, koje bi po prirodi stvari trebalo stranke da poduzmu.

Rješenjima iz novele htjelo se sudu dati nešto drugačija uloga - autoriteta koja mu kao sudu pripada, uloga „usmjerivača stranaka“ i „kontrolora“ da li se stranke koriste svojim procesnim pravima datim im zakonom, uz zadatak suda da se stara da se, u skladu s propisanim pravilima postupka, do sudske istine dođe u što kraćem roku i sa što manje troškova. Potreba za doradom i unaprjeđenjem važećeg zakonskog teksta proizašla je, dakle, iz njegove višegodišnje primjene, s obzirom na to da se kroz duži vremenski period pokazalo nedostatnim postojeće zakonsko rješenje za pojedine životne probleme koji se stavljaju pred sudove, a koji nisu ili su djelimice normirani. Potreba za ovim izmjenama i dopunama FZPP-a proizašla je iz nužnosti redefiniranja i uklanjanja pravnih instituta koji posljedično usporavaju tok parničnog postupka, kroz uvođenje novih rješenja koja će osigurati uvjete za ostvarenje učinkovitosti parničnog postupka, te u konačnici pružiti veću

pravnu sigurnost i vladavinu prava. U tom smislu, jedan dio usvojenih izmjena usmjeren je na to da se ubrzaju postupci pred sudovima, drugi dio imao je za cilj da se pojasne odredbe koje su u praksi bile različito tumačene od strane sudaca, tj. ujednačavanja sudske prakse i, konačno, dio odredaba je bio usmjeren na popunjavanje pravnih praznina. Pri izradi Novele su u obzir uzete primjedbe i preporuke proizašle iz konkretnih slučajeva u sudskoj praksi, a posebno one koje su se odnosile na neprecizne formulacije pojedinih zakonskih normi koje su stvarale dvojbu u primjeni istih, a što je posljedično dovodilo do nepotrebnog i odugovlačenja postupaka (tako je saopćio Ured za odnose sa javnošću Vlade FBiH).

2. KRITIČKI OSVRT

2.1. Sedamnaest godina od donošenja potpuno novih zakona o parničnom postupku u BiH te sedam, odnosno šest godina od donošenja vrlo opsežnih novela tih zakona, **razdoblje je nakon kojega se mogu dati objektivne i utemeljene ocjene o ostvarenju ciljeva zbog kojih je taj zakon donesen i noveliran.** U tom smislu, može se dati i procjena o primjeni FZPP-a, koji je u parnični postupak FBiH unio značajne i

opsežne promjene, koje su prvenstveno trebale doprinijeti da se u parničnom postupku dodatno poveća efikasnost suđenja, te da se izbjegne nepotrebno odugovlačenje toka postupka. I pored izvršenih navedenih izmjena i dopuna zakona o parničnom postupku, u svakodnevnoj sudskoj praksi se pokazalo da postojeći parnični postupci u Bosni i Hercegovini i dalje sadrže određene nedostatke i pravne praznine koje posljedično utječu na ravnopravnost parničnih stranaka u toku parničnog postupka, nepotrebno odugovlačenje toka postupka, te u konačnici tako uređeni postupci ostavljaju prostor i mogućnost da sudovi u svakodnevnom radu u pojedinim stadijima toka parničnog postupka različito postupaju što se u konačnici odražava na ukupnu pravnu sigurnost stranaka u toku postupka.

2.2. Da je postojeće odredbe zakona o parničnom postupku neophodno mijenjati i dopunjavati, pokazuju i aktivnosti više sudova u Bosni i Hercegovini (Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu, Općinski i Kantonalni sud u Zenici, Općinski i Kantonalni sud u Tuzli te Opštinski i Okružni sud u Banjoj Luci) koji su zbog takvih nedostajućih zakonskih odredbi donijeli **smjernice za postupanje u parničnim postupcima**, kojim smjernicama su uredili određene stadije parničnog

postupka koji uopće zakonski nisu propisani ili su nedostatno uređeni, a kao takvi prisutni su u svakodnevnoj praksi sudova. Spomenute smjernice koriste sudovi u svakodnevnom radu i iste predstavljaju jedinstvene stavove usuglašene od strane prvostepenih i drugostepenih sudova. Kao takve smjernice će vjerojatno ostati na snazi s njihovim eventualnim dopunama sve do donošenja novog zakona o parničnom postupku kojim će biti na jedan sveobuhvatan način uređen parnični postupak. Upravo navedene smjernice ukazuju na neophodnost temeljite reforme parničnog postupka u kojem postupku će parničnim strankama biti osiguran jednak i ravnopravan pravni položaj a da pri tom se onemogući svako nepotrebno odugovlačenje toka parničnog postupka.

2.3. Usto, potrebno je ukazati da je Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine već u godišnjem izvještaju za 2017. godinu utvrdilo potrebu iniciranja izmjene Zakona o parničnom postupku s ciljem izmjene odredaba koje utiču na efikasnost trajanja sudskog postupka. Prvenstveno izmjena u pogledu jačanja procesne discipline u cilju što efikasnijeg i ekonomičnijeg sudskog postupka, te njegovog kraćeg trajanja, ujednačene i striktno primjene

procesnih odredbi koje se odnose na odgađanje i odlaganje ročišta, dokaze i sve druge radnje u postupku koje utiču na ispunjenje spomenutog cilja, rješavanja sporova alternativnim/mirnim putem, a posebno zaključenja sudske nagodbe, naročito poboljšanje odredbi o dostavi sudskih pismena, kako bi se onemogućile zlouporabe pojedinih odredbi u pogledu izbjegavanja prijema sudskih pismena od strane stranaka, uspostava adekvatnog sustava dostavnih službi i dodatno osposobljavanje sudskih i poštanskih dostavljača, odredbe koje propisuju rokove za poduzimanje svake radnje kako suda, tako i stranaka. Smatra se kako bi se na ovaj način osigurao efikasniji, kraći i jeftiniji postupak, te postiglo obostrano zadovoljstvo stranaka u toku postupka.

2.4. Potreba za izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku nužna je radi otklanjanja problema u primjeni zakona i unapređenja funkcioniranja pravosudnog sustava, ubrzanja i skraćivanja trajanja sudskih postupka, a time i smanjenja troškova parničnog postupka. Nije nam isključiva namjera i cilj navesti sve probleme koji se u praksi javljaju u primjeni odredaba parničnih zakona, a pogotovo ne mislimo tvrditi da su navedeni problemi najveći i najznačajniji. Navest ćemo samo neke od uočenih problema kako bi se barem donekle

opravdala i izložila javnoj raspravi početna hipoteza o potrebi noveliranja parničnog zakonodavstva u BiH, s posebnim osvrtom na potrebu strukturalnih izmjena.

3. ŠIRI PRAVNI OKVIR

3.1. BiH je potpisnica Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju čime se je obvezala svoje zakonodavstvo uskladiti s pravnom stečevinom Europske unije. Bosna i Hercegovina je 15. veljače 2016. godine podnijela zahtjev za članstvo u Europskoj uniji na temelju kojega je Vijeće EU-a 20. rujna iste godine od Europske komisije zatražilo analitičko mišljenje o zahtjevu BiH. S obzirom da je Bosna i Hercegovina tako podnesenim zahtjevom iskazala namjeru pristupanja Europskoj uniji, ciljano noveliranje odredaba FZPP-a bi bilo i ispunjenje obaveze **usklađivanja domaćeg parničnog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU-a** na tom području, a odredbe parničnog postupka svakako bi trebalo uskladiti s brojnim uredbama Europskog parlamenta i Vijeća, ali i s brojnim presudama Europskog suda pravde i Suda za ljudska prava, koje su presedanskog značaja i učinka.

3.2. Prilikom noveliranja odredaba zakona o parničnom postupku **nužno je pratiti iskustva susjednih zemalja** i nastojati dostići određenu dozu usklađenosti njihovim rješenjima. Naime, trebalo bi uvažavati pravnu tradiciju i zajedničko pravno ishodište s (parničnim) zakonodavstvom susjednih država nastalih raspadom SFRJ, što svakako uključuje kompatibilnu sudsku praksu i stajališta procesno-pravne teorije. Dodatno, treba kazati da je Republika Hrvatska, kao članica Europske unije, već uskladila svoje parnične propise s propisima Europske unije, a da Republika Srbija upravo reformira svoje parnične propise, između ostaloga i zbog usklađivanja tih propisa s pravnom stečevinom Europske unije, što je dodatan i značajan argument da ti parnični propisi budu ogledni primjer kod reforme bosanskohercegovačkih parničnih propisa.

4. NOVELIRANJE ILI NOVI ZPP?

Postoji velika doza suglasnosti o potrebi izmjena i dopuna odredaba parničnih zakona i to među svim strukturama i subjektima koji su uključeni u parnično sudovanje. Međutim

postoji dvojba treba li u tom smjeru pristupiti izradi opsežnije novele ZPP-a ili, pak, izradi potpuno novoga teksta ZPP-a.

Potreba za temeljitom reformom parničnog postupka kroz donošenje novoga Zakona o parničnom postupku je neophodna radi otklanjanja problema u primjeni postojećeg zakona, te unapređenja kvalitetnijeg funkcioniranja pravosudnog sustava, ubrzanja i skraćivanja trajanja sudskih postupaka, a time i smanjenja troškova parničnog postupka.

Slobodni smo primijetiti kako bi, zbog velikog obima izmjena i dopuna koje je novela uvela u parnično sudovanje, u novoj reformi parničnog zakonodavstva možda bilo praktičnije pristupiti izradi potpuno novog teksta zakona o parničnom postupku. Naime, Novelom je iz FZPP-a **brisano više članaka i pojedinih stavaka**, a u FZPP **uvedeno je 35 članova „sa slovom“, dakle potpuno novih članova** (zbog čega sadašnji tekst ZPP-a neki, pomalo posprdno, nazivaju abecedarij). Novelom su **uvedeni i potpuno novi instituti** – suđenje u razumnom roku, izboriva mjesna nadležnost za potrošače, dostava putem prečinaca u sudu, rješavanje spornog pravnog pitanja, postupak po presudi Europskog suda za ljudska prava,

isključenje suca, intervencijski učinak/efekt presude, tonsko snimanje ročišta, zastoj i obustava postupka, kolektivna zaštita prava i interesa, ili su, **više ili manje propisane izmjene u čak 117 članova FZPP-a!** Sve to govori u prilog našoj tvrdnji da bi bilo opravdano razmisliti o donošenju potpuno novog zakona o parničnom postupku, kojim bi se na jedan sveobuhvatan sistemski način uredio parnični postupak koji bi osigurao jednak i ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u toku postupka, kroz uvažavanje dobrih rješenja koja postoje u komparativnim pravnim sistemima, sve u cilju postizanja pune pravne sigurnosti stranaka u postupku te sprečavanja nepotrebnog odugovlačenja toka postupka.

U tom slučaju zakonodavac bi mogao uvažiti i **ponovno promovirati na ovim područjima već tradicionalnu strukturu parničnih postupaka** (koja je pratila logički slijed tijeka parničnog postupka), a takvo propuštanje vjerojatno će i dalje izazivati poteškoće u primjeni odredaba FZPP-a, u praćenju relevantne sudske prakse i pravne teorije. Ne vidimo značajnijih razloga zbog kojih se zakonodavac opetovano opredijelio za ovakvo strukturiranje parničnog postupnika, a držimo da će zbog naprijed navedenih razloga imati i ima više

negativnih negoli pozitivnih učinaka na željeno ubrzanje i efikasnost parničnog postupka.

5. SUDSKE MJERE OSIGURANJA

Smatramo neuobičajenim da se u zakon o parničnom postupku unose odredbe o **sudskim mjerama osiguranja** i to ne samo zbog toga što je u našem pravosudnom zakonodavstvu uobičajeno/tradicija da se te odredbe nalaze u okviru izvršnog/ovršnog zakona, nego i zbog toga što po prirodi stvari ne bi trebale biti sadržane u zakonu kojim se uređuje parnični postupak, dijelom i zbog dispozitivnog karaktera odredaba FZPP-a. Naime, mjere osiguranja mogu se tražiti i prije i izvan parničnog postupka, a sadržane su u većem ili manjem opsegu i u nekim zakonima koji su doneseni nakon FZPP-a i koji se uz to pozivaju na supsidijarnu primjenu odredaba FZPP-a (primjerice, Obiteljski zakon), što može dovesti do nesuglasnosti i nesnalaženja kod primjene odredaba tih zakona. Ovakvo sadašnje rješenje ne ide u prilog ni specijalizaciji parničnih sudaca.

6. ARBITRAŽNI POSTUPAK

Mišljenja smo da u Bosni i Hercegovini nisu iskorištene sve mogućnosti razvoja arbitražnog sudovanja, kao što je to, primjerice, urađeno u nekim drugim državama nastalim nakon raspada SFR Jugoslavije. Stoga bi u prvom redu bilo nužno što skorije izuzeti iz FZPP-a odredbe o izbranom/arbitražnom sudovanju i donijeti **posebni zakon o arbitraži** (kao *lex specialis*), kojim bi se, na jednom mjestu i za područje cijele BiH, na jedinstven način uredila sva materija arbitražnog sudovanja. Uostalom sve veći broj zemalja, ugledajući se na UNCITRAL-ov model-zakon, arbitražnu materiju uređuju u zasebnim zakonima.

Ovo je područje sada uređeno većim brojem pravnih propisa od kojih su neki preuzeti od bivše SFR Jugoslavije, neki se primjenjuju samo na razini entiteta, a postoje i područja arbitražnog sudovanja koja nisu uređena propisima. To bi bila prilika da se norme tog zakona usuglase s općeprihvaćenim svjetskim standardima i time olakša promet s ostalim zemljama. Time bi se objedinio sadržaj odredbi FZPP-a i Zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (ZRSZ-a) o arbitraži, odnosno zakona o

međunarodnom privatnom pravu, na jednom bi se mjestu omogućilo normiranje parničnih, izvanparničnih i međunarodnopravnih instituta, što bi sve olakšalo i snalaženje i potencijalnim inozemnim strankama pred bosanskohercegovačkim izbranim sudovima.

Nedostatak je i to što je **FZPP-om uređen samo postupak pred tzv. *ad hoc* izbranim (arbitražnim) sudovima.**

7. POGREŠNA I NEPOTPUNA OCJENA STANJA

7.1. Neka nova rješenja i instituti iz Novele **uvedeni su bez potrebne detaljne analize, procjene i uvažavanja postojećeg stanja u pravosuđu**, prvenstveno kadrovskog, materijalnog, financijskog i informatizacijskog potencijala pravosudnog aparata, te činjenice postojanja velikog broja zaostalih neriješenih predmeta, tako da je za neke odredbe unaprijed moglo biti jasno da ih sudovi neće moći učinkovito primjenjivati (primjerice, neke odredbe o rokovima, dostavi, odlaganju, tonskom snimanju i sl.) što svakako zahtijeva njihovu daljnju doradu, odnosno reformu.

7.2. Također, stekli smo dojam da se izmjenama, a posebno ukidanju nekih instituta, **prišlo radikalno i ishitreno, bez prethodnih analiza posljedica i provođenja tzv. Pilot-projekata, te uvažavanja postojeće tradicije parničnog zakonodavstva i parničnog sudovanja na ovim prostorima,** koja svakako nije bila takva da je trebalo prići ovako hitrim (samo tri godine nakon donošenja prethodnoga FZPP-a) sveobuhvatnim i korjenitim izmjenama.

7.3. U cilju povećanja efikasnosti postupka, odnosno sprječavanja odugovlačenja postupka, **neki od instituta prethodnog FZPP-a isključeni su, odnosno nisu preuzeti u FZPP-u,** a smatramo da se radi o institutima koji upravo pridonose većoj efikasnosti i ekonomičnosti postupanja te pravnoj sigurnosti (primjerice, među-presuda, imenovanje prethodnika, mirovanje postupka, presuda zbog izostanka, djelomična presuda i sl.). Primjerice, s obzirom da više ne postoji zakonska mogućnost donošenja djelomične presude, može se slobodno konstatirati da je na ovakav način ostavljena zakonska mogućnost zloupotrebe tijeka parničnog postupka jer je mogućnost djelovanja suda isključena bez obzira na volju

tuženika da djelomično prizna tužbeni zahtjev ili volju tužitelja da se odrekne djelomično tužbenog zahtjeva.

7.4. Neki su instituti isključeni iz FZPP-a s obrazloženjem koje se, prema našem mišljenju, temelji na pogrešnim polaznim pretpostavkama.

Tako je, na primjer, zakonodavac smatrao da je, nakon uvođenja obveznog zastupanja od strane kvalificiranih punomoćnika - odvjetnika, nepotreban institut pružanja pomoći neukoј stranci, te je to načelo isključeno iz poglavlja FZPP-a o osnovnim načelima. Međutim, zakonodavac nije uvažio činjenicu da je, nešto izričitim odredbama, a donekle i nezgrapnim redakcijskim i nomotehničkim uređenjem odredaba o zastupnicima, ostavio mogućnost zastupanja od strane nekvalificiranih punomoćnika, a da je pri tom zanemarena odlučna činjenica da je parnični postupak strogo formalni postupak koji zahtijeva dobro poznavanje zakona i procesnih vještina kao pretpostavke za kvalitetno i uspješno vođenje postupka. Zakonodavac je zasigurno vjerovao da je logično očekivati da stranke prvenstveno angažiraju odvjetnika kao punomoćnika jer im je to jamstvo da će dobiti stručnu i

kvalitetnu pravnu pomoć, a i određenu sigurnost zbog (vjerojatnog) postojanja odvjetničkog osiguranja od odgovornosti. Međutim, trebao je uzeti u obzir da će stranke nekada odlučiti zastupati same sebe (ostavljena im je postulacijska sposobnost), odnosno angažirati punomoćnika koji nije odvjetnik, prvenstveno zbog toga što su punomoćnici koji nisu odvjetnici za stranku jeftiniji od odvjetnika, što nije zanemariv motiv s obzirom na financijski standard stranaka u FBiH. Svakako bi takvim strankama sud i dalje trebao biti dužan pružiti pravnu pomoć, a najmanje bi ih trebao poučiti da angažiraju kvalificiranog punomoćnika (FZPP, čl. 78.a) ako uvide da angažirani punomoćnik ne zastupa kvalitetno i kvalificirano interese stranaka, što vjerujemo suci u praksi i rade unatoč brisanju odredbi ex čl. 11. ZPP-a. Načelo pružanja pomoći nekoj stranci od strane suda bilo je izraz potrebe da se otklone posljedice faktične nejednakosti stranaka u postupku. Također je trebalo uzeti u obzir da službe za besplatnu pravnu pomoć nisu još uvijek (bile) dostatno razvijene i organizirane.

Jedna od pogrešnih pretpostavki kojima se vodi zakonodavac kod izrade i donošenja Novele jest i ta što je zakonodavac smatrao da je uvođenjem presude zbog

propuštanja davanja odgovora na tužbu, presuda zbog izostanka postala nepotrebna. Vjerojatno je zakonodavac smatrao da će stranke uvijek angažirati kvalificiranog punomoćnika - odvjetnika, koji će uvijek u tužbi predložiti donošenje presude zbog propuštanja za slučaj da se tuženik ne upusti u raspravljanje i ne ospori tužbeni zahtjev. Bez obzira na argumente zakonodavca, držimo da bi ipak iznimno moralo biti moguće, čak i potrebno, moći donijeti presudu zbog izostanka, jer bi na taj način odlučno bilo držanje tuženog u toku parničnog postupka u pogledu upuštanja u raspravljanje radi osporavanja tužbenog zahtjeva, od kojeg držanja bi ovisio i dalji tok postupka. Nažalost, takva mogućnost sada ne postoji, jer postojeće odredbe ZPP-a tužitelju ostavljaju mogućnost čak i zloupotrebe toka parničnog postupka, bez obzira na držanje tuženog nakon podnošenja tužbe. U situaciji kada se tuženi ne upusti u raspravljanje i ne ospori tužbeni zahtjev, a tužitelj ne predloži donošenje presude zbog propuštanja, u tom slučaju ostavljanjem mogućnosti donošenja presude zbog izostanka ostvario bi se u potpunosti princip afirmativne litiskontestacije – a to je jačanje procesne discipline parničnih stranaka i ubrzanje postupka, tako da bi ona stranka koja pokušava propuštanjem rokova ili propuštanjem poštivanja procesnih

obaveza i mogućnosti trpjela negativne posljedice. Ovakvim načinom uređenja toka parničnog postupka u konkretnom slučaju odlučno bi bilo držanje tuženog nakon podnošenja tužbe bez obzira da li je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja ili nije, što je u potpunosti kompatibilno s eventualnim osporavanjem tužbenog zahtjeva od strane tuženog. U tom slučaju eventualno predlaganje ili propuštanje predlaganja donošenja presude zbog propuštanja bi samo opredjeljivalo vrstu donošenja presude ili zbog propuštanja ili zbog izostanka. Tek u tom slučaju takav ishod postupka bi u potpunosti odgovarao pasivnom načinu držanja tuženog u toku postupka, a što u skladu sa postojećim odredbama zakona o parničnom postupku nije slučaj. Naime, odredbom članka 75. stavak 2. FZPP-a propisano je da ako tuženi ne dostavi odgovor na tužbu, a tužitelj u tužbi ne traži donošenje presude zbog propuštanja, sud će zakazati pripremno ročište nakon proteka roka za podnošenje odgovora na tužbu (FZPP, čl. 75. st. 2). Držimo da je zakonodavac smatrao da će do primjene ove odredbe dolaziti iznimno rijetko, prvenstveno zbog toga što je pretpostavljao da će stranke zastupati kvalificirani punomoćnici koji ne bi trebali učiniti grešku i propustiti u tužbi predložiti donošenje presude zbog propuštanja, odnosno podnijeti

odgovor na tužbu u propisanom roku. To bi svakako mogli uraditi svjesno iz određenih razloga i tada bi došlo do primjene odredbe stavka 2. ovoga članka. Sve to uveliko povećava mogućnost da nekvalificirani punomoćnici ili stranke koje nemaju punomoćnika nesvjesno propuste u tužbi predložiti donošenje presude zbog propuštanja, odnosno da propuste u roku dostaviti odgovor na tužbu. Ako u takvom slučaju na pripremno ročište ne dođe uredno obaviješteni tuženik, prema odredbi čl. 84. st. 2. FZPP-a, ročište treba održati bez njegove nazočnosti. Nema, dakle, kontumacijskih posljedica za tuženika. Iako za tuženika to ima za posljedicu nemogućnost naknadnog poduzimanja svih onih radnji koje se mogu poduzeti najkasnije na pripremnom ročištu - iznošenje novih činjenica i novih dokaza, eventualno podnošenje protutužbe, ako ona nije istaknuta uz odgovor na tužbu, držimo da bi za efikasnost i ekonomičnost postupka bilo puno bolje i korisnije da se u takvom slučaju može donijeti presuda zbog izostanka. Stoga se i u praksi opravdano postavlja pitanje i postoji dilema je li potrebno voditi dalji tijek parničnog postupka te na taj način stvarati nepotrebne troškove tuženiku samo zato što tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja kojom se okončava parnični postupak. Naime u situaciji kada tuženi ne

dostavi odgovor na tužbu, a tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, postojeće zakonsko rješenje u Federaciji Bosne i Hercegovine kao i u Republici Srpskoj kao jedinu mogućnost ostavlja sudu zakazivanje pripremnog ročišta, iako u toj situaciji tuženi još uvijek nije osporio tužbeni zahtjev. Ovakvo zakonsko rješenje ostavlja mogućnost čak i zlouporabe toka parničnog postupka od strane tužitelja koji kada je siguran u uspjeh ishoda spora, svjesno ne predlaže donošenje presude zbog propuštanja kako bi uzrokovao vođenje parničnog postupka te na taj način ostvario povoljniji ishod postupka u pogledu prava i na sporedna potraživanja kao što su zakonske zatezne kamate i troškovi postupka. Zbog svega navedenog u situaciji kada tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, sud bi trebao zakazati pripremono ročište na koje bi uredno pozvao tužitelja i tuženog, pa ukoliko bi tuženi, iako prethodno uredno pozvan, bez opravdanog razloga izostao sa pripremnog ročišta, sud bi trebao bez daljeg raspravljanja donijeti presudu zbog izostanka, osim u slučaju ukoliko je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan. U tom slučaju tok parničnog postupka bi posljedično ovisio isključivo od držanja tuženog i njegovog eventualnog upuštanja u raspravljanje i osporavanja tužbenog zahtjeva.

8. PREDSTADIJ PARNIČNOG POSTUPKA

Noveliranje bi trebalo provesti u svim stadijima postupka, a čak i u razdoblju neposredno prije podnošenja tužbe. Taj svojevrsni predstadij parničnog postupka je skoro u potpunosti nereguliran odredbama FZPP-a (jedna od iznimki je, primjerice, naknada parničnih troškova nastalih prije ili u svezi s parnicom). Pitanje spornog građanskopravnog odnosa neposredno prije podnošenja tužbe moguće je urediti na više načina: **ograničenjem subjekata spornog građansko pravnog odnosa na podnošenje tužbe neposredno prije nego se obrate sa zahtjevom za sporazumno rješavanje spornog odnosa i mogućeg zaključenja sudske nagodbe** (slično je u hrvatskom pravu odredbom čl. 186.a st. 1. Zakona o parničnom postupku propisano da se osoba koja namjerava podnijeti tužbu protiv Republike Hrvatske dužna prije podnošenja tužbe obratiti sa zahtjevom za mirno rješenje spora državnom odvjetništvu koje je stvarno i mjesno nadležno za zastupanje na sudu pred kojim namjerava podnijeti tužbu protiv Republike Hrvatske osim u slučajevima u kojima je posebnim propisima određen rok za podnošenje tužbe, a zahtjev za mirno rješenje spora mora sadržavati sve ono što mora sadržavati tužba); pravo i

mogućnost parničnih stranaka da prije podnošenja tužbe pokušaju spor riješiti mirnim putem; **reguliranjem/uvođenjem instituta opomene pred tužbu** (koji se u praksi koristi), **poticanjem zaključenja izvan sudskih nagodbi kojima bi se priznavao status ovršne isprave**, što bi potencijalnom tuženiku dalo vremena i mogućnosti da ispuni svoju obvezu i riješi se nepotrebnih parničnih troškova, gubitka vremena i sl.

9. SUDSKE PRISTOJBE/TAKSE

Pravosudni sustav BiH sastoji se od više jurisdikcija, pri čemu svaka ima svoja pravila o sudskim pristojbama/taksama, a postoji i nekoliko taksi u okviru pojedine sudske instance što dodatno opterećuje sudove. Stoga se smatra da bi bilo racionalnije i efikasnije izmijeniti procesna pravila na način da se propiše plaćanje jedinstvene sudske takse prije pokretanja parnice. To bi demotiviralo obijesna parničenja, uštedjelo bi vrijeme sucima i sudskim službenicima, a institucije nadležne za provođenje izvršenja oslobodilo bi napora koje ulažu u naplatu neplaćenih taksi.

10. PRESUDA BEZ ODRŽAVANJA RASPRAVE

Jedno od mogućih sredstava efikasnijeg vođenja parničnog postupka, o kojemu bi trebalo razmisliti kod noveliranja parničnog zakonodavstva, jest i **presuda bez održavanja rasprave**. Naime, postoji mogućnost da tuženik u odgovoru na tužbu prizna odlučne činjenice (pa je time među strankama činjenično stanje nesporno), a onda unatoč tome ospori tužbeni zahtjev. Sudac bi u takvom slučaju morao moći donijeti presudu bez zakazivanja ročišta, svakako ako ne postoje druge smetnje za njezino donošenje, odnosno samo u slučaju kada sud nađe da bi tužbeni zahtjev trebalo usvojiti.

11. INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA (DIGITALIZACIJA) U PARNIČNIM POSTUPCIMA

11.1. Modernizacija parničnih zakona, a posebno s aspekta njihova usklađivanja s pravnom stečevinom EU, nužno zahtijeva i **pravno reguliranje raznih oblika mogućnosti koje pruža upotreba informacijsko-komunikacijskih tehnologija u parničnim postupcima**. Pravnim uređenjem uvođenja i

primjene informacijsko-komunikacijske tehnologije u parničnom postupku ostvaruju se brojne prednosti od kojih su najvažnije povećanje transparentnosti, brža dostupnost informacijama, olakšani pristup pravosuđu i ubrzanje postupka. Osim toga, informatizacijom parničnog postupka, postižu se brojni racionalizirajući učinci za pravosuđe u cjelini i ostvaruju se značajne uštede.

U smislu informatizacije parničnog postupka prvenstveno mislimo na **tonsko snimanje ročišta** (koje je već uređeno odredbama FZPP-a, ali samo kao mogućnost), **elektroničku dostavu, eSpis, elektroničke podneske, elektroničke dokaze, e-oglasnu ploču suda** i dr. Za njihovu pravilnu i svrsishodnu primjenu, što se pravnog okvira tiče, potrebno je značajno osuvremeniti, odnosno izmijeniti i dopuniti odredbe FZPP-a, kao i donijeti ili dopuniti neke podzakonske propise. Nedvojbeno je da u Federaciji Bosne i Hercegovine **postoji pravni okvir za tonsko snimanje ročišta u parničnom postupku** (odredbe članaka 375.a, 375.b i 375.c FZPP-a), **ali je nedostatan**. Osim nužnog dodatnog uređenja pravnog okvira, **niz je drugih problema tehničke, organizacijske i financijske prirode** koje je potrebno riješiti kako bi se mogle učinkovito primjenjivati odredbe FZPP-a o

tonskom snimanju. Naime, unatoč odredbama FZPP-a kojima se uvodi mogućnost tonskog snimanja ročišta u parničnom postupku, takva praksa još uvijek nije zaživjela na parničnom referatu, pa se rasprave tonski ne snimaju, ponajprije zbog toga što sudnice još uvijek nisu odgovarajuće opremljene. Za učinkovitu primjenu odredaba FZPP-a o tonskom snimanju ročišta **trebalo bi dodatno educirati osobe odgovorne za tonsko snimanje** (zapisničare, asistente pa i postupajuće suce), **na svakom sudu treba zaposliti IKT tehničare te prilagoditi sudnice tonskom snimanju.**

Niz problema koje treba dodatno pravno regulirati vezan je i za prepisivanje snimke rasprave. Primjerice, treba uzeti u obzir i činjenicu da prepisivanje snimke rasprava, ako bi se češće koristilo takvo snimanje, iziskuje novu organizaciju rada sudova. Odredbe FZPP-a trebalo bi redefinirati i na način da se u redovitom postupku propiše (dispozitivna) mogućnost podnošenja podneska u elektroničkom obliku putem informacijskog sustava i donošenje pravila prema kojima se postupa s takvim podnescima. Ta je mogućnost već regulirana u parničnim zakonima velikog broja država, pa i susjednih. Takav podnesak, kao što je poznato, mora biti potpisan kvalificiranim elektroničkim potpisom u skladu s posebnim propisima što se

izjednačava s vlastoručno potpisanim. Štoviše, u nekim je parničnim postupcima, primjerice u hrvatskom, propisano da državna tijela, državno odvjetništvo, odvjetnici, javni bilježnici, sudski vještaci, sudski procjenitelji, sudski tumači, stečajni upravitelji, povjerenici pravne osobe i dr., uvijek su dužni podneske podnositi u elektroničkom obliku. S posljedicom da, ako na zahtjev suda u ostavljenom roku podnesak ne dostave u elektroničkom obliku, smatrat će se da je podnesak povučen. U tom smislu, dostava bi se morala moći obavljati i elektronički, putem informacijskih sustava (tzv. elektronička dostava), svakako ako stranka izjavi da je suglasna da joj se dostava obavlja elektroničkim putem. Nedvojbeno je da će takva dostava, zbog svoje prirode, biti mnogostruko brža (trenutna) od one putem pošte, ali i sigurnija za podnositelje i primatelje. Ogleda radi treba kazati da se hrvatski zakonodavac u želji za dodatnom efikasnošću parničnog postupka opredijelio za obveznu „elektroničku dostavu“ po personalnom kriteriju, dakle samo u odnosu na izrijekom određene osobe (državnim tijelima, državnom odvjetništvu, odvjetnicima, javnim bilježnicima, sudskim vještacima, sudskim procjeniteljima, sudskim tumačima, stečajnim upraviteljima, povjerenicima te pravnim osobama).

Primjena informacijsko-komunikacijske tehnologije može naći svoju svrhu i kod održavanja ročišta. Iako se ročište, u pravilu, održava u sudskoj zgradi, sud može odlučiti da se ročište održi i **izvan sudske zgrade** kad utvrdi da je to nužno ili da će se na taj način uštedjeti na vremenu ili na troškovima postupka. U tom smislu novelom hrvatskog parničnog zakona iz 2019. godine predviđeno je da sud može odrediti i tzv. „održavanje ročišta na daljinu“, uz korištenje odgovarajućih audiovizualnih uređaja, ili da se na taj način izvede pojedini dokaz. Efikasna primjena te nedvojbeno korisne novine u velikoj mjeri je uvjetovana opremljenošću sudova specijaliziranom opremom, barem onakvom kakvu sada koriste sudovi u kaznenom postupku.

11.2. Danas gotovo sva nacionalna zakonodavstva poznaju pojam elektroničkog (elektronskog, digitalnog) dokaza, i imaju određena pravila koja uređuju načine na koje se elektronički podaci, odnosno dokumenti, mogu upotrijebiti kao dokazna sredstva. Elektronički dokazi počeli su se pojavljivati u sudskim i drugim postupcima usporedno s povećanjem značaja elektronskih tehnologija, naročito računala, u svakodnevnoj komunikaciji i poslovanju. **Parnični propisi mogu se primijeniti na elektronički dokaz zahvaljujući**

interpretativnom načelu analogne primjene normi (koje se primjenjuju na tzv. „obične“ dokaze). FZPP ne definira pojam „elektronički dokument/dokaz“. Međutim, iz sudske prakse europskih i nacionalnih sudova da se zaključiti da taj pojam uključuje fotografije, dijagrame, karte, fotografski film, magnetofonske vrpce, diskove, računalne baze podataka i sl. U tom smislu pojam elektroničkog (digitalnog) dokaza uključuje kompjutorski pohranjene i generirane dokazne informacije i podatke, digitalizirane audio i video signale, podatke s digitalnog mobilnog telefona, podatke s digitalnih fax uređaja i podatke s drugih digitalnih uređaja, ispisani tekst koji je generiralo samo računalo ili ga je samo arhiviralo (tzv. rukopis osobe u elektroničkoj formi), tekst obrađen procesorima za elektroničku poštu, zapise iz aktivnosti diskutirajućih skupina (forumi i blogovi) i virtualnih soba za razgovor (chat-rooms), zapise provajdera koji se tiču identifikacije korisnika (internet protokoli), telefonske zapise, zapise govornih automata i sl. Nedvojbeno je da elektronički dokaz kao generički pojam obuhvaća, primjerice, audio trake, gramofonske/vinilne ploče, fotografski film, telefonski poziv i sl., te sve što je kreirano ili se čuva u kompjutoru, što je napravljeno na način koji predviđa internet, CD, DVD, MP3, MP4, digitalni signal i sl. – tzv.

digitalne i analogne dokaze. Prednosti elektroničkog dokaza u odnosu na obične, tradicionalne dokaze su: objektivnost, točnost, pouzdanost, vjerodostojnost, dostupnost, održivost, trajnost i neutralnost informacije; jednostavnost i brzina prikupljanja i korištenja te vrste dokaza; smanjenje troškova dostave i dr. Elektronski spis je informacijski sustav koji u potpunosti zamjenjuje dosadašnje sudske upisnike i time virtualno omogućava bolje upravljanje sudskim postupkom, bržu razmjenu podataka među sudovima i transparentnost u poslovanju sudbene vlasti. Kao jedan od ciljeva uvođenja sustava eSpis u sudove je ne samo brže, bolje i modernije pravosuđe odnosno ubrzanje rada sudova, već i omogućavanje razmjene podataka s drugim informacijskim sustavima, odnosno razmjene podataka između sudova i drugih državnih institucija kao i razmjena podataka između samih sudova, te sudova i javnih tužilaštva odnosno odvjetničkih komora (npr. pristup evidenciji o osobnim identifikacijskim brojevima, pristup kaznenoj evidenciji, sudski registar, e-oglasne ploče sudova). Isto tako, uvođenje sustava eSpis u sudove omogućilo bi i da se statistički i analitički podaci svih sudova pohranjuju i obrađuju na jednom mjestu (središnje mjesto – u Ministarstvu pravde), kao i da se statistički i analitički podaci obrađuju na

jednak način i da se upravljačka izvješća jednako primjenjuju na svim sudovima. Posebno važnu i vrlo dobru značajku sustava eSpis predstavlja automatska i nasumična dodjela predmeta, čija funkcionalnost je izuzetno važna jer predstavlja europski standard u osiguravanju nepristranosti i neovisnosti rada sudova odnosno suđenja, te dovodi do potpune transparentnosti i objektivnosti prilikom dodjela predmeta u rad sucima, pri tome uvažavajući i funkcionalnost težinskih faktora prilikom dodjele u rad predmeta sucima odnosno posebno vrednovanje svake vrste predmeta koji se dodjeljuje u rad konkretnom sucu. Time je omogućen i pristup usluzi e-predmet putem koje se može besplatno provjeriti status konkretnog predmeta.

12. USTROJAVANJE TZV. SPECIJALIZIRANIH SUDOVA

Činjenica je da ne mogu svi suci jednako kvalitetno pokrivati sva područja prava, odnosno sve vrste mogućih predmeta. Specijalizacija je moguća i poželjna pogotovo u tzv. velikim sudovima koji imaju veći broj zaposlenih sudaca.

Postoji dilema treba li za rješavanje velikog broja specifičnih predmeta, velike složenosti i vrijednosti te velikog

društvenog značaja, neujednačenosti sudske prakse, dugotrajnog vođenja pojedine vrste postupaka, zaštite djece kao najranjivijih sudionika obiteljskih sporova i sl., specijalizirati suce i njihov rad te nadležnost sudova organizirati na način da se za rješavanje takvih predmeta u okviru redovitih/općih sudova osnivaju zasebni odjeli ili se, s druge strane, treba pristupiti osnivanju zasebnih specijaliziranih sudova. **Ovo pitanje je posebno značajno s obzirom na činjenicu da u RS-u i FBiH ne postoji jedinstveno organizacijsko/ustrojbeno rješenje. Svakako bi bilo dobro ujednačiti rješenja i propise na ovom području, a pri tome bi trebalo detaljno analizirati dosadašnja iskustva u oba entiteta.**

U nekim državama (pa i susjednim) postoje specijalizirani sudovi koji su odvojeni od općih sudova (privredni/trgovački, obiteljski, radni, upravni, prekršajni i dr.). I Europska unija omogućila je ustrojavanje odvojenih specijaliziranih sudova ili odjela sudova sa širom nadležnošću (primjerice, Revizorski sud ili bivši Službenički sud). U drugim slučajevima specijalizirani sud može biti dio veće skupine sudova. Poznata je i politika specijalizacija koja je moguća i po regionalnoj osnovi (primjerice pomorski ili prometni sporovi),

kao i po vrsti predmeta (autorski sporovi i industrijsko vlasništvo), najčešće putem tzv. generalne delegacije. Drugim riječima moguće je ovlastiti samo neke sudove da sude u određenim predmetima. Osnivanja specijaliziranih sudova moguće je i u pojedinim sjedištima županija.

Uređenje usvojeno u pojedinoj državi dijelom je **posljedica povijesti i pravnog nasljeđa**, a dijelom je posljedica **zahtjeva i uočene potrebe za određenom vrstom specijaliziranog suda ili suca** u tom pravosudnom sustavu. Treba svakako uzeti u obzir da u određenim krugovima postoji bojazan kako ustrojavanje specijaliziranih sudova može dovesti do toga da im javne vlasti dodjeljuju materijalna i ljudska sredstva koja su nedostupna drugim sudovima.

13. ŠTO S POSEBNIM POSTUPCIMA?

Osim općega (redovnoga) parničnoga postupka, postoje i posebni parnični postupci, primjerice u parnicama iz radnih odnosa, u parnicama zbog smetanja posjeda, postupak za izdavanje platnoga naloga, postupak u sporovima male vrijednosti, postupak pred trgovačkim/privrednim sudovima,

arbitražni postupak, postupak u bračnim sporovima, postupak u paternitetskim i maternitetskim sporovima itd. Treba ipak kazati da se posebni parnični postupci u svojoj osnovnoj strukturi bitno ne razlikuju od općega (redovnog) parničnoga postupka.

Dvojbeno je treba li težiti da ZPP bude „zakonik“ o parničnom postupku s tendencijom uključivanja što većeg broja posebnih parničnih postupaka ili da se broj posebnih parničnih postupaka ograniči na one koji nemaju svoj „materijalni“ zakon. Drugim riječima, trebalo bi izbjeći mogućnost preklapanja (pa i određene kolizije) odredaba posebnih postupaka sadržanih u ZPP-u s onima koje bi eventualno bile sadržane u materijalno-pravnim zakonima iz pojedinih pravnih područja (kao što je to primjer s odredbama sadržanim u izvanparničnim i porodičnim zakonima).

14. NOVE VRSTE TUŽBI

14.1. Iako tužba u trenutku podnošenja mora sadržavati određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja (arg. FZPP, čl. 53), sve češći su slučajevi u kojima tužitelj ima (imovinskopravni) interes da utuži tražbinu čija visina, količina

ili neki drugi njezin sadržaj tužitelju još nisu poznati, jer mu ih tuženi kojem su ti podaci poznati ili dostupni odbija dati ili mu uskraćuje uvid u njih (primjerice, podizanjem tužbe bez izračuna tzv. kondemnatornog zahtjeva za isplatu). **Uvođenjem mogućnosti podizanja tzv. stupnjevite (slojevite) tužbe** olakšala bi se pozicija tužitelja kojemu banka nije htjela ili nije dostavila tražene podatke do podnošenja tužbe za koju nastupa zastara u parnicama radi ostvarivanja prava iz međusobnih odnosa posloводства, ortakluka, poslovanja trgovačkih društava, skrbi nad imovinom, radnih odnosa, bračnih odnosa i dr.

Tako je odredbom čl. 186.b hrvatskoga Zakona o parničnom postupku propisano da tužitelj koji za to ima imovinskopравни interes može tužbom zatražiti od suda da naloži tuženiku koji je prema sadržaju pravnoga odnosa dužan položiti račun ili dati pregled neke imovine i obveza, odnosno tuženiku za koga je vjerojatno da nešto zna o utajenoj ili prikrivenoj imovini – da, pod prisegom ili bez prisege, položi račun ili preda potpuni pregled imovine ili obveza, odnosno priopćiti što mu je o utajenoj ili prikrivenoj imovini poznato, te izjavi da su položeni račun, predani pregled imovine i obveza,

odnosno dani podaci o utajenoj ili prikrivenoj imovini potpuni i točni. U sporovima u kojima ne može postaviti tužbeni zahtjev za isplatu određenog iznosa novca, isporuku određene količine zamjenjivih stvari, predaju određenih stvari ili prijenos određenih prava prije nego što tuženik ispuni svoju obvezu polaganja računa ili predaje pregleda imovine i obveza, tužitelj može u tužbi istaknuti, pored zahtjeva za polaganje računa ili predaju pregleda imovine i obveza iz stavka 1. ovoga članka, i zahtjev kojim će zatražiti od suda da tuženika osudi na isplatu iznosa novca, isporuku ili predaju stvari ili prijenos prava čiju će visinu, količinu odnosno istovjetnost odrediti tek nakon što tuženik položi račun ili preda pregled imovine i obveza, odnosno tek nakon što se provede vještačenje ili izvedu drugi dokazi u povodu položenog računa ili predanog pregleda imovine i obveza ili u povodu uskrate polaganja računa ili predaje pregleda imovine i obveza. U sporovima u kojima ne može postaviti određeni zahtjev prije nego što dođe do podataka koje mu tuženik ne želi dati premda njima raspolaže, a koje mu je prema sadržaju građanskopravnoga odnosa dužan dati odnosno koji se mogu smatrati zajedničkim za obje stranke, tužitelj može u tužbi istaknuti zahtjev kojim će zatražiti od suda da tuženika osudi na isplatu iznosa, predaju stvari ili prijenos

prava čiju će visinu, količinu, odnosno istovjetnost odrediti tek nakon što mu tuženik dade potrebne podatke, odnosno tek nakon što se provede vještačenje ili izvedu drugi dokazi o podacima koje tuženik izbjegava dati. Drugim riječima, tužbeni zahtjev stupnjevite tužbe ostvaruje se u dva stadija: prvo, postavljanjem (tzv. manifestacijskog) zahtjeva za polaganje računa ili davanje pregleda određene imovine – koji prilikom podnošenja stupnjevite tužbe sudu treba biti određeno postavljen, te, drugo, postavljanjem određenog zahtjeva za ispunjenje dugovane činidbe proistekle iz prvotno postavljenog manifestacijskog zahtjeva, a taj će konačni i konkretni zahtjev tužitelj postaviti nakon što tijekom postupka tuženik položi račun ili nakon što tužitelj na drugi način prikupi potrebne podatke.

14.2. Pored toga što tužba u trenutku podnošenja već mora sadržavati određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja (arg. FZPP, čl. 53), tužitelj ponekad ima pravni interes da i prije dospelosti tražbine zatraži od suda da tuženiku naloži da mu naknadno ispuni dužnu činidbu u vrijeme njezine dospelosti. Tužitelj koji učini vjerojatnim da tuženik ozbiljno dovodi u pitanje postojanje njegove još uvijek nedospjele tražbine ili da će morati sudskim putem ostvarivati

svoju tražbinu nakon što ona dospije ili da iz drugih razloga ima za to pravni interes, morao bi imati mogućnost i prije dospelosti tražbine zatražiti od suda da tuženiku naloži da mu ispuni dužnu činiđu u vrijeme njezine dospelosti, a vrijeme dospelosti tražbine trebalo bi biti naznačeno u tužbenom zahtjevu. Propisivanjem ovakve mogućnosti, u bosanskohercegovački parnični postupak uveo bi se i uredio **institut kondemnatorne tužbe prije dospelosti tražbine** uz dokazivanje pravnog interesa.

15. PRIJEDLOZI FUNKCIONALNIH IZMJENA ZPP-a

Osim navedenih i predloženih strukturalnih promjena ZPP-a, treba kazati da se u praksi (ali i pravnoj teoriji) ukazuje i na niz dvojbenih zakonskih rješenja odnosno na pojedina dvojbeni rješenja u člancima ZPP-a. Nije nam namjera i cilj navesti sve probleme koji se u praksi javljaju u primjeni odredaba parničnih zakona, a pogotovo ne mislimo tvrditi da su navedeni problemi najveći i najznačajniji. Primjerice se navode samo neki od uočenih problema kako bi se barem donekle opravdala i izložila javnoj raspravi početna hipoteza o potrebi noveliranja parničnog zakonodavstva u BiH.

U suradnji s teoretičarima i praktičarima koji se bave parničnom procedurom došli smo do određenih primjedbi i prijedloga *de lege ferenda* za koje bi se uvjetno moglo konstatirati da su od manjeg značaja, odnosno da su u velikoj mjeri nomotehničke prirode te da se mogu otkloniti pravilima tumačenja i analogije odnosno primjenom tih odredbi „u duhu zakona”. Iako se dijelom možemo složiti s takvim mišljenjima (pogotovo jer smatramo da ne postoje primjedbe i prijedlozi većeg ili manjeg značaja), radi objektivnog i cjelovitog pristupa ovoj temi držimo da je navedene primjedbe ovdje korisno navesti kako slijedi.

15.1. Što se tiče odredaba o jeziku i pismu postupka, FZPP, a ni novela, nisu dali ni odgovor na pitanja moraju li se stranke, na koji način i do kojeg stadija postupka očitovati o tome koji su jezik i pismo postupka izabrale te smiju li svoju odluku o izboru mijenjati tijekom postupka. Razvidno je da odredbe FZPP-a o jeziku i pismu postupka nisu imale u vidu mogućnost simultanog vođenja dvojezičnog ili višejezičnog postupka, te da u potpunosti uređuju samo situaciju kada stranke izaberu samo jedan (isti) od jezika postupka i jedno (isto) pismo postupka. Iako se radi o tri vrlo slična jezika, postoji mogućnost

da stranka, koja se služi jednim od službenih jezika postupka, ne razumije (ili ne želi razumjeti) drugi službeni jezik postupka kojim se služi protivna stranka, posebice značenje nekih tehničkih termina, odnosno pravnih standarda (primjerice, državina - posjed, nagodba - poravnanje, vlasništvo - svojina i sl.), u toj mjeri da bi je zbog zablude o značenju tih izraza mogle u parnici pogoditi štetne posljedice. Nepoznavanje je još više moguće u pogledu jednog od pisama postupka. Iako vrijedi pretpostavka da sud mora poznavati sve jezike i pisma postupka, *de facto* postoji mogućnost da i sudac ne poznaje u dovoljnoj mjeri neki od službenih jezika postupka ili, što je još izvjesnije, jedno od službenih pisama suda. Odredbom članka 315. stavak 1. FZPP-a predviđeno je da stranke i umješaci snose troškove prevođenja samo onda ako ne poznaju niti jedan od službenih jezika suda. *Argumento a contrario* mogli bismo zaključiti da bi troškove prevođenja, u situaciji kada stranka ne razumije drugi službeni jezik ili pismo postupka kojim se služi protivna stranka, trebalo naknaditi iz sredstava suda. U protivnom bi došlo do apsurdne situacije u kojoj bi stranka koja se služi službenim jezikom i pismom suda ipak morala snositi dodatne troškove vođenja postupka (prevođenja), primjerice kao i stranka koja ne poznaje niti jedan od službenih jezika postupka.

15.2. Također kroz buduću reformu parničnog postupka neophodno je veću pažnju **posvetiti institutu sudske nagodbe**, jer kakva god nagodba da bila bolja je od presude kako za same parnične stranke tako i za društvo i ukupan pravni poredak. Kroz buduću reformu parničnog postupka neophodno je zakonom urediti imperativnu obavezu sudova da u pojedinim stadijima parničnog postupka, pogotovo nakon izvođenja dokaza potiču stranke na zaključenje sudske nagodbe. Svakako bi trebalo iskoristiti priliku i redefinirati izvansudsku nagodbu stranaka na način da se je po pravnim učincima izjednači s nagodbom zaključenom pred sudom odnosno da joj se prizna ovršnost.

15.3. Određena statistička istraživanja koja su provedena u sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine pokazala su da je jedan značajan broj postupaka pokrenut pred sudovima, u kojim je **tuženi na posredan ili neposredan izričit način priznao tužbeni zahtjev**, odnosno u svim tim postupcima **tuženi nije osporio tužbeni zahtjev niti se upustio u raspravljanje**. Međutim, s obzirom da je tužitelj podnio tužbe, bez obzira što tuženi nije osporavao tužbeni zahtjev, na teret istog padaju i dodatni sporedni troškovi kao što su zakonske zatezne kamate, te troškovi postupka, a uz sve to dolazi i do nepotrebnog

angažiranja sudova. Navedeno jasno pokazuje da ovakva odredba u zakonu ima svoje mjesto, jer na taj način bi se uistinu pred sudovima raspravljalo isključivo o spornim odnosima među parničnim strankama, spriječilo bi se nepotrebno vođenje određenog broja sudskih postupaka u kojim tuženi uopće ne spori tužbeni zahtjev, te izbjeglo stvaranje nepotrebnih dodatnih troškova na teret tuženog, a u konačnici bi došlo do rasterećenja sudova.

15.4. Također u svakodnevnom radu sudova iskustva pokazuju da bi trebalo adekvatnije obavezati **tužitelja da uz tužbu dostavi/priloži i sve dokaze na koje se poziva u tužbi** što bi znatno olakšalo tuženom formuliranje odbrane i sastavljanje odgovora na tužbu, donošenje odluke o eventualnom priznanju tužbenog zahtjeva, a i sudu bi znatno olakšalo donošenje presude zbog propuštanja pošto bi tada s većom vjerojatnošću mogao ocijeniti i utvrditi odlučnu činjenicu – je li tužbeni zahtjev očito neosnovan (FZPP, čl. 53). U suprotnom bi tužitelja mogle pogoditi procesne posljedice: utvrđenje tužbe nepotpunom i neurednom s posljedicama vraćanja tužbe tužitelju na uređenje prije dostave tužbe na odgovor tuženiku; odbacivanje tužbe ili presumpcija o

povlačenju tužbe, a možda i prekluzija za podnošenje tih dokaza u daljnjem tijeku postupka uz primjenu pravila o teretu dokazivanja.

15.5. Kao što je poznato **odgađanje i odlaganje ročišta** propisano samo u iznimnim slučajevima, analize pokazuju da se u praksi često dešava odlaganje ročišta i po više puta, a često i bez ostvarenja zakonskih uvjeta za odgađanje i odlaganje ročišta. Razlozi odgađanja i odlaganja ročišta najčešće su: neuredna dostava poziva za stranku (može biti zbog pogreške suda, ali i u slučaju ako stranka promijeni adresu i o tome ne obavijesti sud, ili zbog propusta u radu od strane poštanskih dostavljača), opravdana odsutnost stranke, nemogućnost izvođenja dokaza, nalaz vještaka nije urađen pravovremeno, tijelo uprave i nakon nekoliko traženja suda ne dostavlja mu tražene isprave, uredno pozvani svjedok nije pristupio sudu, saslušanje svjedoka od zamolbenog suda nije izvršeno u planiranom roku, zauzetost punomoćnika iz reda odvjetnika u drugim postupcima, radi zaključenja sudskog poravnanja, spriječenosti suca (bolest, porodiljni dopust i sl.), mogućnost iznošenja novih činjenica i dokaza na pripremnom ročištu, proširenje tužbe i ulaganje protutužbe, vremenske (ne)prilike

kod očevida na licu mjesta izlaska na teren, nedovoljna stručna pripremljenost suca za suđenje u određenom predmetu, nedostatak odgovarajućeg planiranja postupka, sudac nije dobro procijenio potrebno vrijeme za pribavljanje dokaza, kada ima više vještačenja potrebno je planirati vrijeme zakazivanja glavne rasprave kako bi bilo vremena za obavljanje svih vještačenja, te suci stekli naviku odlaganja ročišta za glavnu raspravu u ranijem razdoblju, nisu propisane kaznene mjere za postupanje suda.

Čest razlog odgađanja ročišta je opravdan izostanak stranke, ali isto tako ročišta se odlažu iako nije ispunjen ovaj uvjet (stranka nije priložila dokaz o razlogu spriječenosti, niti je razlog spriječenosti takav da se može smatrati opravdanim). U cilju izjednačavanja pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu njihovog potpunog disponiranja tužbenim zahtjevom, te postizanja pune pravne jednakosti stranaka u toku parničnog postupka, nužno je zakonski urediti mogućnost odlaganja pripremnog ročišta na prijedlog jedne od parničnih stranaka u situaciji kada druga parnična stranka na tom istom pripremnom ročištu predloži veći broj dokaza (pa makar to nije bilo s namjerom da šikanira protivnu stranku), koje predlaže da se

izvedu na glavnoj raspravi (FZPP, čl. 112). I u prijašnjoj praksi sudovi su u sličnim slučajevima na zahtjev protivne stranke ostavljali joj primjereni rok za očitovanje o predloženim dokazima, a radilo se o sudskom roku. Reguliranje mogućnosti odlaganja pripremnog ročišta u takvim slučajevima u skladu je s pravom na procesnu ravnopravnost (*equality of arms*, „jednakost oružja”) pošto je dio toga načela sadržan u mogućnosti stranke da se ravnopravno izjašnjava i raspravlja o cjelokupnom relevantnom procesnom materijalu.

15.6. Mogućnost isticanja novih činjenica, kao i proširenje tužbe ili podnošenje protutužbe također često stvara potrebu za odlaganjem ili odgađanjem ročišta. Iako to sada nije izrijeком propisano FZPP-om, protivnoj stranci se (zakonski) mora ostaviti mogućnost i primjereno vrijeme da se izjasni o preinačenoj tužbi, da dostavi eventualni odgovor na protutužbu, te da se izjasni u pogledu novih činjenica. S druge strane, u praksi se često dešava da punomoćnici stranaka iz reda odvjetnika traže odgodu ročišta radi zauzetosti u drugom predmetu. Međutim, to nije utemeljen razlog za odgađanje ročišta i ne bi ga u reformi trebalo tretirati u smislu prije navedenih razloga.

15.7. Propisani zakonski rok od 30 dana u kojem je sud dužan zakazati glavnu raspravu računajući od dana zaključenja pripremnog ročišta, u onim parničnim postupcima u kojima je potrebno provođenje jednog ili više vještačenja, u kojima je potrebno izvršiti uviđaj na licu mjesta uz prisustvo vještaka, odnosno u situacijama kada sud pribavlja određene isprave koje nisu dostupne parničnim strankama, u tim situacijama je vrlo kratak rok i gotovo je nemoguće ispoštovati ga (FZPP, čl. 94). Svakako bi trebalo taj rok produžiti na primjeren način. U praksi je bilo prijedloga da je u takvim slučajevima moguće propisati i sudski rok s čime bismo se eventualno mogli suglasiti ako bi zakonom bila određena maksimalna gornja granica njegovog trajanja.

15.8. Tužitelj ponekad zbog objektivnih razloga ne zna niti može znati stvarni obim i visinu prava koja mu pripadaju sve do stadija provođenja dokaza. Stoga postoji mišljenje da bi bilo svrsishodno te da bi u zakonu trebalo propisati da tužitelj ima pravo tek nakon izvođenja dokaza **konačno opredijeliti i precizirati tužbeni zahtjev** (FZPP, čl. 99). Kad se već spominje stadij provođenja dokaza, treba napomenuti kako se u pravnoj teoriji i praksi drži da redoslijed provođenja dokaza u najvećem

broju slučajeva ne može biti od utjecaja na donošenje pravilne odluke suda kojom se rješava tužbeni zahtjev, te da striktno propisivanje reda provođenja pojedinih dokaza nije svrsishodno, niti nužno.

15.9. Kod kvalitativne preinake tužbe postavlja se pitanje **sudbine ranije tužbe, tužbe kakva je bila prije preinake** - je li ona povučena ili je u odnosu na nju parnica prestala teći? FZPP nije izrijeком uredio pravnu sudbinu prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva kod preinake tužbe promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva (FZPP, čl. 56), pa bi za takvu situaciju trebalo propisati donošenje odluke primjenom pravila o povlačenju tužbe ili o odricanju od tužbe, a takvo je stajalište, u nedostatku zakonskog uređenja ove situacije, zauzela sudska praksa. Jednako tako i u slučaju kad tužitelj preinači tužbu tijekom pripremnog ročišta, bez mogućnosti tuženika da se protivi tako preinačenoj tužbi, kao i bez mogućnosti tuženika da mu se omogući dostatno potrebno vrijeme da se upozna s preinačenom tužbom i kvalitetno pripremi radi osporavanja tako preinačene tužbe, trebalo bi zakonom propisati mogućnost odgode pripremnog ročišta radi očitovanja tuženog po tako preinačenoj tužbi i mogućeg

dostavljanja odgovora po tako izvršenoj preinaci tužbe. Postojeće odredbe ZPP-a u veoma nepovoljan položaj stavljaju tuženog u toku pripremnog ročišta kad tužitelj odluči da u toj fazi parničnog postupka vrši preinaku tužbe. U toj situaciji postojeće zakonske odredbe nisu ostavile mogućnost tuženom da se može protiviti preinaci tužbe. Također isključena je mogućnost suda da odlučuje o dopustivosti preinake tužbe u tom stadiju parničnog postupka, i na kraju tuženom nije ostavljena mogućnost za dodatno potrebno vrijeme da se može upoznati i pripremiti po tako preinačenoj tužbi. Upravo navedeno zakonsko rješenje jasno pokazuje u kakvom pravnom položaju se nalazi tuženi u toj fazi parničnog postupka.

15.10. Također, ukoliko su ispunjene zakonske pretpostavke, sud je dužan postaviti **privremenog zastupnika** stranci po službenoj dužnosti, ali ne bi trebalo biti zapreke da to uradi i na prijedlog stranke. Sud odlučuje na temelju prijedloga i zahtjeva stranaka, pa će i privremenog zastupnika postaviti stranci kada su za to ispunjeni zakonski uvjeti na prijedlog protivne stranke, na kojoj je i dužnost predujmljivanja troškova koji su za to potrebni. Iako bi se, teoretski gledano, za privremenog zastupnika mogla postaviti svaka parnično

sposobna osoba, u praksi se za privremenog zastupnika najčešće postavlja advokat. Advokat je dužan prihvatiti funkciju privremenog zastupnika osim ako bi postojali zakonom ili posebnim propisima određeni uvjeti za uskratu pravne pomoći. Što se tiče postavljanja drugih osoba za privremenog zastupnika, sud bi prije donošenja rješenja o postavljanju za privremenog zastupnika bio dužan pribaviti njihovu suglasnost. Skloni smo predložiti da se u nekoj od budućih reformi našeg parničnog postupka propiše također da se privremeni zastupnik postavlja po redosljedu s popisa advokata koji sudu dostavlja Advokatska komora, a sud bi bio dužan poštivati redoslijed s popisa kada postavlja privremenog zastupnika. Na taj bi se način zajamčilo i osiguralo da stranke zastupa kvalificirani (privremeni) zastupnik, osigurala bi se objektivnost i transparentnost kod određivanja i postavljanja privremenog zastupnika, kao i ravnomjerna opterećenost advokata koji bi obavljali funkciju privremenog zastupnika.

Nadalje, privremeni zastupnik može se postaviti fizičkoj, ali, budući da FZPP u tom pogledu ne postavlja nikakva ograničenja, smatra se i pravnoj osobi. S obzirom na to da organ starateljstva zakonskog zastupnika postavlja fizičkim osobama,

postavljanje privremenog zastupnika pravnoj osobi bio bi jedini način da se zaštite njegova prava i interesi u sudskom postupku. To se posebno pokazalo potrebnim u toku zadnjega rata u sporovima između pravnih osoba sa sjedištem na području različitih država nastalih nakon raspada SFRJ. Stoga bi trebalo izrijekom predvidjeti kod budućih izmjena bosanskohercegovačkog parničnog zakonodavstva da sud može privremenog zastupnika postaviti i pravnoj osobi, neovisno o tome je li ona u procesnoj ulozi tužitelja ili tuženog. Privremeni zastupnik ne postavlja se pravnoj osobi zbog toga što one nemaju parničnu sposobnost (jer je pravne osobe imaju), nego zbog okolnosti koje onemogućuju aktivno sudjelovanje takvih stranaka u postupku i njihovu komunikaciju sa sudom. Iako to sada u odredbi čl. 296. st. 3. FZPP-a nije navedeno, sud bi rješenje o postavljanju privremenog zastupnika svakako trebao dostaviti i privremenom zastupniku koji bi tek od dostave rješenja bio dužan izvršavati svoje obaveze. Konačno, treba kazati da odredbe ZPP-a ne propisuju pravo, visinu i način isplate naknade za rad privremenog zastupnika, pa ni onoga postavljenog stranci u svojstvu advokata. Stoga postoji dilema (koju treba izrijekom riješiti) pripada li advokatu kao privremenom zastupniku pravo na nagradu po advokatskoj tarifi

ili se u pogledu njegova prava na naknadu primjenjuju propisi o naknadi troškova organa starateljstva.

15.11. Gotovo svaka novela parničnog zakonodavstva, kako u BiH tako i u susjednim državama, uključuje i **reformu odredbi o parničnim troškovima**, s ciljem da se osigura ravnopravnost parničnih stranaka u toku postupka u pogledu njihovih prava na troškove postupka, kako u pogledu troškova postupka kod potpunog uspjeha ili neuspjeha u sporu, tako i posebno kod djelomičnog uspjeha u sporu, odnosno parcijalnog uspjeha u sporu. I u tom bi pogledu trebalo uraditi reformu odredbi o naknadi parničnih troškova uvažavajući probleme uočene u praksi te rješenja koja nudi judikatura i novelirano zakonodavstvo susjednih država. Primjera radi, treba podsjetiti da je Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku Republike Hrvatske propisan način na koji sud treba obračunati troškove u slučaju djelomičnog uspjeha stranaka u sporu kako bi se olakšao sudski posao u dijelu računanja troškova, ali i radi formiranja jedinstvene sudske prakse. Umjesto obračuna troškova svake strane, sud će strani koja je postigla veći uspjeh u sporu priznati troškove u postotku koji odgovara razlici njezinog uspjeha i uspjeha protivne strane.

Uspjeh stranka treba računati prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu. Ovom odredbom naknada troškova u slučaju djelomičnog uspjeha u parnici računa se prema postotku uspjeha u odnosu na konačno postavljeni tužbeni zahtjev tako da se najprije utvrdi postotak u kojemu je svaka od njih uspjela, zatim od postotka one stranke koja je u većoj mjeri uspjela oduzeti postotak one stranke koja je u manjoj mjeri uspjela, nakon toga će se utvrditi iznos pojedinih i iznos ukupnih troškova stranke koja je u većoj mjeri uspjela u parnici, a koji su bili potrebni za svrhovito vođenje postupka. Toj stranci sud će odmjeriti naknadu dijela ukupnog troška koji odgovara postotku koji je preostao nakon navedenog obračuna postotaka u kojima su stranke uspjele u parnici. Novost je i to da se propisuje kako omjer uspjeha u parnici sud ocjenjuje prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu. S tim u vezi treba kazati kako je iznimno važno da stranka neposredno prije pokretanja ili već u ranoj fazi tijeka parničnog postupka posjeduje određenu informaciju o mogućem trošku pokrenutog spora i to iz više razloga: svaka stranka u postupku ima pravo biti informirana o mogućem trošku svog postupka, a neke stranke bi, da su to na vrijeme znale, pristupile rješavanju svog spora nekim od alternativnih načina rješavanja spora što je za

njih brža i ekonomičnija opcija za razliku od parničnog postupka. Pored toga, mnoge stranke nisu informirane o zakonskim odredbama da je stranka koja u cijelosti izgubi parnicu dužna protivnoj stranci nadoknaditi troškove. Tehničko rješenje podrazumijeva da stranka, prilikom podnošenja sudu tužbenog zahtjeva ili prijedloga za izvršenje, dobije informaciju o predvidivom minimalnom trošku koji može imati od podnošenja tužbe/prijedloga do momenta donošenja prvostupanjske presude/rješenja. To ne znači da će stvarni troškovi postupka biti takvi. U stvarnosti oni mogu biti manji, ukoliko se stranka tako dogovori sa svojim zastupnikom, ili veći, ukoliko se dese određeni nepredviđeni troškovi (npr. vještačenje), ili tijekom postupka budu izvođeni dokazi vještačenja, ili ukoliko stranka u potpunosti izgubi spor pa je u obvezi nadoknaditi i troškove suprotnoj strani.

Tijekom 2018. godine razvijena je i implementirana nova funkcionalnost CMS-a, koja strankama u postupku omogućava uvid u potencijalne troškove sudskog postupka. Funkcionalnost omogućava svakoj stranci dobivanje informacije o orijentacijskim troškovima postupka nakon pokretanja sudskog postupka. Informacija koju omogućava ova

funkcionalnost uključuje i bilješku strankama o procijenjenim minimalnim troškovima postupka koje su isključivo informativne prirode.

15.12. Nakon izvršene pravosudne reforme 2003. godine, pravosuđe u Bosni i Hercegovini suočilo se s **enormnim porastom broja neriješenih i veoma starih predmeta**. Od tog momenta VSTV BiH poduzimao je različite aktivnosti, od kojih je najučinkovitije bilo uvođenje obveze sačinjavanja planova rješavanja predmeta u sudovima. U pojedinim slučajevima postoji problem neravnomjerne raspodjele predmeta između sudaca, po referatima i starosti pojedine vrste predmeta, što ima izravan utjecaj na brzinu rješavanja predmeta. Praćenjem rješavanja predmeta u sudovima uočeno je da se, u okviru parničnih sporova, pojavljuje određen broj sporova, u kojima su stranke proračunski korisnici. Ovi predmeti su od posebnog značaja, imajući u vidu da se radi o predmetima koji dodatno opterećuju sudove i čija je vrijednost spora često veoma visoka, te da se, u slučaju gubitka spora, svi troškovi naplaćuju iz proračuna države, entiteta, kantona ili općine, a također većina ovih sporova se i završi usvajanjem tužbenog zahtjeva. Uzroci velikog broja zaostalih i neriješenih predmeta su primjerice:

zaostaci iz ranijih godina, česte odsutnosti sudaca, nedostupnost stranaka, sudski i poštanski dostavljači ne postupaju pravilno po odredbama ZPP-a o dostavi, česta odgađanja i odlaganja ročišta (na zahtjev stranaka ili zbog potrebe vještačenja), nezadovoljavajuća zakonska rješenja, promjena suca u predmetu kad je već proveden veći dio postupka, veliki priliv novih predmeta, učestalo vraćanje predmeta na ponovno suđenje prvostupanjskom sudu, iako zakon daje mogućnost drugostupanjskom sudu riješiti ih samostalno, nedjelotvorno upravljanje postupkom od strane suca, nedovoljna „uporaba” različitih procesnih instrumenata koji mogu doprinijeti ubrzanju postupka od strane sudaca, nedovoljna angažiranost sudaca u svrhu učinkovitijeg vođenja sudskog postupka, nedovoljno upoznavanje s predmetom u fazi prethodnog ispitivanja tužbe radi pravilnog usmjeravanja tijeka postupka, nepoduzimanje mjera radi sprječavanja zlouporabe procesnih ovlasti, odlaganje ročišta kada za to nema mjesta, nedovoljno poznavanje organizacijskih vještina sudaca, inercija u postupanju u predmetima koja je dijelom „naslijeđena” iz razdoblja primjene „starog” zakona, neujednačena praksa rada dostavljača na terenu, posebno od strane poštanskih operatera, nedovoljno stručno i radno iskustvo sudaca.

U velikom broju predmeta posebno su opterećeni vrhovni sudovi. U svom djelovanju vrhovni sudovi imaju privatnopravnu ulogu (donošenje odluke u konkretnom, pojedinačnom slučaju) te javnopravnu ulogu (rješavanje važnih pravnih pitanja, usmjeravanje, odnosno davanje uputstava za buduće slučajeve slične prirode). Pravila o pristupu vrhovnim sudovima u našoj zemlji sadrže **kombinaciju dva kriterija selekcije (kod mogućnosti ulaganja revizije) – imovinski/vrijednosni i po dopuštenju suda** (arg. FZPP, čl. 237). Još uvijek je, dakle, na snazi tradicionalni kriterij prema kojemu sporovi određene vrijednosti imaju po automatizmu otvoren pristup vrhovnom sudu (u pravilu privredni sporovi za koje vrijedi poseban, veći imovinski cenzus). Međutim, u velikom broju zemalja, koje su provele reforme procesnog zakonodavstva uvelike je napušten imovinski kriterij u cjelini i uvedena je posebna, preliminarina ocjena dopustivosti revizije. Brojnost predmeta i dugotrajnost postupaka pred bosanskohercegovačkim vrhovnim sudovima upućuje na to da do izražaja dolazi privatnopravna funkcija, a zbog preopterećenosti brojnim predmetima suci vrhovnih sudova nemaju dovoljno ni vremena niti prilike kritički proučavati i pratiti praksu vlastitog i nižestupanjskih sudova. Zatrpanost

predmetima se direktno reflektira na kvalitetu odluka vrhovnih sudova, pa se sadržaj odluka vrhovnih sudova često svodi na repetitivno iznošenje činjeničnih navoda i ponavljanje dosad riješenih pravnih pitanja, bez dodatnog i konkretnog doprinosa razvoju prava kroz dati slučaj. S ciljem rasterećenja od pretjeranog opterećenja te kako bi vrhovni sudovi mogli posvetiti više pažnje važnijim slučajevima, potrebno je uvesti neke promjene (podsticati postupke rješavanja spornog pitanja kako bi se dale smjernice nižestupanjskim sudovima, odlučnije prihvatiti mogućnost odbacivanja slučaja bez detaljnog obrazloženja ili zato što ne sadrže pitanje koje treba biti riješeno u interesu primjene ili razvoja prava, jer ne uključuju važan aspekt pravne zaštite, obligatorno zastupanje u postupku po reviziji od strane posebne kategorije advokata specijaliziranih za postupak pred vrhovnim sudom i sl.).

Usporedbe radi, treba kazati kako prema Noveli hrvatskoga parničnog zakona iz 2019., reviziju, kao izvanredni pravni lijek, stranke mogu podnijeti samo ako im Vrhovni sud Republike Hrvatske to prethodno dopusti ili ako im je to dopušteno zakonom. Prijedlog za dopuštenje revizije stranka bi mogla podnijeti u roku od 30 dana od dana primitka

drugostupanjske presude, a u prijedlogu mora navesti određeno pravno pitanje zbog kojeg predlaže da se dopusti revizija i razloge zbog kojih je ono važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni, a o dopuštenosti revizije odlučuje vijeće od pet sudaca rješenjem protiv kojeg nije dopušten pravni lijek. Razlog zbog kojeg bi revizija bila dopuštena mora biti i isključivo je pravno pitanje važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni, odnosno pravno pitanje važno za razvoj prava kroz sudsku praksu, a osobito: ako je riječ o pravnom pitanju o kojem odluka suda drugog stupnja odstupa od prakse revizijskog suda; ili ako je riječ o pravnom pitanju o kojem nema prakse revizijskog suda, pogotovo ako sudska praksa viših sudova nije jedinstvena; ili ako je riječ o pravnom pitanju o kojem sudska praksa revizijskog suda nije jedinstvena; ili ako je o tom pitanju revizijski sud već zauzeo shvaćanje i presuda se drugostupanjskoga suda temelji na tom shvaćanju, ali bi – osobito uvažavajući razloge iznesene tijekom prethodnoga prvostupanjskoga i žalbenoga postupka, zbog promjene u pravnom sustavu uvjetovane novim zakonodavstvom ili međunarodnim sporazumima te odlukom Ustavnoga suda Republike Hrvatske, Europskoga suda za

ljudska prava ili Suda Europske unije – trebalo preispitati sudsku praksu. Dakle, predloženim rješenjem sužava se mogućnost podnošenja tzv. „redovne revizije“, odnosno, pravo na reviziju mora biti dopušteno (odlukom Vrhovnog suda Republike Hrvatske ili na temelju zakona). Navedeno rješenje predstavlja u stvari modifikacija ranijeg sustava u kojem je o dopuštenosti revizije stajalište trebao zauzeti drugostupanjski sud, a što se u praksi nije pokazalo naročito uspješnim jer je iskustvo pokazalo da drugostupanjski sudovi nisu bili spremni dopuštati revizije protiv svojih odluka. Nakon što vijeće petorice sudaca Vrhovnog suda Republike Hrvatske zauzme stajalište da je riječ o pitanju važnom za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njenoj primjeni, odnosno, za razvoj prava kroz sudsku praksu, stranka može podnijeti reviziju u roku od 30 dana od primitka odluke revizijskog suda o dopuštenosti revizije. Novi koncept prava na reviziju primjenjivao bi se u svim postupcima u kojima do stupanja na snagu ovoga zakona nije donesena drugostupanjska odluka, ali i na podnošenje, sadržaj i postupak povodom revizije prema posebnim zakonima u kojima je drugostupanjska odluka donesena nakon stupanja na snagu ovoga zakona.

15.13. Postupci u sporovima male vrijednosti

nedvojbeno nisu kraći od „općih“ postupaka, a nekada traju čak i znatno duže što ukazuje da važeća pojednostavljena pravila ne rezultiraju bržim i jeftinijim rješavanjem sporova male vrijednosti. Drži se da su temeljni razlozi za ovakvo stanje relativno visoko postavljen prag, odnosno novčani cenzus zbog čega su ovi postupci primjenjivi na široki krug predmeta pa bi trebalo razmotriti uvođenje nižeg praga. Drugo, suci u BiH nemaju slobodu odlučivanja o tome hoće li u nekim predmetima primijeniti postupak za sporove male vrijednosti ili ne pa bi svakako, u cilju dodatnog pojednostavnjenja ovih postupaka, sucima trebalo ostaviti diskrecijsku odluku da ne primijene postupak za sporove male vrijednosti na kompleksne predmete iako je njihova vrijednost ispod praga. Postupak u sporovima male vrijednosti mogao bi se dodatno pojednostaviti uvođenjem strože ocjene relevantnosti dokaza te ograničenjem korištenja vještačenja u slučajevima u kojima je vrijednost spora vrlo niska. Nadalje, predlaže se: provođenje postupka u sporovima male vrijednosti pisanim putem osim u slučaju kada jedna stranka izrijekom zatraži usmeno ročište; mogućnost da se određeni elementi presude izostave u predmetima sporova male vrijednosti; mogućnost da, ako tuženik kojemu je tužba uredno

dostavljena ne odgovori na nju, sud treba izreći presudu zbog propuštanja, čak i u odsustvu izričitog zahtjeva tužitelja i dr.

15.14. Dio praktičara smatra da zakonodavac ni u odredbama st. 2. čl. 16. FZPP-a nije dovoljno precizirao **značenje odrednice „tokom postupka”**, što stvara značajne dileme i probleme u tumačenju i primjeni zakona jer se ne objašnjava da li odrednica podrazumijeva pravosnažno okončanje postupka ili uključuje i okončanje postupka po izvanrednim pravnim lijekovima. U tom smislu se predlagalo da se u odredbi člana 16. stav 2. FZPP-a, iza riječi „tokom postupka” stavi zarez, te nakon toga dodaju riječi „do pravosnažnosti odluke”. Predloženo rješenje slijedi prevlađujući stav pravne teorije kao i rješenja iz usporednog zakonodavstva da okončanje postupka podrazumijeva pravosnažnost odluke, odnosno donošenje drugostepene odluke.

15.15. Nakon pravomoćnosti rješenja kojim se oglasio nenadležnim, sud će bez odlaganja, a najkasnije u roku od tri dana, ustupiti predmet nadležnom sudu (FZPP, čl. 20). Smatra se da bi, prije nego što ustupi predmet nadležnom sudu, sud morao zakonom biti ovlašten prema potrebi zatražiti i obavijesti

od tužitelja. Tako kad je tužitelj, na temelju pravila o izberivoj mjesnoj nadležnosti, ovlašten birati mjesno nadležni sud, sud je dužan, prije nego što predmet uputi mjesno nadležnom sudu, zatražiti od tužitelja da se izjasni koji će sud izabrati. O tome je obvezan sastaviti službenu bilješku, pripojiti je predmetu i tek potom dostaviti predmet sudu koji je tužitelj izabrao. Sukob nadležnosti između općinskih sudova istog kantona rješava kantonalni sud (FZPP, čl. 22. st. 1). Međutim, u praksi se može dogoditi da županijski sud kojemu je dostavljen predmet radi **rješavanja sukoba nadležnosti između dva općinska suda** s njegova teritorija, utvrdi da je nadležan općinski sud **izvan njegova područja**, odnosno općinski sud s područja druge županije koji nije obuhvaćen sukobom nadležnosti. Držimo da bi u ovakvim slučajevima županijski sud koji rješava sukob nadležnosti trebao imati zakonsko ovlaštenje da rješenjem utvrdi kako za rješavanje spora nije nadležan niti jedan od sudova s njegovog područja između kojih je sukob nastao, te predmet proslijediti sudu izvan njegovog područja za koji smatra da je nadležan, ostavljajući mu mogućnost da izazove sukob nadležnosti kod nadležnog suda, u ovom slučaju Vrhovnog suda Federacije (st. 3. i 4). Za suđenje u sporovima radi utvrđivanja postojanja ili nepostojanja braka, poništaja

braka ili razvoda braka (bračni sporovi) nadležan je, pored suda opće mjesne nadležnosti, i sud na čijem su području bračni drugovi imali posljednje zajedničko prebivalište (FZPP, čl. 35). Odredbama ovoga članka nije predviđena mogućnost da se postupak vodi pred sudom na čijem su području supružnici imali zadnje zajedničko boravište, neposredno prije raskida bračne zajednice. To se moglo dogoditi zbog niza razloga (zaposlenje, podstanarstvo i dr.), a unošenje nadležnosti prema zadnjem zajedničkom boravištu može biti značajno jer su na tom području relevantna dokazna sredstva, sjedište centra za socijalni rad i sl. pa postoji velika vjerojatnost da bi bračni drugovi izabrali baš tu mogućnost.

15.16. U praksi i dalje postoji mišljenje da **sintagma „ako nađe da onaj koji je u tužbi istaknut ispred njega nije utemeljen“** iz čl. 55. st. 4. FZPP-a stvara nedoumice i različito postupanje u praksi te kako (prvenstveno zbog izostavljanja riječi „pravomoćno“ koja je bila sadržana u odredbi čl. 173. st. 2. prethodnog FZPP-a) sud o podrednom zahtjevu ne može odlučivati dok prethodni zahtjev ne bude pravomoćno odbijen budući da bi takvo odlučivanje bilo protivno prirodi pravnog instituta objektivne uvjetne alternacije. Stoga se predlaže da se

gore navedena sintagma zamijeni novom – „u slučaju da bude pravomoćno odbijen zahtjev koji je u tužbi istaknut prije njega“.

15.17. Treba kazati da iz dikcije odredbe čl. 57. FZPP-a nije u potpunosti jasno je li za **dopuštenost preinake potreban izričiti pristanak tuženika** najkasnije do početka glavne rasprave (v. st. 1), je li on potreban samo u stadiju od početka do zaključenja glavne rasprave (v. st. 2) ili se može tumačiti da je njegov izričiti pristanak potreban od dostave tužbe na odgovor pa do zaključenja glavne rasprave. Odredba čl. 175. st. 2. prethodnog FZPP-a otklanjala je sve dvojbe u tom pogledu. Sud može u tijeku pripreme glavne rasprave donijeti presudu na temelju priznanja, presudu na temelju odricanja i presudu zbog propuštanja, te primiti na zapisnik nagodbu stranaka (FZPP, čl. 65). U procesno-pravnoj teoriji se smatra da odredbe ovoga članka prema kojima sud može u tijeku pripremanja glavne rasprave donijeti presudu na temelju priznanja, presudu na temelju odricanja i presudu zbog propuštanja te primiti na zapisnik nagodbu stranaka, treba tumačiti (i propisati) na način da postupajući sudac mora tako postupiti, jer se takvo tumačenje temelji na načelu ekonomičnosti. Naime, sud je dužan poduzeti sve one parnične radnje koje vode brzom i jeftinom okončanju

parnice (arg. iz FZPP, čl. 10), a takvo značenje upravo imaju presuda na temelju priznanja, presuda na temelju odricanja, presuda zbog propuštanja i nagodba stranaka. Sud bi mogao samo za neko vrijeme odgoditi poduzimanje ovih procesnih radnji, ako drži da još nema dovoljno osnova za donošenje tih odluka, a mogao bi odbiti donošenje ovih odluka samo ako smatra da za njihovo donošenje nema zakonske osnove. Tužba s prilogima se dostavlja tuženiku na odgovor u roku od 30 dana od dana primitka ispravne i potpune tužbe u sudu (FZPP, čl. 69). Određivanjem roka od 30 dana za dostavljanje tužbe i priloga tuženiku na odgovor, zakonodavac je očigledno želio obvezati sud da predmet uzme u rad, odnosno provede fazu prethodnog ispitivanja tužbe odmah po njezinom prijemu, a najkasnije u roku od 30 dana. Na isti način zakonodavac je predvidio i rokove za zakazivanje pripremnog ročišta po prijemu odgovora na tužbu, zakazivanje glavne rasprave nakon održanog pripremnog ročišta i sl., pa je očigledna tendencija zakonodavca da sud obveže na određenu procesnu disciplinu. U dosadašnjoj primjeni FZPP-a pokazalo se da je ova odredba, kao i druge koje propisuju rokove za postupanje suda, efikasna u manjim sudovima, u kojima je broj predmeta po jednom sucu nešto manji, dok je sudovi s veliki prilivom novih predmeta, a

pogotovo sudovi s velikim brojem zaostalih neriješenih predmeta, nisu u stanju u potpunosti provesti.

15.18. Treba spomenuti kako je bilo **prijedloga da se iz člana 75. FZPP-a briše stav 3.** Razlozi za to su: jer su suci prvostupanjskih sudova zaduženi za veliki broj predmeta, jer je neodgovarajući broj pomoćnog administrativnog osoblja, jer je rijetka primjena te odredbe u praksi, jer se ona vezuje uz velike gubitke vremena i teškoće u ostvarivanju komunikacije, jer bi je svrsishodnije bilo provesti kod glavne rasprave pošto konzultacije koje se uređuju gore navedenom odredbom nemaju značaj preliminarne ročišta i dr. Ako sud ne prihvati prigovor da postoji koja od smetnji za vođenje postupka, odluku o prigovoru donijet će zajedno s odlukom o glavnoj stvari (FZPP, čl. 79. st. 3). Postoji mišljenje da je, zbog drugih rješenja prihvaćenih u FZPP-u, upitna svrsishodnost ove odredbe. Drži se da je ovakva odredba imala smisla u postupku koji je bio uređen odredbama prethodnog FZPP-a, jer je tada pripremno ročište vodio predsjednik vijeća, a glavnu raspravu vijeće, pa predsjednik vijeća koji ne bi usvojio prigovor o postojanju neke od smetnji o kojima se može odlučivati tek na pripremnom ročištu, nije svoj stav izražavao u obliku rješenja, već je

nastavljao s raspravljanjem, dok je odluku o prigovoru donosilo tek vijeće na glavnoj raspravi – posebno ili zajedno sa odlukom o glavnoj stvari. Sada, u situaciji u kojoj sudac pojedinac vodi i pripremno ročište i ročište za glavnu raspravu (tzv. monokratsko suđenje), naknadno rješavanje o prigovoru čini se izlišnim, naročito imajući u vidu da je sud imao ovlaštenje da o istoj procesnoj smetnji odluči još u fazi prethodnog ispitivanja tužbe. Opravdanje za ovakvo rješenje zakonodavca moglo bi se naći jedino u činjenici da će na glavnoj raspravi sud imati uvida i u činjenice koje nije mogao utvrditi na pripremnom ročištu, te da nakon toga može eventualno promijeniti svoju odluku u pogledu prigovora.

15.19. Ročište za glavnu raspravu treba zakazati pravovremeno, kao i pripremno ročište. Glavnu raspravu treba, u pravilu, održati najkasnije u roku od 30 dana od dana održavanja pripremnoga ročišta (FZPP, čl. 94. st. 2), jer se smatra da je to dovoljno vremena da se stranke, nakon pripremnog ročišta, na kojem su upoznate sa odlukom suda u vezi s predmetom raspravljanja i dokazima koji će se provoditi na glavnoj raspravi, pripreme za glavnu raspravu. Zbog dikcije odredbe st. 2, kojom se određuje da glavnu raspravu treba, „u

pravilu”, održati najkasnije u roku od 30 dana od dana održavanja pripremnoga ročišta, proizlazi da je zakonodavac ipak ostavio mogućnost odstupanja od ovog pravila, a to bi, primjerice, moglo biti u slučajevima u kojima neke od dokaza nije moguće pribaviti u tako kratkom roku, zbog izvođenja složenijih vještačenja, pribavljanje isprava od strane suda kada ih stranke nisu mogle same pribaviti i sl. U praksi se pokazalo da se mali broj sudova može učinkovito pridržavati propisanog pravila o roku za određivanje ročišta za glavnu raspravu, pa se stoga postavlja pitanje o svrsishodnosti ovakve odredbe. Štoviše, u nekim slučajevima već u fazi pripremnog ročišta je biti očigledno da se rasprava neće moći provesti u roku od 30 dana. Temeljni problem je u tome što su suci na građanskim odjelima skoro svih sudova u BiH preopterećeni brojem predmeta u svojim referatima te je očito da neće biti u mogućnosti zakazivati rasprave u roku od 30 dana, niti će moći voditi računa da se rasprava vodi u kontinuitetu više dana. Zbog toga dolazi do nedostatka slobodnih termina suda, te se najčešće glavna rasprava ne može nastaviti drugi dan, pa se nastavak određuje za mjesec ili više dana, čime se na izvjestan način gubi svrha ovakvih odredbi te bi ih trebalo uskladiti sa stvarnim stanjem i mogućnosti primjene.

15.20. Ako na ročište za glavnu raspravu bez opravdanog razloga ne dođe tuženik, a bio je uredno pozvan, rasprava će se održati bez njegove nazočnosti (FZPP, čl. 97. st. 4). Prema odredbama FZPP-a, **neopravdan izostanak uredno obaviještene stranke ne može dovesti do odgode ili odlaganja rasprave**, čak ni na zahtjev druge strane. Međutim, u praksi se često pojavljuju slučajevi kada uredno obaviješteni tuženi ne pristupi na raspravu, da tužitelj traži odgodu ročišta za glavnu raspravu, čemu sud u pravilu udovoljava. Mada ovakva mogućnost nije predviđena odredbama FZPP-a, drži se da ovakvo postupanje sudova u suštini ne može dovesti do štetnih posljedica, a posebno imajući u vidu da stranke disponiraju svojim zahtjevima, pa tako i tužitelj koji predlaže odgodu. U tom smislu i ove bi odredbe trebalo uskladiti sa stvarnim stanjem i mogućnošću primjene. Protiv rješenja kojim se odbijaju prigovori stranaka o postojanju procesnih smetnji za daljnje postupanje nije dopuštena posebna žalba (FZPP, čl. 98. st. 3). Postoji mišljenje da je ova odredba st. 3. suvišna. Naime, budući da se odluka kojom se odbija prigovor donosi zajedno s odlukom o glavnoj stvari, odnosno da se strankama pisani otpisak te odluke ne uručuje prije donošenja odluke o glavnoj

stvari, ona se i ne bi ni mogla pobijati posebnom žalbom, već samo u žalbi protiv odluke o glavnoj stvari. Sud će odbiti provedbu procesnih radnji koje nisu bitne za postupak (FZPP, čl. 107. st. 1). Postoji mišljenje da bi odredba st. 1. čl. 107. FZPP-a trebala biti izdvojena iz ovoga člana, jer predstavlja opću odredbu o ovlaštenjima suda prilikom rukovođenja (glavnom) raspravom, dok se preostale odredbe ovoga članka odnose na ovlaštenja suca prilikom izvođenja dokaza, i to posebno saslušanja svjedoka, vještaka i stranaka. Držimo da bi takvo rješenje bilo nomotehnički prihvatljivije. Tim prije što je odredbom st. 3. čl. 107. propisano da sud ne bi smio dopustiti pitanja koja su nebitna za predmet. Pitanja moraju biti pravilno i korektno postavljena. Sud ne bi smio dopustiti postavljanje pitanja u kojima je već sadržano kako na njih treba odgovoriti (FZPP, čl. 107. st. 2), odnosno tzv. sugestivna pitanja. Iako se to iz dikcije odredbi čl. 107. st. 2. i 3. ne može nedvojbeno zaključiti, držimo da sud ne bi trebao dopustiti ni postavljanje tzv. kaptopoznih pitanja, odnosno pitanja koja polaze od pretpostavke da je prethodno dan odgovor koji u stvari nije dan, jer bi, u protivnom, neminovno došlo do pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja, a samim time i do nepravilne odluke. Ako sudac ne bi uočio da se radi o sugestivnom ili kaptopoznom

pitanju, drži se da bi na to mogla ukazati suprotna stranka ili njezin punomoćnik, pa bi sudac i tada mogao zabraniti odgovor na takva pitanja.

15.21. Ako na ročištu nije moguće izvesti koji od dokaza čije je izvođenje određeno, sud može odlučiti da se rasprava nastavi, s tim da se naknadno, na novom ročištu, izvede samo taj dokaz i iznesu navodi u svezi s njim (FZPP, čl. 113). Zbog nedovoljne preciznosti ove odredbe može biti dvojbeno uređuju li se njome slučajevi u kojima se zbog nemogućnosti izvođenja dokaza ročište odlaže (opisani u odredbi čl. 112. st. 1. t. 1. FZPP-a) ili se, pak, odnosi na nastavak postupka, na što može ukazivati određenje da „sud može odlučiti da se rasprava nastavi”.

15.22. Iako to u odredbama čl. 128. FZPP-a nije izričito propisano, u **zamolnici** bi trebalo naznačiti i datum za koji je određena glavna rasprava, kako bi zamoljeni sud mogao do tog datuma postupiti po molbi i postupajućem sudu dostaviti zapisnik s ročišta na kojem je proveden dokaz.

15.23. Izvođenje dokaza vještačenjem određuje sud rješenjem koje sadrži, između ostalog, obujam i predmet

vještačenja (FZPP, čl. 150). Iako to u odredbama FZPP-a nije izričito predviđeno, držimo da bi **vještak morao moći sudu i strankama ukazati i objasniti svrsishodnost da se vještačenje izvrši izvan onoga što je naređeno**, ali konačnu odluku o tome bi donosio sud uz suglasnost stranaka, odnosno to bi mogla predložiti jedna od stranaka (arg. FZPP, čl. 147. st. 1). Primjerice, vještak bi mogao predložiti izvođenje dokaza pribavljanjem predmeta da bi se utvrdile okolnosti koje su mu važne za stvaranje mišljenja. Prisutni su slučajevi da vještak prilikom vještačenja iziđe izvan obima i predmeta vještačenja na način da vještačenjem obuhvati i onaj dio potraživanja koji zaista pripada tužitelju međutim takvo potraživanje nije zahtijevano tužbom niti je konkretizirano postavljenim obimom i predmetom vještačenja. U takvim slučajevima tužitelj konačnim opredjeljenjem i preciziranjem tužbenog zahtjeva najčešće obuhvati i taj dio potraživanja, međutim zbog prisutnih strogo formalnih odredbi ZPP-a veoma česta su različita postupanja sudova po takvim zahtjevima. Uzme li se u obzir činjenica da sam tužitelj u fazi podnošenja tužbe zbog složenosti vrste potraživanja nije mogao znati obim vrstu i visinu konkretnih potraživanja, te uzimajući u obzir činjenicu da je za takva potraživanja saznao u toku postupka nakon izvođenja

dokaza, u takvim slučajevima svrsishodno bi bilo dozvoliti tužitelju da konačno uređenim tužbenim zahtjevom obuhvati i tu vrstu potraživanja, nego da ga se tjera u novi parnični postupak, što je u suprotnosti s načelom ekonomičnosti postupka. U tom smislu kroz buduća zakonska rješenja potrebno je zakonski urediti mogućnost konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva u pogledu svih potraživanja koja proističu iz izvedenih dokaza. U pozivu će sud upozoriti vještaka da svoje mišljenje mora iznijeti savjesno i sukladno pravilima nauke i vještine i obavijestiti ga o posljedicama nedostave nalaza i mišljenja u ostavljenom roku, odnosno neopravdanog izostanka s ročišta i pravu na nagradu i naknadu troškova (FZPP, čl. 151. st. 3). Iako to nije izričito propisano, držimo da bi sud trebao upozoriti vještaka i na posljedice davanja lažnog iskaza (arg. FZPP, čl. 143. st. 2. u svezi s čl. 161). Kad se traži osiguranje dokaza prije pokretanja postupka, te u iznimnim slučajevima, ako je postupak već u tijeku, nadležan je niži sud prvog stupnja na čijem se području nalaze stvari koje treba razgledati, odnosno sud na čijem području boravi osoba koju treba saslušati (FZPP, čl. 170. st. 2).

15.24. Smatra se propustom što u FZPP-u nije izričito određeno koji će **sud biti nadležan za postupanje po prijedlogu za osiguranje dokaza koji je stavljen tijekom postupka pokrenutog po prijedlogu za ponavljanje postupka** (v. FZPP, čl. 169. t. 2), što u slučaju neujednačenosti sudske prakse može dovesti i do izvjesne pravne nesigurnosti. Postoji mišljenje da bi trebalo smatrati kako je u ovom slučaju nadležan sud pred kojim je u tijeku postupak za ponavljanje postupka.

15.25. U slučaju iz članka 184. stavka 2. ovoga zakona, sud će čim bude saznao da će doći do **odgode datuma donošenja presude** o tome obavijestiti stranke, nakon čega će strankama presudu dostaviti prema odredbama ovoga zakona o dostavi (FZPP, čl. 188). Ukoliko sudac prekorači rok od 30 dana od dana zaključenja glavne rasprave za donošenje presude i izradu pismenog otpravka, dužan je, čim bude saznao da će doći do odgode datuma donošenja presude, o tome obavijestiti stranke, te nakon toga i dostaviti strankama presudu prema odredbama FZPP-a o dostavi. Dakle, stranke koje su obaviještene o odgodi donošenja presude nisu više dužne preuzimati presudu u zgradi suda (FZPP, čl. 185. st. 2, nego im

sud treba dostaviti presudu prema odredbama o sudskoj dostavi (FZPP, čl. 345-351), a rok za žalbu računat će se, za svaku stranku posebno, od prvog narednog dana nakon dostave prijepisa presude. Zakonodavac, međutim, nije propisao do kada je sud, nakon što je došlo do ovog prekoračenja, dužan odlučiti o tužbenom zahtjevu i izraditi pisani otpravak. Smatra se da se taj rok mora izraziti u danima, jer u protivnom sud ne bi bio vremenski ograničen u donošenju presude nakon što je prekoračio zakonski rok za njezino donošenje, a također se smatra, s obzirom na dužnost suca da o razlozima ovoga prekoračenja roka pisano izvijesti predsjednika suda (FZPP, čl. 184. st. 2), da je i u kompetenciji predsjednika suda da se postara da se odluka što prije donese, izradi i dostavi.

15.26. Postoje prijedlozi da se u stavku 2. članka 218. FZPP-a riječi „**na temelju navoda žalbe i odgovora na žalbu**” zamijene riječima „na temelju stanja spisa”, pošto se radi o adekvatnijem određenju i stilizaciji odredbe, a u tom pravcu se već izjasnila i procesno-pravna teorija.

15.27. Punomoć prestaje smrću fizičkog lica, proglašenjem za umrlo i gubitkom poslovne sposobnosti (FZPP,

čl. 311. st. 1). Iako to u odredbi st. 1. izrijekom ne piše, smatramo da **punomoć prestaje i dokazivanjem smrti neke osobe u izvanparničnom postupku**. Razlika između proglašenja nestale osobe umrlom i dokazivanja smrti je u tome što proglašenje nestalog za umrlog nadomješta dokaz smrti, dok se kod dokazivanja da je nestali umro smrt dokazuje drugim načinom nego javnim ispravama. U postupku za proglašenje nestale osobe umrlom utvrđuje se jesu li nastupile zakonske pretpostavke i vjerojatnost da određena osoba nije više živa, a u postupku za dokazivanje smrti utvrđuje se je li određena osoba zaista umrla.

15.28. U svezi s **prijedlogom za povrat u prijašnje stanje sud je dužan zakazati ročište** osim ako su činjenice na kojima se prijedlog temelji općepoznate (FZPP, čl. 332. st. 2). Iako bi se tumačenjem odredbe st. 2. nezavisno od razmatranja odredbe st. 1. moglo zaključiti da je sud u svezi s podnesenim prijedlogom za povrat u prijašnje stanje uvijek dužan zakazati ročište osim ako su činjenice na kojima se prijedlog temelji općepoznate, pa i onda kad je ocijenio da je prijedlog nepravodoban i nedopušten, držimo da bi sud morao zakazati ročište samo radi ispitivanja osnovanosti tog prijedloga i to

nakon što ocijeni pravovremenost i dopuštenost prijedloga za povrat u prijašnje stanje.

15.29. Što se primjene odredaba čl. 334. FZPP-a tiče, postoji mišljenje da stranke više nemaju mogućnost da, umjesto podneskom, daju **usmene izjave na zapisnik kod postupajućeg suda**, kao što je bilo predviđeno u čl. 95. st. 4. prethodnog FZPP-a. Iako to nije više u FZPP-u izričito predviđeno, držimo da bi stranke morale moći svaku izjavu koja se daje podneskom, umjesto podneskom dati usmeno na zapisnik kod parničnog suda. Uzimanje izjave na zapisnik nije parnična radnja stranaka, nego akt sudske uprave. Treba napomenuti da se u praksi događa da punomoćnik stranke izjavi kako traži trošak prema tarifi, ali nikad ne podnese naknadno troškovnik, pa sud mora obračunavati i trošak punomoćnika, što ne smatramo dužnošću suda. Iako u praksi neki suci prihvaćaju navedeni pristup, držimo da odredbe čl. 396. st. 3. FZPP-a treba tumačiti na način da je stranka dužna predati troškovnik najkasnije do završetka raspravljanja koje prethodi odlučivanju o troškovima, jer u protivnom gubi pravo na trošak i sud ga ne bi trebao dosuditi. Stoga podupiremo ona stajališta prema kojima zahtjev za naknadu parničnih troškova, postavljen uz

uvjet da se popis troškova dostavi naknadno u određenom roku, treba smatrati neodređenim, a naknadno dostavljeni troškovnik nepravovremenim. Ako je stranka tijekom parnice u podnescima ili na samim ročištima određeno navodila troškove čiju naknadu traži, a prije završetka raspravljanja nije sastavila i sudu dostavila poseban popis tih troškova, i takvi zahtjevi smatrat će se pravovremenim i valjanim.

15.30. Postoji mišljenje kako bi, u skladu s općom tendencijom **skraćivanja rokova u** parničnom postupku kao i pravnom prirodom **parnica iz radnih odnosa** (njihovom hitnošću), u odredbi čl. 421. FZPP-a rok za izvršenje činidbe trebalo smanjiti s 15 na 8 dana.

15.31. U odredbi članka 453.f FZPP-a dato je ovlaštenje sudu da odlučuje o **suspenzivnosti žalbe na presudu** kao i o trajanju (paricijskog) roka za ispunjenje činidbe. U tom smislu sud u presudi kojom prihvaća tužbeni zahtjev iz tužbe za zaštitu kolektivnih interesa može odlučiti da žalba ne zadržava izvršenje ili odrediti kraći rok od propisanog za ispunjenje činidbi koje su naložene tužbom. Iako, za razliku od zakona o zabrani diskriminacije i zakona o zaštiti potrošača, FZPP nije

izrijeком предвидио да је поступак за заштиту колективних интереса хитан, својеврсна обилежја хитног поступка огледају у скраћивању законских рокова (за испуњење обавеза које су наложене тужбом) или не суспензивном учинку правних лијекова, и управо су таква рјешења садржана у погледу колективних спорова. Како ФЗПП нема одредба о хитности овога поступка, правила о хитности поступка овдје се не могу примјенјивати, јер хитност поступка мора бити експлицитно предвиђена. Хитност поступка једно је од процесних правила којима је циљ остваривање начела економичности, према којем је дужност суда провођење поступка без одуговлачења и са што мање троškova. Када се узме у обзир да повреде колективних права и интереса доводе до бројних негативних послједика, које се брзо рефлектирају и доводе до тешко отклонјивих штетних ситуација, у некој од будућих реформи парничног поступка требало би размислити и о таквој могућности.

16. ZAKLJUČAK

Na osnovu svega izloženog može se zaključiti da postojeći zakoni o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske i pored izvršenih izmjena i dopuna i dalje sadrže određene nedostatke te pravne praznine koje posljedično utječu na ravnopravnost parničnih stranaka u toku parničnog postupka, omogućuju nepotrebno odugovlačenje toka postupka, te u konačnici tako uređeni postupci ostavljaju mogućnost da sudovi u svakodnevnom radu u pojedinim stadijima toka parničnog postupka različito postupaju što se u konačnici odražava na ukupnu pravnu sigurnost stranaka u toku postupka.

Stoga smo mišljenja da bi bilo korisno provesti raspravu o noveliranju odredaba parničnih zakona u Bosni i Hercegovini **i to istovremeno u oba entiteta.**

Primjedbe i prijedlozi koje smo naveli, ali i vjerovatno druge primjedbe koje nisu spomenute u ovom radu, zasigurno opravdavaju ovu našu tvrdnju. U prilog ovakvoj tvrdnji je svakako i **vremenski period od donošenja parničnih zakona**

i njihovih novela, kao i mišljenje drugih relevantnih stručnjaka i pravnih osoba o nužnosti noveliranja odredbi parničnih zakona.

Mišljenja smo da bi kritički osvrt na učinkovitost dosadašnje primjene odredaba FZPP-a u praksi, te eventualne prijedloge *de lege ferenda* trebali prvenstveno dati pravnici praktičari, odnosno osobe koje svakodnevno primjenjuju te odredbe, jer su oni s njihovom primjenom najbolje upoznati i trebali bi biti najviše zainteresirani da rješenja koja sadrži FZPP budu učinkovita, jasna, nedvojbeni i provediva u praksi. U prvom redu to se odnosi na parnične suce i odvjetnike. Također puni doprinos na tom planu trebali bi dati i svi drugi stručnjaci koji u obavljanju svog posla ili na bilo koji drugi način dolaze u doticaj sa parničnim postupkom (javni tužitelji, pravobranitelji, notari, Ministarstvo pravde, VTSV, profesori pravnih fakulteta, strukovne udruge, centri za edukaciju sudaca i tužilaca, službe za besplatnu pravnu pomoć, Centri za socijalni rad, sudski vještaci, međunarodne organizacije i dr.).

Osim davanja inicijative za noveliranje odredaba parničnog zakona, suci i odvjetnici, kao osobe koje

svakodnevno primjenjuju odredbe ZPP-a, trebali bi aktivno i značajno sudjelovati u formuliranju novih rješenja, odnosno u izradi nacrtu prijedloga zakona o izmjenama i dopunama parničnih zakona.

KORIŠTENA LITERATURA:

Za izradu rada korišteni su izvori i reference sadržane u njima, kako slijedi:

ČIZMIĆ, J., *Komentar Zakona o parničnom postupku*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Privredna štampa, Sarajevo, 2016;

ČIZMIĆ, J. – BOBAN, M. (2017), *Elektronički dokazi u sudskom postupku i računalna forenzička analiza*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 1991, v. 38, br. 1, str. 23-50;

ČIZMIĆ, J. – BOBAN, M., *Tonsko snimanje ročišta pred sudovima Federacije Bosne i Hercegovine*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 40, br. 1, 2019, str. 59.-80;

ČIZMIĆ, J. – HUSEINBEGOVIĆ, A. – HAUBRICH, V., *Odluke revizijskog suda u svjetlu noveliranog bosanskohercegovačkog parničnog zakonodavstva*, Zbornik radova sa petnaestog međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse”, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2017, str. 86-101;

ČIZMIĆ, J. – HUSEINBEGOVIĆ, A., *Privremeni zastupnik u parničnim postupcima Bosne i Hercegovine*, Zbornik radova sa četrnaestog međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse”, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2016, str. 203-2013;

ČIZMIĆ, J. – HUSEINBEGOVIĆ, A., *Zastupanje u parničnom postupku*, Privredna štampa, Sarajevo, 2015;

ČIZMIĆ, J. – HUSEINBEGOVIĆ, A. – HAUBRICH, V., *Europski postupak za sporove male vrijednosti – izazovi pred bosanskohercegovačkim pravosuđem*, Zbornik radova sa šesnaestog međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse”, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2018, str. 28-55;

DIJANA MAZALIĆ NOVIĆ - LJILJAN VESELINOVIĆ, *Upravljanje sudskim postupkom*, Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2014;

DINKA ŠAGO – Marija Boban, *Neki aspekti novina u elektroničkoj komunikaciji pred sudovima*, rad objavljen u Zborniku radova s V međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća”, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2019, str. 471-499;

DŽENANA RADONČIĆ, *Revizija u parničnom postupku* (doktorska disertacija), vlastita naklada, Zenica, 2019;

KULENOVIĆ, Z. – MIKULIĆ, S. – MILIŠIĆ, S. – STANIŠIĆ, J. – VUČINA, D., *Komentari zakona o parničnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj*, Savjet/Vijeće Evrope, Sarajevo, 2005;

MEDIĆ D., *Reforma parničnog postupka u Bosni Hercegovini*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Banjoj Luci, broj 2012, Banja Luka, 2012;

Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, Ministarstvo pravosuđa, 28. ožujka 2019, Zagreb;

Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine sa obrazloženjem, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, juni 2015, Sarajevo;

Procjena zakona o parničnom postupku u Bosni i Hercegovini, (2011), OSCE;

RAŠEVIĆ Ž., *O Noveli Zakona o parničnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine*, Nova pravna revija, broj 1/14, 2014;

ŠABIĆ, S., *Pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom* (doktorska disertacija), vlastita naklada, Zenica, 2018;

Smjernice Općinskog suda u Tuzli za postupanje u prvostepenom parničnom postupku, 2019;

Smjernice Kantonalnog suda u Zenici i Općinskog suda u Zenici za postupanje u prvostepenom parničnom postupku, 2019;

Smjernice Općinskog suda u Sarajevu za postupanje u prvostepenom parničnom postupku, 2017;

Smjernice Osnovnog suda u Banjaluci za postupanje u parničnom postupku, 2018;

Svjetska banka, Brzi kolosijek za sporove male vrijednosti u Bosni i Hercegovini: Komparativna analiza i prijedlozi za reforme, 2019;

TRIVA, S. - DIKA, M., Građansko parnično procesno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2004;

Visoki sudski i tužilački savjet Bosne i Hercegovine, Godišnji izvještaj za 2017;

ZEČEVIĆ, E., Komentar Zakona o parničnom postupku, Logos, Sarajevo, 2004;

NEZIROVIĆ, G., Prijedlog mogućih izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku, separat, Sarajevo, 2009.

Summary

SOME CONSIDERATIONS ON THE NECESSITY OF STRUCTURAL CHANGES IN THE PROVISIONS OF THE LAW ON CIVIL PROCEDURE FBH

This paper identifies and precisely states certain problems that occur during civil proceedings, which affect the overall legal position of litigants in terms of the scope of their rights and obligations, and legally permitted legal mechanisms necessary for quality disposition of the claim, and what shortcomings consequently affect the very course of civil proceedings.

Taking into account the mentioned shortcomings, with special reference to scientific research work, certain comparative legal solutions, procedural legal theory, and especially taking into account the researched case law, through this paper certain solutions "de lege ferenda" are proposed, which can serve as qualitative basis for the future reform of the Law on Civil Procedure, which could consequently have a positive impact on a better and better regulated legal position of litigants during civil proceedings, and thus a greater degree of

legal protection during the proceedings. We believe that the above solutions proposed through this research will create the assumption that litigation will be more functional while achieving full equality of litigants during litigation.

The paper places special emphasis on the need for structural reform of civil procedure, and we considered it useful and justified to point out some problems and solutions *de lege ferenda* of a functional nature.

docent dr Branka Babović Vuksanović,

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu

u saradnji sa advokaticom Aleksandrom Stećuk²

branka.babovic@ius.bg.ac.rs

PERSPEKTIVE DIGITALIZACIJE PARNIČNOG POSTUPKA

Ovaj rad je nastao u okviru konferencije o predstojećim izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku u BiH. U pripremnom materijalu za konferenciju je stiglo nekoliko predloga koji se odnose na digitalizaciju parničnog postupka. Kao odgovor na to, na samoj konferenciji i u radu je dat predlog za izmenu i dopunu odredbi o elektronskom dostavljanju, kao i

²Branka Babović Vuksanović je pripremala izlaganje za konferenciju i finalizovala rad na osnovu nacrtu koji je sastavila Aleksandra Stećuk. Rad sadrži rezultate istraživanja: sprovedenog na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu za potrebe sastavljanja članka u časopisu Anali, onog koje je autorka kao članica radne grupe za pisanje izmena i dopuna Zakona o parničnom postupku Republike Srbije i kao konsultantkinja Svetske banke u BiH. Ova istraživanja su upotrebljena u onoj meri u kojoj to odgovara potrebama iznetim na konferenciji.

predlog konkretne formulaciju odredbe o ročištima na daljinu. Poreg toga, rad sadrži predloge za unapređenje CMS-a. Najzad, kako je na konferenciji navedeno da izmene i dopune ZPP-a treba da budu u skladu sa pravnom tekovinom EU, u radu je dat kratak prikaz izvora prava EU koje treba imati u vidu prilikom predstojećih izmena.

Ključne reči: *Parnični postupak. - Elektronska komunikacija. - ročišta na daljinu. - Načelo javnosti. – Informacioni sistem.*

1. Uvod

Pandemija korona virusa je aktuelizovala pitanje elektronske komunikacije u parničnom postupku s obzirom na to da su nove okolnosti obavezne socijalne distance otežale vođenje postupaka pred sudovima. U velikom broju pravnih sistema u svetu je rešenje pronađeno u elektronskoj komunikaciji. Oni pravosudni sistemi koji su već uveli digitalizaciju u parnični postupak pre pandemije su u njoj našli rešenje za rad sudova u novim okolnostima. Drugi su, pak, ubrzali ranije započeti proces digitalizacije motivisani novonastalom situacijom, dok su kod trećih pojedine sudije

tumačile zakonske odredbe i dovijale se da *ad hoc* reše ono u čemu je nedostajao sistemski odgovor³. Jedno je očigledno, potreba za korišćenjem novih tehnologija u parničnom postupku je tu.

Zemlje regiona su se nalazile u jednoj od potonje dve kategorije. Hrvatska je nastavila ranije započet postupak digitalizacije i proširila mogućnost elektronske dostave na veći broj sudova. Naime, odredba o održavanju ročišta na daljinu je ranije postojala u hrvatskom Zakonu o parničnom postupku, pa je ostalo da se u pandemiji ona primeni. Srpski Zakon o parničnom postupku je predviđao mogućnost izvođenja dokaza na daljinu i postavio osnove za dostavljanje elektronskim putem, ali je pandemija podstakla potrebu detaljnijeg regulisanja ovog pitanja, te su u toku pripreme izmena i dopuna ovog zakona na osnovu kojih će se uspostaviti preduslovi za dalju digitalizaciju parničnog postupka kako bi ona u praksi i zaživela.

³ više o tome: Branka Babović, Ročišta na daljinu, predato za objavljivanje u časopisu Anali Pravnog fakulteta u Beogradu br. 1/2022.

U Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH), važeći Zakon o parničnom postupku ne uređuje sistematski ročišta na daljinu, zbog čega su se sudovi FBiH tokom pandemije, takođe, suočavali sa češćim odlaganjem ročišta i prolongiranjem postupaka u odnosu na države u kojima je ranije zaživelo korišćenje tehnologije u parničnom postupku.

2. Tehnologija u parničnom postupku

Upotreba savremenih tehnologija u sudskom postupku je i pre pandemije uzela maha u pojedinim evropskim državama poput Francuske, u kojoj je još 2012. godine uveden servis *DemandeJustice*, koji danas broji značajan predmeta iz različitih pravnih oblasti (npr. radni odnosi, zakup nekretnina i sl.) i uspešno rešava više od polovine predmeta lica koja mu pristupaju (Reiling 2017, 3)⁴. S druge strane se nalaze one države u kojima je upotreba tehnologija u sudskom postupku ograničena ili gotovo nepostojeća. U pojedinim među njima se može čak prepoznati i otpor uvođenju savremenih tehnologija u oblast pravosuđa, a kako bi se sprečila potencijalna zamena ljudske radne snage. Kako tehnologija napreduje iz dana u dan,

⁴ Izglaganje prof. dr. Alana Uzelc na LegalTech-u

sve aktuelnije su debate na temu digitalizacije pravosuđa, kao i uočavanje pozitivnih strana ovog rešenja, naročito u periodu pandemije. Iako ima primera u kojim tehnologija zamenjuje sud u nekim aspektima rada, ovaj rad se fokusira na one oblike digitalizacije parničnog postupka u kojima tehnologija ne zamenjuje sud, već pomaže sudu da efikasnije i kvalitetnije dovede postupak do kraja. Takvi oblici digitalizacije su i aktuelni u zemljama bivše SFRJ.

2.1. Kako tehnologija može služiti sudu?

Bez obzira na konačno zauzet stav u vezi sa upotrebom savremenih tehnologija u procesu sudskog odlučivanja, tehnologija može u značajnoj meri olakšati pristup sudu, odnosno vođenje parničnog postupka. Sprovođenje *online* ročišta, koja se odžavaju putem videokonferencija, dovodi do efikasnijeg vođenja parnica i predstavlja ekonomičniju alternativu u odnosu na tradicionalna ročišta koja se održavaju u sudnici. Ročišta na daljinu su se pokazala značajnim instrumentom u periodu krize izazvane pandemijom. Međutim i nezavisno od krize, ovakva ročišta doprinose rasterećenju sudova i uštedi troškova, naročito u slučajevima kada određeni učesnici koje je potrebno saslušati u postupku borave van mesta

sedišta suda⁵. Pored troškova i efikasnosti, korišćenje interneta je doprinelo i zaštiti učesnika u onim postupcima u kojima je opravdano izbeći neposredni kontakt jednog učesnika u postupku sa drugim. Takav je slučaj sa nekim porodičnim stvarima.

3. Digitalizacija parničnog postupka u regionu

Uočljiva je tendencija postepene digitalizacije parničnog postupka i u regionu. Poređenjem procesnih zakona Bosne i Hercegovine (BiH), Republike Hrvatske i Republike Srbije, može se zaključiti da je u tome najdalje odmakla Republika Hrvatska.

Hrvatska je početkom pandemije ubrzala već započeti proces digitalizacije u parničnom postupku. Ova zemlja je uvela sistem obavezne elektronske komunikacije za određene učesnike u parničnom postupku, i to za sve državne organe, državno pravobranilaštvo, advokate, notare, sudske veštace, procenitelje i tumače, domaća pravna lica itd. Elektronska komunikacija se sada obavlja preko *online* platforme „e-

⁵ više o tome: Branka Babović, Ročišta na daljinu, predato za objavljivanje u časopisu Anali Pravnog fakulteta u Beogradu br. 1/2022.

komunikacija“.⁶ Elektronsko podnošenje dokumenata se može vršiti samo preko pomenute platforme, a svi elektronski podnesci moraju biti snabdeveni kvalifikovanim elektronskim potpisom. Elektronska dostava dokumenata je moguća i onim učesnicima za koje nije obavezna i vrši se uz pristanak stranke koji ne mora biti izričit.

S druge strane, važeći zakon u Srbiji ne sadrži detaljne odredbe o elektronskoj komunikaciji sa sudom, ali ostavlja načelnu mogućnost podnošenja pismena snabdevenih kvalifikovanim elektronskim potpisom putem elektronske pošte.. Takođe se predviđa mogućnost saslušanja stranaka i svedoka putem konferencijske veze, korišćenjem uređaja za tonsko i optičko snimanje. Ipak, pravilo je da se stranke, odnosno svedoci saslušavaju neposredno, u sudskoj zgradi. Kako su uočeni nedostaci ovakvog regulisanja kako elektronskog dostavljanja, tako i važeće koncepcije izvođenja dokaza na daljinu, u praksi ni jedan ni drugi sistem nisu dali rezultata.

6 Za više detalja, vid.: <https://usluge.pravosudje.hr/komunikacija-sa-sudom/> (pristupano 30. septembra 2021. godine).

Trenutno su u pripremi izmene i dopune važećeg zakona kojim se uređuje parnični postupak u Srbiji⁷. Aktuelni nacrt predviđa proširenje opsega korišćenja video- konferencije u parničnom postupku tako da bude usklađeno sa osnovnim načelima parničnog postupka. Predlog je da elektronska komunikacija bude obavezna za određene učesnike u postupku, kao što su državni organi, advokati, notari, ali i za sve učesnike u privrednim sporovima. Takođe se planira uvođenje platforme „E-sud“ putem koje će se omogućiti elektronsko podnošenje i prijem dokumenata, kao i učešće u postupku putem konferencijske veze. Prelazak na elektronsku komunikaciju sa sudovima će biti postepen, te će se ovaj vid komunikacije najpre uspostaviti u postupcima u privrednim sporovima, a zatim i u ostalim građanskim postupcima.

4. Standardi Evropske unije u oblasti digitalizacije parničnog postupka⁸

Propisi Evropske unije (EU) predviđaju primenu elektronske

⁷ Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku je dostupan na sledećem linku:

<https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>
(pristupano 30. septembra 2021. godine).

⁸ više o tome: Branka Babović, Ročišta na daljinu, predato za objavljivanje u časopisu Anali Pravnog fakulteta u Beogradu br. 1/2022.

komunikacije u postupcima pred sudom, i to u okviru regulative saradnje sudova država članica EU prilikom izvođenja dokaza u građanskim i privrednim sporovima⁹, regulative postupka u sporovima male vrednosti¹⁰, kao i u određenim preporukama¹¹. Na nivou EU nije pristupljeno digitalizaciji parničnog postuka sistematski, već je elektronska komunikacija promovisana u pojedinim oblastima, tamo gde bi se ispostavilo da tehnologija može služiti sudu. Tako su ročišta putem videokonferencijske veze najpre uvedena u postupak o sporu male vrednosti s obzirom da održavanje ročišta na ovaj način omogućava značajnu uštedu troškova u postupku o sporovima koji su sami bagatelni. Održavanje ročišta putem videokonferencijske veze je uvedeno i prilikom regulisana pravne pomoći u građanskim stvarima. U oba slučaja se premošćava udaljenost učesnika u postupku jednih od drugih i od suda načinom koji je

9 Uredba Saveta (EC) br. 1206/2001 od 28. maja 2001. godine o saradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim i privrednim stvarima, sa izmenama i dopunama.

10 Uredba Evropskog Parlamenta i Saveta (EC) br. 861/2007 od 11. jula 2007. godine o ustanovljenju evropskog postupka u sporovima male vrednosti, sa izmenama i dopunama.

11 Preporuke Saveta „Promovisanje upotrebe i razmene najbolje prakse kod prekograničnih konferencija u oblasti pravosuđa u državama članicama i na nivou EU“ (2015/C 250/01); Preporuka CM/Rec (2009)1 Komiteta ministara državama članicama o elektronskoj demokratiji (e-demokratiji).

najpovoljniji za sve. *Ratio* uvođenja elektronske komunikacije u parnični postupak je s jedne strane ušteda troškova, a s druge strane ubrzanje postupka onda kada se stranka nalazi u udaljenom mestu, a posebno onda kada je u inostranstvu. Ova dva cilja se ostvaruju kako dostavljanjem elektronskim putem, tako i održavanjem ročišta na daljinu. Dodatno, održavanje ročišta na daljinu može biti način zaštite učesnika u postupku kada su oni deca ili druge osetljive grupe učesnika¹².

Tako je regulisano da prilikom pružanja pravne pomoći, sud može zahtevati od zamoljenog suda da prilikom izvođenja dokaza koristi tehnologiju poput videokonferencije. Zamoljeni sud će udovoljiti ovakvom zahtevu osim ukoliko je to u suprotnosti sa pravnim poretком države članice u kojoj se nalazi sedište zamoljenog suda ili u slučaju značajnih praktičnih poteškoća.

Kada je reč o postupcima u sporovima male vrednosti, pravilo je da se navedeni postupci sprovode i da se presuđuje na

12 Preporuke Saveta „Promovisanje upotrebe i razmene najbolje prakse kod prekograničnih konferencija u oblasti pravosuđa u državama članicama i na nivou EU“ (2015/C 250/01),

osnovu podnesaka stranaka, odnosno drugih učesnika u postupku. Komunikacija sa sudom, odnosno podnošenje i dostavljanje dokumenata se sprovodi putem elektronskih sredstava, ukoliko su takva sredstva dostupna i u primeni prema procesnim zakonima konkretne države članice i ukoliko je učesnik u postupku prethodno izričito pristao na elektronsku komunikaciju ili je takva komunikacija obavezna za učesnika u skladu sa propisima koji se na njega primenjuju.

U skladu sa navedenim, pravilo je da se u ovoj vrsti postupka usmena ročišta ne održavaju, osim izuzetno, ukoliko postoji neophodnost za sprovođenjem istih. EU pravila o sprovima male vrednosti predviđaju da se tada ročišta sprovode putem savremenih tehnologija komunikacije, odnosno telekonferencije ili videokonferencije, osim ukoliko primena navedene tehnologije nije odgovarajuća sa aspekta pravičnog vođenja postupka. Saslušanje i učešće stranke u postupku može se sprovesti korišćenjem konferencijske veze, naročito ukoliko stranka ima prebivalište ili boravište u drugoj državi članici u odnosu na onu u kojoj se nalazi sedište suda. Stranka takođe može zahtevati da učestvuje u postupku bilo putem konferencijske veze, bilo neposredno, u sudnici. Saslušanje

drugih učesnika u postupku, prilikom izvođenja dokaza, se može vršiti uz upotrebu konferencijske veze pod istim uslovima.

Široka upotreba elektronske komunikacije i konferencijske veze se preporučuje i u prekograničnim predmetima, a s obzirom da navedeno oslobađa stranke i druge učesnike postupka značajnih troškova u vezi sa dolaskom u sud koji se nalazi u drugoj državi članici, te doprinosi efikasnijem pristupu pravdi. Poseban akcenat se stavlja na potrebu usaglašavanja primene savremenih tehnologija sa osnovnim načelima na kojima se temelji sudski postupak (načelo javnosti, kontradiktornosti, neposrednosti).

5. Upotreba tehnologije sa aspekta Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine

Važeći zakon FBiH sadrži odredbe o upotrebi elektronske komunikacije u parničnom postupku, ali ne reguliše sve aspekte elektronske komunikacije sa sudom. Naime, zakon dopušta jedino upućivanje podnesaka sudu elektronskom poštom (član 334. stav 1. Zakona o parničnom postupku FBiH – ZPP FBiH). Takvi podnesci moraju biti overeni kvalifikovanim elektronskim potpisom (član 334. stav 4. ZPP

FBiH). Takođe je regulisano vreme predaje ovakvih podnesaka sudu, te se smatra da je podnesak koji je upućen elektronskom poštom predat u vreme koje je naznačeno na verifikaciji kvalifikovanog potpisa (član 325. stav 3. ZPP FBiH).

S druge strane, zakon ne dopušta mogućnost elektronskog dostavljanja dokumenata od strane suda korišćenjem CMS platforme, niti reguliše pitanje elektronske komunikacije sa drugim sudovima i učesnicima u postupku. Upućivanje podnesaka sudu elektronskom poštom se u nekim pravnim sistemima ni ne smatra dostavljanjem elektronskim putem već je potrebno da je podnesak upućen preko posebnog portala¹³. Ovakvi portali obezbeđuju adekvatnu identifikaciju pošiljaoca, generišu potvrdu o prijemu podneska i uopšte sadrže funkcije kojima se obezbeđuje ostvarivanje procesnih prava stranaka u postupku. Pored toga, kada se elektronska komunikacija odvija korišćenjem za tu svrhu kreiranog softvera, komunikacija elektronskim putem se može odvijati i u drugom

¹³ Ballon, Oskar, Bettina Nunner- Krautgasser, Birgit Schneider, Matthias Neumayr, (2018), *Einführung in das Zivilprozessrecht*, Wien- Manz, 131.

smeru. Dostavljanje putem mejla ne omogućava sve to, kao ni ujednačeno postupanje unutar pravosudnog sistema.

Nije detaljno regulisano *online* održavanje ročišta, odnosno izvođenje dokaza putem konferencijske veze. Tekuća pandemija, a posebno prvih par meseci u kojima sudovi nisu radili osim onda kada je to bilo hitno je pokazala svu potrebu razvijanja prakse održavanja ročišta na daljinu. Održavanje ročišta na daljinu ima svoje prednosti onda kada je takva mogućnost adekvatno predstavljena u pravosudnom sistemu. Za razliku od dostavljanja elektronski putem, ovakvo održavanje ročišta ne može postati pravilo. U tom kontekstu, Svetska banka je 2021. godine sprovedla istraživanje koje je ukazalo na to da je u BiH od strane pravnika prepoznata potreba za uvođenjem *online* ročišta za neke vrste građanskih predmeta. Polovina anketiranih sudija, učesnika u anketi, podržava izmene i dopune važećih propisa u cilju uvođenja mogućnosti održavanja ročišta putem konferencijske veze. Takođe, reformu u navedenom pravcu podržava više od polovine anketiranih advokata, odnosno 64% njih. Kao razlog za ovakvo većinsko opredeljenje navodi se smanjenje troškova i povećanje efikasnosti postupka posebno imajući u vidu geografiju BiH.

Predmet pomenutog istraživanja su bile i vrste predmeta za koje se smatra da bi održavanje ročišta putem konferencijske veze bilo najprikladnije. S tim u vezi, postoji slaganje pravne zajednice koja je učestvovala u anketi, o tome da su takva ročišta primerena za parnične postupke u sporovima male vrednosti, kao i u drugim predmetima ukoliko postoji saglasnost obe stranke da se ročište održi putem konferencijske veze (World Bank, 2021). Ovakvi rezultati ankete treba da daju smernice zakonodavcu, ali se ne mogu dosledno uzeti za osnovu budućih zakonodavnih promena već mogu predstavljati samo elemente prilikom izmena i dopuna zakona.

6. Preporuke za izmenu Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine

Kako bi elektronska komunikacija zaživela u praksi, pre svega je potrebna opremljenost sudova računarima. U tom kontekstu, različiti izvori potvrđuju da je IKT oprema generalno na raspolaganju u sudovima u FBiH, odnosno da svaki sudija i sudski saradnik ima računar sa pristupom internetu i Sistemu za automatsko upravljanje sudskim predmetima (CMS). (World Bank, 2016, 42; European Commission for the Efficiency of Justice [CEPEJ], 2016). Za razliku od dostavljanja elektronskim

putem, održavanje ročišta na daljinu je preporučljivo i bez posebnog informacionog sistema koji bi bio održavan posebno za pravosudni sistem.

Sudovi u BiH, trenutno, imaju na raspolganju multifunkcionalni CMS koji je jedan od najrazvijenih sistema za upravljanje predmetima u regionu (CEPEJ, 2016, 74), a njegove osnovne funkcionalnosti obuhvataju nasumičnu dodelu predmeta čime se ostvaruje pravo na prirodnog sudiju, jednostavan pregled informacija o predmetu, obaveštenje o rokovima i nedovršenim zadacima u nerešenim predmetima, pristup spisu predmeta za stranke, praćenje dostave pismena, elektronski prenos podataka između sudova, i sl. Samim tim, CMS jeste solidna IKT osnova za dalju digitalnu transformaciju pravosuđa u FBiH (World Bank, 2021, 58).

Ipak, iako stranke na osnovu CMS-a mogu pristupiti spisima predmeta i to putem dodeljenih lozinki od strane postupajućeg sudije, podnošenje dokumenata elektronskim putem i elektronska interakcija sa sudom na ovaj način nije omogućena. S druge strane, elektronsko podnošenje tužbi i elektronsko rešavanje predmeta nije nepoznanica za FBiH, koji za ove namene primenjuje sistem SOKOP-Mal u komunalnim

predmetima. U prvoj fazi bi bilo dovoljno da ovakva funkcionalnost omogući dostavljanje skeniranih dokumenata, podnesaka overenih kvalifikavanim elektronskim potpisom, a da s druge strane sistem generiše potvrde o prijemu i o kretanju predmeta. Dodatne funkcionalnosti u vidu potvrde elektronskom poštom ili SMSom, odnosno obaveštavanja učesnika u postupku na ovaj način bi omogućilo veće poverenje advokata i ostalih učesnika u novine koje bi se na ovaj način uvele.

S druge strane, IKT sistem pravosuđa bi mogao služiti i održavanju ročišta na daljinu, ali se ona mogu održavati i preko neke od komercijalno dostupnih platformi. Tradicionalno su za potrebe videokonferencija u sudskim postupcima korišćeni sudski IKT resursi i sistemi, ali se u pojedinim državama tokom pandemije počelo fleksibilnije pristupati ovom pitanju, te su se i komercijalno dostupne IKT platforme, poput aplikacija *Skype for Business*, *Zoom*, *Microsoft Teams* i dr. koristile za potrebe *online* suđenja. U pravnoj zajednici BiH se može primetiti nešto konzervativniji pristup, s obzirom da većina sudija smatra da se isključivo IKT sistemi pravosuđa trebaju koristiti za ročišta koja se sprovode putem konferencijske veze. Advokati smatraju da

je za te potrebe prihvatljiva i kombinacija IKT sistema pravosuđa i komercijalno dostupnih sistema (World Bank, 2021, 53). Dva elementa se čine najvažnijim prilikom optiranja za jednu od ove dve opcije. Prvo, da se i u slučaju korišćenja komercijalno dostupnih programa svi podaci čuvaju unutar pravosudnog sistema (na sopstvenom serveru „klaud“¹⁴) i drugo da sistem bude redovno adekvatno održavan kako bi se sprečili upadi i zloupotrebe. Iako je *Zoom* kritikovan zbog *Zoom bombinga* koji je u jednom momentu nastupio, ta kompanija je uspešno uspela da unapredi svoj program tako da se ovakvi upadi više ne dešavaju. Upravo prednost komercijalno dostupnih programa je ta što se široko koriste pa i redovno održavaju¹⁴.

Da zaključimo, unapređenje informatičke strukture treba prvenstveno da se ogleda u unapređenju softvera preko koga bi se vršilo dostavljanje, dok se sve ostale potrebe mogu zadovoljiti i postojećom infrastrukturom. Nabavka računarske opreme bi se mogla ograničiti na pojedine sudnice i pojedine sudove u kojima bi najpre počelo da se odvija održavanje ročišta

¹⁴ više o tome: Branka Babović, Ročišta na daljinu, predato za objavljivanje u časopisu Anali Pravnog fakulteta u Beogradu br. 1/2022.

na daljinu. Tako bi bilo smisleno najpre opremiti privredni referat u sudovima koji imaju najviše predmeta u ovoj materiji, pa kasnije širiti ovakvu praksu na druge sudove i predmete.

U razvijanju elektronskog pravosuđa se, upravo, najčešće primenjuje fazni pristup. Takav je slučaj bio u Republici Hrvatskoj, a nacrtom ZPPa je predviđen i za Republiku Srbiju. Ovakav pristup obuhvata početnu fazu u kojoj je elektronska komunikacija dobrovoljna i zasnovana na podsticajima da se na ovaj način podnose dokumenti i primaju obaveštenja, te kasniju fazu u kojoj se uvodi obaveza korišćenja elektronske komunikacije za profesionalne učesnike u postupku, kao što su advokati, notari itd. Cilj ovakvog pristupa je da se obezbedi adekvatno navikavanje svih aktera.

Odredbe o ročištima na daljinu

Ročišta na daljinu su dobila na značaju u doba pandemije. Ipak, u nemalom broju jurisdikcija su sudovi imali prostora za tumačenje odredbi koje su im služile kao osnova za održavanje ročišta na daljinu. Iako su ročišta na daljinu odnosno izvođenje dokaza na daljinu postojali u nekim pravnim

sistemima, njihova primena često nije zaživela¹⁵. Razlog za to je zaziranje od rizika koje posredan način komunikacije donosi sa sobom. U samom početku su se postavljala pitanja primene načela neposrednosti onda kada se ročište održava na daljinu. Međutim, danas ovo problematičnim smatraju samo najkonzervativniji. Tehnologija je dovoljno napredovala da se facijalna ekspresija može bolje pratiti preko računara nego uživo. Ovo posebno dolazi do izražaja u pandemiji kada je obavezno nošenje zaštitne maske u sudu. Ostvarivanje načela neposrednosti je tako umesto nedostatka, postala prednost održavanja ročišta na daljinu¹⁶. Međutim, pitanje čije rešenje još uvek nije sasvim iskristalisano je pitanje usklađenosti održavanja ročišta na daljinu sa načelom javnosti u parničnom postupku. U uporednoj praksi su se pojavila i rešenja koja su uključivala prenos ročišta uživo ili postavljanjem snimaka na poznate platforme, poput *youtube*-a. Međutim, ovakav način obezbeđivanja javnosti na ročištu koje se održava na daljinu se

¹⁵ Takav je slučaj bio u Saveznoj republici Nemačkoj, vid. Wolfgang Hau, *Litigation in the time of COVID- 19: Some observations from Germany*, 29 – 31, *COVID-19 and civil justice* (Bart Krans, Anna Nylud eds.), Septentrio reports, Tromsø, 2020.

¹⁶ više o tome: Branka Babović, *Ročišta na daljinu, predato za objavljivanje u časopisu Anali Pravnog fakulteta u Beogradu br. 1/2022*.

čini adekvatnim uslovima pandemija u kojima je prisustvo javnosti ograničeno i na ročištima koja se održavaju uživo. Javnost se može obezbediti na konzervativniji način kakav postoji u nemačkom pravu. Javnosti se daje mogućnost da boravi u prostorijama u kojima se nalazi sudija tokom sprovođenja ročišta putem videokonferencijske veze i da na taj način prati tok suđenja.

Član 327 dodaju stavovi 3 i 4:

Sud može saslušati lica koja se nalaze van zgrade suda putem videokonferencijske veze.

U slučaju iz stava tri ročište se održava u sudskoj zgradi, s tim što se slika i ton istovremeno prenose i u sudnici i na mestu izdvojene videokonferencijske veze.

Na ovaj način bi održavanje ročišta na daljinu bilo u skladu sa načelima parničnog procesnog prava uz blaža odstupanja obezbeđivanja javnosti na mestu izdvojene veze.

Dodatno, pristup snimcima *online* ročišta se može omogućiti pod jednakim uslovima kao i pristup zapisnicima.

7. Zaključak

Izmene procesnih zakona treba da obuhvate i usklađivanje postupka sa tehnološkim napretkom i elektronskom svakodnevicom u kojoj živimo. To usklađivanje treba da bude takvo da služi sudu kako bi postupak bio okončan efikasnije i sa što manje troškova za stranke.

Kako bi ovakve novele proizvele odgovarajući efekat u praksi, digitalizacija parničnog postupka treba da bude postepena. Treba da uslede kako systemske izmene procesnih zakona, tako i uvođenje, odnosno upotreba odgovarajuće infrastrukture. U FBiH izmene procesnih propisa su neizbežne, a s obzirom da važeća regulativa sadrži oskudne odredbe o mogućnosti upućivanja podnesaka sudu elektronskom poštom, bez daljeg regulisanja drugih vidova primene elektronske komunikacije. S druge strane, postojeći CMS jeste odgovarajuća osnova za dalje unapređenje i uspostavljanje interaktivne infrastrukture koja bi se koristila u sudskim postupcima. Modernizacija pravosuđa FBiH se očekuje, imajući u vidu otvorenost pravne zajednice ka upotrebi novih tehnologija, kao i potrebe za prednostima koje bi takva tehnologija unela u parnični postupak, a što je posebno došlo do

izražaja u periodu krize izazvane pandemijom. Odredbe o dostavljanju elektronskim putem treba da budu tako formulisane da se dostavljanje odvija preko informacionog sistema, a ne putem elektronske pošte. Dodatno, treba da bude obezbeđena potvrda o prijemu kao i odgovarajuće obaveštavanje učesnika o tome da je dostavljanje izvršeno. Ročišta putem videokonferencijske treba da budu regulisana prema nemačkom modelu kako bi se obezbedilo da upotreba novih tehnologija bude u skladu sa načelima parničnog postupka.

Literatura

Ballon, Oskar, Bettina Nunner- Krautgasser, Birgit Schneider, Matthias Neumayr, (2018), Einführung in das Zivilprozessrecht, Wien- Manz.

Danziger, S., Levav, J., Avnaim-Pesso, L. (2011). Extraneous factors in judicial decisions. Proceedings of the National Academy of Sciences, vol. 108, no. 17, str. 6889–6892;

European Commission (2020). Bosnia and Herzegovina 2020 Report, Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the

European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, Belgium;

European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ. (2016). European judicial systems. Efficiency and quality of justice. CEPEJ STUDIES no. 24. Thematic report: Use of information technology in European courts.

Federalni zakon br. 66. od 26. aprila 2013. godine o izmenama i dopunama Kodeksa o parničnom postupku Ruske Federacije br. 94. od 30. aprila 2013. godine;

Frey C.B., Osborne M.A. (2013) The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerisation? Oxford Martin Programme on the Impacts of Future Technology, Oxford, United Kingdom;

Izlaganje prof. dr Alana Uzelc ana LegalTechu.

Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (verzija od 19.05.2021. godine);

Preporuke Saveta „Promovisanje upotrebe i razmene najbolje prakse kod prekograničnih konferencija u oblasti pravosuđa u državama članicama i na nivou EU“ (2015/C 250/01);

Preporuka CM/Rec (2009)1 Komiteta ministara državama članicama o elektronskoj demokratiji (e-demokratiji);

Reiling D. (2017). Beyond Court Digitalization With Online Dispute Resolution. International Journal for Court Administration, vol. 8, no. 2.;

Hau W. (2020), Litigation in the time of COVID- 19: Some observations from Germany, 29 – 31, COVID-19 and civil justice (Bart Krans, Anna Nylud eds.), Septentrio reports, Tromsø, 2020.

Sajt Ministarstva pravosuđa i uprave Republike Hrvatske: <https://usluge.pravosudje.hr/komunikacija-sa-sudom/> (pristupano 30. septembra 2021. godine);

Uredba Evropskog Parlamenta i Saveta (EC) br. 861/2007 od 11. jula 2007. godine o ustanovljenju evropskog postupka u sporovima male vrednosti, sa izmenama i dopunama;

Uredba Saveta (EC) br. 1206/2001 od 28. maja 2001. godine o saradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim i privrednim stvarima, sa izmenama i dopunama;

Uredba (EU) br. 910/2014 o elektronskoj identifikaciji i uslugama poverenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu - eIDAS;

World Bank. (2016). Improving commercial case management in Federation of Bosnia and Herzegovina: feasibility study (English). Washington DC, The United States of America;

World Bank. (2021). Unapređenje privrednog pravosuđa u Bosni i Hercegovini u uslovima krize COVID-19 – Faza 2 analize: Strategije za unapređenje u srednjem do dugom roku. Washington DC, The United States of America;

Zakon o elektronskom dokumentu („Sl. glasnik FBiH“, br. 55/2013);

Zakon o parničnom postupku („Sl. novine FBiH“, br. 53/2003, 73/2005, 19/2006 i 98/2015) – ZPP FBiH;

Zakon o parničnom postupku („Sl. glasnik RS“, br. 72/2011, 49/2013 – odluka US, 74/2013 – odluka US, 55/2014, 87/2018 i 18/2020).

Summary

*This paper was drafted within the conference on the forthcoming amendments of the Civil Procedure Law in Bosnia and Herzegovina. Within the preparation material, several proposals concerning the digitalisation of litigation proceeding were delivered. In response to these proposals, at the conference and within this paper a proposal for amendments of law provisions on electronic service of process was delivered, as well as a proposal for a specific formulation of provisions on online hearings. Moreover, the paper contains proposals for improving the CMS. Ultimately, as it was stated at the conference that the amendments of the Civil Procedure Law must be in accordance with *acquis communautaire*, the paper provides a brief overview of the EU's regulations and recommendations that need to be considered during the forthcoming amendments.*

Key words: *Litigation. - Digitalization. – Online hearings. – Public hearing. – IT system.*

dr. Ranka Račić*

redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u

Istočnom Sarajevu

***rankaracic@t-com.me**

OSVRT NA NOVELE ZAKONA O PARNIČNOM POSTUPKU CRNE GORE

Sažetak:

Predmet rada je osvrt na novele Zakona o parničnom postupku Crne Gore, s posebnim naglaskom na ona zakonska rješenja na koja bi, prema mišljenju autorke ovog rada, zakonodavac u Federaciji Bosne i Hercegovine trebao da obrati pažnju prilikom narednih izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku. U radu je ukazano da su pojedini procesni instituti, koje je preuzeo crnogorski zakonodavac iz Zakona o parničnom postupku bivše SFRJ, neopravdano izbačeni iz Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine i da bi bilo nužno da o tim zakonskim rješenjima normotvorac razmisli prigodom kreiranja novih zakonskih rješenja.

Brojne izmjene i dopune Zakona o parničnom postupku Crne Gore činjene su sa namjerom da se sudska zaštita pruži u

razumnom roku. Pojedina procesna pravila su interpolirana u zakonski tekst s namjerom da se spriječi zloupotreba procesnih ovlaštenja, a druga, opet, da se pojača procesna disciplina parničara i njihovih zastupnika naročito kada se radi o punomoćnicima koji su advokati. Proces pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji direktno je uticao da se rediguju posebni postupci koji se odnose na ostvarivanje pravosudne saradnje u Evropskoj uniji.

Najavljena reforma parničnog zakonodavstva u Federaciji Bosne i Hercegovine je izvanredna prilika da se otklone ona zakonska rješenja koja su se u praksi sudova pokazala kao loša, a da se istovremeno u zakon unesu provjereni procesni instituti koji su u službi zakonitosti, efikasnosti i pravne sigurnosti. Reforma parničnog postupka u Federaciji Bosne i Hercegovine ne bi trebala biti selektivna, već sveobuhvatna. Nadamo se da će ova prilika biti iskorištena da se donese dobar zakon koji će sadržavati provjerena zakonska rješenja kao i nova zakonska pravila koja će biti usklađena sa praksom evropskog suda za ljudska prava, međunarodnim standardima i evropskom pravnom tekovinom.

Ključne riječi: efikasnost postupka, suđenje u razumnom roku, presuda bez održavanja rasprave, presuda po uzoru, jednokratno ukidanje presude.

1. Uvodna razmatranja

Crna Gore donijela je Zakon o parničnom postupku 2004. godine¹⁷ nakon stupanja na snagu Ustavne povelje državne zajednice Srbije i Crne Gore.¹⁸ U odnosu na Zakon o parničnom postupku bivše SFRJ¹⁹, koji se na području Crne Gore

¹⁷ Službeni list RCG, br.22/2004, 28/2005-odluka US i 76/2006, i Službeni list CG, br.47/2015-dr zakon, 48/2015, 51/2017, 75/2017- odluka US, 34/2019, 42/2019-isp. i 76/2020. (Dalje u tekstu ZPP).

¹⁸ „Stvaranjem nove državne zajednice, države-članice, prema Ustavnoj povelji „uređuje, obezbjeđuje i štite ljudska i manjinska prava i građanske slobode na svojoj teritoriji“, a prema Ustavu RCG se uređuje „način ostvarivanja sloboda i prava ako je to neophodno za njihovo ostvarenje“. Time se stvaraju uslovi da Crna Gora pristupi izradi svojih sistemskih zakona u koje spada ZPP, koji će biti prilagođen potrebama prihvaćenih standarda pravne države i vladavina prava (*rule of law*) pravne struke i nauke, razvijanja pravne svijesti i profesionalne etike. B. Đuričin, *Analiza izmjena Zakona o parničnom postupku*, Zbornik radova, sa okruglih stolova posvećenih novom Zakonu o parničnom postupku i novom Zakonu o izvršnom postupku održanih u Pogorici, Budvi i Bijelom Polju, Podgorica, juli, 2004. str. 13.

¹⁹ Do stupanja na snagu Zakona o parničnom postupku iz 2004. godine primjenjivao se Zakon o parničnom postupku iz 1977. godine (v. Službeni list SFRJ, br. 4/77, 36/77, 36/80, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91 i Službeni list SRJ, br. 27/92, 31/93, 24/94, 12/98, 15/98 i 3/2002).

primjenjivao više od četvrt vijeka i koji je označen kao smetnja za efikasno okončanje postupka, ovaj zakon je proglašen reformskim. Zakonodavac je prilikom izrade ZPP-a zadržao dobra rješenja koja su bila sadržana u Zakonu o parničnom postupku bivše SFRJ, ali je istovremeno napustio pojedine procesne institute koji su, po njegovom mišljenju, imali za posljedicu odugovlačenje parničnog postupka. U ZPP-u su interpolirani određeni procesni instituti koji su bili nepoznati u dotadašnjem procesnom zakonodavstvu Crne Gore. Primjena pojedinih zakonskih rješenja koja su bila sadržana u ZPP-u iz 2004. godine izazivala je probleme u praksi sudova što je imalo za posljedicu neefikasan i spor postupak pružanja pravne zaštite. Stoga je zakon više puta noveliran.

Osnovni cilj koji je zakonodavac postavio prilikom kreiranja pravila parničnog postupka bio je da postupak učini efikasnim i da ga istovremeno uskladi s evropskom pravnom tekovinom, međunarodnim standardima i praksom evropskog suda za ljudska prava²⁰. Ovaj cilj normotvorac nije mijenjao ni u brojnim novelema koje su uslijedile nakon donošenja ZPP. Zakon je mijenjan i dopunjavan deset puta tako da se može

²⁰ *Analiza primjene Zakona o parničnom postupku*, Podgorica, 2017, str.2.

konstatovati da je Crna Gora u permanentnoj reformi parničnog postupka. Nisu sve izmjene i dopune ZPP-a bile ni velike ni suštinske. Pojedine izmjene i dopune ZPP uslijedile su nakon donošenja Odluka Ustavnog suda Crne Gore kojim je utvrđeno da određena zakonska rješenja nisu u skladu s Ustavom²¹, a druge, opet, nakon stupanja na snagu Zakona o arbitraži²². Do stupanja na snagu Zakona o arbitraži postupak pred arbitražom bio je regulisan u ZPP-u. Osim toga, određene izmjene i dopune su bile velike i nakon njih se očekivalo značajno ubrzanje postupka i pružanje pravne zaštite u razumnom roku. Ponekad velika očekivanja izostanu, jer mnogobrojni faktori utiču na efikasnost parničnog postupka. „Ukupno okruženje: organizaciono, stručno, upravno mora biti povoljno, pogodno za efiksano okončanje postupka. To zakon, ma kakav bio, sam po sebi, ne može sam promeniti”.²³ U procesnoj literaturi je već konstatovano da „normativni entuzijam nije dovoljan. Ne treba

²¹ v. Službeni list RCG br. 28/2005, 75/2017 i 62/2018. godine.

²² v. Službeni list CG br. 47/2015. godine.

²³ v. Rakić, Vodinelić, *Zakon o parničnom postupku Srbije 2011*, pravni zapisi, godina II, br.2 (2011), str. 526.

dokazivati da nije dovoljno da se zakon promeni koji za jednu od bitnih ideja ima ubrzanje postupka. Treba ga i primeniti”.²⁴

Zakon je značajno reformisan više puta, pa u radu ovakve vrste nije moguće da se analiziraju sve izmjene i dopune. Namjera autorke ovog rada je bila da se prikažu samo najznačajnija zakonska rješenja čija primjena bi trebala da dovede do efikasnijeg postupka uz onemogućavanje zloupotreba procesnih ovlašćenja pa bilo da one potiču od parničara ili od suda.

U ovom radu biće analizirane samo najznačajnije izmjene i dopune ZPP-a, koje su sadržane u zakonu, s namjerom da se ukaže zakonodavcu u Federaciji BiH da prilikom kreiranja novih zakonskih rješenja razmisli o pojedinim zakonskim institutima koji su sadržani u ZPP-u Crne Gore. Pojedina zakonska rješenja iz crnogorskog parničnog postupka koja su preuzeta iz Zakona o parničnom postupku bivše SFRJ, prema našem mišljenju, trebala bi da nađu mjesto u parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine i da zakonodavac konačno ispravi svoju grešku koju je učinio prilikom donošenja ZPP-a. Zakonodavac je iz samo njemu znanih razloga ispustio pravila o međupresudi, djelimičnoj presudi, presudi zbog

²⁴ *Op. cit.* str. 516.

izostanka i imenovanja prethodnika. Ovi procesni instituti, po mišljenju redaktora ZPP-a, usporavali su parnični postupak. Prava argumentacija je izostala zbog čega i na koji način isti dovode do odugovlačenja parničnog postupka.

2. Novele Zakona o parničnom postupku

Najznačajnije novele crnogorskog parničnog postupku su one iz 2015. i 2019. godine. Takođe, zakonodavac je 2020. godine intervenisao u zakonskom tekstu tako što je na potpuniji način regulisao alternativno rješavanje sporova. Posljednja novela je bila nužna jer je parnični postupak trebalo uskladiti s rješenjima koja su sadržana u Zakonu o alternativnom rješavanju sporova²⁵. Izmjene i dopune zakona su vršene s ciljem da se parnični postupak ubrza, onemogući zloupotreba procesnih ovlašćenja, otkloni formalizam koji je postupak činio krutim i otklone uočeni problemi u primjeni ZPP-a. Praksa Evropskog suda za ljudska prava je značajno uticala na oblikovanje pojedinih zakonskih rješenja pošto je u sudskoj praksi suda jasno utvrđeno da „pretjerani formalizam“ može biti u suprotnosti sa zahtjevom osiguranja efektivnog prava na pristup

²⁵ v. Službeni list Crne Gore, br.76/2020.

sudu na temelju člana 6. stava 1. Konvencije. „To se obično događa u slučajevima vrlo strogog tumačenja postupnog pravila koje sprječava ispitivanje osnovanosti tužbe podnositelja zahtjeva, uz pripadajući rizik da će doći do povrede njegovog ili njezinog prava na učinkovitu zaštitu sudova”.²⁶

Bez obzira što je novela iz 2015. godine bila izuzetno obimna, u radu će se ukazati samo na ona zakonska rješenja koja bi, prema našem mišljenju, bila interesantna za zakonodavca u Federaciji BiH i o kojima bi on trebao da razmisli prilikom prvih izmjena i dopuna parničnog postupka.

U noveli iz 2015. godine izmijenjena su pravila o određivanju vrijednosti predmeta spora, ako zahtjevi u tužbi proizilaze iz raznih osnova ili pojedine zahtjeve ističu različiti tužioci ili su pojedini zahtjevi istaknuti protiv različitih tuženih²⁷ i ako se tužbeni zahtjev odnosi na utvrđivanje prava svojine ili drugih stvarnih prava na nepokretnostima, utvrđenje ništavosti ili poništaj ugovora, koji imaju za predmet nepokretnost²⁸.

²⁶ v. *Zubac protiv Hrvatske* (Zahtjev br. 40160/12), presuda od 5. aprila 2018. godine.

²⁷ U čl. 33. st. 2. ZPP-a je normirano da se u ovom slučaju vrijednost predmeta spora određuje prema vrijednosti svakog pojedinog zahtjeva.

²⁸ U pravilu koje sadržano u čl. 34.a ZPP-a predviđeno je da „ako se tužbeni zahtjev odnosi na utvrđenje prava svojine ili drugih stvarnih prava na

Naredne novine odnose se na odredbe o isključivoj mjesnoj nadležnosti: u sporovima protiv Crne Gore iz odnosa sa vojnim jedinicama²⁹ i u sporovima koji nastaju u toku i povodom postupka izvršenja, odnosno u toku i povodom stečajnog postupka³⁰. Dopunjena su pravila o izuzeću sudije³¹, izmijenjeno je pravilo do kojeg momenta se može podnijeti zahtjev za izuzeće sudije višeg suda³², normotvorac je izričito regulisao u kojim slučajevima stranka ne može istaći zahtjev za izuzeće sudije³³. Propisano je da reviziju stranka može izjaviti samo preko punomoćnika koji je advokat, a izuzetno reviziju može podnijeti i sama stranka ako ima položen pravosudni ispit, odnosno drugo lice, koje je po ZPP-u može zastupati, pod uslovom da ima položen pravosudni ispit³⁴. U čl. 89.a st. 3. ZPP-a normirano je da stranka odnosno njen punomoćnik mora uz reviziju odnosno uz prijedlog za vanrednu reviziju priložiti

nepokretnostima, utvrđenje ništavosti ili poništaj ugovora, koji imaju za predmet nepokretnost, vrijednost predmeta spora određuje se prema tržišnoj vrijednosti nepokretnosti ili njenog dijela u mjestu gdje se nepokretnost nalazi”.

²⁹ v. čl. 43. ZPP-a.

³⁰ v. čl. 44. ZPP-a.

³¹ v. čl. 69. ZPP-a.

³² v. čl. 71. st. 2. ZPP-a.

³³ v. čl. 72. ZPP-a.

³⁴ v. čl. 89.a ZPP-a.

ovjerenu fotokopiju potvrde o položenom pravosudnom ispitu. Pored toga, zakonodavac je izričito normirao kad prestaje punomoćje koje je dato fizičkom licu³⁵, a kada punomoćje koje je izdalo pravno lice³⁶. Takođe, u zakonski tekst je unesena norma kojom je regulisano da će sud odbaciti podnesak koji je nerazumljiv ili nepotpun ukoliko je takav podnesak podnio punomoćnik koji je advokat, Zaštitnik imovinsko-pravnih interesa Crne Gore, organ opštine nadležan za zaštitu imovinsko-pravnih interesa opštine, odnosno državni tužilac³⁷. Pored toga, redigovana su pravila kada se smatra da je izvršena predaja podneska licima u službi Vojske Crne Gore koja se nalaze u službi u vojnim jedinicama u mjestima u kojima ne postoji redovna pošta³⁸ i za lica koja su lišena slobode³⁹. Propisano je novo pravilo, koje je sadržano u čl. 111.a st. 1. ZPP-a po kome stranka ili lice koje stranka ovlasti može u vrijeme održavanja ročišta, vršiti parnične radnje van mjesta na kojem se održava ročište. Pretpostavke koje moraju biti

³⁵ v. čl. 98. ZPP-a.

³⁶ v. čl. 98.a ZPP-a.

³⁷ v. čl. 106. st. 4. ZPP-a.

³⁸ v. čl. 109. st. 5 ZPP-a.

³⁹ v. čl. 109. st. 6. ZPP-a.

ispunjene da bi stranka preduzimala radnje van mjesta na kome se održava ročište su: saglasnost suprotne stranke i obezbijedena elektronske komunikacija između mjesta održavanja ročišta i mjesta preduzimanja parničnih radnji, putem zvučnog i vizuelnog prenosa (videokonferencija). Na ovaj način, sud može odlučiti da se izvodi dokaz saslušavanjem stranaka, svjedoka i vještaka.⁴⁰ Naredne izmjene odnose se na tonsko snimanje ročišta⁴¹ i način na koji će se tonski snimak prenijeti u pisani oblik u formi zapisnika⁴². Po izričitom slovu zakona, ročište se može bilježiti stenografski⁴³, izmijenjena su pravila o dostavljanju⁴⁴, državnom tužiocu je priznato pravo na naknadu troškova kad učestvuje u postupku kao stranka, pravo na naknadu troškova primjenjuje se i na stranke koje zastupa Zaštitnik imovinsko-pravnih interesa, odnosno nadležni organ opštine, precizirano je šta troškovi postupka obuhvataju, kad se ovi organi pojavljuju kao zastupnici, i čiji su prihod sredstva dosuđena po osnovu tih troškova⁴⁵, izmijenjena su pravila o

⁴⁰ v. čl. 111. st. 2. ZPP-a.

⁴¹ čl. 121. ZPP-a.

⁴² v. čl. 121.a ZPP-a.

⁴³ v. čl. 121.b ZPP-a.

⁴⁴ v. čl. 127, 129, 132, 132. st.2, 135, 135.a, 140. st. 2. ZPP-a.

⁴⁵ v. čl. 152. a i čl. 152.b ZPP-a.

postupku za oslobađanje od parničnih troškova⁴⁶, određen je pravni okvir za intervencijsko dejstvo presude⁴⁷, izmijenjena su pravila o prekidu parničnog postupku i interpolirana su zakonska rješenja o zastoju postupka⁴⁸, proširen je pravni okvir za „slobodnu ocjenu”⁴⁹, propisano je kad sud može donijeti presudu bez održavanja glavne rasprave,⁵⁰ interpoliran je novi procesni institut - presuda po uzoru.⁵¹ Zakonodavac je jasno odredio dužnosti suda na pripremnom ročištu⁵², precizirao je odredbe kojima je regulisano do kojeg momenta stranke mogu iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze⁵³, novelirana su pravila o odlaganje ročišta⁵⁴, određen je pravni okvir za postupanja sudije kome je dodijeljen predmet nakon odlaganja

⁴⁶ v. čl. 166. ZPP-a.

⁴⁷ v. čl. 207.a ZPP-a.

⁴⁸ v. čl. 211, 212, 216.a, 319.a ZPP-a.

⁴⁹ v. čl. 220.a i 220.b ZPP-a.

⁵⁰ v. čl. 283.a ZPP-a.

⁵¹ v. čl. 283.b ZPP-a.

⁵² U čl. 288.a ZPP-a izričito je predviđeno da će „sud postavljanjem pitanja i na drugi svrsishodan način nastojati da se tokom pripremnog ročišta iznesu sve odlučne činjenice, da se dopune nepotpuni navodi stranaka o važnim činjenicama, da se navedu ili dopune dokazna sredstva koja se odnose na navode stranaka i daju sva razjašnjenja potrebna za utvrđivanje činjeničnog stanja važnog za odlučivanje“.

⁵³ v. čl. 303. ZPP-a.

⁵⁴ v. čl. 316. st.2. ZPP-a.

ročišta za glavnu raspravu⁵⁵, izričito je predviđeno da se presuda donosi u ime Crne Gore⁵⁶. U žalbi se, po pravilu, ne mogu iznositi nove činjenice i dokazi⁵⁷. Redefinisana su pravila o zakazivanju drugostepene usmene rasprave⁵⁸, postupanje suda usljed izostanka jedne ili obje stranke sa usmene rasprave⁵⁹, zabrani višekratnog ukidanja prvostepene odluke⁶⁰. Normotvorac je dopunio pravila o odlukama koje može donijeti drugostepeni sud po žalbi⁶¹. U zakon je uneseno novo pravilo o ukidanju presude i vraćanju prvostepenom sudu da ponovo izradi obrazloženje presude⁶², redigovana su pravila o dopunskoj drugostepenoj presudi⁶³. Po izričitom naređenju zakonodavca, stranka ne može na glavnoj raspravi, u slučaju da je prvostepena presuda ukinuta i vraćena prvostepenom sudu, preinačiti tužbu, tako što će promijeniti istovjetnost zahtjeva ili

⁵⁵ v. čl. 321. st.3. ZPP-a.

⁵⁶ v. čl. 340. st. 1. ZPP-a.

⁵⁷ U čl. 365. ZPP-a je propisano da se „u žalbi ne mogu iznositi nove činjenice i predlagati novi dokazi osim ako se odnose na bitne povrede odredaba parničnog postupka zbog kojih se žalba može izjaviti”.

⁵⁸ v. čl. 375. t. 2. i 3. ZPP-a.

⁵⁹ v. čl. 376.st. 2. i 3. ZPP-a.

⁶⁰ v. čl. 380.a ZPP-a.

⁶¹ v. čl. 380. st. 1. t. 4.a i 4.b ZPP-a.

⁶² v. čl. 383. st. 4. ZPP-a.

⁶³ v. čl. 380.a ZPP-a.

da istakne drugi zahtjev uz postojeći, a koji ne proizlazi iz istog činjeničnog stanja⁶⁴. Novela ZPP-a iz 2015. godine sadrži pravilo kojim je povećan vrijednosni kriterijum za izjavljivanje revizije⁶⁵. U parnični postupak interpolirane su odredbe o vanrednoj reviziji⁶⁶, izmijenjena su i dopunjena pravila o postupku u parnicama u radnim sporovima⁶⁷, povećan je vrijednosni kriterijum za izjavljivanje revizije u privrednim sporovima na 40.000 eura⁶⁸, zakonodavac je odredio da su u postupku u privrednim stvarima sporovi male vrijednosti oni u kojima vrijednost tužbenog zahtjeva odnosi na novčano potraživanje u novcu koje ne prelazi iznos od 7.000 eura.⁶⁹

Nedugo nakon ovih izmjena i dopuna ZPP-a zakonodavac je pristupio novom noveliranju zakona. Zakonom o izmjenama i dopunama ZPP-a iz 2019. godine značajno su izmijenjene odredbe o dostavljanju jer su one dobrim dijelom označene kao

⁶⁴ v. čl. 391. st. 4 ZPP-a.

⁶⁵ Revizija nije dozvoljena u imovinsko-pravnim sporovima u kojima se tužbeni zahtjev odnosi na potraživanje u novcu, na predaju stvari ili izvršenje neke druge činidbe, ako vrijednost predmeta spora pobijanog dijela pravosnažne presude ne prelazi 20.000 eura (v. čl. 397. st. 2. i 3. ZPP-a.).

⁶⁶ v. čl. 397.a, čl. 397.b, čl. 397.c, čl. 397.č, čl. 400.a, čl. 401. st. 2, čl. 403. st. 2, čl. 404. st. 2, 4, 5, čl. 409. st. 4. ZPP-a.

⁶⁷ v. čl. 434. st. 2, 3, 4. ZPP-a.

⁶⁸ v. čl. 488. ZPP-a.

⁶⁹ v. čl. 460. st.1. ZPP-a.

razlog zbog koga postupak pretjerano dugo traje. Novela zakona iz 2019. godine odnosi se na način postavljanja privremenog zastupnika⁷⁰, dostavljanje podnesaka fizičkim licima⁷¹, način dostavljanja licu koje se ne zatekne u svom stanu ili na radnom mjestu ukoliko se dostava vrši na radnom mjestu⁷². Redefinisana je odredba o ličnom dostavljanju tužbe, odgovora na tužbu, poziva za ročište, platnog naloga, presuda i rješenja protiv kojih je dozvoljena posebna žalba i pravnog lijeka⁷³. Naredne novine tiču se dužnosti stranke da sudu saopšti adresu parničnog protivnika⁷⁴. Posebnim pravilom je regulisano da sud može da odbije zahtjev za naknadu troškova stranci koja uspije u sporu male vrijednosti ako su ti troškovi očigledno nesrazmjerni sa visinom tužbenog zahtjeva ili ako nisu bili potrebni za vođenje postupka⁷⁵. Zakonodavac je novelom iz 2019. godine regulisao posebne postupke koje se odnose na ostvarivanje pravosudne saradnje između država članica Evropske unije. Proces pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji

⁷⁰ v. čl. 84. st. 2. ZPP-a.

⁷¹ v. čl. 127.a ZPP-a.

⁷² v. čl. 135.a ZPP-a.

⁷³ v. čl. 136. ZPP-a.

⁷⁴ v. čl. 141.a ZPP-a.

⁷⁵ v. čl. 449.a ZPP-a.

direktno je uticao da se evropski parnični postupci uvrste u ZPP. Normotvorac je novelom redigovao pravila o dostavljanju sudskih i vansudskih pismena u građanskim i privrednim stvarima u državama članicama⁷⁶, saradnji između sudova država članica u pogledu izvođenja dokaza u građanskim i privrednim stvarima⁷⁷, evropskom postupku za sporove male vrijednosti⁷⁸ i evropskom platnom nalogu⁷⁹. Primjena ovih pravila odložena je do dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.⁸⁰

Još jedna intervencija zakonodavca učinjena je 2020. godine kada su u parnični postupak uvrštena pravila o alternativnom rješavanju sporova. Zakonodavac je postojeće odredbe o posredovanju zamijenio novim članovima u kojima je predvidio kada je alternativno rješavanje sporova obavezno, postupak za alternativno rješavanje sporova i posljedice⁸¹.

⁷⁶v. čl. 508.a do 508.d ZPP-a.

⁷⁷v. čl. 508.e – 508.j ZPP-a.

⁷⁸v. čl. 508.k – 508.s ZPP-a.

⁷⁹v. čl. 508.t - 508.c ZPP-a.

⁸⁰v. čl. 511.a ZPP-a.

⁸¹v. čl. 329, 330, 330.a i 330.b ZPP-a.

2.1. Proširenje pravnog okvira o „slobodnoj ocjeni”

Slobodna ocjena dokaza predstavlja osnovno metodsko načelo prilikom donošenja odluke. Koje će činjenice uzeti kao dokazane odlučuje sud po svom uvjerenju, na osnovu savjesne i brižljive ocjene svakog dokaza zasebno i svih dokaza zajedno, kao i na osnovu rezultata cjelokupnog postupka⁸². U skladu s načelom slobodne ocjene dokaza, parnični sud je slobodan da radi utvrđivanja istinitosti činjenica upotrijebi bilo koje dokazno sredstvo koje je predviđeno u ZPP-u, a koje je stranka predložila. Sud će upotrijebiti konkretno dokazno sredstvo koje je stranka predložila ukoliko smatra da je ono podobno da bi se utvrdila istinitost određene pravno relevantne činjenice. Sud svakako neće upotrijebiti određeno dokazno sredstvo ako ono neće doprinijeti utvrđivanju istine odnosno ukoliko sudija nije uvjeren da će tim dokaznim sredstvom to postići⁸³.

Normotvorac je u ZPP-u iz 2004. godine redigovao pravilo po kome će sud „ako se utvrdi da stranci pripada pravo na naknadu štete, na novčani iznos ili na zamjenljive stvari, ali se visina iznosa, odnosno količina stvari ne može utvrditi ili bi se mogla

⁸² v. čl. 9. ZPP-a.

⁸³ O tome detaljno v. G. Stanković, R. Račić, *Građansko procesno pravo, prva sveska, Parnično procesno pravo*, Podgorica, 2010, str. 167.

utvrditi samo sa nesrazmjernim teškoćama, o ovom odlučiti po slobodnoj ocjeni”⁸⁴. Ovo pravilo je i ranije izazivalo određene dileme u procesnoj teoriji. Sporno je da li se citiranim pravilom „normira kriterij za utvrđivanje činjenica ili za primjenu prava.”⁸⁵ U ovom slučaju radi se o odstupanju od načela istine jer sud može utvrditi istinu samo uz nesrazmjerne poteškoće. Sud će sam utvrđivati činjenice i o njihovom postojanju donijeti odluku po svojoj slobodnoj ocjeni. U procesnoj teoriji može se pročitati da „pravilo o slobodnoj ocjeni” ovlašćuje suca da odustane od ambicije da svoje uvjerenje o istinitosti relevantnih tvrdnji dovode do stupnja izvjesnosti; da se ne upušta u skupo dokazivanje ako bi jeftinije (a time nepouzdanije) moglo dovesti do praktički prihvatljivih zaključaka; ali i da poduzme sve što je razborito i ekonomično radi prikupljanja odrednica koje će mu omogućiti da svoj sud što više približi momentu apsolutne istine.⁸⁶ Pravilo je redigovano s ciljem da se postupak nepotrebno ne razvlači a samo izvođenje dokaza je povezano sa nesrazmjernim troškovima. Prema tome „slobodna ocjena“ nije

⁸⁴ v. čl. 220. ZPP-a.

⁸⁵ S. Triva, M. Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 1994, 170.

⁸⁶ S. Triva, M. Dika, op. cit. str. 171.

isto što i ovlašćenje suda da po svom uvjerenju, na osnovu savjesne i brižljive ocjene svakog dokaza zasebno i svih dokaza zajedno, kao i na osnovu rezultata cjelokupnog postupka donese odluku na osnovu svog slobodnog uvjerenja.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2015. godine proširen je pravni okvir za „slobodnu ocjenu”. Po izričitom naređenju zakonodavca predviđeno je da „ako je potpuno razjašnjenje okolnosti od kojih zavisi odluka o nekim od više istaknutih tužbenih zahtjeva u istoj tužbi, koji su beznačajni u odnosu na ukupan iznos svih istaknutih zahtjeva, povezano sa teškoćama koje su nesrazmjerne u odnosu na važnost istaknutih zahtjeva, sud može o tim zahtjevima da odluči po slobodnoj ocjeni uzimajući u obzir već razjašnjene okolnosti slučaja i prikupljene dokaze, a naročito isprave koje su stranke priložile, kao i njihove iskaze ako ih je sud saslušao”. Da bi sud donio odluku u skladu sa pravilom koje su sadržane u čl. 220.a ZPP-a moraju kumulativno biti ispunjene određene procesne pretpostavke. 1) U jednoj tužbi mora biti istaknuto više tužbenih zahtjeva. 2) Potpuno razjašnjenje okolnosti samo za neke od više istaknutih tužbenih zahtjeva skupčano je sa teškoćama koje su nesrazmjerne u odnosu na važnost istaknutih zahtjeva. 3) Tužbeni zahtjevi u kojima treba razjasniti okolnosti

su beznačajni u odnosu na ukupan iznos istaknutih zahtjeva. 4) Sud po slobodnoj ocjeni može odlučiti o tim zahtjevima uzimajući u obzir razjašnjenje okolnosti i prikupljene dokaze, a naročito isprave koje su stranke priložile, kao i iskaze stranaka ako ih je sud saslušao.

Normotvorac je predvidio utvrđivanje činjenica „po slobodnoj ocjeni” i u sporovima čija vrijednost predmeta spora u postupku pred osnovnim sudovima ne prelazi 1.000 eura, odnosno u postupku pred privrednim sudovima 7.000 eura. U ovom slučaju sud može, ako ocijeni da bi utvrđivanje činjenica važnih za rješenje spora moglo biti povezano sa nesrazmjernim teškoćama i troškovima, postojanje tih činjenica da utvrdi po slobodnoj ocjeni uzimajući u obzir isprave koje su stranke priložile, kao i njihove iskaze ako je sud izveo dokaz saslušanjem stranaka.⁸⁷ Redigujući ova pravila zakonodavac je dao prednost načelu efikasnosti u odnosu na načelo utvrđivanja istine. Svakako radi se o izuzecima koji se mogu primijeniti samo ako su ispunjene zakonom predviđene pretpostavke.

⁸⁷ v. čl. 220.b ZPP-a.

2.2. Presuda bez održavanja rasprave

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2015. godine dopunjene su odredbe o presudi bez održavanja rasprave. U ZPP-u iz 2004. godine zakonodavac je predvidio da sud može u toku pripremnog postupka donijeti presudu bez održavanja rasprave⁸⁸. U pravilu koje je sadržano u odredbi čl. 282. ZPP-a propisano je da kada, po prijemu odgovora na tužbu, sud utvrdi da među strankama nije sporno činjenično stanje i da ne postoje druge smetnje za donošenje odluke može, bez zakazivanja ročišta, donijeti odluku o sporu. Po izričitom slovu zakona, presuda bez održavanja usmene rasprave se donosi u toku pripremnog postupka i to tek po prijemu odgovora na tužbu. Da bi sud donio ovu presudu činjenično stanje među strankama ne smije biti sporno. To znači da se ova presuda može donijeti samo ako tuženi ne ospori činjenične navode, preciznije ako prizna činjenični osnov na kome je tužilac zasnovao tužbeni zahtjev. U odredbi čl. 282. ZPP-a je regulisano da sud može da donese ovu presudu ukoliko su ispunjene naprijed navedene procesne pretpostavke. To

⁸⁸ O tome detaljno v. G. Stanković, *Presuda bez održavanja rasprave*, pravo, teorija i praksa, br. 7-9/2013, Novi Sad, 3-17.

praktično znači da će sud u konkretnom slučaju odlučivati da li će donijeti ovu presudu ili neće. Ukoliko sud ocijeni da je opravdano njeno donošenje, prema citiranom pravilu sud će ovu presudu donijeti na osnovu činjeničnih navoda koji su sadržani u tužbi i u odgovoru na tužbu. Prilikom donošenja presude bez održavanja rasprave sud će u skladu s načelom pismenosti donijeti ovu presudu, ali njeno donošenje može biti upitno naročito u onim slučajevima kada stranke ne ospore određene činjenične navode jer je zakonodavac predvidio da se neosporene činjenice ne trebaju dokazivati. Ukoliko sud donese presudu bez održavanja rasprave, njenim donošenjem najčešće će biti pogođen tuženi koji nije imao punomoćnika advokata koji će odgovoriti na tužbu na zakonom predviđeni način. Kad sud donese presudu bez održavanja rasprave, tad on postupa po načelu oficijelnosti. U procesu odlučivanja prilikom donošenja presude na osnovu nespornog stanja stvari, gornju premisu čine norme materijalnog prava kojima je regulisan konkretni odnos u kome je došlo do spora. „Kad donosi presudu bez rasprave, sud ocenjuje samo materijalnopravnu osnovanost tužbenog zahteva, i zavisno od toga, odlučuje da li da ga usvoji ili da ga

odbije”⁸⁹. Pošto se ovom presudom ograničavaju principi javnosti i usmenosti, a žalba kao redovan pravni lijek je dopuštena iz svih žalbenih razloga, u praksi se često dešavalo da tuženi izjavljuju žalbu na presude koje su donesene bez održavanje rasprave. Da bi se izbjegao žalbeni postupak, i istovremeno ostvarili zahtjevi koji su sadržani u načelu efikasnosti, zakonodavac je u noveli iz 2015. godine procesni zakon dopunio pravilom na način da „sud može odlučiti o sporu na osnovu podnesaka i priloženih dokaza bez glavne rasprave, ako se stranke u pisanjoj o formi o tome saglase”⁹⁰. Ovom odredbom znatno su sužena ovlašćenja suda za donošenje presude bez održavanja rasprave. „Unošenjem norme koja je sadržana u čl. 283.a ZPP-a uspostavljana je pravična ravnoteža između opšteg interesa zajednice i interesa stranaka da se efikasno pruži pravna zaštita i da ona bude delotvorna, a ne teorijska i prividna”⁹¹. Na ovaj način onemogućeno je da se zloupotrebom neuke stranke ostvari efikasnost parničnog

⁸⁹ G. Stanković, op. cit. str.13.

⁹⁰ v. čl. 283.a ZPP-a.

⁹¹ G. Stanković, op. cit. str. 17.

postupka na štetu fundamentalnih procesnih načela kao što su zakonitost, objektivnost, nepristrasnost i pravičnost⁹².

2.3. Presuda po uzoru

Kako bi se parnični postupak učinio što efikasnijim, zakonodavac je, novelom iz 2015. godine, normirao pravila o donošenju presude po uzoru⁹³. Favorizujući princip efikasnosti ali i pravne sigurnosti normotvorac je odredio pravni okvir za donošenje ove presude. Presudu po uzoru može donijeti prvostepeni sud kojem je podnesen veći broj tužbi u kojima su tužbeni zahtjevi zasnovani na jednakom ili sličnom činjeničnom stanju i istom pravnom osnovu. Da bi sud prethodno odlučio po jednoj tužbi i donio presudu po uzorku, nužno je da tuženi dostave odgovore na tužbe. Nakon toga, sud može provesti postupak po jednoj tužbi. Sud će nastaviti s postupcima s kojim je zastao tek pošto presuda po uzoru stekne svojstvo pravnosnažnosti. Po izričitom slovu zakona, u ostalim postupcima u kojima je došlo do zastoja sud će donijeti istu presudu.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ v. čl. 283.a ZPP-a.

Stranka koja je imala mogućnost da učestvuje u postupku, u kojem je donesena presuda po uzoru, ne može kasnije osporavati činjenično stanje koje je sud utvrdio odnosno pravne stavove koje je zauzeo. Iz citiranog pravila jasno proizlazi da stranka, koja nije imala mogućnost da učestvuje u postupku u kojem je donesena presuda po uzoru, može osporavati činjenično stanje koje je sud utvrdio odnosno pravne stavove koje je zauzeo. Zakonom je predviđeno da je postupak u kome se donosi presuda po uzoru hitan⁹⁴.

Pošto se radi o potpuno novom procesnom institutu, sudovi u Crnoj Gori se nerado odlučuju da prethodno odluče o osnovanosti jednog tužbenog zahtjeva i da donesu presudu po uzoru.

2.4. Zabrana višekratnog ukidanja prvostepene presude

Zakonodavac je prilikom izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku iz 2015. godine normirao pravilo po kome se prvostepena presuda, čija se zakonitost i pravilnost kontroliše u žalbenom postupku, može ukinuti i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje jedanput. Do novele iz

⁹⁴ v. čl. 283. st. 4. ZPP-a.

2015. godine drugostepeni sud je mogao dva puta da ukinе prvostepenu presudu. U pravilu koje je sadržano u čl. 375. st. 2. ZPP-a je precizirano kada će drugostepeni sud, u slučaju da je već jedanput ukinuo presudu, biti dužan da zakaže usmenu raspravu. „Drugostepeni sud će zakazati raspravu u slučaju kada je prvostepena presuda već jedanput ukinuta po žalbi a sud na sjednici vijeća ocijeni da se presuda protiv koje je izjavljena žalba zasniva na bitnim povredama odredaba parničnog postupka ili na pogrešno ili nepotpuno utvrđenom činjeničnom stanju”. Prema tome, bitne povrede odredaba parničnog postupka je jedan od razloga za otvaranje usmene rasprave. U slučaju da „drugostepeni sud na sjednici vijeća ili na raspravi ocijeni da je za pravilno ili potpuno utvrđivanje činjeničnog stanja potrebno utvrditi činjenice, odnosno izvesti dokaze koje je stranka pred prvostepenim sudom iznosila odnosno predlagala, ali ih prvostepeni sud nije utvrđivao, odnosno izvodio ili je zbog pogrešne primjene materijalnog prava činjenično stanje nepotpuno utvrdio, dopuniće postupak odnosno otkloniti navedene nedostatke”⁹⁵. Drugostepeni sud može zakazati drugostepenu usmenu raspravu i kada ocijeni da

⁹⁵ v. čl. 375. st. 3. ZPP-a.

je radi pravilnog utvrđenja činjeničnog stanja potrebno da se izvedu svi ili samo neki od već izvedenih dokaza pred prvostepenim sudom. Ova pravila u crnogorskoj procesnoj proceduri su daleko bolje redigovana nego u parničnim postupku Federacije BiH. Citirano pravilo treba dovesti u vezu sa čl. 380. st.1. t.4.b ZPP-a. U navedenoj odredbi zakonodavac je predvidio da će u slučaju kad zakazuje drugostepenu usmenu raspravu ukinuti prvostepenu presudu i odlučiti o zahtjevu stranaka.

Nakon stupanja na snagu novele iz 2015. godine, u praksi sudova pojavile su se nedoumice koliko puta drugostepeni sud može ukinuti presudu koja je donesena bez održavanja rasprave i da li prvostepeni sud može izazvati sukob o nadležnosti ukoliko je drugostepeni sud, nakon jednog ukidanja prvostepene presude ponovo ukinuo presudu i vratio je na ponovno suđenje. Građansko odjeljenje Vrhovnog suda Crne Gore zauzelo je pravni stav o ovim pitanjima. Prilikom zauzimanja stava o prvom pitanju, za sud je bila relevantna činjenica kada je osporena odluka donesena, da li prije stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2015. godine ili nakon toga. Vrhovni sud je o ovom pitanje odlučio na sljedeći način: „Ako drugostepeni sud odlučuje o

žalbi protiv prvostepene presude koja je donijeta prije stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, sud može prvostepenu presudu ukinuti i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje u skladu s dotadašnjim propisima. Ako je prvostepena presuda donijeta nakon stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, a prvostepena presuda je ranije već jednom bila ukinuta po dotadašnjim propisima, drugostepeni sud ne može ukinuti prvostepenu presudu i predmet vratiti na ponovno suđenje, već o žalbi mora odlučiti na osnovu održane rasprave.”⁹⁶ O drugom pitanju, koje se pojavilo kao sporno u praksi sudova zauzet je stav da se „ne može izazvati sukob nadležnosti ako je drugostepeni sud ukinuo prvostepenu presudu i predmet vratio istom sudu na ponovno suđenje“. Stav Vrhovnog suda Crne Gore o nemogućnosti izazivanja sukoba o nadležnosti u slučaju višekratnog ukidanja prvostepene presude je u direktnoj suprotnosti sa odredbom člana 380.a ZPP-a kojom je izričito predviđeno da se prvostepena presuda u postupku po žalbi može samo jedanput

⁹⁶ Su.I br.166-1/16 od 10.6.2016. godine.

ukinuti i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje.

2.5. Ukidanje prvostepene presude i vraćanje predmeta prvostepenom sudu da ponovo izradi presudu

Jedna od značajnih dopuna ZPP-a iz 2015. godine odnosi se na odluke koje može donijeti drugostepeni sud. U skladu sa čl. 380. st.1. t. 4.a zakona predviđeno je da drugostepeni sud može ukinuti prvostepenu presudu i vratiti predmet sudu da ponovo izradi presudu. Drugostepeni sud će ukinuti prvostepenu presudu ukoliko „presuda ima nedostataka zbog kojih se ne može ispitati, a naročito ako je izreka presude nerazumljiva, ako protivrječi sama sebi ili razlozima presude ili ako presuda nema uopšte razloga ili u njoj nijesu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama ili su ti razlozi nejasni ili protivrječni ili ako o odlučnim činjenicama postoji protivrječnost između onoga što se u razlozima presude navodi o sadržini isprava ili zapisnika o iskazima datim u postupku i samih tih isprava ili zapisnika”⁹⁷. Pod uslovom da prvostepena presuda nema druge nedostatke, žalbeni sud će predmet vratiti prvostepenom sudu da ponovo

⁹⁷ v. čl. 367. st. 2. t.15. ZPP-a.

izradi presudu. Prvostepeni sud u ovom slučaju neće otvarati glavnu raspravu. Ovo procesno rješenje je dobro i u službi je procesne efikasnosti i pravne sigurnosti. Često se dešava da drugostepeni sudovi ne mogu da ispituju pravilnost donesene presude bilo da je dispozitiv presude nerazumljiv jer protivrječi sam sebi ili razlozima koji su navedeni u obrazloženju. Nerijetko u obrazloženje presuda unose se u cjelini zapisnici sa rasprave i uopšte se ne navode razlozi zbog kojih je donesena konkretna odluka. U obrazloženju presuda vrlo često izostaje navođenje činjenica koje su dokazane. Dešava se da drugostepeni sud ne može da utvrdi da li je donesena presuda rezultat slobodnog sudijskog uvjerenja do kojeg je sudija došao nakon savjesne i brižljive ocjene svakog dokaza zasebno i svih dokaza zajedno, kao i na osnovu rezultata cjelokupne rasprave. Žalbeni sudovi, često, nakon kontrole zakonitosti i pravilnosti prvostepene presude konstatuju da postoji protivrječnost između onoga što se u razlozima presude navodi o sadržini isprava ili zapisnika o iskazima datim u postupku i samih tih isprava ili zapisnika. Ovo zakonsko rješenje zaslužuje posebnu pažnju zakonodavca prilikom izrade novih pravila parničnog postupka u Federaciji Bosne i Hercegovine. Jedna o osnovnih primjedbi koja se stavlja na teret sudijama prvostepenih sudova

jeste loše napisano obrazloženje odluke. Po pravilu, samo se nabrajaju dokazna sredstva bez kvalitetne ocjene istih.

2.6. Naknada troškova u sporovima male vrijednosti

U maličnim sporovima često se dešava da troškovi postupka budu daleko veći nego što je visina tužbenog zahtjeva koji je usvojen. To se, po pravilu, dešava u onim situacijama kada se vode postupci u sporovima male vrijednosti zarad troškova postupka. Da bi se izbjegle zloupotrebe procesnih ovlašćenja, zakonodavac je novelom iz 2017. godine regulisao na sasvim nov način pravila o troškovima postupka koji, po pravilima opšteg parničnog postupka, pripadaju stranci čiji je tužbeni zahtjev usvojen u potpunosti. U pravilu koje je sadržano u čl. 449.a ZPP-a je predviđeno da „u postupku u sporovima male vrijednosti sud može, u cjelini ili djelimično, da odbije zahtjev za naknadu troškova stranci koja uspije u sporu, ako su ti troškovi očigledno nesrazmjerni sa visinom tužbenog zahtjeva ili ako nijesu bili potrebni za vođenje postupka”. Da bi sud odbio zahtjev za naknadu troškova postupka, isti moraju biti očigledno nesrazmjerni u odnosu na visinu tužbenog zahtjeva koji je usvojen. U ovom slučaju sud mora utvrditi da li je u pitanju očigledna nesrazmjera u odnosu na postavljene tužbeni zahtjev.

Samo nesrazmjernost troškova parničnog postupka nije razlog da sud odbije zahtjev za naknadu troškova parničnog postupka. Ako sud procijeni da konkretni troškovi nisu bili potrebni za vođenje postupka, sud će odbiti zahtjev za naknadu tih troškova.

3. Zaključak

U uvodnom dijelu istaknuto da je zakonodavac prilikom kreiranja pravila parničnog postupka u Crnoj Gori zadržao procesne institute koji su bili sadržani u Zakonu o parničnom postupku bivše SFRJ, kao što su imenovanje prethodnika, međupresuda, djelimična presuda i presuda zbog izostanka. U teoriji parničnog procesnog prava je već odavno konstatovano da su ovi procesni instituti u službi procesne ekonomije i efikasnosti. Interesantno je da je zakonodavac u Federaciji Bosne i Hercegovine prilikom kreiranja pravila ZPP-a napustio ova zakonska rješenja pravdajući se da ona dovode do odugovlačenja parničnog postupka.

Prije nego što zakonodavac u ovom entitetu krene u najavljenju sveobuhvatnu reformu pravila parničnog postupka bilo bi nužno utvrditi da li, zaista, primjena pojedinih zakonskih rješenja u praksi sudova dovodi do odugovlačenja parničnog postupka i odgovoriti na pitanje da li bi vraćanje pojedinih zakonskih

pravila u ZPP, a koja su bila sadržana u bivšem jugoslovenskom zakonu o parničnom postupku, bio korak nazad ili iskorak ka efikasnijem postupku. Takođe, trebalo bi da se analiziraju i pojedina zakonska rješenja koja su sadržana u zakonima zemalja iz regiona koje su nastale raspadom bivše SFRJ. O pojedinim procesnim institutima koji su sadržani o parničnom zakonodavstvu Crne Gore, a koji su verifikovani u praksi crnogorskih sudova valjalo bi razmisliti o mogućnosti da se interpoliraju u parnično zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine.

doc.dr.sci. Smajo Šabić *

OBJEKTIVNA PREINAKA TUŽBE U TOKU PRIPREMNOG ROČIŠTA

Sažetak

Pravilo po kojem jednom započeta parnica po određenom tužbenom zahtjevu kao takva treba da se i okonča je opće pravilo na kojem se temelji parnični postupak. Veoma često se dešava da tužitelj, nakon što podnese tužbu, u toku parničnog postupka dođe do zaključka da je trebao pored postojećeg istaći i neki drugi zahtjev ili umjesto postojećeg zahtjeva neki novi zahtjev ili je trebao postojeći zahtjev u pogledu njegove visine povećati. Preinaka tužbe kao dispozitivna parnična radnja tužitelja predstavlja izuzetak koji omogućuje tužitelju da na određen način izvrši korekciju prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva. S obzirom da je riječ o pravnom institutu koji se pojavljuje nakon podnošenja tužbe u toku trajanja parničnog postupka, način uređenja mogućnosti preinake tužbe posljedično bitno utječe na pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka. U cilju postizanja pune ravnopravnosti i jednakosti parničnih stranaka u toku parničnog postupka, kroz ovaj rad naučno je istražen pravni

položaj parničnih stranaka kod objektivne preinake tužbe u toku pripremnog ročišta s posebnim osvrtom na istraživanje stepena bezuvjetnosti prava tužitelja na preinaku tužbe, pravnih posljedica takve bezuvjetnosti, kao i pravo i mogućnost protivljenja tuženog takvoj preinaci. Također istražena je i uloga suda kod preinake tužbe u pogledu odlučivanja o dopustivosti preinake tužbe i na kraju prava tuženog na dovoljno potrebno vrijeme kako bi se mogao upoznati sa sadržajem preinačene tužbe kao i osnovanosti tako izvršenog preinačenog tužbenog zahtjeva.

Ključne riječi:

Preinaka tužbe, objektivna preinaka tužbe, subjektivna preinaka tužbe, bezuvjetnost prava tužitelja na preinaku tužbe, dopustivost preinake tužbe pravni položaj tuženog kod preinake tužbe.

**doc.dr.sci. Smajo Šabić, sudija Kantonalnog suda u Sarajevu*

OBJECTIVE MODIFICATIONS OF THE LAWSUIT DURING THE PREPARATORY HEARING

Summary

The rule that once a lawsuit has been initiated on a particular claim, as such, should be ended, is the general rule of civil procedure. It often happens that the plaintiff, after filing a lawsuit, during the civil proceedings comes to the conclusion that he should have made another claim in addition to the existing one, or instead of the existing claim some new claim or should have increased the existing claim in terms of its amount. Modification of the lawsuit as a dispositive civil action of the plaintiff, is an exception that allows the plaintiff to, in a certain way, make a correction of the originally filed claim. Since it is about legal institute that appears after the filing of the lawsuit during the civil proceedings, the manner of regulating the possibility of modifying the lawsuit consequently significantly affects the legal positions of the litigants during the civil procedure. In order to achieve full equality and equality of litigants during litigation, through this work, the legal position of litigants in the objective modification of the lawsuit during

preparatory hearing with special reference to the investigation of the degree of unconditionality of the plaintiff's right to modify the lawsuit, the legal consequences of such unconditionality, as well as the right and possibility of opposition of the defendant to such modification. The role of the court in the modification of the lawsuit in terms of deciding on the admissibility of the modification of the lawsuit and finally, the right of the defendant to sufficient time to be acquainted with the content of the modified lawsuit and the merits of the modified lawsuit.

Keywords:

Modification of the lawsuit, objective modification of the lawsuit, subjective modification of the lawsuit, unconditionality of the plaintiff's right to modify the lawsuit, admissibility of the modification of the lawsuit, legal position of the defendant in the modification of the lawsuit.

Uvod

Tužba je inicijalna jednostrana parnična radnja tužitelja kojom se pokreće parnični postupak (*nemo iudex sine actore*).⁹⁸ Nakon što tužitelj podnese tužbu i ista bude dostavljena na odgovor tuženom, parnica koja je otpočela na takav način i u takvom obimu spornog pravnog odnosa, u pravilu bi trebala da se i okonča s istim strankama i istim predmetom spora, sve u cilju postizanja jednakopravnosti te pune pravne sigurnosti parničnih stranaka u toku parničnog postupka. Ta pravna sigurnost u pravilu se postiže ukoliko jednom započeta sporna tema raspravljanja među parničnim strankama, kao takva nepromijenjena, odlukom suda se i okonča. Na taj način do izražaja bi došao i očekivani efekat ekonomičnosti postupka. Uporedo s tim sprečava se mogućnost zloupotrebe toka parničnog postupka, te mogućnost pravnog šikaniranja parničnih stranaka.

Pravni položaj tuženog kao parnične stranke bio bi znatno povoljniji, kada bi od momenta prijema uredne i potpune tužbe

⁹⁸ J. Čizmić, *Preinaka tužbe*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta Rijeka, 2007. godine (dalje Čizmić), str 39.

jasno znao ko je tužitelj, te šta će biti predmetom spora u toku cijelog trajanja parničnog postupka.⁹⁹ Navedena pretpostavka bi omogućila tuženom kao parničnoj stranci, bez čijeg znanja, volje i saglasnosti je pokrenut parnični postupak, da se dovoljno kvalitetno pripremi za učešće u postupku radi osporavanja postavljenog tužbenog zahtjeva. „Kako bi se ostvarili interesi ekonomičnosti toka parničnog postupka, a uporedo s tim spriječila i mogućnost šikane, bilo bi u interesu pravosuđa da se jednom određena tema raspravljanja ne mijenja. Međutim, težnja ka apsolutnoj nepromjenljivosti tužbe dolazi u sukob sa zahtjevom za prilagođavanje teme raspravljanja aktualnim rezultatima parnice.¹⁰⁰ To prilagođavanje teme raspravljanja vrši tužitelj u toku parničnog postupka preinakom tužbe.

1. Preinaka tužbe

Česte su situacije da tužitelj nakon što podnese tužbu protiv tuženog, u toku trajanja parničnog postupka, dođe do određenih

⁹⁹ S. Šabić, doktorska disertacija pod nazivom *Pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom*, Pravni fakultet Zenica, 2018. godina, str. 161.

¹⁰⁰ J. Čizmić, str 40.

podataka koji upućuju na potrebu promjene prvobitnog zahtjeva bilo u pogledu visine potraživanja ili u pogledu predmeta raspravljanja, tako što tužitelj nakon podnošenja tužbe, dođe do zaključka da pored postavljenog tužbenog zahtjeva je trebao postaviti drugi tužbeni zahtjev ili umjesto prvobitnog tužbenog zahtjeva smatra da treba da istakne novi zahtjev ili da umjesto prvobitno legitimisanog tuženog trebao tužiti i neku drugu osobu zbog čega ima potrebu i interes da izmijeni prvobitnu tužbu bilo u pogledu stranaka, bilo u pogledu predmeta raspravljanja.¹⁰¹ U praksi je često potrebno prilagoditi temu raspravljanja aktuelnim rezultatima parnice, prije svega što stranka u času podnošenja tužbe ne raspolaže dovoljnim i potrebnim činjenicama kojim potkrepljuje supstrat tužbe.¹⁰² U cilju ekonomičnosti vođenja parničnog postupka ostavljena je pravna mogućnost tužitelju da u toku parničnog postupka zadrži pravo da izmijeni prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev, kako se

¹⁰¹ *Ratio* instituta preinačenja treba tražiti u načelu procesne ekonomije i efikasnosti te pravne sigurnosti-omogućujući tužiocu da tokom postupka mijenja predmet spora i označenje stranke. Vidi M. Dika, J. Čizmić, *Komentar zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2000 (dalje Dika – Čizmić), str. 332.

¹⁰² A. Attias, *Subjektivna preinaka tužbe kroz sudsku praksu*, Hrvatska pravna revija, listopad 2005. godine (dalje A. Attias), str. 96.

u takvim situacijama ne bi vodili novi parnični postupci.¹⁰³ Korekcija principa da se započeta parnica okončava između inicijalnih stranaka i po istom predmetu spora vrši se institutom preinačenja tužbe.¹⁰⁴ Preinaka tužbe je dispozitivna parnična

¹⁰³ „Institut preinačenja tužbe bio je stran u rimskom pravu, a nastao je u Italiji tek u srednjem vijeku. Njemački ZPO od 1877. dopušta preinačenje tužbe u prvoj instanci samo sa pristankom tuženog, a u drugoj instanci nikako. Parlamentarnom primjenom Zakona od 1898. godine dozvoljava se preinačenje tužbe u prvoj instanci bez pristanka tuženog ako s time odbrana tuženog ne otežava, a u drugoj instanci samo s pristankom tuženog. Parlament od 1924. godine dozvoljava svako preinačenje tužbe ako je ono svrsishodno, ali samo za prvu instancu, a od 1933. godine i za drugu instancu (Rosenberg – Shwab str. 615). Prema članu 226. Grčkog zakonika o građanskom postupku, od 1968. godine isključuje se preinačenje tužbenog prijedloga posle nastupanja litispendencije. Iz toga proizilazi tužba da se ne može preinačiti ni promjenom stranke jer označenje tužioca i tuženog čini sastavni deo pomenutog prijedloga. U američkom pravu tužba, također, treba da sadrži tužbeni zahtjev („prayer for relief“) i to, kako po propisima federalnih jedinica, tako i po saveznm. Međutim pravno dejstvo ovog elementa tužbe različito je u pojedinim državama, a bilo je različito i u sistemu *common law* odnosno *equity*. U savremenom američkom pravu veći broj država je prihvatio rešenje iz *equity* – o nezavisnosti postavljenim zahtjevom. Tako prema Njujorškom zakoniku o građanskom sudskom postupku - ako su obje stranke prisutne, nema razloga da se ne onemoguću tužiocu da stavi zahtjev koji mu zaista pripada, iako je pogriješio u svojoj tužbi. Dakle, radi se o tome da je moguće mijenjati (preinačavati) tužbeni zahtjev jednom postavljen u tužbi, a ne o nezavisnosti suda zahtjevom koji je stavljen. Inače u slučajevima izostanka tuženog, sud je, kada donosi presudu, vezan zahtjevom stavljenim u tužbi (V. Rakić Vodinelić)“ - Vidjeti f.n. M. Živanović, *Preinačenje tužbe*, Srpska pravna misao, broj XI-XII Banja Luka, 2005. godina, str .10 f.n.

¹⁰⁴ A. Jakšić, *Građansko procesno pravo*, Beograd, 2010 (dalje – Jakšić), str. 77.

radnja tužioca kojom u toku parnice mijenja tužbu tako što mijenja zahtjev za presudu koji je bio prvobitno istaknut.¹⁰⁵ Preinaka tužbe (njem. Klagsaenderung) jeste, dakle, promjena predmeta spora (objektivna preinaka), odnosno stranaka (subjektivna preinaka), zbog koje izmijenjena tužba nije istovjetna s onom prvobitnom.¹⁰⁶ Preinačenje tužbe je promjena tužbe kojom tužilac traži nešto drugo, nešto više ili po drugom osnovu u odnosu na ono što je tražio prvobitnom tužbom.¹⁰⁷ Preinaka tužbe je dispozitivna radnja tužitelja jer tužba se može objektivno i subjektivno preinačiti samo na inicijativu tužitelja.¹⁰⁸ Upravo kod preinake tužbe do punog izražaja dolazi načelo dispozitivnosti što znači i podrazumijeva da je preinaka tužbe isključivo uvjetovana voljom i inicijativom tužitelja.¹⁰⁹ Tužba se smatra preinačenom kada tužilac u pokrenutom

¹⁰⁵ G. Stanković, *ibid*, str. 349.

¹⁰⁶ J. Čizmić, str. 40.

¹⁰⁷ G. Stanković, *Građansko parnično procesno pravo*, Niš, 2010 (dalje Stanković 2010), str. 348.

¹⁰⁸ J. Čizmić, str. 40.

¹⁰⁹ Načelo dispozicije u parničnom postupku ogleda se u tome što je zakonodavac ostavio strankama mogućnost da svojom voljom utiču na pokretanje i razvoj postupka, određivanje predmeta i obima raspravljanja. Da bi se ovaj princip pravilno razumio neophodno je zasebno analizirati njegove segmente koji se tiču pokretanja postupka određenja predmeta spora i okončanja postupka voljom stranaka. Više o tome A. Jakšić, str 135.

postupku promijeni u tužbi neki od bitnih elemenata tužbe, tako da izmijenjena tužba nije više istovjetna s onom prvobitnom.¹¹⁰ „Pitanje primjene instituta preinake tužbe potrebno je posmatrati kao izuzetak od pravila upravo iz razloga što postoji dilema da li je navedeni pravni institut kako je doktrinarno i zakonski postavljen na adekvatan način i primjenjiv, te da li kao takav obezbjeđuje jednak i ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka, posebno uzimajući u obzir pravni položaj tuženog kao parnične stranke u toku parničnog postupka.“¹¹¹

U interesu tuženog je da se jednom određena tema raspravljanja ne mijenja u toku parnice. No težnja ka apsolutnom imutabilitetu tužbe dolazi u sukob sa zahtjevom za

¹¹⁰ M Živanović, *Preinačenje tužbe*, Srpska pravna misao, Banja Luka 2005 (dalje J. Živanović 2005), str. 9.

¹¹¹ Više o tome: G. Stanković - 2010, str 348. - „Pravo na promjenu tužbe predviđeno je zakonom iz razloga ekonomičnosti i racionalnosti. Ukoliko bi tužilac bio lišen mogućnosti da podignutu tužbu mijenja, bio bi prinuđen da nove zahtjeve za presudu ostvaruje u novim parnicama, stoga mu je dopušteno da svoju tužbu mijenja. Ukoliko bi međutim tužilac stalno mijenjao tužbu, stalno bi mijenjao temu raspravljanja i odlučivanja, permanentno bi neracionalno bio trošak sudski rad, a tuženi bi stalno bio u nepovoljnoj situaciji jer bi stalno morao da se brani od nove tužbe i da se pri tom izlaže novim i novim troškovima.“

prilagođavanjem teme raspravljanja aktuelnim rezultatima parnice.¹¹² Ukoliko se pravo na preinačenje tužbe koristi s istinskom namjerom, te uz puni nadzor suda, mogućnost zloupotrebe ovog instituta će biti izbjegnuta. Zakonodavac je u tom slučaju nastojao pronaći kompromis između ovih suprotnosti na način da je preinaka tužbe u načelu dopuštena uz ograničenja potrebna s namjerom da se spriječi zloupotreba procesnih ovlaštenja.¹¹³

2. Objektivna preinaka tužbe

Objektivna preinaka tužbe u pravilu postoji kada je tužitelj nakon podnošenja tužbe izvršenom preinakom poveća postojeći zahtjev, promijeni istovjetnost prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva, ili uz postojeći istakne drugi tužbeni zahtjev.¹¹⁴ Kada tužilac promijeni temu raspravljanja radi se o objektivnom

¹¹² S. Triva, *Građansko parnično procesno pravo*, treće prerađeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 1978. godine. (dalje Triva), str. 36.

¹¹³ J. Čizmić, 2007. godina, ibid, str. 40.

¹¹⁴ Član 56. stav 1. ZPP-a FBiH – 2003 - Preinaka tužbe jeste promjena istovjetnosti zahtjeva, povećanje postojećeg ili isticanje drugog zahtjeva uz postojeći.

preinačenju tužbe ili preinačenju u objektivnom smislu.¹¹⁵ Objektivnom preinakom tužbe ostavlja se mogućnost i pravo tužitelju da nakon podnošenja tužbe u toku parničnog postupka izvrši korekciju tužbenog zahtjeva na način da tužitelj tužbeni zahtjev preinačava isticanjem drugog zahtjeva uz prvobitno istaknuti tužbeni zahtjev, ili da ističe drugi tužbeni zahtjev umjesto postojećeg, ili da prvobitni tužbeni zahtjev povećava u pogledu njegove visine.

Smisao i svrha objektivne preinake tužbe je usmjerena na pravo i mogućnost tužitelja da može i nakon što je podnio tužbu izmijeniti svoj prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev, i nekim novim zahtjevima koji su vezi sa prvobitnim zahtjevom, a sve s ciljem da sud u jednom, već pokrenutom sudskom parničnom postupku raspravi i odluči o takvim zahtjevima tužitelja, te na taj način se izbjegne nepotrebno pokretanje više parničnih postupaka i nepotrebno maltretiranje parničnih stranaka. Kao što se može zaključiti objektivna preinaka tužbe predstavlja pravni institut koji omogućuje olakšavajuću pogodnost tužitelju, te kao takav utječe na ekonomičnost toka parničnog postupka.

¹¹⁵ R. Račić, *Objektivno preinačenje tužbe*, Pravni savjetnik, broj 7-8, juli - august 2005. godine (dalje R. Račić 2005), str. 17.

Objektivna preinaka tužbe posmatrana s aspekta pravnog položaja tužitelja predstavlja idealno rješenje ili bolje rečeno pomagalo koje tužitelju omogućuje korekciju tužbenog zahtjeva i u toku parničnog postupka.

Ovdje se postavlja razumljivo pitanje kakav je pravni položaj tuženog kod objektivne preinake tužbe. Veoma lako se može zaključiti da bilo kakva korekcija tužbenog zahtjeva izvršena u toku parničnog postupka objektivnom preinakom tužbe otežava pravni položaj tuženog. Naime, tuženi koji osporava tužbeni zahtjev mora aktivno djelovati u toku parničnog postupka ukoliko ima namjeru osporiti preinačeni tužbeni zahtjev kao neosnovan. U koliko nezahvalnom pravnom položaju se nalazi tuženi kod preinake tužbe ovisi od toga pod kojim okolnostima tužitelj može izvršiti objektivnu preinaku tužbe. Na pravni položaj tuženog posljedično utječe bitna činjenica u kom stadiju parničnog postupka tužitelj može preinačiti tužbu, zatim da li se tuženi može protiviti takvoj preinaci tužbe. Također od odlučnog je značaja za pravni položaj tuženog da li je omogućena aktivna uloga suda kod objektivne preinake tužbe u pogledu odlučivanja o dopustivosti preinake tužbe od strane suda, i na kraju posebno se na pravni

položaj tuženog posljedično odražava pravo i mogućnost tuženog na dovoljno potrebno vrijeme da se može upoznati i pripremiti po tako preinačenoj tužbi.

3. Pravni položaj tužitelja kod objektivne preinake tužbe u toku pripremnog ročišta

Preinakom tužbe tužitelju se omogućuje povoljan pravni položaj u toku parničnog postupka, na način da, ukoliko nakon podnošenja tužbe iz bilo kog razloga tužitelj utvrdi da je istakao pogrešan ili nepotpun tužbeni zahtjev, tužitelj ima mogućnost da taj propust u pogledu formulacije tužbenog zahtjeva ispravi preinakom tužbe. Pravni položaj parničnih stranaka kod objektivne preinake tužbe u toku pripremnog ročišta moguće je urediti na više različitih načina.

Pitanje preinake tužbe u toku pripremnog ročišta moguće je urediti na način da se tužitelju omogući bezuvjetno pravo na preinaku tužbe, pri tom ne ostavljajući mogućnost tuženom da se uopće može protiviti izvršenoj preinaci tužbe, ne ostavljajući mogućnost da sud odlučuje o dopustivosti preinake tužbe, te također ne ostavljajući tuženom pravo na dovoljno potrebno

vrijeme da se može upoznati s tako preinačenom tužbom.¹¹⁶ Ovakav pravi pristup obezbjeđuje ekonomičnost toka parničnog postupka, međutim ovdje se javlja opravdana dilema koliko je kod ovakvog pravnog pristupa obezbijeđeno načelo ravnopravnosti te načelo kontradiktornosti parničnih stranaka, a što se posljedično u konačnici odražava na ukupan pravni položaj parničnih stranaka u pogledu njihovih dispozitivnih prava u toku parničnog postupka.

¹¹⁶ Član 57. Zakona o parničnom postupku („Službene novine Federacije BiH“, br. 73/05, 19/06, br.98/15): (1) Tužilac može preinačiti tužbu najkasnije do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave, ako pripremno ročište nije održano. (2) Nakon održavanja pripremnog ročišta, a najkasnije do zaključenja glavne rasprave, sud može dopustiti preinaku tužbe samo ako ocijeni da preinaka nije usmjerena na odugovlačenje postupka i ako tuženi pristaje na preinaku. (3) Smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinaku tužbe ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinaci. (4) Sud će, u slučaju iz stava 2. ovog člana, dopustiti preinaku tužbe i kad se tuženi protivi preinaci ako su ispunjeni svi slijedeći uvjeti: 1) tužilac bez svoje krivnje nije mogao tužbu preinačiti ranije; 2.) tuženi je u mogućnosti da raspravlja po preinačenoj tužbi bez odlaganja glavne rasprave. (5) Protiv rješenja kojim se usvaja ili odbija preinaka tužbe nije dopuštena posebna žalba.

Za razliku od prethodnog načina uređenja instituta objektivne preinake tužbe kojim se ostavlja veoma široko pravo tužitelju, moguće je urediti institut objektivne preinake tužbe samo u određenim stadijima toka parničnog postupka uz istovremeno ostavljanje prava tuženom da se protivi izvršenoj preinaci tužbe, uz aktivnu ulogu suda u pogledu odlučivanja o dopustivosti preinake tužbe. Ukoliko dođe do objektivne preinake tužbe u toku parničnog postupka, u tom slučaju moguće je obezbijediti pravna zaštitu tuženom u pogledu prava na dovoljno potrebno vrijeme da se može upoznati, te na valjan način pripremiti po preinačenoj tužbi. Ovakvim pravnim pristupom sprečava se mogućnost zloupotrebe instituta objektivne preinake tužbe tako što se omogućuje pravo tuženom da se protivi preinaci. Ukoliko dođe do preinake tužbe, omogućeno je dovoljno potrebno vrijeme tuženom da se upozna s preinačenom tužbom kako bi se na taj način tuženi doveo u ravnopravan pravni položaj s tužiteljem.

3.1. Pravni položaj tuženog kod objektivne preinake tužbe u toku pripremnog ročišta

Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da je tuženi parnična stranka protiv čije volje i znanja je pokrenut parnični postupak, sasvim je jasno da preinaka tužbe kao pravni institut koji se primjenjuje u parničnom postupku dodatno opterećuje pravni položaj tuženog na način da tuženi i pored toga što je njegova volja da učestvuje u parničnom postupku bila isključena, mora biti spreman na mogućnost preinake tužbe u toku parničnog postupka, na način da tužitelj umjesto postojećeg tužbenog zahtjeva istakne novi tužbeni zahtjev ili da poveća postojeći tužbeni zahtjev ili da pored postojećeg tužbenog zahtjeva istakne novi tužbeni zahtjev.

Uzimajući u obzir činjenicu da je tuženi bez svoje volje i saglasnosti bio prinuđen da učestvuje kao parnična stranka u postupku, te da u toku parničnog postupka raspravlja po izvršenoj preinaci tužbe, u takvim situacijama tuženom kao parničnoj stranci je neophodno omogućiti minimum potrebnih prava kako bih se mogao adekvatno upoznati po tako preinačenoj tužbi. Da bi se tuženi mogao upoznati po

preinačenoj tužbi te zauzeti pravni stav po istoj, tuženom je potrebno obezbijediti dovoljno potrebno vrijeme da se upozna sa sadržajem preinačene tužbe te zauzme svoj pravni stav po tako preinačenoj tužbi, na način da ili prizna tako preinačeni tužbeni zahtjev ili u protivnom isti u cijelosti ospori. Ukoliko se detaljno analizira pravni položaj parničnih stranaka kod objektivne preinake tužbe u toku pripremnog ročišta, može se zaključiti da je u cilju osiguranja jednakog pravnog položaja parničnih stranaka nužno i neophodno s jedne strane osigurati tužitelju pravo na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta kao stadija parničnog postupka, te s druge strane neophodno je osigurati određen kontrolni zaštitni mehanizam koji će spriječiti bilo kakvo šikaniranje tuženog izvršeno preinakom tužbe od strane tužitelja, te na taj način spriječiti zloupotrebu ovog pravnog instituta.

3.2. Dopustivost objektivne preinake tužbe u toku pripremnog ročišta

Objektivnu preinaku tužbe u pravilu treba posmatrati kao jedno od zakonom dopuštenih pravnih sredstava, koje omogućuje tužitelju da u toku parničnog postupka izvrši

korekciju tužbenog zahtjeva na taj način izbjegavajući ponovno pokretanje parničnog postupka u pogledu istog spornog odnosa među istim strankama.¹¹⁷ S obzirom da je takav način korekcije tužbe sasvim logičan i opravdan, pravo tužitelja na objektivnu preinaku tužbe, kao što je prethodno istaknuto, u određenim pravnim sistemima je uređeno na način da je pravo tužitelja na objektivnu preinaku tužbe uvjetovano saglasnošću tuženog te dopuštanjem preinake od strane suda, dok u određenim pravnim sistemima je zastupljeno bezuvjetno pravo tužitelja na preinaku tužbe, kod kojeg je isključena mogućnost protivljenja tuženog takvoj preinaci kao i mogućnost odlučivanja suda u pogledu dopustivosti preinake tužbe.

Određeni pravni sistemi pitanje preinake tužbe su uredili na način da su zakonom predvidjeli pravo tužitelju na preinaku

¹¹⁷ Kad bi se tužitelja spriječilo u njegovoj nakani da preinači tužbu, to bi značilo da on svoj novi zahtjev ne bi mogao ostvariti u parnici koja je već u tijeku, ali bi to svakako mogao učiniti u posebnoj parnici, što bi objema strankama moglo stvoriti razne poteškoće i troškove. Uzimajući to u obzir intencija preinake tužbe i jeste da se omogući tužitelju da svoj tužbeni zahtjev uskladi s raspoloživim saznanjima i interesima nastalim u toku postupka, a s druge strane da se zaštiti tuženi od nepotrebnog šikaniranja. Više o tome vidjeti I. Grbin, *Preinaka tužbe*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Zagreb, 2013. godina, str 141.

tužbe uz istovremeno ostavljanje mogućnosti tuženom da se protivi takvom preinačenju tužbe. Također, propisana je i aktivna uloga suda u pogledu odlučivanja o dopustivosti preinake tužbe, te je predviđeno i pravo tuženog na dovoljno potrebno vrijeme da se upozna po tako izvršenoj objektivnoj preinaci tužbe. Ovakav pravni pristup stvara pretpostavku za potpuno jednak i ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka, međutim za razliku od prethodnih, određeni pravni sistemi pitanje preinake tužbe u toku pripremnog ročišta su uredili na način da su tužitelju omogućili bezuvjetno pravo na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta.¹¹⁸

Shodno navedenom pravnom pristupu to bezuvjetno pravo tužitelja na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta podrazumijeva da tužilac može bez bilo kakvog ograničenja preinačiti tužbu u objektivnom smislu do zaključenja pripremnog ročišta odnosno do početka ročišta za glavnu

¹¹⁸ Vidjeti član 57. Zakona o parničnom postupku FBiH.

raspravu ako pripremno ročište nije održano.¹¹⁹ S obzirom na prisutno bezuvjetno pravo tužitelja na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta, može se konstatovati da je u tom slučaju eventualna objektivna preinaka tužbe isključivo uvjetovana samo voljom tužitelja, bez obzira na stav tuženog, te bez obzira da li je takva preinaka tužbe usmjerena na šikaniranje tuženog i eventualnu zloupotrebu procesnih ovlaštenja.

Mišljenja većine autora su da je mogućnost objektivne preinake tužbe u toku pripremnog ročišta neophodno ograničiti, jer zakonsko omogućavanje tužitelju da može bez bilo kakvog ograničenja preinačiti tužbu do zaključenja pripremnog ročišta, odnosno do početka glavne rasprave ukoliko pripremno ročište nije održano je nedopustivo.¹²⁰ U tom pogledu i naučna doktrina pitanje preinake tužbe prihvata kao djelotvoran i svrsishodan pravni institut koji se primjenjuje u toku parničnog postupka, međutim takva preinaka tužbe kao pravni institut mora biti zastupljena samo u situacijama kada je to svrsishodno, uz

¹¹⁹ R. Račić, *Preinačenje tužbe nova procesna rješenja u parničnoj proceduri Republike Srpske*, Zbornik pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu, broj 3, 2007. godina, str 198. (dalje R. Račić).

¹²⁰ Više o tome R. Račić, 2005, str 19.

obavezno uvažavanje prava tuženog u pogledu njegove aktivne uloge u pogledu izjašnjenja po izvršenoj preinaci tužbe, kao i aktivne uloge suda u pogledu odlučivanja o dopustivosti izvršene preinake tužbe.

Pravni sistemi koji omogućuju bezuvjetno pravo tužitelja na preinaku tužbe duboko ugrožavaju elementarna prava tuženog kao parnične stranke u pogledu prava na pravnu jednakost te ravnopravnost u toku parničnog postupka.¹²¹ Takvo bezuvjetno pravo tužitelja na preinaku tužbe ima smisla i prihvatljivo je samo u slučaju da su se nakon podizanja tužbe. izmijenile okolnosti na kojima se zasniva prvobitni tužbeni zahtjev.¹²² Pravni sistemi koji u potpunosti isključuju mogućnost protivljenja tuženog preinaci tužbe, te odlučivanje suda u

¹²¹ Preinačenje tužbe ima smisla po samom zakonu bez obzira na protivljenje tuženog i bez odlučivanja suda o dopustivosti takve preinake samo u situaciji ukoliko su se nakon podizanja izmijenile okolnosti na kojim se zasniva prvobitni tužbeni zahtjev. Više o tome: G. Stanković, 2010, str. 352.

¹²² Konkretna primjer preinake tužbe kod koje preinake nije od značaja protivljenje tuženog niti odlučivanje suda o dopustivosti takve preinake. Postoji kada je tužitelj u prvobitnim tužbenim zahtjevom zahtijevao predaju konkretno određene stvari međutim nakon podnošenja tužbe je došlo do propasti stvari, u tom slučaju tužitelj ima pravo na preinaku kojom će umjesto predaje stvari zahtijevati isplatu novčane naknade u vidu štete u visini protuvrijednosti stvari koja je propala, ibid.

pogledu dopustivosti preinake, takvim pravnim pristupom ostavljaju mogućnost zloupotrebe procesnih ovlaštenja od strane tužitelja, a što dovodi tuženog u veoma nepovoljan pravni položaj, te čak ostavlja prostor i mogućnost šikaniranja tuženog svjesnim propuštanjem tužitelja da u prvobitnoj tužbi obuhvati cjelokupan tužbeni zahtjev ili da odmah istakne više zahtjeva, nego tužitelj svjesno, s namjerom propušta istaknuti sve zahtjeve u tužbi kako bi u kasnijem stadiju toka parničnog postupka iskoristio mogućnost preinake tužbe te naknadno istakao novi tužbeni zahtjev, pri tom znajući da tuženi nije u mogućnosti se protiviti takvoj preinaci, te znajući da je isključeno i djelovanje suda u pogledu odlučivanja o dopustivosti takve preinake. Ovakvim pravnim pristupom tuženi nema mogućnost da se usprotivi takvoj preinaci tužbe.¹²³ Takvo bezuvjetno pravo tužitelja na preinačenje tužbe smatra se preinačenjem po samom zakonu.¹²⁴ Svrishodnost objektivne

¹²³ Pojedini autori smatraju da se u interesu normalnog odvijanja parničnog postupka ne može dopustiti preinačenje tužbe nakon što stvar postane zrela za suđenje. Više o tome S. Triva / M. Dika *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 2004. godina, str 427.

¹²⁴ Preinačenje je u određenim slučajevima dopušteno i po samom zakonu nezavisno da li se tuženi protivi ili ne protivi preinačenju tužbe i bez odobrenja suda. Preinačenje tužbe je dopušteno po samom zakonu, bez obzira što se tuženi tome protivi, ako tužilac preinačuje tužbu zato što su se

preinake tužbe u toku pripremnog ročišta sud u pravilu treba da cijeni na način da li se tom preinakom ostvaruje krajnji cilj raspravljanja spornog stanja među strankama kako bi se otklonila mogućnost pokretanja nove parnice.¹²⁵

3.3. Vrijeme potrebno za izjašnjenje po preinačenoj tužbi

Preinaka tužbe predstavlja svrsishodnu procesnu radnju koja je u toku parničnog postupka na raspolaganju tužitelju da može do određenog stadija parničnog postupka izmijeniti prvobitni tužbeni zahtjev i kao takav prilagoditi spornom odnosu koji postoji između tužitelja i tuženog. Međutim, i pored toga što preinaka tužbe predstavlja svrsishodnu procesnu radnju, ne smije se zanemariti uloga i pravni položaj tuženog kao parnične stranke u toku parničnog postupka niti pravne posljedice po tuženog nakon izvršene preinake tužbe.

poslije podizanja tužbe izmijenile okolnosti tako da po istom osnovu traži drugu stvar ili novčani iznos. Više o tome G. Stanković, *Građansko procesno pravo*, Niš, 2010, str 352.

¹²⁵ Više o tome B. Čalijski – S. Omanović, *Građansko procesno pravo Sarajevo*, 2000 (dalje B. Čalijski – S. Omanović), str. 200.

Ukoliko pođemo od pretpostavke da objektivna preinaka tužbe nije ništa drugo nego isticanje novog tužbenog zahtjeva u toku postupka, sasvim logičnim se podrazumijeva da se nakon izvršene preinake tužbe od strane tužitelja, te donošenja odluke o dopustivosti takve preinake, tuženom omogući dovoljno potrebno vrijeme da se upozna s preinačenim tužbenim zahtjevom te dokazima na kojima se temelji takav preinačeni tužbeni zahtjev. To dovoljno potrebno vrijeme nije samo neophodno kako bi tuženi osporio preinačeni tužbeni zahtjev. Možda se čak tuženi nakon što se upozna sa sadržajem preinačenog tužbenog zahtjeva odluči da isti prizna. Međutim da bi tuženi donio takvu odluku, tuženom je potrebno dodatno vrijeme da se upozna sa preinačenim tužbenim zahtjevom u pogledu njegovog sadržaja te osnovanosti istog. Uzimajući u obzir navedeno, sasvim logičnim se nameće zaključak da nakon što tužitelj izvrši objektivnu preinaku tužbe bilo po sili zakona ili uz dopuštenje suda, u tom slučaju neophodno bi bilo da se tuženom ostavi dovoljno potrebno vrijeme da se upozna sa preinačenom tužbom kako bi se na kvalitetan način mogao očitovati po istoj i upustiti u raspravljanje radi osporavanja tako preinačenog tužbenog zahtjeva.

4. Pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u uporednim pravnim sistemima

Istraživanjem pravnog položaja parničnih stranaka kod preinake tužbe u uporednim pravnim sistemima, može se primijetiti da je Republika Hrvatska svojim izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku izvršenim 2013. godine bitno drugačije uredila pravno dejstvo preinake tužbe, ovisno od stadija parničnog postupka. Republika Hrvatska je navedenim izmjenama zakona reducirala primjenu instituta i objektivne i subjektivne preinake tužbe i to samo u stadiju pripremnog ročišta dok je u toku glavne rasprave potpuno isključena mogućnost preinake tužbe, što bitno opredjeljuje pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka. Također Republika Hrvatska je i u toku pripremnog ročišta uvela dodatna ograničenja u pogledu prava tužitelja na preinaku tužbe.¹²⁶ Tako je kod preinake tužbe izvršene nakon dostave

¹²⁶ Član 190. stav 1. ZPP-a RH: Tužitelj može do zaključenja glavne rasprave preinačiti tužbu. 2. Nakon dostave tužbe tuženiku za preinaku tužbe potreban je pristanak tuženika, ali i kad se tuženik protivi, sud može dopustiti preinaku ako smatra da bi to bilo svrsishodno za konačno rješenje

tužbe na odgovor potreban pristanak tuženog na preinaku, te je potrebno izjašnjenje suda u pogledu dopustivosti preinake tužbe. Izuzetno, i pored protivljenja tuženog, sud može dopustiti preinaku tužbe ukoliko ocijeni da dopuštenom preinakom doprinosi punoj svrsi predmeta raspravljanja.

Zakonskim uređenjem načina preinake tužbe od momenta dostavljanja tužbe tuženom na odgovor, u Republici Hrvatskoj zakonodavac nije štitio samo interese tužitelja nego i interese tuženog, koga je potrebno zaštititi od nepotrebnih neugodnosti koje eventualno sa sobom nosi preinaka tužbe, a pri tome valja zaštititi i pravni poredak koji preferira što je moguće brže sveobuhvatnije i ekonomičnije konačno odlučivanje o sporu.¹²⁷ U vezi s prethodno istaknutim, načinom uređenja preinake tužbe u Republici Hrvatskoj akcenat je stavljen na zaštitu pravnog položaja tuženog. Zato je nakon dostave tužbe tuženom, za preinaku tužbe po zakonu o parničnom postupku Republike

odnosa među strankama. Član 32. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku - U članku 190. stavku 1. riječi „glavne rasprave” zamjenjuju se riječima „prethodnog postupka”.

¹²⁷ I. Grbin, str. 143.

Hrvatske potreban pristanak tuženog za preinakom tužbe. Ukoliko se tuženi nije usprotivio preinaci tužbe, odnosno ako je pristao na preinaku tužbe, bilo izričito ili da se upustio u predmetno raspravljajanje po preinačenoj tužbi, u tom slučaju nije ni potrebna intervencija suda za odlučivanjem o dopustivosti preinake tužbe.¹²⁸ U postupak preinake tužbe sud se uključuje tek onda ako se tuženik na zakonit način usprotivi preinaci.¹²⁹

Također, Zakon o parničnom postupku Republike Hrvatske propisuje obavezu suda da kada dopusti preinaku tužbe, dužan je tuženom ostaviti dovoljno potrebno vrijeme kako bi se izjasnio po preinačenoj tužbi i pripremio za raspravljajanje.¹³⁰ Kada sud dopusti preinaku tužbe dužan je ostaviti tuženiku vrijeme potrebno da se može pripremiti za raspravljajanje po

¹²⁸ Član 190. stav 2. ZPP-a RH: Smatrat će se da postoji pristanak tuženika na preinaku tužbe ako se on upusti u raspravljajanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinaci.

¹²⁹ I. Grbin, *ibid*, str. 144.

¹³⁰ Član 190. stav 6. ZPP-a RH: Kad sud dopusti preinaku tužbe, dužan je ostaviti tuženiku vrijeme potrebno da se može pripremiti za raspravljajanje po preinačenoj tužbi ako za to nije imao dovoljno vremena. Na isti način sud će postupiti ako tuženik koji se ne protivi preinaci zatraži da mu se ostavi potrebno vrijeme radi pripremanja.

preinačenoj tužbi ako za to nije imao dovoljno vremena. Ukoliko sud i ne sudjeluje u postupku objektivne preinake tužbe jer je tuženik pristao na preinaku, tuženik može zatražiti da mu sud ostavi potrebno vrijeme radi pripremanja za raspravljanje,¹³¹ ali ako je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženik, koji je uredno pozvan, ne dođe, a izostanak ne opravda, sud neće odgoditi ročište već će o preinaci odlučiti neovisno o tome što se tuženik nije izjasnio o preinaci.¹³² Ukoliko se tuženi usprotivio izvršenoj preinaci tužbe, sud mora djelovati i odlučiti o dopustivosti izvršene preinake. Pa tako i pored tužnikovog protivljenja, ukoliko sud nađe da je preinaka tužbe opravdana, dozvolit će preinaku tužbe.¹³³ Također, sud može uskratiti preinaku tužbe izvršenu od strane tužitelja, ali u tom slučaju tužitelj zadržava pravo da podnese novu tužbu protiv tuženog.

¹³¹ I. Grbin, *ibid*, str. 147.

¹³² I. Crnić, *Ograničenje prava na objektivnu preinaku tužbe suprotno je ustavu*, Hrvatska pravna revija, srpanj- kolovoz 2014. godine, (dalje Crnić) str. 7, član 190. stav 7. ZPP-a RH: Ako je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženik nije prisutan, sud će odgoditi ročište i dostaviti tuženiku prijepis zapisnika s tog ročišta.

¹³³ Sud će dopustiti preinaku tužbe bez obzira na protivljenje tuženog ukoliko smatra da bi to bilo svrsishodno za konačno rješenje odnosa među strankama.

Iz prethodno izloženog može se konstatovati da je način uređenja primjene instituta preinake tužbe u Republici Hrvatskoj među parničnim strankama obezbijedio ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka, tako što je uspostavio ograničenu kontrolu dopustivosti preinake tužbe i to samo u toku pripremnog ročišta, te na taj način zaštitio pravo tužitelja na preinaku tužbe, ali je isto tako na određen način zaštitio tuženog od bilo kakvog šikaniranja i zloupotrebe toka parničnog postupka, te u konačnici takvim pravnim pristupom uspostavio ravnopravan položaj parničnih stranaka u toku postupka.

Kada je u pitanju pravni položaj parničnih stranaka, kod preinake tužbe po Zakonu o parničnom postupku Republike Srbije¹³⁴ ostavljena je tužitelju mogućnost preinake tužbe kako

¹³⁴ Član 199. ZPP-a RS: Tužilac može do zaključenja glavne rasprave da preinači tužbu. Posle dostavljanja tužbe tuženom, za preinačenje tužbe potreban je pristanak tuženog. Sud će da dozvoli preinačenje i kad se tuženi tome protivi, ako smatra da bi to bilo celishodno za konačno rešenje odnosa među strankama i ako oceni da postupak po preinačenoj tužbi neće znatno produžiti trajanje parnice. Smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinačenje tužbe ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se pre toga protivio preinačenju.

u toku pripremnog ročišta tako i u toku glavne rasprave. Međutim zakonsko rješenje koje propisuje mogućnost preinake tužbe u toku pripremnog ročišta, kakvo je zastupljeno u Srbiji, za razliku od pravnog pristupa u Federaciji Bosne i Hercegovine, omogućuje aktivnu ulogu tuženom na način da isti ima pravo i može se protiviti istaknutoj preinaci tužbe. Također navedeno zakonsko rješenje propisuje i aktivnu ulogu suda u pogledu odlučivanja o dopustivosti preinake tužbe u situaciji kada postoji protivljenje tuženog za preinakom tužbe.

Zakonsko rješenje kakvo je zastupljeno u Crnoj Gori također omogućuje aktivnu ulogu tuženom na način da isti ima pravo i može se protiviti istaknutoj preinaci tužbe. Također navedeno zakonsko rješenje propisuje i aktivnu ulogu suda u pogledu odlučivanja o dopustivosti preinake tužbe u situaciji kada postoji protivljenje tuženog za preinakom tužbe. Ukoliko dođe do preinake tužbe zakonsko rješenje koje postoji u Crnoj Gori omogućuje tuženom pravo na dovoljno potrebno vrijeme da se upozna po preinačenoj tužbi.

5. Postojeći način uređenja objektivne preinake tužbe u Bosni i Hercegovini *de lege lata*

Pretpostavke za dopustivost preinake tužbe ovise o tome u kojem se stadiju postupka namjerava preinačiti tužba.¹³⁵ Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o parničnom postupku Republike Srpske te Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta, propisuju pravo tužitelja da može u toku parničnog postupka preinačiti tužbu i to na način da je u toku pripremnog ročišta dozvoljena preinaka tužbe bez obzira na volju tuženog, dok je u toku glavne rasprave propisana aktivna uloga tuženog u pogledu njegovog očitovanja po preinačenoj tužbi. Kada je u pitanju pravni položaj tužioca u toku pripremnog ročišta, isti u skladu sa postojećim zakonskim rješenjem ima mogućnost da izvrši preinaku tužbe do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave ukoliko pripremno ročište nije održano.¹³⁶ Tužilac može bez bilo

¹³⁵ I. Grbin, *Preinaka tužbe*, Zbornik radova u čast 70. rođendana prof.dr.sc. Mihaila Dike, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013. (dalje Grbin 2013.), str. 142.

¹³⁶ Član 57. stav 1. ZPP-a FBiH – 2003: Tužilac može preinačiti tužbu najkasnije do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave, ako pripremno ročište nije održano.

kakvog ograničenja preinačiti tužbu u objektivnom smislu najkasnije do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka ročišta za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano.¹³⁷ Specifičnost ovlaštenja tužitelja da preinači tužbu do zaključenja pripremnog ročišta ogleda se u činjenici da tužitelj u tom stadiju toka parničnog postupka ima bezuvjetno pravo na preinaku tužbe bez obzira na volju i protivljenje tuženog, što znači da ukoliko tužitelj izvrši preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta, preinaka tužbe će biti izvršena bez obzira da li se tuženi istoj protivio. Sud dakle do zaključenja pripremnog ročišta mora dozvoliti preinaku tužbe, bez obzira na eventualno protivljenje tuženog, a ukoliko se pripremno ročište ne održava, preinaka tužbe bez pristanka tuženog je dozvoljena sve do početka glavne rasprave.¹³⁸ Ovdje se može primijetiti da je zakonodavac u Federaciji Bosne i Hercegovine propisivanjem bezuvjetnog prava tužitelju na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta toliki značaj dao pravu tužitelja da je čak u potpunosti zanemario stav i pristanak tuženog, te u potpunosti

¹³⁷ R. Račić, str. 196.

¹³⁸ J. Čizmić, *Komentar zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2016, str 2018.

isključio bilo kakvu ulogu suda u pogledu odlučivanja o dopustivosti preinake tužbe od strane suda.

U potpunosti je prihvatljivo da se zakonom omogući tužitelju pravo na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta i na taj način ostavi mogućnost tužitelju da prije izvođenja dokaza i glavnog raspravljanja izvrši korekciju propusta u tužbi, bilo u pogledu visine ili kvalifikacije tužbenog zahtjeva. Međutim zakonsko rješenje koje omogućuje tužitelju pravo na preinaku tužbe, bez mogućnosti odlučivanja suda o dopustivosti takve preinake, posljedično nije dobro rješenje. Međutim upravo takvo zakonsko rješenje je na snazi u Federaciji Bosne i Hercegovine Republici Srpskoj te Brčko distriktu i kao takvo ostavlja prostor i mogućnost za zloupotrebu toka parničnog postupka, šikaniranje tuženog, na način da tužitelj svjesno propusti postaviti adekvatan tužbeni zahtjev kako bi u toku pripremnog ročišta izvršio preinaku tužbe, te na taj način izloži nepotrebnju neugodnost tuženog.

Preinaku tužbe kao isključivo dispozitivno pravo tužitelja treba posmatrati kao svrsishodno pravno sredstvo koje je na raspolaganju tužitelju da može u toku trajanja parničnog postupka izvršiti određenu korekciju tužbenog zahtjeva.

Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da se tako preinačeni tužbeni zahtjev ima posmatrati kao nova tužba, tuženom je potrebno omogućiti aktivnu ulogu kod preinake tužbe te posebno predvidjeti kontrolnu ulogu suda u pogledu dopustivosti preinake tužbe kako bi se na taj način spriječila namjera tužitelja usmjerena na šikaniranje tuženog te eventualno odugovlačenje toka parničnog postupka. Također u cilju postizanja potpune ravnopravnosti parničnih stranaka u toku parničnog postupka, neophodno je obezbijediti dovoljno potrebno vrijeme tuženom da se upozna sa preinačenom tužbom, te na taj način omogućiti istom da se kvalitetno pripremi radi daljeg raspravljanja o predmetu spora a sve u cilju njegovog očitovanja po tako preinačenom tužbenom zahtjevu bilo da isti priznaje u cijelosti ili u suprotnom osporava tužbeni zahtjev, što postojeći Zakon o parničnom postupku Federacije, Republike Srpske, te Brčko distrikta ne omogućava tuženom, kako bi zauzeo stav po izvršenoj preinaci.¹³⁹

¹³⁹ Zakonske odredbe koje uređuju odgodu, odnosno odlaganje ročišta ne predviđaju mogućnost ili odgode pripremnog ročišta radi ostavljanja roka tuženiku za pripremu izjašnjenja na preinačeni tužbeni zahtjev. Ipak postoji mišljenje kako ova mogućnost nije sasvim isključena. Drži se da bi u slučaju preinačenja tužbe sud preinačeni tužbeni zahtjev morao tretirati kao novu tužbu, te u tom smislu na zahtjev tuženog odgoditi/odložiti pripremno ročište

Zaključak

Dosljednom analizom postojećih zakonskih propisa kojim je uređen pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u toku pripremnog ročišta kako u Bosni i Hercegovini, tako i u uporedno pravnim sistemima, može se zaključiti da u Bosni i Hercegovini postojeća zakonska rješenja omogućuju bezuvjetno pravo tužitelja na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta. Ta bezuvjetnost prava tužitelja na preinaku tužbe ogleda se u činjenici da je postojećim pravnim pristupom tuženi onemogućen da se protivi izvršenoj preinaci tužbe u toku pripremnog ročišta. Također isključena je i uloga suda da odlučuje o dopustivosti izvršene preinake tužne i na kraju, da stvar zaista bude zabrinjavajuća, isključeno je pravo tuženog na dovoljno potrebno vrijeme da se može upoznati po preinačenoj tužbi, a što tuženog dovodi u veoma nepovoljan pravni položaj.

i ostaviti tuženom rok od 30 dana radi davanja pismenog odgovora na tužbu, međutim postojeće zakonske odredbe decidno ne propisuju niti pravo tuženog na dovoljno potrebno vrijeme da se može upoznati po preinačenoj tužbi niti propisuju mogućnost odlaganja započetog pripremnog ročišta kako bi se tuženom omogućilo da dostavi odgovor po preinačenoj tužbi. Više o tome u fusnoti J. Čizmić, 2016 godine, str 2017.

U cilju postizanja potpune ravnopravnosti parničnih stranaka u toku parničnog postupka, neophodno je da se zakonom omogući aktivna uloga i pravo tuženog u toku pripremnog ročišta na način da se može usprotiviti preinačenju tužbe. Također neophodno je omogućiti aktivnu ulogu sudu u pogledu odlučivanja o dopustivosti preinake tužbe, upravo iz razloga što sud bez obzira na očitovanje tuženog treba da vodi računa o stvarnim razlozima preinake tužbe, a sve u cilju sprečavanja pokušaja šikaniranja tuženog i eventualnog odugovlačenja toka parničnog postupka. Također kod preinake tužbe u toku pripremnog ročišta, neophodno je omogućiti tuženom dovoljno potrebno vrijeme da se može upoznati sa sadržajem preinačene tužbe radi zauzimanja stava po istoj bilo da prizna tako preinačeni tužbeni zahtjev bilo da isti ospori kao neosnovan. Tako uređenim načinom preinake tužbe u toku pripremnog ročišta do punog izražaja bi došlo načelo kontradiktornosti, te raspravno načelo kao dva temeljna načela koja bi obezbijedila jednak i ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka.

dr. sci. Muhamed Cimirotić*

Ocjena dokaza na sjednici vijeća drugostepenog suda (stanje *de lege lata* i prijedlog *de lege ferenda*)

Uvod

Jedan o procesnih zadataka prvostepenog suda je utvrđivanje činjenica relevantnih za donošenje odluke o tužbenom zahtjevu. Taj zadatak ima i drugostepeni sud kada za to ima zakonskih uvjeta. Zakon o parničnom postupku Federacije BiH je propisao procesne situacije u kojima žalbeni sud može utvrditi činjenično stanje, ali u ovome radu naglasak se daje samo na predlaganje mogućnosti da se u žalbenom postupku na sjednici vijeća izvrši drugačija ocjena svih (ili svakog) dokaza koji su već izvedeni pred prvostepenim sudom i utvrde činjenica drugačije od onih koje su utvrđene pred prvostepenim sudom. Prema sadašnjem stanju, ZPP ne dopušta takvu mogućnost na sjednici vijeća, već samo nakon održane rasprave pred drugostepenim sudom. Cilj ovoga rada je

analizirati postojeće stanje sudske prakse i predložiti rješenje za zakonsku mogućnost da drugostepeni sud na sjednici vijeća može ocjenjivati sve dokaze koji su već izvedeni pred prvostepenim sudom i sam utvrditi činjenično stanje.

Ključne riječi: neposrednost, zapisnik, pogrešna ocjena dokaza, ukidanje presude, ocjena dokaza na sjednici vijeća,

Kratko o ocjeni dokaza

Ocjena dokaza je „... utvrđivanje dokazne vrijednosti ispitanih dokaznih sredstava“.¹⁴⁰ Kao u svim savremenim procesnim sistemima i u našem je, kod ocjene dokaza, temeljni princip - slobodna ocjena dokaza (slobodno sudijsko uvjerenje), prema kojem spornu činjenicu sud može smatrati dokazanom samo ako je ocjenom dokaza stekao uvjerenje da je istinita tvrdnja o postojanju te činjenice. U protivnom, ako sud imalo sumnja u istinitost tvrdnje o postojanju sporne činjenice, ima se smatrati da sporna činjenica nije dokazana. Do takvih

***Autor rada sudija Kantonalnog suda u Bihaću**

¹⁴⁰ Triva, S., *Rječnik građanskog procesnog prava*, NI Zavod, Zagreb, 1968, str. 198.

zaključaka sud dolazi na osnovu savjesne i brižljive ocjene svakog dokaza zasebno i svih dokaza zajedno.¹⁴¹

Činjenica, u pravnom smislu, sinonim je za postojanje, bitisanje. Ona je „istina“ o postojanju nekoga, nečega, radnje, stanja, zbivanja i sl. Zato je „neistinitost“ činjenice nespojiva sa pojmom činjenice. Neistinita može biti samo tvrdnja o činjenici. Sadržaj činjenice svojstven je samo sadašnjosti ili prošlosti, dakle, događaji, radnje ili stanja koja su se desila ili se dešavaju, a predviđanje takvih radnji i stanja u budućnosti nemaju snagu činjenice. Ukratko, činjenica je sadržaj informacija koji postoji (ili je postojao), a ako takav sadržaj ne postoji, a neko tvrdi da postoji, slijedi da je neistinita tvrdnja o činjenici, a ne neistinita činjenica.¹⁴²

Utvrđivanje relevantnih činjenica spora je prioritarno zadatak prvostepenog suda. Taj sud je ovlašten i dužan (uz odstupanja) poštovati načelo neposrednosti kao jedno od temeljnih načela u parničnom postupku.

¹⁴¹ Vidi čl. 8. st. 2 ZPP-a FBiH, „Sl. novine FBiH“ 53/03; 98/2015.

¹⁴² O razgraničenju činjeničnog i pravnog pitanja vidi Omanović S., *Civil procedure*, University press, Sarajevo, 2003, str. 267-270.

O načelu neposrednosti

Sud odlučuje o tužbenom zahtjevu, u pravilu, na osnovu... neposredne... rasprave.¹⁴³ Smisao ovoga načela je u neposrednom „kontaktu (vezi) suda i dokaznog sredstva, tako da sudija (ili vijeće) svojim čulima neposredno opaža prirodu i sadržaj dokaznih sredstava“.¹⁴⁴ U biti, radi se o tome da odluku o tužbenom zahtjevu može (treba) donijeti samo sudija (vijeće) pred kojim su izvedeni dokazi na glavnoj raspravi i koji su izvršili ocjenu tih dokaza.¹⁴⁵ „Načelo neposrednosti je vezano za načelo usmenosti i javnosti.“¹⁴⁶ Ovo načelo primjenjuje se i u postupku po žalbi kada se održava rasprava pred

¹⁴³ Čl. 4. ZPP-a FBiH.

¹⁴⁴ Triva, S. op. cit. str.183,

¹⁴⁵ „U širem smislu, neposrednost se smatra delom prava na pravično suđenje“, Poznić, B; Rakić-Vodinelić, V, *Građansko procesno pravo*, Savremena administracija, Beograd, 2010, str.131.

Više o tome načelu vidi kod Jakšić, A., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2012, str.165.

¹⁴⁶ „Puna vrijednost načela neposrednosti dolazi do izražaja u primjeni zajedno sa načelom usmenosti“, Čalija, B., Omanović, S., *Građansko procesno pravo*, Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet, Sarajevo, 2000, str.61.

Detaljno o vezi načela neposrednosti sa dispozitivnom maksimom vidi Omanović, S, *Dispositio u građanskom sudskom postupku*, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić u Mostaru, Mostar 2000, str.293-296.

drugostepenim sudom, izvođenje dokaza, donošenje odluko po žalbi.

Ipak, postoje odstupanja od ovoga načela, a koja su posljedica nekih specifičnih potreba postupka. To su slučajevi:

- čitanje zapisnika o ranije izvedenim dokazima (kada se, nakon odlaganja ročišta, novo ročište održava pred drugim (novim) sudijom,¹⁴⁷
- čitanje zapisnika o izvođenju dokaza pred zamoljenim sudom,¹⁴⁸
- čitanje zapisnika o dokazima izvedenim u postupku osiguranja dokaza (a kasnije po tužbi sudi drugi sud).¹⁴⁹ Šira analiza

¹⁴⁷ Čl. 114. ZPP-a FBiH: „Ako se ročište drži pred novim sudijom sud može, uz saglasnost stranaka, odlučiti da se ponovo ne saslušavaju svjedoci i vještaci i da se ne obavlja novi uviđaj, već da se pročitaju zapisnici o izvođenju tih dokaza.“

¹⁴⁸ Čl. 128. st.2 ZPP-a FBiH: „Na prijedlog stranke, podnesen najkasnije na pripremnom ročištu, sud može odlučiti da se određeni dokazi izvedu pred drugim sudom (zamoljeni sud). U tom slučaju zapisnici o izvedenim dokazima pročitat će se na glavnoj raspravi.“

¹⁴⁹ Čl. 170. ZPP-a FBiH: „Kad se traži osiguranje dokaza prije pokretanja postupka, te u izuzetnim slučajevima ako je postupak već u toku, nadležan je niži sud prvog stepena na čijem se području nalaze stvari koje treba razgledati odnosno sud na čijem području boravi osoba koju treba saslušati.” Čl. 173. ZPP-a FBiH: „Ako su dokazi izvedeni prije nego što je postupak pokrenut, zapisnik o izvođenju dokaza čuvat će se kod suda pred kojim su

odstupanja od načela neposrednosti izlazi iz planiranih okvira glavne teme.¹⁵⁰

Izvor spoznaje o činjenicama

Stranke su dužne iznijeti sve činjenice na kojima zasnivaju svoje zahtjeve i izvoditi dokaze kojima se utvrđuju te činjenice.¹⁵¹

Koje će činjenice uzeti kao dokazane odlučuje sud na osnovu slobodne ocjene dokaza. Sud će savjesno i brižljivo cijiniti svaki dokaz posebno i sve dokaze zajedno.¹⁵²

U nastavku izlaganja ima se u vidu izvođenje i ocjena dokaza saslušanjem stranaka, svjedoka i vještaka, s obzirom da ocjena tih dokaza nije dopuštena na sjednici vijeća drugostepenog suda kada odlučuje o žalbi protiv prvostepene presude.

dokazi izvedeni. Ako je postupak u toku, a osiguranje dokaza nije izveo sud koji vodi postupak, zapisnik će se dostaviti tome sudu.“

¹⁵⁰ Detaljno o odstupanjima od načela neposrednosti vidi kod Dika, M., Čizmić, J., *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije BiH*, OSCE BiH, Sarajevo, 2000, str. 28. i 39.

¹⁵¹ Č. 7. st.1. ZPP-a.

¹⁵² Čl. 8. ZPP-a

Dokazi se izvode na glavnoj raspravi.¹⁵³ Izvođenje dokaza bilježi se u zapisnik¹⁵⁴ u koji se, pored ostalog, unosi sadržaj iskaza svjedoka, stranaka, vještaka, opažanja sa uviđaja, (ali i izlaganja relevantnog sadržaja isprava, prijedlozi, prigovori itd.). Upravo tada načelo neposrednosti ponajviše iscrpljuje svoj sadržaj. Sud (sudija) je u direktnom kontaktu sa saslušanim osobama; čuje pitanja i odgovore, vidi reakcije, držanje, ponašanje i osjećanja saslušanih osoba i o svemu tome već u vrijeme izvođenja tih dokaza stječe osobne utiske. Ipak, sudija ne može na zapisnik upisati svoja osjećanja, uvjerenje, utiske (npr. utisak da svjedok ne govori istinu, da nešto prešućuje, ili da govori istinu). Sudija to može imati, i redovno ima, u svojoj svijesti i sjećanju, ali na tome ne može utemeljiti

¹⁵³ Čl. 128. st.1. ZPP-a.

¹⁵⁴ Čl. 374. st. 2. ZPP-a FBiH: „... U zapisnik o glavnoj raspravi osobito će se unijeti: je li rasprava bila javna ili je javnost bila isključena, sadržaj izjava stranaka, njihovi prijedlozi, dokazi koje su ponudile, dokazi koji su izvedeni, uz navođenje sadržaja iskaza svjedoka i vještaka, odluke suda donesene na ročištu, odnosno izvornik odluke nakon zaključenja glavne rasprave.

ocjenu dokaza¹⁵⁵ niti odluku pravilno obrazložiti.¹⁵⁶ Ali, postavljanjem relevantnih pitanja, provjerom dobivenih odgovora novim pitanjima, ponovnim saslušanjem iste osobe itd, od saslušanih osoba dobiće se odgovori iz kojih će sudija moći izvesti zaključak, steći uvjerenje o spornim bitnim činjenicama, naravno, u kontekstu i drugih izvedenih i ocijenjenih dokaza.¹⁵⁷

Kada se pred sudijom izvode dokazi saslušanje svjedoka, stranaka ili vještaka, a na zapisnik bilježe pitanja, odgovori, ponovna pitanja, prigovori, izjašnjenja tada je, u toj fazi dokazivanja, neposrednost realizovana. Dakle, realizacija

¹⁵⁵ „Načelo slobodne ocjene dokaza zasniva se na pravilima logike, psihologije i životnog iskustva uopće. To ne znači da je sud u ocjeni izvedenih dokaza apsolutno slobodan i da je vezan za neko svoje apstraktno uvjerenje.“ To i šire vidi kod: Ralčić, T. i Tanasković, V., *Zakon o parničnom postupku sa komentarom, sudskom praksom i obrascima*, NIP Književne novine, Beograd, 1977, str. 36.-37.

¹⁵⁶ „Značaj neposrednog opažanja za formiranje slobodnog sudijskog uvjerenje istaknut je i odredbama ZPP-a o donošenje presude odmah nakon zaključenja glavne rasprave dok su sudijini utisci potpuno svježi“, vidi: M. Janković, H. Karamarković, Života, J., Dragoljub, P., *Komentar Zakona o parničnom postupku SFRJ*, Savremena administracija, Beograd, 1987, str.16.

¹⁵⁷ O ocjeni dokaza odnosno dokaznom osnovu i dokaznoj snazi detaljno vidi kod Stanković, G., Račić, R., *Parnično procesno pravo*, Pravni fakultet u Banjoj Luci, Banja Luka, 2010, str.394.

neposrednosti se dijelom iscrpljuje u toku izvođenje dokaza (prvostepeni postupak), a kvalitet te realizacije zavisi od aktivnog držanja suda i stranaka u toku izvođenja dokaza. Kada sudija u toku saslušanja osoba stekne prvo uvjerenje/utiske o iskazu, korisno je naredna pitanja usmjeriti tako da bi odgovor u najvećoj mjeri doprinio provjeri iskazanog sadržaja i provjeri utisaka sudije o spornom činjenicama radi čijeg se utvrđenja sasluša ta osoba. Kada se kvalitetno ispita saslušana osoba, a pitanja i odgovori, prigovori i izjave vezane za iskaz jasno i razumljivo zabilježe na zapisnik, tada je neposrednost u toj fazi dokazivanja realizovana, pa kasnija analiza iskaza odnosno njegova ocjena ne zahtijeva ništa drugo osim sadržaja zapisnika na kojem je iskaz zabilježen i na kojem se slobodna ocjena dokaza jedino i može utemeljiti.¹⁵⁸

Nakon izvođenja dokaza, u fazi njihove ocjene¹⁵⁹ ponovo se ostvaruje neposrednost, jer dokaze ocjenjuje sudija

¹⁵⁸ „Zapisnik s ročišta služi i kao osnova za posredno izvođenje dokaza. ... On je osnova za preispitivanje provedenog postupka i donesene odluke.“ Ovo i detaljnije o zapisnicima vidi kod Dika, M., *„Građansko parnično pravo - parnične radnje“*, Narodne novine, Zagreb, 2008, str.157.

¹⁵⁹ O ocjeni dokaza detaljno vidi kod Triva, S., Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2004, str164-166.

(sud) pred kojim su oni izvedeni, ali tada izvor sudijine spoznaje o bitnim činjenicama je samo sadržaj zapisnika, a ne sudijino sjećanje, utisci ili osjećanja koje je stekao u vrijeme ispitivanja dokaznog sredstva - saslušanja osoba.

Stoga, prilikom ocjene dokaza svoje uvjerenje o činjenicama sudija prvostepenog suda formira samo na osnovu sadržaja zapisnika o izvođenju dokaza, a nikada na osnovu svoga sjećanja o sadržaju iskaza, niti na osnovu svojih utisaka stečenih u vrijeme saslušanja osoba.

Obrazlaganje svoga uvjerenja o postojanju ili nepostojanju sporne činjenice sud može utemeljiti na onome što stranke mogu provjeriti, ali i drugostepeni sud u postupku po žalbi. Oni to mogu provjeriti samo ako za obrazloženo uvjerenje suda postoji trag u vidu konstatacija u zapisniku o izvođenju dokaza. U protivnom, ako bi sud svoje uvjerenje o spornim činjenicama stekao (i obrazložio) iz svojih utisaka i sjećanja o izvođenju dokaza i sadržaju iskaza, a oni, naravno, nisu materijalizovani kao sadržaj u zapisniku, time bi sud stvorio osnovanu sumnju u ispravnost njegovih zaključaka o činjenicama, jer ih protivna stranka niti žalbeni sud ne mogu

provjeriti iz obrazloženog sudijinog sjećanja o sadržaju iskaza, već to mogu samo iz sadržaja iskaza zabilježenog u zapisniku.

Dakle, načelo neposrednosti iscrpljuje svoj sadržaj u samom toku izvođenja dokaza pred prvostepenim sudom, a nakon toga, u vrijeme ocjene dokaza i činjenične analize spora sudiji je sasvim dovoljno, ali i jedino moguće, osloniti se na sadržaj zapisnika o izvođenju dokaza na kojem je zabilježen sadržaj iskaza odnosno zabilježena pitanja, odgovori na njih, prigovori i ostali navodi stranaka i suda. Zapisnik o izvođenju dokaza u najvećoj mjeri je „ogledalo“ spora; sud se jedino na njega i može (i mora!) osloniti kod ocjene dokaza odnosno utvrđivanja činjenica iz ispitanih dokaznih sredstava. Zato je od naročitog značaja kvalitetno rukovođenje glavnom raspravom¹⁶⁰ na ročištu o izvođenju dokaza, kvalitetno izvođenje dokaza od stranaka, kvalitetno bilježenje na zapisnik toka izvođenja dokaza, a sve u svrhu da se ispitivanjem dokaznih sredstava saznaju bitne činjenice na koje se stranke pozivaju. Ako je taj zadatak suda i stranaka kvalitetno urađen,

¹⁶⁰ O upravljanju parnicom i dileme u pravnoj doktrini o podjeli na formalno i materijalno upravljanje detaljno vidi: Stanković, G., *Građansko procesno pravo*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989, str. 212-216.

tada je zapisnik o izvođenju dokaza pouzdan oslonac prvostepenom i drugostepenom sudu za ocjenu dokaza i za pravilno i potpuno utvrđenje činjeničnog stanja.

Neposredni kontakt prvostepenog suda sa dokaznim sredstvom (svjedok, stranka, vještak) je dobra podloga za kvalitetno ostvarenje neposrednosti u času saslušanja, jer taj kontakt omogućuje da sud vidi, čuje, osjeti, primijeti sve što se dešava u toku saslušanja i da prema tim okolnostima usmjeri tok saslušanja odnosno postavljanje pitanja. Nakon što su izvedeni dokazi saslušanjem osoba, sadržaj iskaza sa zapisnika ostaje jedini izvor spoznaje suda o relevantnim činjenicama.

Dakle, u času ocjene dokaza prvostepenom sudu izvor spoznaje o činjenicama je zapisnik¹⁶¹ (sa ročišta za glavnu raspravu) o izvođenju dokaza, a ne sjećanja sudije i utisci u samom toku neposrednog izvođenja dokaza.

¹⁶¹ „Zapisnik je javna isprava. Smatra se da je zapisnik istinito i pravilno sastavljen. Dopušteno je dokazivati da je zapisnik nepravilno sastavljen i da je neka parnična radnja neistinito zasvjedočena“, Mulabdić, S., *Građansko procesno pravo*, Grin Gračanica, Tuzla, 2010, str.178.

U istom položaju je i drugostepeni sud kada je u prilici ocjenjivati dokaze na sjednici vijeća jer dokaze ocjenjuje samo temeljem sadržaju zapisnika o njihovom izvođenju.

Uz prednje i posebna napomena da u prvostepenom postupku dokaze ocjenjuje sudija pojedinac, a na sjednici vijeća drugostepenog suda iste te dokaze ocjenjuje vijeće od trojice sudija, što je zasigurno garancija više da bi trojica sudija kvalitetnije, temeljitije i pravilnije ocijenili iste dokaze nego što bi to učinio sudija pojedinac prvostepenog suda.

Sudska praksa prvostepenih sudova se o tome izjasnila u mnoštvu predmeta, od kojih navodim poneki:

Iz zapisnika o glavnoj raspravi (izvođenje dokaza) slijedi da je pred prvostepenim sudom saslušano 6 svjedoka, u zapisniku su detaljno uneseni iskazi svakog svjedoka, pitanja, odgovori, prigovori. U prvostepenoj presudi sud je naveo relevantni dio iskaza svakoga svjedoka, a nakon toga za svaki iskaz dao istovjetnu konstataciju: „Sud je iskaz svjedoka cijenio kao vjerodostojan jer je isti objektivan, logičan, dosljedan i nije

suprotan ostalim vjerodostojno cijenjenim dokaznim sredstvima.“¹⁶²

Slična situacija je u predmetu u kojem su saslušana tri svjedoka. Zapisnik sadrži cjelovite iskaze saslušanih osoba. U prvostepenoj presudi sud konstatuje: „Svjedoci su pred sudom na jasan način predočili kako su ... (opisane radnje svjedoka...)... Sud je poklonio punu vjeru iskazu svjedoka, jer je isti kroz svoj iskaz potvrdio izvedene materijalne dokaze i isti nije bio u koliziji s njima.“¹⁶³ Analizom spisa je utvrđeno da je sadržaj iskaza na zapisniku identičan sadržaju iskaza kojega je, kao relevantan, sud izdvojio u obrazloženju presude.

U predmetu u kojem je provedeno geodetsko vještačenje i saslušan vještak, sadržaj zapisnika o saslušanju vještaka i sadržaj dijela obrazloženja o ocjeni toga iskaza se podudaraju, pa je sud konstatovao: „Sud je u cijelosti prihvatio nalaz i mišljenje vještaka geodetske struke, jer je isti sačinjen od

¹⁶² Općinski sud u Cazinu, presuda br. 20 0 P 054159 18 P od 18.7.2019. godine, str. 6. i 7.

¹⁶³ Općinski sud u Velikoj Kladuši, presuda br.23 0 Rs 045086 19 Rs od 29.7.2020. godine, str. 6.

kvalificirane osobe koja posjeduje stručno znanje, iskustvo i vještinu struke, kao i iskaz vještaka.“¹⁶⁴

Slično prednjem: „... Sud u cijelosti prihvata nalaz vještaka, jer je sačinjen savjesno i u skladu sa pravilima struke i vještine.“ Analizom zapisnika o izvođenju dokaza i nalaza i mišljenja vještaka je utvrđena podudarnost relevantnog dijela nalaza i mišljenja vještaka s jedne strane i s druge strane činjenica koje je sud konstatovao utvrđenim ocjenom toga dokaza.¹⁶⁵

U predmetu¹⁶⁶ u kojem je saslušan tužitelj kao parnična stranka, stanje je isto – podudarnost sadržaja zapisnika o iskazu tužitelja i sadržaja dijela obrazloženja presude o ocjeni toga dokaza odnosno o utvrđenim činjenicama.

¹⁶⁴ Općinski sud u Bihaću, presuda br.17 0 P 095394 18 P od 9.10.2019. godine, str. 5. i 6.

¹⁶⁵ Općinski sud u Bihaću, presuda br. 17 0 Rs 088465 19 Rs od 20.11.2019. godine.

¹⁶⁶ Općinski sud u Sanskom Mostu, presuda br. 22 0 P 040986 17 P od 24.1.2020. godine.

Iz naprijed označenih sudskih spisa, usporedbom sadržaja zapisnika i navoda suda o činjenicama koje je iz iskaza utvrdio, slijedi da je sud ocjenjivao iskaze (svjedoka, stranaka i vještaka) samo iz sadržaja zapisnika, bez ijedne konstatacije koja nije bila zabilježena na zapisnik. Primijećeno je da se u odnosu na utvrđene činjenice potpuno podudaraju sadržaj zapisnika o iskazima saslušanih osoba i dijela obrazloženja presude kojim se ocjenjuju ti iskazi.

Analizom većeg broja drugih sudskih predmeta zapaženo je isto stanje.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Analizom je u većem broju predmeta utvrđeno isto stanje: ocjena iskaza saslušanih svjedoka, stranaka i vještaka je, bez izuzetka, utemeljena samo na sadržaju njihovih iskaza zabilježenih na zapisnik o izvođenju dokaza i to u predmetima: Općinski sud u Bosanskoj Krupi, presuda br. 18 0 P 038752 17 P od 9.1.2020. godine; Općinski sud u Cazinu, presuda br. 20 0 P 033234 15 P od 2.12.2019. godine; Općinski sud u Velikoj Kladuši, presuda br. 23 0 Rs 045086 19 Rs od 29.7.2020. godine; Općinski sud u Sanskom Mostu, presuda br. 22 0 P 045218 19 P od 11.3.2020. godine; Općinski sud u Bihaću, presuda br. 17 0 P 056354 14 P 2 od 24.4.2020. godine; Općinski sud u Bihaću, presuda br. 17 0 Rs 083865 17 Rs od 1.6.2020. godine; Općinski sud u Bihaću, presuda br. 17 0 P 082019 20 P 2 od 20.4.2021. godine; Općinski sud u Cazinu, presuda br. 20 0 P 062321 19 P od 31.12.2019. godine; Općinski sud u Bihaću, presuda br. 17 0 P 061720 15 P 2 od 13.12.2019. godine; Općinski sud u Sanskom Mostu, presuda br. 22 0 P 040986 20 P 2 od 29.4.2021. godine; Općinski sud u Velikoj Kladuši, presuda br. 23 0 Mal 042929 19 Mal od 4.2.2020. godine; Općinski sud u Cazinu, presuda br. 20

U svakom analiziranom spisu je zapaženo da su prvostepeni sudovi, kod ocjene iskaza saslušanih osoba u razmatranje uzimali samo sadržaj iskaza zabilježenih na zapisnik o izvođenju dokaza. Od mnoštva, u ovome radu, analiziranih sudskih presuda niti u jednoj nije pronađeno da bi sud, mimo sadržaja zapisnika, dokaze cijenio temeljem svoga opažanja ili utiska stečenih u samom času neposrednog izvođenja dokaza (npr. saslušanja osoba). Dakle, ocjenu dokaza sudija vrši odnosno svoje slobodno uvjerenje o spornim činjenicama sudija stječe isključivo temeljem sadržaja zapisnika u kojima je zabilježen sadržaj iskaza saslušanih svjedoka, stranaka, vještaka. Tako i treba biti jer sadržaj iskaza zabilježen u zapisniku jedini je trag iz kojega stranke, ali i žalbeni sud mogu provjeriti ispravnost činjeničnih zaključaka prvostepenog suda izvedenih iz sadržaja iskaza (u biti, provjeriti ispravnost

0 P 057940 18 P od 4.5.2020. godine; Općinski sud u Bihaću, presuda br. 17 0 Rs 083865 17 Rs od 1.6.2020. godine; Općinski sud u Bihaću, presuda br. 17 0 P 056354 14 P od 24.4.2020. godine; Općinski sud u Sanskom Mostu, presuda br. 22 0 P 046245 19 P od 28.4.2020. godine; Općinski sud u Tuzli, presuda br. 32 0 Rs 327544 18 Rs od 23.12.2020. godine; Općinski sud u Tuzli, presuda br. 32 0 Rs 353061 19 Rs od 23.1.2020. godine.

ocjene iskaza odnosno pravilnost i potpunost utvrđenog činjeničnog stanja).

Razlozi ukidanja prvostepenih presuda - „pogrešne ocjene dokaza“ i/ili „propuštanje ocjene dokaza“

Održavanje rasprave je redovan i obavezan dio posla prvostepenog suda. Ponekad je to zadatak i drugostepenog suda. „Drugostepeni sud će zakazati raspravu kada ocijeni da je radi pravilnog utvrđivanja činjeničnog stanja potrebno pred drugostepenim sudom utvrditi nove činjenice ili izvesti nove dokaze ili ponovo izvesti već izvedene dokaze, kao i kada ocijeni da je zbog povrede odredaba parničnog postupka u prvostepenom postupku potrebno održati raspravu pred drugostepenim sudom.“¹⁶⁸ Dakle, kada u prvostepenoj presudi postoji nedostatak u činjeničnom stanju, („radi pravilnog utvrđenja“) u žalbenom postupku drugostepeni sud treba otvoriti raspravu.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Čl. 217. st. 2. ZPP-a.

¹⁶⁹ Agr. iz čl. 217. st. 2. ZPP-a.

Međutim, u sudskoj praksi izuzetno rijetko drugostepeni sudovi otvaraju raspravu,¹⁷⁰ već nedostatke u činjenicama, gotovo redovno, otklanjaju ukidanjem prvostepene presude uz upute prvostepenom sudu da ponovo ocijeni dokaze te utvrdi činjenice. Za ukidanje prvostepene presude zbog grešaka u činjenicama nema uporišta u ZPP-u.¹⁷¹

Analizom većeg broja drugostepenih odluka (rješenja) kojima je ukinuta prvostepena presuda zapaženo je da je najveći broj prvostepenih odluka ukinut upravo zbog grešaka u činjenicama (pogrešno ili nepotpuno utvrđene), što je bilo

¹⁷⁰ Prema statistici CCMS sistema (Court Case Management System) upravljanja sudskim predmetima za sudove u Federaciji BiH je utvrđeno da u toku godine otvaraju veoma mali broj rasprava pred drugostepenim sudom i to kako slijedi:

Kantonalni sud u Bihaću: u 2018. godini održane rasprave u 4 predmeta; u 2019. godini rasprava u 1 predmetu; u 2020. godini rasprave u 3 predmeta; u 2021. godini rasprave u 5 predmeta;

Kantonalni sud u Sarajevu: u 2018. godini održane rasprave u 9 predmeta; u 2019. godini rasprava u 15 predmeta; u 2020. godini rasprave u 15 predmeta;

Kantonalni sud u Zenici: u 2018. godini rasprava u 2 predmeta; u 2019. godini rasprava u 5 predmeta; u 2020. godini rasprava u 6 predmeta; u 2021. godini rasprava u 9 predmeta.

¹⁷¹ „Navedenom odredbom čl. 217. st. 2. ZPP-a afirmiše se glavna rasprava pred drugostepenim sudom i sužava se mogućnost ukidanja prvostepene presude“, Živanović M, *Novo parnično procesno pravo Republike Srpske*, Univerzitet u Banjoj Luci, Pravni fakultet, Banja Luka 2004, str.11.

posljedica „pogrešne ocjene dokaza“ ili „propusta ocjene dokaza“.

Razlozi neotvaranja rasprava pred drugostepenim sudom odnosno razlozi ukidanje prvostepenih odluka zbog grešaka u činjenicama je u tome što najveći broj po žalbama ispitivanih prvostepenih odluka su odluke s greškama u činjeničnom stanju što je posljedica „pogrešne ocjena dokaza“ ili „propust ocjene dokaza,“ kako to obrazlažu drugostepeni sudovi. Znatno je manje ispitivanih prvostepenih odluka donesenih uz povrede odredaba parničnog postupka zbog kojih moraju biti ukinute, od odluka s greškama u činjeničnom stanju. Prvostepeni sudovi najviše i najčešće greške čine kod (ne)utvrđivanja činjenica, a pri tome su uvjereni da, prema odredbama ZPP-a, prvostepena presuda ne može biti ukinuta zbog grešaka u činjenicama. Oslanjajući se na propisanu zakonsku nemogućnost ukidanja prvostepene odluke zbog grešaka u činjenicama, prvostepeni sudovi često i olako prelaze preko svojih grešaka u utvrđivanju činjenica.

U najvećem broju sudskih predmeta u kojima prvostepena presuda ima greške u činjenicama, drugostepeni sudovi bi trebali otvoriti raspravu, ali oni to ne čine. Otpor

drugostepenih sudova otvaranju rasprave postoji jer je mnogo ispitivanih prvostepenih odluka sa greškama u činjeničnom stanju, a to zahtijeva otvaranje rasprave i potrebu da drugostepeni sud radi posao prvostepenog suda. Zbog toga drugostepeni sudovi ukidaju prvostepene odluke iako su zahvaćene greškama u činjenicama. Ta praksa drugostepenih sudova je, naravno, nezakonita koliko i praksa prvostepenih sudova kada, uzdajući se u zakonsku nemogućnost ukidanja prvostepene presude zbog grešaka u činjenicama, olako, nepažljivo i neposvećeno predmetu vode postupak i veoma, veoma često čine greške kod utvrđivanja činjenica.

U vezi prednjeg, nekoliko primjera iz sudske prakse o ukidanju prvostepene presude iz razloga „pogrešne ocjene dokaza“ ili „propuštanja ocjene dokaza“:¹⁷²

„Prvostepeni sud je propustio ocijeniti nalaz i mišljenje vještaka ... koji je sadržavao relevantne činjenice, ali ih prvostepeni sud nije utvrdio zbog ... propusta ocjene toga dokaza, kakav propust suda je uticao na zakonitost prvostepene

¹⁷² U nastavku će biti detaljnije analizirani pojmovi „pogrešne ocjene dokaza“ i „propuštanja ocjene dokaza“, kako ih nazivaju drugostepeni sudovi.

presude. Budući da žalba osnovano ukazuje na propust brižljive i pažljive ocijene dokaza, to je prvostepena presuda ukinuta i predmet vraćen prvostepenom sudu na ponovno suđenje temeljem čl. 227. st. 1. tačka 2. Zakona o parničnom postupku.“
(*Općinski sud u Bihaću, rješenje br. 17 0 P 055296 20 Gž 2 od 2.11.2020. godine*)

„Shodno navedenom, proizlazi da ocjena dokaza nije pravilna i potpuna, pa ne zadovoljava kriterije iz odredbe člana 8. ZPP.“ (*Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 P 259641 20 Gž 2 od 17.12.2020. godine*)

„Prvostepeni sud nije uopće cijenio dokaze niti posebno niti sve dokaze zajedno, nego je iste samo pobrojao...“
(*Kantonalni sud u Zenici, rješenje br. 42 1 P 010582 17 Gž od 26.3.2018. godine*)

„... Izostala je brižljiva ocjena svakog bitnog pojedinačno izvedenog dokaza i ocjena međusobne povezanosti tih dokaza u pogledu osnovanosti ili neosnovanosti tužbenog zahtjeva.“
(*Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 362281 15 Gž od 1.7.2020. godine*)

„... Prvostepeni sud... nije... izvršio ocjenu svih izvedenih dokaza.“ (*Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 Rs 295320 20 Rsž od 23.2.2021. godine*)

„Stoga, kako prvostepeni sud, u obrazloženju žalbene presude nije dao ocjenu dokaza na način na koji ga obavezuje član 8. ZPP-a, te zbog toga nije ocjenom dokaza utvrdio pravno relevantne činjenice u ovom sporu... to je valjalo žalbu uvažiti i primjenom člana 224. tačka 3. u vezi sa članom 209. te članom 8. i 191. stav 4. ZPP-a, prvostepenu presudu ukinuti i vratiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje.“ (*Kantonalni sud u Tuzli, rješenje br.32 0 Rs 294244 18 Rsž od 14.1.2021. godine*)

„... Prvostepeni sud u pobijanoj odluci ne cijeni izvedene dokaze u smislu člana 8. ZPP-a i ne daje činjenične i pravne razloge da li su izvedeni dokazi tužioca od značaja za odluku u ovoj pravnoj stvari. Na okolnosti osnovanosti zahtjeva tužilac je izveo dokaze saslušanjem svjedoka R.A, a saslušane su i parnične stranke, čije izjave prvostepeni sud samo interpretira, bez ocjene ovih dokaza dovodeći ih u vezu sa drugim izvedenim dokazima parničnih stranaka.“ (*Okružni sud u Banjoj Luci rješenje br. 71 0 P 195015 20 Gž 2 od 18.2.2021. godine*)

„Prvostepeni sud u obrazloženju pobijane presude nije... izvršio ocjenu svih izvedenih dokaza.“ (*Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 Rs 295320 20 Rsž od 23.2.2021. godine*)

„... Prvostepeni sud je mišljenje i iskaze vještaka saobraćajne i mašinske struke bukvalno prepisao, bez ocjene tih dokaza i obrazloženja kako je na osnovu tih dokaza utvrdio osnovanost preciziranog odnosno smanjenog tužbenog zahtjeva ... Sud je bio dužan dati ocjenu svih dokaza, posebno ocjenu provedenih vještačenja, a sve u smislu pravilnog utvrđenja činjenice nastanka saobraćajne nezgode...“ (*Viši privredni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 57 0 Ps 122534 18 Pž od 11.10.2019. godine*)

„... Prvostepeni sud... nije ocijenio izvedene dokaze, već je dao samo njihovu interpretaciju, dok nalaz vještaka nije pravilno ocijenio, niti ga je dovodio u vezu sa iskazima svjedoka koji su saslušani tokom trajanja prvostepenog parničnog postupka.“ (*Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 P 110224 16 Gž 2 od 31.10.2016. godine*)

„... Prvostepeni sud nije pravilno cijenio izvedene dokaze što je povreda odredbe člana 8. ZPP-a, a koja povreda je

utjecala na činjenično stanje koje je ostalo nepotpuno utvrđeno...” (Kantonalni sud u Bihaću, rješenje br.: 18 0 P 039568 19 Gž od 30. 1.2020. godine)

„... Prvostepeni sud u smislu člana 8. ZPP-a nije izvršio ocjenu dokaza već je svoju odluku zasnovao isključivo na nalazu vještaka finansijske struke...” (Kantonalni sud u Bihaću, rješenje br. 17 0 Rs 089318 20 Rsž od 18.8.2020. godine)

„U tom pravcu prvostepeni sud nije izvršio nikakvu ocjenu dokaza, naročito ne dokaza tužene, niti je iznio bilo kakav činjenični i pravni zaključak.” (Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 411101 15 Gž od 21. 9. 2020. godine)

„... Prvostepeni sud nije ispoštovao sadržaj odredbi čl. 8. i 191. stav 4. ZPP-a, čime je došlo do povrede čl. 209. stav 1. ZPP-a, a što je bilo od uticaja na donošenje zakonite i pravilne presude zbog čega je istu valjalo ukinuti i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovni postupak i odlučivanje.” (Kantonalni sud u Mostaru, rješenje br.: 58 0 P 142493 16 Gž od 18.11.2020. godine)

„... Prvostupanjski sud nije valjano cijenio iskaze ovih svjedoka...“ (*Kantonalni sud u Mostaru, rješenje br. 58 0 P 106984 16 Gž od 18.2.2020. godine*)

„... Nije data cjelovita ocjena provedenih dokaza, a nisu niti utvrđene činjenice od kojih ovisi odluka o opravdanosti otkaza Ugovora o radu, iako su pred prvostepenim sudom radi utvrđivanja ovih činjenica izvedeni dokazi, tako da je prvostepenu presudu valjalo ukinuti i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje.“ (*Kantonalni sud u Tuzli, 126 0 Rs 149285 18 Rsž, od 3.7.2018 godine*)

„Na prednje nedostatke žalba tuženika osnovano ukazuje što upućuje na propust brižljive ocjene dokaza...“ (*Kantonalni sud u Bihaću, rješenje br. 23 0 P 042896 20 Gž od 2.9.2020. godine*)

„Prvostepeni sud je, naime, propustio da iskaz svih saslušanih svjedoka ... dovede u vezu s dijelom iskaza tužioca koji se odnosi na iste okolnosti, pa da njihovom savjesnom i brižljivom ocjenom, saglasno članu 8. ZPP-a, utvrdi pravilno, potpuno i pouzdano... Kako se time prvostepeni sud nije bavio, onda obrazloženje prvostepene presude ne sadrži razloge o toj

odlučnoj činjenici, niti ocjenu izvedenih dokaza... pa se odluka prvostepenog suda, u tom dijelu, ne može ispitati, što je dovelo do nepravilne i nezakonite odluke (član 191. stav 4. ZPP-a, u vezi s članom 209. stav 1. ZPP-a).“ (*Kantonalni sud u Tuzli, presuda br.32 0 Rs 327544 21 Rsž od 21.6.2021. godine*)

„Žalba tužene je utemeljeno ukazala da je prvostupanjski sud prilikom donošenja pobijane presude pogrešno i nepotpuno utvrdio činjenično stanje, a po mišljenju ovoga suda isto se odnosi na činjenicu koja je odlučna u ovome postupku, a koju je prvostupanjski sud propustio utvrditi, a to je činjenica - način prestanka ugovora o radu koji je reguliran u Pravilniku o radu tužene – prvi dio, te sukladno tome, prvostupanjski sud pogrešno i nepotpuno utvrđuje činjenično stanje ...“ (*Kantonalni sud u Tuzli, rješenje br. 32 0 Rs 353061 20 Rsž od 17.3.2021. godine*)

Pored naprijed citiranih sentenci, u mnoštvu drugih analiziranih odluka je zapaženo isto stanje – ukidanje

prvostepenih odluka zbog „pogrešne ocjene dokaza“ ili „propuštanja ocjene dokaza.“¹⁷³

Iz naprijed citiranih sentenci drugostepenih odluka zapaženo je da se razlozi ukidanja prvostepenih odluka obrazlažu kao „pogrešna ocjena dokaza“ ili „propuštanje ocjene dokaza“, što drugostepeni sudovi kvalificiraju kao povrede

¹⁷³ Pored gore označenih, u biti istog obrazloženja su i odluke: Kantonalni sud u Bihaću, rješenje br. 17 0 P 055296 20 Gž2 od 2.11.2020. godine; Kantonalni sud u Bihaću, rješenje br. 23 0 P 039070 19 Gž od 5.5.2020. godine; Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 P 259641 20 Gž od 17.12.2020. godine; Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 P 179491 18 Gž od 13.3.2019. godine; Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 78 0 P 029714 19 Gž od 11.12.2019. godine; Viši privredni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 57 0 Ps 126671 20 Pž od 10.9.2020. godine; Kantonalni sud u Bihaću, rješenje br. 17 0 P 083592 19 Gž od 10.3.2020. godine; Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 048422 19 Gž od 25.12.2020. godine; Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 371555 15 Gž od 15.7.2020. godine; Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 75 0 P 045586 19 Gž od 19.11.2019. godine; Viši privredni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 57 0 Ps 129476 20 Pž od 9.3.2021. godine; Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 Rs 295320 20 Rsž od 23.2.2021. godine; Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 362281 15 Gž od 1.7.2020. godine; Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 398623 15 Gž od 17.9.2020. godine; Kantonalni sud u Zenici, rješenje br. 42 1 P 000576 17 Gž 2 od 28.11.2017. godine; Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 398623 15 Gž od 17.9.2020. godine; Kantonalni sud u Tuzli, presuda br. 32 0 Rs 327544 21 Rsž od 21.6.2021. godine; Kantonalni sud u Tuzli, rješenje br. 32 0 Rs 353061 20 Rsž od 17.3.2021. godine.

odredaba parničnog postupka iz čl. 8, čl. 123. i čl. 191. st. 4. u vezi čl. 209. ZPP-a i ukidaju prvostepene presude.

Ti stavovi i obrazlaganja traže izvjesnu analizu odredaba ZPP-a i postojeće sudske prakse.

Čl. 8. ZPP-a propisuje: „Koje će činjenice uzeti kao dokazane odlučuje sud na osnovu slobodne ocjene dokaza. Sud će savjesno i brižljivo cijiniti svaki dokaz posebno i sve dokaze zajedno.“

Čl. 191. st.4. ZPP-a propisuje da će sud (pored ostalog) u obrazloženju presude navesti: „... činjenice koje su stranke iznijele i dokaze koje su izveli, koje je od tih činjenica sud utvrđivao, zašto i kako ih je utvrdio, a ako ih je utvrdio dokazivanjem, koji su dokazi izvedeni, te kako ih je ocijenio...“

Čl. 209. st.1. ZPP-a propisuje: „Povreda odredaba parničnog postupka postoji ako sud u toku postupka nije primijenio ili je nepravilno primijenio koju odredbu ovog zakona, a to je bilo od uticaja na donošenje zakonite i pravilne presude.“ Uz ove odredbe nužno je pomenuti i odredbu čl. 123. st. 2. ZPP-a koja propisuje da „sud će slobodnom ocjenom

dokaza utvrditi činjenice na osnovu kojih će donijeti odluku“ (iako se na ovu odredbu prvostepeni sudovi rjeđe pozivaju).

U citiranim odredbama ZPP-a drugostepeni sudovi prepoznaju obavezu prvostepenog suda da sve dokaze ocijeni pojedinačno i u međusobnoj vezi, te da iznese razloge koje je činjenice utvrdio, zašto i kako ih je utvrdio. S obzirom na takvu zakonsku obavezu suda (čl. 8. i 191. st. 4. i čl. 123. st. 2. ZPP-a), svoje obrazlaganja da je u prvostepenom postupku izvršena „pogrešna ocjena dokaza“ ili da je „propuštena ocjene dokaza“, drugostepeni sudovi smatraju kao povrede odredaba parničnog postupka koje su bile od utjecaja na zakonitost prvostepene presude (čl. 209), te prvostepene presudu ukidaju s pozivom na čl. 227. st. 1. tačka 2. ZPP-a.

Međutim, valjalo bi razjasniti da li su „pogrešna ocjena dokaza“ i „propuštanje ocjene dokaza“ povrede odredaba parničnog postupka, a ako jesu - može li se zbog njih ukinuti prvostepena presuda?

Prva konstatacija je da ZPP ne sadrži opis bilo koje povrede odredbe postupka sa nazivom „pogrešna ocjena dokaza“ ili „propuštanje ocjene dokaza“. Dakle, to su opisi

određenog nedostatka u radu suda, a njihovi nazivi nastali su u sudskoj praksi drugostepenih sudova, iako se ponegdje spominju i u pravnoj doktrini.¹⁷⁴

Nadalje, naprijed je već citirano da „povreda odredaba parničnog postupka postoji ako sud u toku postupka nije primijenio ili je nepravilno primijenio koju odredbu ovog zakona, a to je bilo od uticaja na donošenje zakonite i pravilne presude“ (čl. 209. st. 1. ZPP-a).

„Pogrešna ocjena dokaza“ i „propuštanje ocjene dokaza“ jesu radnje odnosno propuštanja prvostepenog suda protivna odredbama čl. 8. i čl. 123. st. 2. ZPP-a, jer je tim odredbama propisana obaveza suda da savjesno i brižljivo ocijeni sve dokaze posebno i u međusobnoj vezi, te utvrdi činjenice, pa ako sud tako ne postupa time čini povrede tih odredaba ZPP-a, u smislu čl. 209. ZPP-a. Međutim, da bismo razjasnili da li su to povrede postupka koje su od uticaja na zakonitost prvostepene presude i može li se ukinuti prvostepena presuda zbog „pogrešne

¹⁷⁴ „Pogrešno utvrđenje činjeničnog stanja može biti posljedica pogrešne ocjene dokaza“, Keča, R., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010, str.286. Tako i Stanković, G., Račić, R., *Parnično procesno pravo*, Banja Luka 2010, str.451.

ocjene dokaza“ i „propuštanja ocjene dokaza“ nužno je, prethodno, razjasniti šta u sudskoj praksi sudovi podrazumijevaju pod sintagmom „pogrešna ocjena dokaza“ i „propuštanje ocjene dokaza“ kada obrazlažu razloge ukidanja prvostepenih presuda.

Pogrešna ocjena dokaza

Iz sadržaja naprijed citiranih sentenci sudskih odluka (a detaljnije i iz ostatka obrazloženja tih odluka - vidi odgovarajuću fus notu), zapaža se da pod pojmom „pogrešna ocjena dokaza“ drugostepeni sudovi podrazumijevaju, prvo - pogrešne zaključke prvostepenog suda o spornim činjenicama, u smislu da neka činjenica postoji, a ona ne postoji, ili da činjenica ne postoji, a ustvari ona postoji, i drugo - podrazumijevaju da sud uopće nije iznio svoj zaključak o spornoj činjenici - da li ona postoji ili ne postoji. Dakle, „pogrešna ocjena dokaza“ je pogrešan zaključak suda o činjenicama, a ima za neposrednu posljedicu pogrešno i/ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje. Međutim, „pogrešnu ocjenu dokaza“ drugostepeni sudovi razumijevaju i obrazlažu, prije svega, kao povredu procesnih odredaba o obavezi suda da dokaze „pravilno“ odnosno „savjesno i brižljivo“ cijeni (čl. 8. i

123. st. 2), te smatraju da tu povredu treba sankcionisati ukidanjem prvostepene odluke, pa je ukidaju na sjednici vijeća pozivajući se na čl. 227. st. 1. tačka 2. ZPP-a.¹⁷⁵ Mišljenja sam

¹⁷⁵ „... Ocjena dokaza nije pravilna i potpuna, pa ne zadovoljava kriterije iz odredbe člana 8. ZPP-a. Osporenoj prvostepenoj presudi, zbog arbitrarne ocjene dokaza, nedostaju činjenični i pravni razlozi u smislu odredbe člana 191. stav 4. ZPP-a. Zbog svega navedenog osporena prvostepena presuda zahvaćena povredom postupka ... iz člana 209. stav 1. u vezi sa članom 8. i članom 191. stav 4. ZPP-a, koja je u konkretnom slučaju imala uticaja na donošenje pravilne i zakonite presude. Iz navedenih razloga na osnovu odredbe člana 227. stav 1. tačka 2. ... valjalo je ukinuti pobijanu prvostepenu odluku i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovni postupak“, ***Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 P 259641 20 Gž 2 od 17.12.2020. godine.***

„Kako prvostepena presuda ne sadrži ocjenu dokaza pojedinačno i u međusobnoj povezanosti ... žalbom se osnovano ukazuje na povredu odredaba parničnog postupka (članova 8. i 191. stav 4. ZPP-a)... to je valjalo žalbu tužiteljice uvažiti, pobijanu presudu prvostepenog suda ukinuti, na osnovu odredbe člana 227. stav 1. tačka 2. ZPP-a i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje“, ***Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 P 179491 18 Gž od 13.3.2019. godine.***

„...Nije data cjelovita ocjena provedenih dokaza, a nisu niti utvrđene činjenice od kojih ovisi odluka o opravdanosti otkaza Ugovora o radu, iako su pred prvostepenim sudom radi utvrđivanja ovih činjenica izvedeni dokazi, tako da je prvostepenu presudu valjalo ukinuti i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje“, ***Kantonalni sud u Tuzli, 126 0 Rs 149285 18 Rsž, od 3.7.2018 godine.***

„Kako je propuštanjem izlaganja dokaza i ocjene dokaza u pobijanoj presudi nije utvrdio činjenice, zbog čega je sud postupio nezakonito kada je pristupio primjeni materijalnog prava na neutvrđeno činjenično stanje, pa je na

navedeni način povredom odredbi iz članova čl. 8. i 191. stav 4. ZPP-a, onemogućio da se raspravljanjem utvrde odlučne činjenice, što je bilo od uticaja na zakonitost i pravilnost pobijane presude ... Zbog navedenog primjenom odredba iz člana 227. stav 1. tač.2. ZPP-a prvostepena odluka je ukinuta“, *Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 048422 19 Gž od 25.12.2020. godine.*

„U pobijanoj presudi prvostepeni sud nije ispoštovao sadržaj odredbi čl. 8. i 191. stav 4. ZPP-a, čime je došlo do povrede čl. 209. stav 1. ZPP-a, a što je bilo od uticaja na donošenje zakonite i pravilne presude, zbog čega je istu valjalo ukinuti i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovni postupak i odlučivanje“, *Kantonalni sud u Mostaru, rješenje br. 58 0 P 142493 16 Gž od 18.11.2020. godine.*

„Budući da žalba osnovano ukazuje na takve povrede postupka propusta ocjene dokaza odnosno brižljive i savjesne ocjene dokaza, to je prvostepena presuda ukinuta i predmet vraćen prvostepenom sudu na ponovno suđenje temeljem čl. 227. st. 1. točka 2. Zakona o parničnom postupku“, *Kantonalni sud u Bihaću, rješenje br. 17 0 P 055296 20 Gž 2 od 2.11.2020. godine.*

„Prvostepeni sud nije uopće cijenio dokaze niti posebno niti sve dokaze zajedno, nego je iste samo pobrojao ... ne navodeći šta iz kojeg dokaza proizlazi i koje činjenice je uzeo kao dokazane Na temelju svega iznesenog, odlučeno je kao u izreci, primjenom odredbe iz člana 227. stav 1. tačka 2. Zakona o parničnom postupku“, *Kantonalni sud u Zenici, rješenje br. 42 1 P 010582 17 Gž od 26.3.2018. godine.*

„Izostala je brižljiva ocjena svakog bitnog pojedinačno izvedenog dokaza i ocjena međusobne povezanosti tih dokaza u pogledu osnovanosti ili neosnovanosti tužbenog zahtjeva. ... Propuštajući da postupi na prethodni način prvostepeni sud je počinio povredu odredaba parničnog postupka iz člana 209. u vezi s članom 8. i 191. ZPP-a“, *Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 362281 15 Gž od 1.7.2020. godine.*

da „pogrešnu ocjenu dokaza“ ne treba razumjeti kao povredu odredaba postupka i prvostepenu presudu ukidati da bi prvostepeni sud u novom postupku ponovo cijenio iste dokaze koje je ranije pogrešno ocijenio. „Pogrešnu ocjenu dokaza“ treba razumjeti kao pogrešan činjenični zaključak suda koji uzrokuje pogrešno i/ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, jer ocjena dokaza je samo procesna radnja suda koja nije sama sebi cilj, već joj je cilj utvrđivanje činjenica. Zato nedostatke prvostepene presude u vidu „pogrešne ocjene dokaza,“ treba u drugostepenom postupku ispitivati kroz rezultat takve „pogrešne ocjene,“ dakle kroz (ne)pravilnost utvrđenja činjenica, a ne kroz povrede odredaba postupka o ocjeni dokaza.

„Pogrešnom ocjenom dokaza“ sud nije propustio svoju obavezu da ocijeni dokaz, jer je dokaz ocijenio, ali je pogrešno zaključio o činjenicama. Zato se u slučaju žalbenog navoda o „pogrešnoj ocjeni dokaza“ ili ako sam sud zaključi da se radi o „pogrešnoj ocjeni dokaza“, ipak, treba smatrati da se pobija utvrđeno činjenično stanje kao neposredna posljedica pogrešne ocjene dokaza. Kod takvoga razumijevanja neće biti mogućnosti ukidanja prvostepene presude zbog „pogrešne ocjene dokaza“

što se, u biti, svodi na ukidanje odluka zbog činjeničnog stanja, što ZPP ne dopušta.

Ukidanje prvostepenih odluka na sjednici vijeća iz razloga „pogrešne ocjene dokaza“ je nezakonita praksa drugostepenih sudova, jer žalbeni sud može na sjednici vijeća samo drugačije ocijeniti dokaze izvedene i ocijenjene pred prvostepenim sudom (isprave i posredno izvedene dokaze), utvrditi bitne činjenice i preinačiti prvostepenu presudu temeljem čl. 229. tačka 2. ZPP-a.

Propuštanje ocjene dokaza

Od „pogrešne ocjene dokaza“ treba razlikovati „propuštanje ocjene dokaza“ kao drugu grešku prvostepenog suda koja se redovno spominje u obrazlaganju razloga ukidanja prvostepene presude.¹⁷⁶ „Propuštanje ocjene dokaza“ je

¹⁷⁶ „Prvostepeni sud nije uopće cijenio dokaze niti posebno niti sve dokaze zajedno, nego je iste samo pobrojao ... ne navodeći šta iz kojeg dokaza proizlazi i koje činjenice je uzeo kao dokazane“, **Kantonalni sud u Zenici, rješenje br. 42 1 P 010582 17 Gž od 26.3.2018. godine.**

„...Nije data cjelovita ocjena provedenih dokaza, a nisu niti utvrđene činjenice od kojih ovisi odluka“, **Kantonalni sud u Tuzli, 126 0 Rs 149285 18 Rsž, od 3.7.2018 godine.**

neizvršavanje obaveze suda da dokaze ocijeni, dakle, da iznese svoj zaključak o postojanju ili nepostojanju sporne činjenice, odnosno zaključak da li je istinita ili nije tvrdnja stranke o postojanju ili nepostojanju sporne činjenice. Budući da je sud dužan sve dokaze ocijeniti (čl. 8 i 123. st. 2 ZPP-a), to slijedi da propuštanje ove dužnosti jeste povreda tih odredaba ZPP-a. Međutim, ta povreda postupka nije ni jedna od onih zbog koje bi prvostepena presuda mogla biti ukinuta, u smislu čl. 227. ZPP. „Propuštanje ocjene dokaza“ kao povreda odredaba o obavezi ocjene dokaza je, dakle, izvan onih zakonom pobrojanih povreda odredaba postupka zbog kojih se presuda može ukinuti (čl. 227).

Član 229. tačka 2. ZPP-a propisuje da će sud preinačiti prvostepenu presudu „ako je utvrdio da postoji povreda odredaba parničnog postupka osim u slučajevima iz člana 227.

„Budući da žalba osnovano ukazuje na takve povrede postupka propusta ocjene dokaza“, *Kantonalni sud u Bihaću, rješenje br.17 0 P 055296 20 Gž 2 od 2.11.2020. godine.*

„Izostala je brižljiva ocjena svakog bitnog pojedinačno izvedenog dokaza i ocjena međusobne povezanosti tih dokaza u pogledu osnovanosti ili neosnovanosti tužbenog zahtjeva“, *Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 362281 15 Gž od 1.7.2020. godine.*

ovog zakona“. Upravo „propuštanje ocjene dokaza“ kao povreda odredaba o obavezi ocjene dokaza je povreda koja je „osim povreda iz čl. 227. ZPP-a“. Dakle, drugostepeni sud ne može ukinuti prvostepenu presudu ako je prvostepeni sud propustio ocijeniti dokaze, već je može samo preinačiti nakon što sam ocijeni dokaze (kada ih uopće smije ocjenjivati na sjednici vijeća).¹⁷⁷

Stoga ne dajem podršku odlukama drugostepenih sudova kojima se ukidaju prvostepene presude zbog „pogrešne ocjena dokaza“ i „propuštanja ocjene dokaza.“ U oba slučaja kada postoje takve greške u postupanju prvostepenog suda, drugostepeni sud treba, na sjednici vijeća ili nakon održane rasprave, preinačiti prvostepenu presudu, a ne ukidati je.

Međutim, ukidanje prvostepenih odluka zbog „pogrešne ocjene dokaza“ ili zbog „propuštanja ocjene dokaza“ je postojeća realnost sudske prakse koja se ne smije zanemariti, jer u protivnom njeno nastavljanje vodi dužem i skupljem sudskom

¹⁷⁷ O „pogrešnoj ocjeni dokaza“ kao razlogu za moguće preinačenje a ne ukidanje prvostepene presude vidi kod Kulenović, Z., Mikulić, S., Milišić – Veličkovski, S., Stanišić, J., Vučina, D., *Komentar Zakona o parničnom postupku FBiH*, Vijeće Europe i Europska komisija, Sarajevo, 2005, str. 403.

postupku – jer se vodi ponovni prvostepeni postupak, te se narušava kvalitet rada sudija, jer ocjena kvaliteta rada sudije se, pored ostalog, vrednuje i prema procentu ukinutih odluka.

U naprijed označenim odlukama sudske prakse, gotovo bez izuzetka, drugostepeni sudovi kod obrazlaganja ukidanja prvostepene presude zbog „pogrešne ocjene dokaza“ ili zbog „propuštanja ocjene dokaza“ pozivaju se na čl. 227. st. 1. tačka 2. ZPP-a,¹⁷⁸ koji propisuje da će prvostepena odluka biti ukinuta „ako kojoj stranci nezakonitim postupanjem, a posebno

¹⁷⁸ „Iz navedenih razloga na osnovu odredbe člana 227. stav 1. tačka 2. valjalo je ukinuti pobijanu prvostepenu odluku i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovni postupak“, *Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 P 259641 20 Gž 2 od 17.12.2020. godine.*

„Na temelju svega iznesenog, odlučeno je kao u izreci, primjenom odredbe iz člana 227. stav 1. tačka 2. Zakona o parničnom postupku“, *Kantonalni sud u Zenici, rješenje br. 42 1 P 010582 17 Gž od 26.3.2018. godine.*

“... valjalo bi žalbu tužiteljice uvažiti, pobijanu presudu prvostepenog suda ukinuti, na osnovu odredbe člana 227. stav 1. tačka 2. ZPP-a i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje“, *Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 P 179491 18 Gž od 13.3.2019. godine.*

„... prvostepena presuda ukinuta i predmet vraćen prvostepenom sudu na ponovno suđenje temeljem čl. 227. st. 1. točka 2. Zakona o parničnom postupku“, *Kantonalni sud u Bihaću, rješenje br. 17 0 P 055296 20 Gž 2 od 2.11.2020. godine.*

propuštanjem dostave, nije data mogućnost da raspravlja pred sudom, a to je postupanje bilo od uticaja na donošenje zakonite i pravilne presude“.

Mišljenja sam da „pogrešna ocjena dokaza“ i „propuštanje ocjene dokaza“ nisu povrede postupka zbog kojih „... stranci nije data mogućnost da raspravlja pred sudom“. Ovo iz razloga, kako je naprijed pojašnjeno – „pogrešna ocjena dokaza“ je pogrešan zaključak o činjenicama, pa se takav nedostatak presude ne može pobijati kao povreda postupka, već kao pobijanje činjeničnog stanja, a iz toga žalbenog razloga presudu nije moguće ukinuti već samo preinačiti.

Kod „propuštanja ocjene dokaza“ radi se o povredi odredaba postupka, jer sud nije obavio svoju obavezu da ocijeni dokaze. Međutim, i ta povreda postupka nije ona usljed koje „stranci nije data mogućnost da raspravlja pred sudom,...“ (čl. 227. st. 1 t. 2. ZPP). Ta odredba se odnosi na raspravljanje pred prvostepenim sudom, a ono se završava zaključenjem glavne rasprave, te ocjenu dokaza sud vrši nakon toga, a prije donošenja presude. Zato, kada je sud „propustio ocijeniti dokaze“ to je propustio nakon časa do kojega su stranke mogle raspravljati (do zaključenja glavne rasprave), pa slijedi da „propuštanje

ocjene dokaza“ od strane prvostepenog suda nije moglo onemogućiti stranku da raspravlja pred sudom. Zbog toga, u slučaju „propuštanja ocjene dokaza“ kao povrede odredaba postupka, ne radi se o povredi postupka usljed koje „... stranci nije data mogućnost da raspravlja pred sudom,“ pa nema ni zakonskih uvjeta za ukidanje prvostepene presude po čl. 227. st.1. tačka 2. ZPP-a.¹⁷⁹

Osim toga, prilikom ukidanje prvostepene presude zbog „propuštanja ocjene dokaza“ drugostepeni sud daje upute prvostepenom sudu da ponovo ocijeni dokaze, ali da bi opravdali nezakonito ukidanje presude, često se u uputama prvostepenom sudu navodi da treba zakazati glavnu raspravu,

¹⁷⁹Pobijanje prvostepene presude žalbom zbog „propuštanja ocjene dokaza“ nije raspravljanje pred prvostepenim sudom, već pobijanje presude koja je donesena nakon raspravljanja u postupku pred prvostepenim sudom.

da se dokazi ponovo izvedu i ocijene.¹⁸⁰ Ali, iz obrazloženja takvih drugostepenih rješenja slijedi da drugostepeni sud i nije utvrdio da postoje povrede odredaba postupka zbog kojih bi bilo nužno održavanje nove glavne rasprave ili ponovnog izvođenje dokaza, već je jedino utvrdio da je prvostepeni sud „propustio ocijeniti dokaze“. Upute prvostepenom sudu za održavanje glavne rasprave, izvođenje i ocjenu dokaza, drugostepeni sud daje samo da bi se „opravdalo“ ukidanje presude i da bi se

¹⁸⁰ „U ponovnom postupku prvostepeni sud će pravilnom ocjenom dokaza utvrditi odlučne činjenice za donošenje odluke“, **Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 048422 19 GŽ od , 25.12.2020. godine;**

„Prvostepeni sud će ... po provedenom postupku donijeti na zakonu zasnovanu i pravilnu odluku za koju će dati činjenične i pravne razloge utemeljene na potpunoj i pravilnoj ocjeni izvedenih dokaza“, **Okružni sud u Banjoj Luci, rješenje br. 71 0 P 259641 20 GŽ 2 od 17.12.2020. godine;**

„U ponovnom postupku sud će zakazati glavnu raspravu, provesti predložene dokaze, otkloniti navedene propuste, tako što će iskaze svjedoka, parničnih stranaka i uvidom u materijalne dokaze cijeliti posebno i zajedno s drugim provedenim dokazima, utvrditi pravilno činjenično stanje“, **Kantonalni sud u Sarajevu, rješenje br. 65 0 P 371555 15 GŽ od 15.7.2020. godine;**

„U ponovnom postupku, prvostepeni sud će, nakon održane glavne rasprave, potpuno i pravilno utvrditi činjenično stanje“, **Kantonalni sud u Zenici, rješenje br. 36 0 P 035803 18 GŽ od 5.6.2018. godine;**

„Prvostepeni sud će u ponovnom postupku otkloniti učinjene propuste, kada će polazeći od postavljenog tužbenog zahtjeva za pružanje posjedovne zaštite, te zahtjeva za uspostavljanje prijašnjeg posjedovnog stanja, raspraviti i utvrditi sve činjenice bitne za odluku“, **Kantonalni sud u Bihaću, rješenje br. 22 0 P 040733 19 od 16.3.2020. godine.**

stvorili procesni uvjeti za ocjenu dokaza, jer u novom postupku prvostepeni sud ne bi mogao samo ocijeniti dokaze, već bi se oni prvo trebali izvesti a to zahtjeva zakazivanje ročišta za glavnu raspravu.

Dakle, ako je „greška“ prvostepene presude (postupka) samo u tome što je prvostepeni sud „propustio ocijeniti dokaze“, naravno, dokaze treba ocijeniti, ali to ne treba raditi prvostepeni sud jer nema zakonskih razloga za ukidanje presude i otvaranja nove glavne rasprave pred prvostepenim sudom radi ponovnog izvođenja i ocjene dokaza. Zato, neocijenjene dokaze treba ocijeniti drugostepeni sud nakon održane rasprave. Ovo zato jer propuštanje ocjene dokaza od prvostepenog suda je povreda odredaba postupka iz čl. 8. i čl. 123. st. 2. i čl. 209. ZPP-a, a u smislu čl. 229. st. 1. ZPP-a koji propisuje: „Drugostepeni sud će zakazati raspravu kada ocijeni da je radi pravilnog utvrđivanja činjeničnog stanja potrebno pred drugostepenim sudom utvrditi nove činjenice ili izvesti nove dokaze ili ponovo izvesti već izvedene dokaze, kao i kada ocijeni da je zbog povrede odredaba parničnog postupka u prvostepenom postupku potrebno održati raspravu pred drugostepenim sudom.“ Dakle, „propuštanje ocjene dokaza“ od strane

prvostepenog suda jeste povreda odredaba postupka, ali ne povreda iz čl. 227. zbog koje bi trebalo ukinuti prvostepenu presude, već je to povreda „osim povreda iz čl. 227“, a zbog nje drugostepeni sud samo može otvoriti raspravu da se dokazi izvedu, ocijeniti dokaze i utvrditi činjenice, te preinačiti prvostepenu presudu. Ovo se prije svega odnosi na dokaze - saslušanja svjedoka, stranaka, vještaka koje nije ocijenio prvostepeni sud. Ako se radi samo o ispravama i posredno izvedenim dokazima pred prvostepenim sudom, drugostepeni sud ih može cijeliti i na sjednici vijeća.

Međutim, ukidanje prvostepenih presuda zbog „pogrešne ocjene dokaza“ ili zbog „propuštanja ocjene dokaza“ je postojeća realnost sudske prakse koja se ne smije zanemariti, jer u protivnom njeno nastavljanje vodi dužem i skupljem sudskom postupku.¹⁸¹

Iznaći optimalno rješenje takvoj praksi, odnosno izbjeći ukidanje prvostepenih odluka iz tih razloga kao i smanjenje

¹⁸¹ Vodi se ponovni prvostepeni postupak nakon ukidanja presude; narušava se kvalitet rada sudija, jer ocjena kvaliteta rada sudije se, pored ostalog, vrednuje i prema procentu ukinutih odluka.

potreba za otvaranjem rasprave pred drugostepenim sudom bio je motiv ovoga rada, ali i prijedlog *de lege ferenda*.¹⁸²

Koje je optimalno rješenje?

Ocjena svih (svakog) dokaza u drugostepenom postupku na sjednici vijeća

Drugostepeni sud, ako ih sam ne utvrđuje, vezan je za činjenice utvrđene u prvostepenom postupku. Dokaze može cijeniti na sjednici vijeća ili nakon održane rasprave. U sudskoj praksi veliki broj prvostepenih odluka imaju greške - u činjeničnom stanju - pogrešno ili nepotpuno utvrđeno, u ocjeni dokaza, nerazumljivosti odluke, nepostojanju razloga za odlučne činjenice.

Ako smatra da u prvostepenoj presudi postoje greške u vezi činjenica, drugostepeni sud je može preinačiti u zakonom propisanim slučajevima.

Prema čl. 229. ZPP-a FBiH: „Drugostepeni sud će, na sjednici vijeća ili na osnovu održane rasprave, presudom

¹⁸² Prijedlog koji se izlaže znatno bi smanjio i potrebu otvaranja rasprave pred drugostepenim sudom.

preinačiti prvostepenu presudu ako utvrdi da postoji jedan od slijedećih razloga iznesenih u žalbi:

- 1) ako je utvrdio da postoji povreda odredaba parničnog postupka, osim u slučajevima iz člana 227. ovog zakona;
- 2) ako je na sjednici vijeća drugačijom ocjenom isprava i posredno izvedenih dokaza već izvedenih pred prvostepenim sudom utvrdio drugačije činjenično stanje nego što je ono u prvostepenoj presudi;
- 3) ako je nakon održane rasprave, na osnovu novih dokaza ili ponovnog izvođenja već izvedenih dokaza, utvrdio drugačije činjenično stanje nego što je ono u prvostepenoj presudi;
- 4) ako smatra da je činjenično stanje u prvostepenoj presudi pravilno utvrđeno, ali da je prvostepeni sud pogrešno primijenio materijalno pravo;
- 5) ako je prvostepeni sud iz činjenica koje je utvrdio izveo nepravilan zaključak o postojanju drugih činjenica na kojima je zasnovana presuda.“

S obzirom na temu ovoga rada i problematiku u sudskoj praksi cijenim potrebnim obratiti pažnju na ocjenu dokaza na sjednici vijeća, dakle, samo dio citirane odredbe koja propisuje: „Drugostepeni sud će na sjednici vijeća... presudom preinačiti

prvostepenu presudu: ... 2) ako je na sjednici vijeća drugačijom ocjenom isprava i posredno izvedenih dokaza već izvedenih pred prvostepenim sudom utvrdio drugačije činjenično stanje nego što je ono u prvostepenoj presudi.¹⁸³

Iz te odredbe slijedi da drugostepeni sud na sjednici vijeća može utvrditi drugačije činjenično stanje od onoga kakvo je utvrdio prvostepeni sud samo ako je drugačije ocijenio isprave i posredno izvedene dokaze u prvostepenom postupku. Međutim, drugostepeni sud ni to ne bi mogao činiti ako je prvostepeni sud, pored isprava i posrednih dokaza, ocjenjivao i iskaze svjedoka, stranaka ili vještaka.

U tome smislu se izjasnila i sudska praksa:

„Drugačije činjenično stanje od onoga kakvo je utvrdio prvostepeni sud, drugostepeni sud može na sjednici vijeća utvrditi samo ukoliko je prvostepeni sud svoje činjenične zaključke zasnovao isključivo na ocjeni isprava i posredno izvedenih dokaza, odnosno ukoliko prvostepeni sud nije

¹⁸³ „Uvjet za primjenu ove odredbe jeste taj da prvostupanjski sud nije neposredno izvodio niti jedan drugi dokaz osom isprava i zapisnika.“ Tako i šire o tome vidi kod Čizmić, J., *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije BiH*, Privredna štampa, Sarajevo, 2016. godine, str. 651.

neposredno izvodio niti jedan drugi dokaz osim čitanja isprava i zapisnika o posredno izvedenim dokazima.“¹⁸⁴

„Drugostepeni sud nema ovlaštenja da na sjednici vijeća drugačije ocijeni iskaze svjedoka ukoliko su ti svjedoci neposredno saslušani od strane prvostepenog suda.“¹⁸⁵

„Bez otvaranja rasprave, samo na osnovu dokaza provedenih u prvostepenom postupku (saslušanja svjedoka i parničnih stranaka) drugostepeni sud ne može utvrditi drugačije činjenično stanje nego što je ono u prvostepenoj presudi.“¹⁸⁶

Iz stanja sudske prakse slijedi da žalbeni sud raspravu ne otvara gotovo nikada ili veoma rijetko,¹⁸⁷ a greške u činjenicama ne može ispraviti na sjednici vijeća ako se radi o činjenicama utvrđenim ocjenom iskaza saslušanih osoba. Zbog toga

¹⁸⁴ Vrhovni sud FBiH, presuda br. P -070 – 0- Rev 001018 08 Rev 20.5.2008. godine.

¹⁸⁵ Vrhovni sud FBiH, presuda br. 58 0 P 000045 08 Rev od 18.2.2010.

¹⁸⁶ Vrhovni sud FBiH, presuda br. Rev 290/06 Od 19.2.2007 i Rev-989/05 od 14.11.2006. godine,

¹⁸⁷ „Drugostepeni sud će zakazati raspravu kada ocijeni da je radi pravilnog utvrđivanja činjeničnog stanja potrebno pred drugostepenim sudom utvrditi nove činjenice ili izvesti nove dokaze ili ponovo izvesti već izvedene dokaze, kao i kada ocijeni da je zbog povrede odredaba parničnog postupka u prvostepenom postupku potrebno održati raspravu pred drugostepenim sudom“, čl. 217. st. 2. ZPP-a FBiH

drugostepeni sud gotovo redovno (što je pogrešno) prvostepenu presudu ukida, iako su u pitanju greške u činjenicama, a to obrazlaže kao povredu postupka – da su dokazi pogrešno cijenjeni ili nisu cijenjeni ili su selektivno cijenjeni, nisu brižljivo i savjesno cijenjeni i sl. Razlog ukidanja je u tome što je u prvostepenim presudama mnogo grešaka u činjenicama utvrđenim pred prvostepenim sudom (pogrešno ili nepotpuno utvrđene), pa ako bi drugostepeni sud greške ispravljao otvaranjem rasprave radi izvođenja i ocjene dokaza, utvrđenja činjenica, on bi praktično preuzeo ulogu prvostepenog suda u svim predmetima za koje procijeni da su presude manjkave u pogledu činjeničnog stanja, koju manjkavost ne može otkloniti na sjednici vijeća već otvaranjem rasprave pred drugostepenim sudom. Drugostepeni sudovi to ne rade već ukidaju prvostepene presude, uz upute da prvostepeni sud ocijeni odnosno ponovo ocijeni dokaze i utvrdi bitne činjenice.¹⁸⁸

¹⁸⁸ „U većem broju drugostepenih odluka može se konstatovati preširoko tumačenje odredbi čl. 227. st. 1. ZPP-a od strane drugostepenog suda kao i ukidanje prvostepenih presuda zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, a koju mogućnost novi ZPP ne predviđa.“ Ovo i šire o tome vidi kod Čizmić, J., *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije BiH*, Privredna štampa Sarajevo, 2016, str. 638.

Već je naprijed navedeno da je „pogrešna ocjena dokaza“ od strane prvostepenog suda pogrešan zaključak suda o spornoj bitnoj činjenici (da ona postoji odnosno da ne postoji). Taj nedostatak, ako je jedini, može se otkloniti ocjenom istih dokaza od strane drugostepenog suda na sjednici vijeća, naravno, ako bi zakon propisivao takvu procesnu mogućnost. Zakon bi je trebao propisati iz razloga što nema svrhe, a ni potrebe, ukidati prvostepenu presudu samo zato da bi prvostepeni sud ponovo (pravilno) ocijenio dokaze, jer u ponovnom postupku prvostepeni sud ne može samo ocijeniti dokaze, već prije toga bi morao održati novu glavnu raspravu radi ponovnog izvođenja dokaza, a tek potom ocijeniti dokaze. Međutim, održavanje glavne rasprave i ponovno izvođenje dokaza nisu potrebni jer u ranijem prvostepenom postupku i nije bilo povreda odredaba postupka zbog kojih bi trebalo održati glavnu raspravu i ponovo izvoditi dokaze. Dakle, potrebna je samo ponovna (pravilna) ocjena dokaza, a to može učiniti drugostepeni sud na sjednici vijeća, jednako kvalitetno kako bi to učinio i prvostepeni sud, jer oba suda imaju isti izvor spoznaje o činjenicama, a to je sadržaj zapisnika o izvođenju dokaza.

Isto tako, „propuštanje ocjene dokaza“ jeste povreda odredaba postupka o obavezi prvostepenog suda da dokaze cijeni, ali se i ta povreda postupka može otkloniti ocjenom istih dokaza od strane drugostepenog suda na sjednici vijeća, ako bi zakon to propisao kao procesnu mogućnost. Ovo stoga što pred prvostepenim sudom dokazi jesu izvedeni (a nisu ocijenjeni), pa ih ne treba ponovo izvoditi ni pred prvostepenim ni pred drugostepenim sudom, već ih samo treba ocijeniti, a kako to nije učinio prvostepeni sud, to treba ostaviti zakonsku mogućnost da to učini drugostepeni sud na sjednici vijeća. Ni drugostepenom sudu za taj posao ne treba otvaranje rasprave, jer su dokazi izvedene pred prvostepenim sudom, dakle, drugostepeni sud ih samo treba ocijeniti, a to može i na sjednici vijeća.

Da bi se izbjeglo nezakonito i nepotrebno ukidanje prvostepenih presuda zbog „pogrešne ocjene dokaza“ i zbog „propuštanja ocjene dokaza“ usljed čega je činjenično stajanje pogrešno ili nepotpuno utvrđeno, a pritom, ipak, pravilno i potpuno utvrdilo činjenično stanje, predlaže se izmjena čl. 229. st. 1. tačka 2. ZPP-a FBiH (ocjena dokaza na sjednici vijeća).

Osnov i obrazlaganje toga prijedloga naprijed je, uglavnom, izložen, a ukratko svodi se na sljedeće: pred

prvostepenim sudom, kada se izvode dokazi, u zapisnik o glavnoj raspravi upisuju su iskazi svjedoka, stranaka, vještaka, pitanja i odgovori na njih, prigovori, prijedlozi, izjave o čitanju isprava, opažanja sa uviđaja i sl. Prvostepeni sud, ocjenom iskaza svjedoka, stranaka, vještaka, svoje zaključke i uvjerenja o spornim činjenicama stječe iz sadržaja zapisnika o izvođenju dokaza, a ne temeljem sudijinog sjećanja o sadržaju njihovih iskaza, niti na osnovu sudijinih utisaka ili uvjerenja stečenih u času ispitivanja svjedoka, stranaka ili vještaka. Dakle, osnov sudijine spoznaje o sadržaju informacija (činjenice) iz ispitanog dokaznog sredstva je zapisnik sa ročišta za glavnu raspravu na kojem su dokazi izvedeni.

Ovo preneseno na teren žalbenog postupka znači - ako bi drugostepeni sud bio u prilici na sjednici vijeća cijeniti iskaze svjedoka, stranaka ili vještaka koji su već saslušani pred prvostepenim sudom, to bi činio iz istih zapisnika koje je koristio i prvostepeni sud u času ocjene tih dokaza.

Stoga slijedi da su prvostepeni i drugostepeni sud u istoj poziciji kod ocjene dokaza – cijene ih iz sadržaja zapisnika iz prvostepenog postupka. Tada zaključci drugostepenog suda mogu biti drugačiji od zaključaka prvostepenog suda odnosno

drugačije utvrđeno činjenično stanje iz istih dokaza (odnosno iz istih zapisnika).

Iako kod drugostepenog suda tada nema neposrednosti u izvođenju dokaza, to ne utiče na mogućnost da i taj sud pravilno ocijeni dokaze čiji sadržaj je u zapisniku koji je i prvostepenom sudu poslužio kao osnov za njegovu ocjenu istih dokaza i za stjecanje slobodnog sudijskog uvjerenja.

Prednosti ocjene dokaza na sjednici vijeća drugostepenog suda znatno su veće nego „šteta“ zbog odstupanje od načela neposrednosti u izvođenju i ocjeni dokaza pred tim sudom. Ovo iz razloga što ukidanje prvostepene presude u svrhu da bi prvostepeni sud ponovo (pravilno) ocijenio dokaze ili da ocijeni neocijenjene dokaze, podrazumijeva glavnu raspravu i izvođenje dokaza, što uključuje dodatne troškove postupka i duži prvostepeni postupak, a ocjena dokaza odnosno ponovna ocjena dokaza pred prvostepenim sudom ne daje ništa više garancija za kvalitetniju ocjenu dokaza od ocjene koju bi učinio drugostepeni sud na sjednici vijeća, jer u konačnici za oba suda sadržaj zapisnika o izvođenju dokaza je jedini izvor spoznaje o bitnim činjenicama.

Eventualna razlika u utvrđenju činjenica pred prvostepenim sudom odnosno pred drugostepenim sudom na sjednici vijeća ne bi bila posljedica nedostatka neposrednosti izvođenja dokaza pred drugostepenim sudom, već rezultat različite ocjene istih dokaza sa istim sadržajem informacija (činjenica) na istim zapisnicima o izvođenju dokaza. Različita ocjena dokaza i činjenična utvrđenja kod ta dva suda su moguća, pa i onda kada ti sudovi spoznaje o činjenicama i dokazima imaju iz istoga izvora – zapisnika o izvođenju dokaza pred prvostepenim sudom.

Zato se predlaže izmjena čl. 229. st. 1. tačka 2. ZPP-a na način da se brišu riječi „isprava i posredno izvedenih,” a ostaje tekst:

„Drugostepeni sud će na sjednici vijeća ... presudom preinačiti prvostepenu presudu ... (2) ako je na sjednici vijeća drugačijom ocjenom dokaza već izvedenih pred prvostepenim sudom utvrdio drugačije činjenično stanje nego što je ono u prvostepenoj presudi.“

Ovakva izmjena zakonske odredbe praktično bi značila da bi drugostepeni sud mogao drugačije cijiniti sve dokaze –

isprave, posredno izvedene dokaze, ali i iskaze svjedoka, stranaka, vještaka i svojom ocjenom utvrditi drugačije činjenično stanje od onoga kakvo je utvrdio prvostepeni sud.¹⁸⁹ Takav koncept bio bi još jedan od „izuzetaka“ odnosno odstupanja od načela neposrednosti u drugostepenom postupku.

Usljed toga neće više biti potrebe, iako ni sada nema zakonske mogućnosti, ukidati prvostepene presude zbog grešaka u činjenicama, već će drugostepeni sud drugačijom ocjenom svih (ili nekih) dokaza već izvedenih pred prvostepenim sudom utvrditi činjenično stanje i donijeti odluku. Nemogućnost ukidanja presuda iz prednjih razloga znači da

¹⁸⁹Slično rješenje je u ZPP-u Hrvatske čl. 373.a (Narodne novine, novela 57/11), koji propisuje: „Drugostupanjski će sud presudom odbiti žalbu i potvrditi prvostupanjsku presudu, odnosno presudom će preinačiti prvostupanjsku presudu ako prema stanju spisa nađe da bitne činjenice među strankama nisu sporne ili 2) da ih je moguće utvrditi i na temelju isprava i izvedenih dokaza koji se nalaze u spisu, neovisno o tome je li prvostupanjski sud prigodom donošenja svoje odluke uzeo u obzir i te isprave, odnosno izvedene dokaze.”

U Srbiji čl. 394. ZPP-a i u Crnoj Gori čl. 387. st. 2. ZPP-a propisuje istovjetnu odredbu da će „drugostepeni sud presudom da preinači prvostepenu presudu ako: 2) je prvostepeni sud pogrešno oc(ij)enio isprave ili posredno izvedene dokaze, a odluka prvostepenog suda je zasnovana isključivo na tim dokazima”. Gotovo istu odredbu sadrži i čl. 350. ZPP-a Brčko distrikta.

neće biti novog prvostepenog postupka, a eventualno ni novog drugostepenog postupka, što u konačnici znači kraći i jeftiniji sudski postupak do pravosnažnosti presude.

Zaključak

Analizom većeg broja sudskih odluka drugostepenih sudova u Federaciji BiH¹⁹⁰ čijim odlukama su ukinute prvostepene presude zapaženo je sljedeće stanje:

U prvostepenom postupku:

- na ročištu za glavnu raspravu o izvođenju dokaza vodi se zapisnik u kojeg se jasno i cjelovito unosi sadržaj iskaza saslušanih osoba (svjedoci, stranke, vještaci),
- nakon zaključenja glavne rasprave sudija ocjenjuje dokaze samo na osnovu sadržaja zapisnika s iskazima saslušanih osoba,

¹⁹⁰ S obzirom na istovjetnost odredaba ZPP-a FBiH i ZPP-a RS, u analizi sudskih odluka uzet je u obzir i veći broj odluka sudova u Republici Srpskoj i zapaženo je isto stanje sudske prakse u pogledu razloga ukidanja prvostepenih presuda.

- svoje slobodno uvjerenje o utvrđenim bitnim činjenicama sudija nikada ne stječe temeljem svojih utisaka niti sjećanja o sadržaju iskaza saslušanih osoba.

U drugostepenom postupku:

- gotovo sve odluke su donesene na sjednici vijeća, a ne nakon održane rasprave pred drugostepenim sudom u postupku po žalbi,

- razlog ukidanja prvostepenih odluka su, u najvećem broju, nedostaci u činjeničnom stanju kao posljedice „pogrešne ocjene dokaza“ ili „propuštanja ocjene dokaza“ (kako te nedostatke opisuje drugostepeni sud),

- na sjednici vijeća drugostepenog suda se ne ocjenjuju iskazi svjedoka, stranaka ili vještaka, koji su saslušani pred prvostepenim sudom, jer ZPP to ne dopušta,

- pred drugostepenim sudom se otvara veoma, veoma mali broj rasprava na kojima bi se ponovo izveli već izvedeni dokazi, potom ocijenili i utvrdile bitne činjenice, već se prvostepene odluke ukidaju da bi prvostepeni sud u novom postupku otklonio činjenične nedostatke koje bi mogao otkloniti i

drugostepeni sud, ako bi za to imao mogućnost propisanu ZPP-om,

- kada na sjednici vijeća drugostepeni sud ocjenjuje posredno izvedene dokaze (npr. iskaze saslušanih osoba), to čini temeljem sadržaja zapisnika, pa tada nema neposrednosti kod izvođenja niti kod ocjene dokaza.

Dakle, ocjenu dokaza prvostepeni sud vrši temeljem sadržaja zapisnika sa glavne rasprave na kojoj su dokazi izvedeni. U istoj poziciji je i drugostepeni sud kada na sjednici vijeća ocjenjuje isprave i posredno izvedene dokaze, ali mu nije dopušteno da na sjednici vijeća, drugačije od prvostepenog suda, ocjenjuje iskaze svjedoka, stranaka ili vještaka.

Međutim, kako prvostepeni sud dokaze ocjenjuje temeljem sadržaja zapisnika, a zakon mu to dopušta (i obvezuje ga), to nema zapreke da se novim zakonskim rješenjem dopusti i drugostepenom sudu da u postupku po žalbi na sjednici vijeća može kao dokaze ocjenjivati i iskaze saslušanih svjedoka, stranaka i vještaka ako smatra da ih je prvostepeni sud pogrešno ocijenio ili ih nije ocijenio, što redovno za posljedicu ima nedostatke u utvrđenju činjenica.

Čvrsto sam uvjeren da ocjena iskaza svjedoka, stranaka ili vještaka koju bi izvršio drugostepeni sud na sjednici vijeća ne bi bila ništa manje kvalitetna od ocjene istih dokaza koje je izvršio prvostepeni sud pred kojim su dokazi neposredno izvedeni. Ovo zato što je za oba suda isti izvor spoznaje o činjenicama, a to je zapisnik s glavne rasprave pred prvostepenim sudom.

U kontekstu prednjeg predlažem izmjenu čl. 229. st. 1. tačka 2. ZPP-a na način da se brišu riječi „isprava i posredno izvedenih“, a ostaje tekst:

„Drugostepeni sud će na sjednici vijeća ... presudom preinačiti prvostepenu presudu ... (2) ako je na sjednici vijeća drugačijom ocjenom dokaza već izvedenih pred prvostepenim sudom utvrdio drugačije činjenično stanje nego što je ono u prvostepenoj presudi.“

Uz ovakvu izmjenu ZPP-a prednosti bi bile sljedeće:

- smanjila bi se potreba za otvaranjem rasprava pred drugostepenim sudom, jer bi činjenične nedostatke prvostepene presude, na sjednici vijeća otklonio drugostepeni sud drugačijom ocjenom iskaza saslušanih osoba,

- smanjio bi se broj ukinutih prvostepenih odluka, jer ih se najveći broj ukida upravo zbog grešaka u činjenicama,
- skratilo bi se trajanje postupka do pravosnažnosti presude,
- smanjili bi se troškovi koji su znatno veći ako se prvostepena odluka ukida i vodi novi prvostepeni postupak, a eventualno i novi drugostepeni postupak.

U kontekstu prednjeg predlaže se izmjena čl. 229. st. 1. tačka 2. ZPP-a na način da se brišu riječi „isprava i posredno izvedenih“, a ostaje tekst:

„Drugostepeni sud će na sjednici vijeća ... presudom preinačiti prvostepenu presudu, ... (2) ako je na sjednici vijeća drugačijom ocjenom dokaza već izvedenih pred prvostepenim sudom utvrdio drugačije činjenično stanje nego što je ono u prvostepenoj presudi.“

Hoće li zakonodavac prepoznati prednosti ovakvoga normiranja ostaje vidjeti.

Bibliografija

Čalija, B., Omanović, S, *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2000;

Čizmić, J., *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije BiH*, Privredna štampa, Sarajevo, 2016;

Dika, M., *Građansko parnično pravo - parnične radnje*, Narodne novine, Zagreb, 2008;

Dika, M., Čizmić, J., *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije BiH*, OSCE BiH, Sarajevo, 2000;

Jakšić, A., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2012;

Keča, R., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010;

Kulenović, Z., Mikulić, S., Milišić –Veličkovski, S., Stanišić, J., Vučina, D., *Komentar Zakona o parničnom postupku FBiH*“, Vijeće Europe i Europska komisija, Sarajevo, 2005;

M. Janković, H. Karamarković, Života, J., Dragoljub, P., *Komentar Zakona o parničnom postupku SFRJ*, Savremena administracija, Beograd, 1987;

Mulabdić, S., *Građansko procesno pravo*, Grin Gračanica, Tuzla, 2010;

Omanović, S., *Civil procedure*, University press, Sarajevo, 2003;

Omanović, S., *Dispositio u građanskom sudskom postupku*, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić u Mostaru, Mostar, 2000;

Poznić, B., Rakić-Vodinelić, V., *Građansko procesno pravo*, Savremena administracija, Beograd, 2010;

Ralčić, T., i Tanasković, V., *Zakon o parničnom postupku sa komentarom, sudskom praksom i obrascima*, NIP Književne novine, Beograd, 1977;

Stanković, G., Račić, R., *Parnično procesno pravo*, Pravni fakultet, Banja Luka, 2010;

Stanković, G., *Građansko procesno pravo*, Zavod za udžbenika i nastavna sredstva, Beograd, 1989;

Triva, S., *Rječnik Građanskog procesnog prava*, “ NI Zavod, Zagreb, 1968,

Triva.S, Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2004;

Živanović, M., *Novo parnično procesno pravo Republike Srpske*, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2004.

Evaluation of evidence in the panel session of the second instance court

Summary

The analysis of a large number of court decisions reached by the second instance courts in the Federation of BiH and in the Republic of Srpska which revoked the first instance decisions revealed the following situation:

In the first instance proceedings:

- at the main hearing, in the evidentiary proceedings, a record of the testimony (witnesses, parties, experts) shall be entered clearly and completely.
- after the conclusion of the main hearing, the judge evaluates the evidence only on the basis of the content of the minutes with the statements of the heard persons,
- the judge will never acquire belief about essential facts on the basis of impressions or memories of the testimonies.

In the second instance proceedings:

- almost all decisions were made in the panel session, and not after the hearing in front of the second instance court in the appeal procedure
- the reason for revoking first instance decisions is, for the most part, deficiencies in the facts as a result of "erroneous assessment of evidence" or "failure to assess evidence", as described by the second instance court
- in the panel session of the second instance court, the testimonies of witnesses, parties or experts who were heard before the first instance court are not evaluated because the Law on Civil Procedure does not allow it
- a very small number of hearings are opened before the second instance court in order to present the evidence that have already been presented for the purpose of evaluation and establishing important facts. The first instance decisions are revoked so that the first instance court would eliminate factual shortcomings. The aforementioned shortcomings could be eliminated by the second instance court if it was prescribed by the Law on Civil Procedure
- when the second instance court, in the panel session, evaluates the indirectly presented evidence (such as testimonies), it does so on the basis of the content of the minutes, and then there is no immediacy in the presentation or evaluation of the evidence.

Therefore, the first instance court performs the evaluation of evidence on the basis of the content of the minutes from the main hearing. The second instance court is in the same position – the panel session evaluates documents and presented evidence but the court is not allowed to evaluate the testimonies of witnesses, parties or experts in a session of the panel, differently from the first instance court.

However, as the first instance court evaluates the evidence based on the content of the minutes, and the law allows it (and obliges it), this does not prevent the new legal solution to allow the second instance court to evaluate the testimony of heard witnesses as evidence in the panel session, if it finds that the first instance court misjudged or did not evaluate properly, which regularly results in shortcomings in establishing the facts.

I firmly believe that the assessment of the testimony of witnesses, parties or experts made by the second instance court in the panel session would be no less quality than the assessment of the same evidence made by the first instance court before which the evidence was presented. This is because for both courts it is the same source of knowledge of the facts, and that is the record from the main hearing before the first instance court.

Therefore, I propose the amendment of Article 229, Paragraph 1, Item 2 of the Law on Civil Procedure so that the

following wording: “documents and indirectly presented” is erased and the following text will stay:

"In the panel session, the second instance court shall ... reverse the first instance verdict, (2) if the panel determined a different factual state by a different assessment of the evidence which was already presented before the first instance court."

This amendment of the Law on Civil Procedure would give the following advantages:

- the need to open hearings before the second instance court would be reduced, because the factual shortcomings of the first instance verdict would be eliminated by the second instance court in a session of the panel by a different assessment of the testimonies of the heard persons
- the number of revoked first instance decisions would be reduced, because most of them are revoked precisely because of factual errors
- the duration of the proceedings would be shortened until the judgment becomes final
- reduction of costs which are significantly higher if the first instance decision is revoked and a new proceedings are initiated and which could result in a new second instance procedure

Whether the legislator will recognize the benefits of the proposed changes, remains to be seen.

mr. sci. Adnan Baručija
sudija Kantonalnog suda u Zenici
adnan.barucija@pravosudje.ba

**OSVRT NA ZAKONSKA RJEŠENJA U ZAKONU O
PARNIČNOM POSTUPKU U SVRHU
UJEDNAČAVANJA SUDSKE PRAKSE**

Sažetak

Ujednačavanje sudske prakse u građanskoj oblasti u odnosu na odluke svih sudova u Bosni i Hercegovini povezano je s nizom poteškoća, a prije svega jer ne postoji Vrhovni sud Bosne i Hercegovine koji bi ujednačavao praksu svih sudova. Pitanje ujednačavanje sudske prakse je problem u svim pravnim sistemima evropsko-kontinentalnog prava u kome sudska praksa ne predstavlja formalan izvor prava. Ovaj problem je dodatno usložen u Bosni i Hercegovini s obzirom na ustavno

uređenje i, kako je rečeno, nepostojanjem Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine čija bi primarna zadaća bila ujednačavanje sudske prakse i činjenice da praktično postoje četiri sudska sistema.

Ovaj nedostatak pokušao se donekle otkloniti formiranjem Panela za ujednačavanje sudske prakse. Proces ujednačavanja sudske prakse provodi se pod pokroviteljstvom Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine i proistekao je iz Strukturalnog dijaloga o pravosuđu između Evropske unije i Bosne i Hercegovine i u skladu je sa Mišljenjem Venecijanske komisije o pravnoj sigurnosti i nezavisnosti pravosuđa u Bosni i Hercegovini. U radu panela učestvuju predstavnici Suda Bosne i Hercegovine, vrhovnih sudova entiteta i Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, međutim ni rad ovog panela nije donio značajne promjene u procesu ujednačavanja sudske prakse. Primjetno je da su u početku rada panela, a to je 2014. godine usvojena sva pravna shvatanja iz građanske oblasti, međutim poslije tog perioda održavani su sastanci, ali se nije rezultiralo donošenjem usaglašenih pravnih shvatanja iako postoji potreba za usaglašavanjem u određenim oblastima s obzirom na sadržaj pitanja o kojima se raspravljalo.

Ujednačena sudska praksa u odnosu na odluke svih sudova doprinijela bi pravnoj sigurnosti građana, a time i ugledu sudstva u cjelini.

Do donošenja novog Zakona o parničnom postupku iz 2003. godine redovna revizija je bila jedini procesni mehanizam ujednačavanja sudske prakse, tako da se uloga vrhovnih sudova u procesu ujednačavanja sudske prakse ostvarila samo u postupcima po reviziji stranaka, nakon što je donesena odluka u prvom i drugom stepenu. Donošenjem novog ZPP-a uvedena je i vanredna revizija koja je isto tako bila jedan od procesnih mehanizama za ujednačavanje sudske prakse. Novelama Zakona o parničnom postupku iz 2013. godine u Republici Srpskoj i 2015. godine u Federaciji BiH su uvedeni dodatni procesni mehanizmi za ujednačavanje sudske prakse.

Ovaj rad će analizirati postojeće mehanizme ujednačavanja sudske prakse shodno zakonskim rješenjima Zakona o parničnom postupku, imajući u vidu preuzete evropske standarde.

Za uspješno ujednačavanje sudske prakse potrebno je najprije učiniti je dostupnom svim sudijama, advokatima, pravobraniocima, te pravnoj i općoj javnosti.

Ključne riječi: procesni mehanizmi za ujednačavanje sudske prakse, pravna sigurnost, jednakost pred zakonom, vrhovni sud.

1. Uvod

Sudsku vlast kao jednu od tri grane vlasti u Bosni i Hercegovini vrše sudovi po principu dvostepenosti. U Bosni i Hercegovini možemo govoriti o postojanju četiri sudska sistema i to Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Analizirajući organizaciju i nadležnost redovnog sudstva u Bosni i Hercegovini možemo reći da na nivou države Bosne i Hercegovine postoji Sud Bosne i Hercegovine koji je specifičan sud i predstavlja izuzetak od sistema sudske vlasti. Njegova struktura se definiše kao *sui generis* struktura, a nadležnost kao specifična. Na nivou entiteta postoje općinski/opštinski, kantonalni/okružni i vrhovni sudovi kao sudovi opće nadležnosti, s tim što u Republici Srpskoj postoji i okružni privredni sudovi i Viši privredni sud, kao sudovi posebne nadležnosti. U Bosni i Hercegovini za područje Brčko distrikta je organizovana sudska vlast za područje istog i to kao osnovni sud i Apelacioni sud Brčko distrikta. U Ustavu Bosne i

Hercegovine izuzev Ustavnog suda Bosne i Hercegovine nemamo odredbe o sudskoj vlasti. Odredbe o sudskoj vlasti sadržane su u entitetskim ustavima i Statutu Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Ova četiri sudska sistema se razliku po svojoj unutrašnjoj strukturi i institucijama koje sadrže. Pored toga, pošto entiteti, Brčko distrikt i BiH imaju svoje sudske sisteme, razlike nastaju i u tumačenju i primjeni sličnih ili čak istovjetnih pravnih odredbi, što rezultira neujednačenom sudskom praksom.

U pravnom sistemu Bosne i Hercegovine važnu ulogu ima Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Naime, u jurisdikciji ovog suda sadržana je apelaciona nadležnost u pitanjima koja su sadržana Ustavu Bosne i Hercegovine, kada ona postanu predmet spora zbog presude bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini (čl. VI/3.b) Ustava BiH). Ovo znači da je Ustavni sud posljednja instanca supsidijarne zaštite prava i sloboda ustanovljenih Ustavom. Ustavni sud, u okviru apelacione nadležnosti, može da razmatra apelacije podnesene protiv presude, odnosno odluke bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini

kojom je okončan neki postupak. Pravilima suda¹⁹¹ navedena ustavna odredba definisana je tako da Ustavni sud, ukoliko ustanovi da je apelacija osnovana, može ukinuti presudu i predmet vratiti sudu koji je donio presudu na ponovni postupak. Sud čija je presuda ukinuta dužan je po hitnom postupku donijeti drugu, pri čemu je vezan pravnim shvatanjem Ustavnog suda o povredi Ustavom garantovanih prava i osnovnih sloboda podnosioca apelacije. Izuzetno, ako organ čija je odluka ukinuta u smislu navedenog stava donese novu odluku bez poštivanja pravnog shvatanja Ustavnog suda, Ustavni sud može sam odlučiti u meritumu predmeta ukoliko postoji odluka organa koja ne krši ustavna prava tako što će takvu odluku ostaviti na pravnoj snazi.

Iako Ustavni sud BiH u odlukama povodom apelacija, naglašava da je utvrđivanje činjenica kao i primjena pozitivnopravnih propisa u nadležnosti redovnih sudova, odnosno da njegov zadatak nije da preispituje zaključke redovnih sudova u pogledu činjeničnog stanja i primjene materijalnog prava, odnosno da nije sud četvrte instance, iz

¹⁹¹ Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine – prečišćeni tekst (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 94/14).

odluka Ustavnog suda koje su donesene u postupku preispitivanja odluka redovnih sudova može se zaključiti da se isti bavi utvrđenjem činjenica i primjenom prava. Analizirajući odluke u kojima je utvrđena povreda Ustavom garantovanih prava i osnovnih sloboda kao i one kod kojih je odbijena apelacija jer se nije radilo o povredi prava, proizlazi zaključak da bi Ustavni sud uopće mogao da odluči o eventualnom postojanju povrede, mora ući i u ocjenu činjeničnog stanja i primjene materijalnog prava, te na osnovu toga utvrditi da li se u konkretnom slučaju radi o povredi prava. Iz prednjeg proizlazi da bez obzira na stavove Ustavnog suda u pogledu utvrđenja činjenica i primjene prava isti preuzima ulogu redovnog suda, a što se na neki način može opravdati činjenicom da ne postoji Vrhovni sud Bosne i Hercegovine koji bi ujednačio sudsku praksu, a sve u cilju zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda garantovanih Ustavom i Evropskom konvencijom. Praksa postupanja Ustavnog suda u apelacijama pokazuje da u slučaju kada postojeći mehanizmi za ujednačavanje sudske prakse nisu efikasni tada Ustavni sud ujednačava sudsku praksu utvrđenjem da je povrijeđeno načelo pravne sigurnosti kao jedno od osnovnih vidova vladavine prava, koje je neodvojiv element

prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije.¹⁹²

2. Pojedina bosanskohercegovačka rješenja u svrhu ujednačavanja sudske prakse

U Ustavu Bosne i Hercegovine, a niti entitetskim ustavima nemamo odredbe ko je ovlašten za ujednačavanje sudske prakse. Do donošenja Zakona o parničnom postupku¹⁹³ iz 2003. godine revizija kao vanredni pravni lijek bio je jedini mehanizam za ujednačavanje sudske prakse. Nakon donošenja navedenog zakona uvedena je i tzv. vanredna revizija. Izuzetno, vrhovni sud može dopustiti reviziju u svim predmetima ako ocijeni da bi odlučivanje po reviziji bilo od značaja za primjenu prava u drugim slučajevima.¹⁹⁴ Izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku u Republici Srpskoj 2013. godine i Federaciji BiH 2015. godine u pravni poredak uveden je novi

¹⁹² U tom smislu v. Odluku o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda BiH, broj AP 4582/16 od 6.12.2018. godine.

¹⁹³ Službene novine Federacije BiH, broj 53/03; Službeni glasnik Republike Srpske, broj 58/03.

¹⁹⁴ Član 237. stav 3. entitetskih zakona o parničnom postupku.

procesni mehanizam za ujednačavanje sudske prakse postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja. Donošenjem navedenih izmjena i dopuna ZPP-a regulisano je i pitanje ponavljanja postupka u povodu konačne presude Evropskog suda za ljudska prava, a regulisana je tužba za zaštitu kolektivnih interesa, tako da se i navedenim dopunama i uvođenjem ovih novih procesnih mehanizama nastoji ujednačiti sudska praksa.

Navedeni procesni mehanizmi regulisani su odredbama Zakona o parničnom postupku, međutim, na nivou Bosne i Hercegovine ujednačavanje sudske prakse provodi se i u okviru Panela za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti. Ujednačavanje sudske prakse u građanskim postupcima proizlazi i iz odredbi Zakona o sudovima te odredbi Sudskog poslovnika koji na podzakonskoj osnovi reguliše pitanje praćenja i proučavanja sudske prakse. Kako Ustavni sud Bosne i Hercegovine ima mogućnost preispitivanja bilo koje odluke redovnog suda i u slučaju ukidanja odluke sud čija je odluka ukinuta dužan je po hitnom postupku donijeti drugu, pri čemu je vezan pravnim shvatanjem Ustavnog suda o povredi Ustavom garantovanih prava i osnovnih sloboda podnosioca apelacije, tako da i navedeno predstavlja jedan od mehanizama

ujednačavanja sudske prakse. O naprijed navedenim rješenjima u nastavku rada dat će se pojedinačna analiza s tim da će se prvo obraditi Panel za ujednačavanje sudske prakse.

3. Panel za ujednačavanje sudske prakse

Proces ujednačavanja sudske prakse na nivou cijele Bosne i Hercegovini vodi se između najviših sudskih instanci i to Suda BiH, Vrhovnog suda Federacije BiH, Vrhovnog suda Republike Srpske i Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine u okviru Panela za ujednačavanje sudske prakse i ovo je jedan od mehanizama za ujednačavanje sudske prakse na području Bosne i Hercegovine. Dana 10.4.2014. godine kada su stupila i na snagu donesena su od strane najviših sudskih instanci pod pokroviteljstvo Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine Pravila Panela za ujednačavanje sudske prakse¹⁹⁵ (dalje Pravila). Ovim pravilima, kako to definiše član 1, uređuje se uloga, sastav, način rada i druga pitanja koja su bitna za rad panela i ujednačavanje sudske prakse. Ciljevi panela su

¹⁹⁵ Ista su dostupna na web-stranici Centra za sudsku dokumentaciju VSTV-a BiH.

određeni u članu 2. tako panel za uspostavljanje kontinuiranog dijaloga između najviših sudskih instanci predstavlja platformu za ujednačavanje sudske prakse, kao i za diskusiju o drugim zajedničkim pitanjima s kojim se susreću. Članom 3. pravila određena je uloga panela tako kada postoji usaglašenost zakonskih odredbi, a različito tumačenje istih, panel će vršiti usaglašavanje stavova i donositi pravna shvatanja. Kada ne postoji usaglašenost zakonskih rješenja, koja stvara nejednakost građana pred zakonom, panel će po potrebi inicirati zakonske izmjene. Na panelu se mogu razmjenjivati iskustva i mišljenja u tumačenju i primjeni zakona i u drugim situacijama, te predlagati odgovarajuća rješenja nadležnim institucijama.

Panel donosi zaključak u formi usaglašenog shvatanja o određenom pravnom pitanju, koje se dostavlja na verifikaciju odgovarajućim odjeljenjima sudova. Nakon verifikacije na odjeljenjima, usaglašeno pravno shvatanje odjeljenja sudova postaje pravno shvatanje panela. Pravno shvatanje panela ima obavezujući karakter za Sud BiH, Vrhovni sud Federacije BiH, Vrhovni sud Republike Srpske i Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, a upućujući za nižestepene sudove.

U okviru panela iz građanske oblasti usvojeno je devet usaglašenih pravnih shvatanja. Ista bi se mogla grupisati na pitanja koja se tiču troškova postupka u okviru kojeg je doneseno najviše pravnih shvatanja i to pet, dva pravna shvatanja su donesena iz procesnog prava, jedno iz obligacionog prava te jedno iz eksproprijacije.

Sudska praksa kod nas nije formalan izvor prava, s tim da je jedinstvena praksa faktički autoritet koji u određenoj mjeri učestvuje u stvarnom regulisanju ukupnog društvenog ponašanja, u čemu se približava zakonu, ali da nije izvor prava, pošto nije formalno obavezna, u čemu se bitno razlikuje od zakona. Iako sudska praksa nije formalni izvor prava, snagom argumenata i autoritetom sudova koji izražavaju svoja pravna shvaćanja pri tumačenju pravnih normi postaje prihvaćena od strane sudova i time neformalni izvor prava koji se primjenjuje u praksi. U praksi nižestepeni sudovi se drže pravnog shvatanja panela iz razloga što su snagom argumenata i autoriteta najviših sudova u državi usvojeni i što se na taj način ujednačava sudska praksa. Istina postoji i određeni broj sudskih odluka u kojima se ne primjenjuju pravna shvatanja panela, međutim radi se o izuzetno malom broju odluka i za očekivati je u budućnosti da

će sudovi u potpunosti prihvatiti pravna shvatanja panela i u svojim odlukama se pozivati na ista.

Da su pravna shvatanja panela jedan od mehanizama za ujednačavanje sudske prakse prepoznato je i od strane Evropskog suda za ljudska prava¹⁹⁶ i Ustavnog suda BiH.¹⁹⁷ Da rad panela i pravna shvatanja koja su donesena u okviru istog ima svoje opravdanje i da su rješenja dobra za ukazati je da je novelama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku¹⁹⁸ u Republici Hrvatskoj na isti način regulisano pitanja naknade troškova parničnog postupka u slučaju djelimičnog stranačkog uspjeha u parnici.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Aplikacija br. 38868/17 *Zlatko Fajković protiv Bosne i Hercegovine*, tč. 16. - uzimajući u obzir relevantno domaće pravo i praksu (vidi tačke 6. i 7. ove odluke), te obrazloženja koja su dali građanski sudovi (vidi tačku 4. ove odluke), sud nalazi da u konkretnim okolnostima predmetnog slučaja naredbe o troškovima nisu bile proizvoljne - dostupna na www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/odluke/

¹⁹⁷ vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 4828/16 od 6. decembra 2018. godine, dostupna na www.ustavnisud.ba

¹⁹⁸ Narodne novine broj 70/19.

¹⁹⁹ Ako su stranke djelimično uspjele u parnici, sud će najprije utvrditi postotak u kojem je svaka od njih uspjela, zatim će od postotka one stranke koja je u većoj mjeri uspjela oduzeti postotak one stranke koja je u manjoj mjeri uspjela, nakon toga će utvrditi iznos pojedinih i iznos ukupnih troškova stranke koja je u većoj mjeri uspjela u parnici koji su bili potrebni

Iako su u samom početku rada panela donesena sva pravna shvatanja primjetno je da u posljednje vrijeme nisu usvojena nova pravna shvatanja. Kad je u pitanju ujednačavanje prakse iz građanske oblasti, panel je u periodu od oktobra 2015. godine do marta 2016. godine nastavio diskusiju o naknadi štete civilnim žrtvama rata, alternaciji tužbenih zahtjeva u parničnom postupku, te orijentacionim kriterijima za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete. Po pitanju naknade štete civilnim žrtvama rata nije usvojeno zajedničko pravno shvatanje u vezi spornih pitanja zastare potraživanja i nedostatka pasivne legitimacije za naknadu štete, te će sudovi u ovim predmetima postupati u skladu s odlukama Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. U pogledu orijentacionih kriterija panel je usvojio zajedničke orijentire za utvrđivanje visine pravične novčane naknade za fizički bol, strah, duševnu bol zbog smrti bliskog srodnika i naknade štete zbog neopravdane osude i neosnovanog lišenja slobode (pritvaranja). Ovime je, nakon

za svrhovito vođenje postupka te će toj stranci odmjeriti naknadu dijela takvih ukupnih troškova koji odgovara postotku koji je preostao nakon navedenog obračuna postotaka u kojima su stranke uspjele u parnici. Omjer uspjeha u parnici ocjenjuje se prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu, vodeći računa i o uspjehu dokazivanja u pogledu osnove zahtjeva (čl. 154. st. 2. ZPP-a).

skoro dvije godine, postignuta saglasnost za četiri od ukupno sedam vidova nematerijalne štete o kojima se diskutovalo na panelu. Po pitanju preostalih orijentira, tačnije orijentira za duševnu bol zbog smanjenja životne aktivnosti, narušenosti i teškog invaliditeta bliske osobe, ostavljena je mogućnost njihovog naknadnog usaglašavanja s obzirom na važnost ovog pitanja kako za sudove, tako i za građane BiH, ali i napore koji su sudovi do sada uložili oko postizanja ujednačenog stava.

Na sastancima iz građanske oblasti su razmatrana pitanja valutne klauzule kod ugovora o kreditu i pitanje da li mjenica koja nije protestirana, iako sadrži klauzulu „bez protesta”, predstavlja vjerodostojnu ispravu. Po navedenim pitanjima nije bilo usaglašenih stavova. Panel je razmatrao potrebu za preispitivanjem svog pravnog shvatanja zauzetog u vezi troškova advokata čije je sjedište van sjedišta suda, a zbog odluke Ustavnog suda BiH, te konstatovao da je stav Ustavnog suda BiH, izražen u odluci AP-1398/14, u skladu s pravnim shvatanjem panela od 22.7.2014. godine, te stoga nije potrebno da se pravno shvatanje panela preispituje.

U 2021. godini je održan jedan sastanak panela na kom se razgovaralo o pitanju prava banke na naplatu naknade troškova obrade kredita od korisnika kredita kada je ugovorena odredba

o naknadi ovih troškova sadržana u unaprijed formulisanom ugovoru banke (standardnom obrascu ugovora) i iznos troškova obrade naveden u fiksnom iznosu, odnosno u procentu koji se veže za iznos odobrenih kreditnih sredstava. Ni po ovom pitanju nije usaglašen pravni stav sudova, tako da će se razgovori nastaviti u narednom periodu. Primjetna je i aktivnost Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine u radu panela na način da je od sudova tražena informacija u pogledu pitanja gdje je neujednačena sudska praksa kako bi se ista pitanja delegirala na zajednički sastanak predstavnika panela. Kako su aktivnosti panela u posljednje vrijeme ograničene, to je potrebno iskoristiti sve mogućnosti kako bi panel imao više sastanaka i razgovora o pitanju gdje je neujednačena sudska praksa. Samo razgovorima i argumentacijom o određenom stavu moguće je doći do usaglašenog pravnog shvatanja o određenom pitanju.

4. Revizija kao pravno sredstvo za ujednačavanje sudske prakse

Odredbama članova 237. do 254. entitetskih zakona o parničnom postupku, odnosno odredbama članova 359. do 375. Zakona o parničnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine,²⁰⁰ te odredbama članova 204. do 221. Zakona o parničnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine²⁰¹ strankama je priznato i pravo na reviziju kao pravni lijek kojim se pobijaju odluke drugostepenog suda donesene u parničnom postupku. Riječ je o pravnom lijeku koji može biti korišten i protiv presude i protiv rješenja. Revizija protiv presude je vanredan, samostalan, devolutivan, nesuspendivan, ograničen i dvostrani pravni lijek stranaka zbog povrede zakona protiv pravomoćne presude drugostepenog suda donesene povodom žalbe protiv presude prvostepenog suda. Revizija protiv rješenja također je vanredan, samostalan, devolutivan, nesuspendivan, ograničen i dvostran pravni lijek stranaka zbog povrede zakona,

²⁰⁰ Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 28/18 i 6/21.

²⁰¹ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 36/04, 84/07, 58/13, 94/16 i 34/21.

ali protiv pravomoćnog rješenja drugostepenog suda, koje, za razliku od revizije protiv presude, ne mora biti doneseno povodom žalbe protiv rješenja prvostepenog suda, već može i protiv prvostepenog rješenja, ali koje je donio drugostepeni sud. Revizija je ograničen pravni lijek i zbog toga što ne može da se izjavi protiv svih pravomoćnih presuda donijetih u drugom stepenu. Ograničenje se vrši vrijednosnim, kauzalnim, kauzalno-personalnim i procesnim kriterijima. Donošenjem novih Zakona o parničnom postupku na području Bosne i Hercegovine zakonodavac se opredijelio za opći pristup, uvjetujući dopuštenost revizije imovinskim cenzusom i da se radi o pobijanom dijelu pravosnažne presude, čime su napuštena načela negativne enumeracije tj. propisivanje u kojim sporovima s obzirom na predmet spora i vrijednost revizija nije dozvoljena, kao i princip pozitivne enumeracije tj. određivanje u kojim je sporovima revizija izričito dopuštena. Redovna revizija (stav 2. člana 237. entitetskih ZPP-ova i član 204. stav 2. ZPP-a BiH) nije dopuštena ako vrijednost pobijanog dijela pravomoćne presude ne prelazi 30.000,00 KM, odnosno 50.000,00 KM (stav 2. člana 359. ZPP-a BDBiH). U trgovačkim/privrednim sporovima ovaj cenzus je entitetskim zakonima određen na iznos od 50.000,00 KM, dok je u Brčko

distriktu Bosne i Hercegovine određen iznos od 100.000,00 KM. Entitetskim zakonima o parničnom postupku iz 2003. godine za razliku od ZPP-a BiH i ZPP-a BDBiH uveden je novi oblik revizije. U procesnoj teoriji ova revizija se zove vanredna i to nije zakonski termin i ista se može izjaviti u svim slučajevima u kojima redovna revizija inače ne bi bila dopuštena, nezavisno o pobijanom dijelu pravomoćne presude, kada je to potrebno za osiguranje jedinstvene primjene prava u drugim slučajevima. Da bi vanredna revizija u svim predmetima bila dopuštena bitno je da drugostepena odluka nije donesena u predmetu u kojem se protiv nje može izjaviti redovna revizija i da po ocjeni vrhovnog suda odluka o sporu ovisi o rješenju nekog materijalno-pravnog ili procesno-pravnog pitanja od značaja za primjenu prava u drugim slučajevima. Slijedom navedenog dalo bi se zaključiti da je primarna funkcija vanredne revizije da se preko najvišeg suda u entitetu osigura ujednačavanje sudske prakse i jedinstvena primjena prava u vezi određenih pravnih pitanja. Ocjena ispunjenja uvjeta dopuštenosti vanredne revizije ostavljena je na procjenu entitetskim vrhovnim sudovima u svakom konkretnom slučaju, neovisno o sadržaju revizije odnosno razloga iz kojih se smatra da je ono važno za primjenu prava u drugim slučajevima. U

obrazloženjima odluka entitetskih vrhovnih sudova u kojima je dopuštena vanredna revizija ili odbijena ne daje se posebno obrazloženje o ispunjenosti uvjeta za ovu reviziju odnosno neispunjenosti. U pogledu ovog pitanja bavio se i Ustavni sud Bosne i Hercegovine koji je u više svojih odluka ukazao da ne nalazi proizvoljnost ni u postupanju Vrhovnog suda kada je, u skladu sa svojim diskrecijskim ovlaštenjem iz člana 247. ZPP-a, cijenio postojanje razloga za iznimnu dopustivost revizije prema članu 237. stav 3. i 4. Zakona o parničnom postupku i zaključio da u okolnostima konkretnog slučaja nisu ispunjeni uvjeti za dopustivost apelantičine revizije, a da je revizija tužene dopustiva, što je detaljno obrazložio (*mutatis mutandis*, Odluka o dopustivosti, broj AP 3504/17 od 31. januara 2018. godine, tačka 8).²⁰² Kako je svrha redovne revizije ostvarenje zakonitosti i pravilnosti, u konkretnom slučaju njen domet u svrhu ujednačavanja sudske prakse je ograničen. Vanredna revizija isto tako nije ostvarila svoju svrhu da osigura ujednačavanje sudske prakse i jedinstvenu primjena prava u vezi određenih procesnih i materijalnih pitanja, te je u tom pravcu

²⁰² Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 2685/19 od 16.3.2021. godine, tačka 34, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 5000/18 od 6.5.2020. godine, tačka 46.

potrebno tragati za novim rješenjima. Nova rješenja treba tražiti u uporednim sistemima koji se zasnivaju na evropsko-kontinentalnom sistemu te prihvatiti rješenja istih na način da bi se išlo sa ukidanjem redovne revizije, kao i normiranjem sadašnje vanredne revizije kao reviziju po dopuštenju gdje bi se uspostavili kriteriji koji to predmeti zaslužuju da se o njima odluči, a sve u svrhu ujednačavanja sudske prakse i jedinstvene primjena prava.

5. Postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja

Postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja uveden je kao novi procesni institut u Zakon o parničnom postupku. Ovaj procesni institut nisu poznavali raniji Zakoni o parničnom postupku. Ovaj procesni institut u pravni poredak Bosne i Hercegovine odnosno njenih entiteta uveden je noveliranim odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku Republike Srpske²⁰³ i Federacije Bosne i Hercegovine²⁰⁴ i na potpuno identičan način regulišu isti.

²⁰³ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 61/13.

²⁰⁴ Službene novine Federacije BiH, broj 98/15.

Slijedeći entitetsko uređenje ovog procesnog instituta i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine u Zakon o parničnom postupku²⁰⁵ uvodi rješavanje spornog pravnog pitanja i na potpuno identičan način regulište ovaj institut. Zakonom o parničnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine nije regulisan postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja. Sporno pravno pitanje predstavlja sporno pitanje o pravom značenju pravne norme, bilo materijalne, bilo procesne, koja treba da se primijeni na konkretno činjenično stanje.²⁰⁶ O navedenom procesnom institutu izjasnila se i teorija građanskog procesnog prava.²⁰⁷ Uvođenjem ovog procesnog mehanizma za ujednačavanje sudske prakse entitetskim vrhovnim sudovima i Apelacionom

²⁰⁵ Službeni glasnik Brčko distrikta BiH broj 28/18.

²⁰⁶ Popović, Vesna, *Postupak za rešavanje spornog pravnog pitanja*, Bilten Vrhovnog kasacionog suda broj 3/2012, str. 15.

²⁰⁷ Više Salma, Marija, *Postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 1. (2012), 289-298; Uzelac, Alan, *Ogledni postupak radi rješenja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava: dobre strane i problematični elementi novog instrumenta*, Zbornik radova sa VI međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog procesnog prava - nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća“, str. 19-38; Dženana, Radončić, „Postupak rješavanja spornog pravnog pitanja kao mehanizam za osiguravanje ujednačene prakse u građanskom sudskom postupku u Bosni i Hercegovini“, Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i sporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća, Split 2020.

sudu Brčko distrikta BiH daje se mogućnost da donesu pravni stav unaprijed, te omogućuje prvostepenim sudovima da brže i lakše donesu svoje odluke. Time se povećava pravna sigurnost, jer nije moguće da sudovi donesu različite odluke o postavljenim pravnim pitanjima, a strankama omogućava pravo na suđenje u razumnom roku, uz manje troškove postupka, i u krajnjoj liniji smanjuje opterećenost ovih sudova istovrsnim predmetima zbog toga što više neće biti potrebe za ujednačavanjem različite sudske prakse sudova nižeg stepena. Povodom zahtjeva prvostepenih sudova Vrhovni sud Federacije BiH je u periodu od 2015. godine do danas zauzeo više pravnih shvatanja u postupku rješavanja spornog pravnog pitanja. Međutim, najveći broj zahtjeva za rješavanje spornih pravnih pitanja je odbačen ili odbijen iz različitih razloga. Vrhovni sud Federacije BiH u postupku rješavanja spornih pravnih pitanja je usvojio pravne stavove na sjednici građanskog odjeljenja, održanoj dana 31.5.2018. godine, temeljem odredbi člana 61. a) do 61. f) Zakona o parničnom postupku. Ovi pravni stavovi koji su usvojeni u postupku rješavanja spornih pitanja tiču se procesnih pitanja kada će se odbaciti kao nepotpun ili nedozvoljen zahtjev za rješavanje spornog pravnog pitanja. Iz sadržaja ovih pravnih stavova proizilazi da su isti doneseni

nakon što je Vrhovni sud Federacije odlučujući o zahtjevu za rješavanje spornog pravnog pitanja u svojoj praksi od uvođenja ovog instituta iskristalizirao svoje stavove, a sve radi ujednačenog postupanja u ovom postupku. Pravni stavovi glase:

„Kada prvostepeni sud nije definisao sporno pravno pitanje na jasan i nedvosmislen način, takav zahtjev za rješavanje spornog pravnog pitanja treba odbaciti temeljem člana 61. c) stav (1), a u vezi sa članom 61. b) ZPP-a i ne upuštati se u formulisanje tog pitanja.

Ako je Vrhovni sud Federacije BiH u nekoj svojoj odluci ili sjednici odjeljenja već odlučio o takvom pitanju, takav zahtjev treba odbaciti temeljem odredbe člana 61. c) stav (2) ZPP-a.

Kada se u vezi sa zahtjevom za rješavanje SPP-a zaključi da se radi o primjeni materijalnog prava na konkretno činjenično stanje, a ne radi se o tumačenju pravne norme kao neodređene, neprecizne ili nejasne, zahtjev treba odbiti temeljem odredbe člana 61. d) stav (2) ZPP-a.“

Kada se općinski sud ne slaže s odlukom kantonalnog suda u kojoj je nakon žalbenog postupka kantonalni sud izrazio svoje stanovište po navedenom spornom pravnom pitanju, takav

zahtjev za rješavanje SPP-a treba odbaciti kao nedozvoljen temeljem člana 61. c) stav (1) ZPP-a.

U daljem radu Vrhovnog suda Federacije BiH u postupku za rješavanje spornih pravnih pitanja nakon usvajanja pravnih stavova usvojenih na sjednici Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda Federacije BiH dana 31.5.2018. godine, Vrhovni sud prilikom odlučivanja u ovom postupku, te kada odbacuje

zahtjev u svojoj odluci se pozivao na iste,^{208 209} a također i kada odbija zahtjev za rješavanje spornog pravnog pitanja.^{210 211}

²⁰⁸ Broj 18 0 V 031203 18 Spp od 20.7.2018. godine u ovom postupku sporno pravno pitanje prvostepeni sud nije definisao na jasan i nedvosmislen način pa je zahtjev za rješavanje spornog pravnog pitanja odbačen.

²⁰⁹ Broj 32 0 Ps 268678 18 Spp od 19.10.2018. godine u ovom postupku je odbačen zahtjev za rješavanje spornog pitanja, s tim da iz obrazloženja odluke proizilazi da se Vrhovni sud u konkretnom predmetu već ranije, ali i u nizu drugih odluka, jasno i decidno izjasnio na okolnosti momenta prestanka pravog lica u smislu „da pravno lice prestaje postojati tek kada se izvrši upis brisanja tog pravnog lica u sudskom registru, a u istoj odluci sud se pozvao i na svoj pravni stav koji je izražen u rješenju Vrhovnog suda Federacije BiH broj: Rev 22/99, koje je objavljeno u Biltenu sudske prakse Vrhovnog suda FBiH broj 2/99, sentenca broj 16.

²¹⁰ Broj 32 0 Ps 147646 18 Spp 2 od 19.10.2018. godine u ovom postupku odbijen je zahtjev za rješavanje spornog pravnog pitanja imajući u vidu da se radi o neslaganju prvostepenog suda sa ukidnom odlukom drugostepenog suda i da postavljeno sporno pitanje na kome je teret dokazivanja odlučnih činjenica za utvrđivanje odgovornosti za štetu posrednog oštećenika ne predstavlja sporno pravno pitanje pravilnog tumačenja i primjene nejasne ili neodređene zakonske odredbe iz čl. 178. ZOO, već da se radi o pravilnoj primjeni materijalnog prava na konkretno utvrđeno činjenično stanje što je različito u svakom pojedinom slučaju.

²¹¹ Broj 56 0 Rs 060972 18 Spp od 19.10.2018. godine i u ovom predmetu je odbijen zahtjev za rješavanje spornog pravnog pitanja, a iz obrazloženja odluke proizilazi da se pod spornim pravnim pitanjem podrazumijeva pitanje pravog značenja pravne norme, koja treba da bude primijenjena na utvrđeno činjenično stanje, a da se od ovog suda traži da se izjasni koji propis treba primijeniti u ovom postupku prilikom odlučivanja o osnovanosti isplate razlike plaća tužiteljima, u konkretnom slučaju se ne radi o spornom pravnom pitanju. Radi se o primjeni materijalnog prava na konkretno činjenično stanje, a ne o tumačenju pravne norme kao neodređene, neprecizne ili nejasne.

Kao što je i Vrhovni sud Federacije BiH u postupku za rješavanje spornog pravnog pitanja donio određeni broj pravnih shvatanja, tako je i Vrhovni sud Republike Srpske u periodu od početka 2015. godine do danas također donio određeni broj odluka kojim je riješio sporno pravno pitanje. Daleko najveći broj odluka Vrhovnog suda Republike Srpske koje su donesene u postupku rješavanja spornog pravnog pitanja je odbačen iz različitih razloga.

Apelacioni sud Brčko distrikta BiH do sada je donio tri odluke u postupku rješavanja spornog pravnog pitanja. U jednom predmetu gdje je sporno pitanje glasilo „da li se ugovorna odredba o obavezi plaćanja troškova obrade kredita smatra ništavom, ako o toj odredbi korisnik kredita nije imao mogućnost da pregovara, te ukoliko ti troškovi nisu jasno određeni i specificirani“ zahtjev je odbačen,²¹² u drugom predmetu u kom je postavljeno isto sporno pravno pitanje

²¹² Odluka broj 96 0 P 127856 20 Spp Brčko, 30.12.2020. godine, dostupna na www.apsudbrckodistriktabih.pravosudje.ba

odbijen je zahtjev,²¹³ u trećem predmetu zahtjev je odbačen jer je već donesena prvostepena presuda.²¹⁴

U sudskoj praksi u pravilu sudovi primjenjuju pravne stavove koji su iskazani od strane vrhovnih sudova u postupku rješavanja spornog pravnog pitanja u predmetima u kojima postoji isto činjenično i pravno stanje. Međutim, pitanje obaveznosti pravnog stava entitetskih vrhovnih sudova i Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine nije riješeno Zakonom o parničnom postupku²¹⁵ i isto je stvaralo dileme šta za druge sudove znači pravni stav koji je iskazan od strane Vrhovnog suda u postupku rješavanja spornog pravnog pitanja. Kako bi se otklonila svaka dilema u pogledu učinka odluke o spornom pravnom pitanju prijedlog je da se izmijene odredbe člana 61.f ZPP-a FBiH, člana 61.đ ZPP-a RS i člana 166. ZPP-a BDBiH na način da će nakon donošenja pravnog

²¹³ Odluka broj 96 0 P 121366 20 Spp Brčko, 23.12.2020. godine, dostupna na www.apsudbrckodistriktabih.pravosudje.ba

²¹⁴ Odluka broj 96 0 P 098450 20 Spp Brčko, 23.12.2020. godine, dostupna na www.apsudbrckodistriktabih.pravosudje.ba

²¹⁵ Član 61.f ZPP-a FBiH propisuje ako je Vrhovni sud Federacije riješio sporno pravno pitanje, stranke u postupku u kome se postavlja isto sporno pravno pitanje nemaju pravo tražiti njegovo rješavanje u parnici koja je u toku. Identično je propisano u članu 61.đ ZPP-a RS i članu 166. ZPP-a BDBiH.

stava Vrhovnog suda/Apelacionog suda sudovi biti vezani tim pravnim stavom u parnicama u kojima se postavlja isto sporno pravno pitanje.²¹⁶ Uređenje ovog pitanja na predloženi način omogućuje prvostepenim sudovima da brže i lakše donesu svoje odluke i da se na takav način ujednači sudska praksa. Time će se povećati pravna sigurnost, jer neće biti moguće da sudovi donesu različite odluke o postavljenom pravnom pitanju.

6. Dužnost poštivanja pravnih stavova izraženih u konačnoj presudi Evropskog suda za ljudska prava kojom je utvrđena povreda osnovnog ljudskog prava i slobode

Ustav Bosne i Hercegovine u članu II/2. propisuje da se prava i slobode iz Evropske konvencije i njenih protokola direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini, kao i da ovi akti imaju primat nad svim drugim zakonima. U pogledu ove odredbe i

²¹⁶ Ovo rješenje prihvata Zakon o parničnom postupku Republike Hrvatske koji u članu 502.n propisuje da će nakon donošenja pravnog shvaćanja Vrhovnog suda Republike Hrvatske sud u nastavljenim postupcima biti vezan tim pravnim shvaćanjem.

formulacije o direktnoj primjenjivosti Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u Bosni i Hercegovini, radi se o odredbi koja dopušta neposrednu primjenu prava, sadržanih u njoj, od strane sudova u Bosni i Hercegovini i to bez donošenja naknadnih akata za njihovu provedbu. Pošto je Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda data i veća pravna snaga od samog Ustava Bosne i Hercegovine, to je ista najvažniji dokument koji štiti slobodu izražavanja. Novelama Zakona o parničnom postupku u Republici Srpskoj 2013. godine, a u Federaciji BiH 2015. godine izričito je predviđena mogućnost ponavljanja postupka u situaciji kada Evropski sud za ljudska prava utvrdi povredu kojeg ljudskog prava i osnovne slobode.²¹⁷ U takvom slučaju, stranka može u roku od 90 dana od konačnosti presude Evropskog suda za ljudska prava podnijeti zahtjev sudu u Bosni i Hercegovini, koji je sudio u prvom stepenu u postupku u kome je donesena odluka kojom je povrijeđeno ljudsko pravo ili osnovna sloboda, za izmjenu odluke kojom je to pravo ili osnovna sloboda povrijeđeno. ZPP izričito propisuje da su u

²¹⁷ Član 264.a entitetskih zakona o parničnom postupku, član 231.a ZPP-a BiH, član 377. ZPP-a BDBiH.

ponovljenom postupku sudovi dužni poštovati pravne stavove izražene u konačnoj presudi Evropskog suda što je logično jer presude ovog suda ne podliježu ničijoj daljnjoj kontroli.

7. Obaveznost pravnih stavova Ustavnog suda BiH

Ustavom je propisano da su odluke Ustavnog suda konačne i obavezujuće. Ovo je jedina odredba Ustava koja reguliše pitanje dejstva odluka Ustavnog suda. Pitanje dejstva odluka po apelaciji regulisano je pravilima i to članom 62. koji propisuje, odlukom kojom usvaja apelaciju Ustavni sud ukida osporenu odluku i predmet vraća sudu, odnosno organu koji je donio tu odluku na ponovni postupak osim u slučaju kada se posljedice kršenja ustavnih prava mogu otkloniti na drugi način. U obrazloženju odluke Ustavni sud navodi koje je ustavno pravo povrijeđeno i u čemu se sastoji povreda. Sud, odnosno organ čija je odluka ukinuta, dužan je donijeti novu odluku pri čemu je obavezan poštovati pravno shvatanje Ustavnog suda o povredi Ustavom utvrđenih prava i osnovnih sloboda podnosioca apelacije. Izuzetno, ako organ čija je odluka ukinuta u smislu prethodnog stava donese novu odluku bez poštivanja pravnog

shvatanja Ustavnog suda, Ustavni sud može sam odlučiti o meritumu predmeta ukoliko postoji odluka organa koja ne krši ustavna prava, tako što će takvu odluku ostaviti na pravnoj snazi.

U svezi sa navedenim, Ustavni sud naglašava da, shodno članu 62. stav (4) Pravila Ustavnog suda, jasno proizlazi da je Vrhovni sud u ponovnom postupku bio dužan donijeti novu odluku na način kako je to odredio Ustavni sud Bosne i Hercegovine u Odluci broj AP 443/16 (kao posljednjoj odluci), tj. poštovati pravno shvaćanje Ustavnog suda izraženo u navedenoj odluci. Ovakav nalog, također, znači da Vrhovni sud u ponovnom postupku, u smislu navedene odredbe Pravila, nije mogao da rješenju spornog pitanja i tumačenju spornih odredaba pristupi u suštini na identičan način, a da to ne bude u suprotnosti sa standardima ustavnog prava na imovinu. Prema tome, Ustavni sud smatra da Vrhovni sud, pri donošenju osporene odluke, u suštini ponovivši proizvoljne stavove zauzete u ranijoj odluci, nije, shodno obvezujućem pravnom shvaćanju Ustavnog suda, otklonio nepravilnosti koje su dovele do povrede apelantovog

prava na imovinu.²¹⁸ Konačno, imajući u vidu sve navedeno, Ustavni sud podsjeća na odredbu člana 62. stav (4) Pravila Ustavnog suda, kao i obrazloženje Vrhovnog suda koje je dato u osporenoj presudi, Ustavni sud primjećuje da je Vrhovni sud u ponovnom postupku donio odluku bez poštivanja pravnih shvatanja Ustavnog suda koja su iscrpno elaborirana u obrazloženju citirane Odluke broj AP 2628/13, što je suprotno odredbi člana 62. stav (4) Pravila Ustavnog suda. Imajući u vidu sve prethodno izneseno, Ustavni sud je odlučio kao u dispozitivu ove odluke kojom je Vrhovni sud obavezan da prilikom odlučanja u ponovnom postupku uzme u obzir pravna shvatanja Ustavnog suda iznesena u ovoj odluci, kako to propisuje odredba člana 62. stav (4) Pravila Ustavnog suda.²¹⁹ Sada se postavlja pitanje šta za druge sudove koji imaju istu činjenično pravnu situaciju predstavlja pravno shvatanje Ustavnog suda. Pravna shvatanja zauzeta od strane Ustavnog

²¹⁸ Odluka o dopustivosti i meritumu AP-5106/18 od 09.09.2020.godine u kom predmetu je Ustavni sud sam odlučio o meritumu predmeta te ostavio na pravnoj snazi presudu drugostepenog suda koja ne krši ustavna prava.

²¹⁹ Odluka o dopustivosti i meritumu AP 699/15 od 09.07.2015.godine.

suda u apelacionoj nadležnosti ustanovljuju obavezujuće pravne standarde u odnosu na zaštitu ljudskih prava, koje su dužna uvažavati i poštivati kako sudovi tako i organi uprave prilikom odlučivanja o konkretnom pravnom pitanju.²²⁰ Naime, odluke Ustavnog suda snagom svojih argumenata utječu na druge sudove i pridonose ujednačavanju sudske prakse i određuju značenje prava čime smanjuju pravnu nesigurnost.

8. Vezanost za utvrđenje iz presude povodom tužbe za zaštitu kolektivnih interesa

Institut tužbe za zaštitu kolektivnog interesa predstavlja novi procesni institut koji je uveden u naše procesno pravo zadnjim izmjenama i dopunama ZPP-a. Fizičke i pravne osobe mogu se u posebnim parnicama za naknadu štete pozvati na pravno utvrđenje iz presude kojom će biti prihvaćeni zahtjevi iz tužbe za zaštitu kolektivnih interesa da su određenim postupanjem, uključujući i propuštanje tuženog, povrijeđeni ili ugroženi zakonom zaštićeni kolektivni interesi i prava osoba koje je

²²⁰ Tako je u R Hrvatskoj, vidi Dika, M., Građansko parnično procesno pravo, Zagreb, 2004., str. 74.

tužitelj ovlašten štititi. U tom će slučaju sud biti vezan za ta utvrđenja u parnici u kojoj će se ta osoba na njih pozvati (453.c). Riječ je o specifičnom proširenju subjektivnih granica pravomoćnosti presuda kojima se prihvaćaju zahtjevi za zaštitu kolektivnih interesa i prava – samo ako pojedini zahtjevi za zaštitu budu prihvaćeni i samo u korist fizičkih i pravnih osoba čije interese i prava tužitelj (posredno, tražeći apstraktnu pravnu zaštitu) štiti. Proširenje subjektivnih granica pravomoćnosti ovisilo bi, dakle, o tome je li presuda povoljna ili nepovoljna za tuženog.

9. Obaveznost pravnih stavova sjednica sudskih odjeljenja i sjednica sudija kao instrument ujednačavanja sudske prakse

Sudska vlast je nezavisna i samostalna u odnosu na zakonodavnu i izvršnu vlast. Sudovi u rješavanju konkretnih predmeta dužni su da primjenjuju zakon pri donošenju odluka i samo u izuzetnim situacijama slijede pravne stavove i utvrđenja viših sudova. Kako sudska praksa nije formalan izvor prava, postavlja se pitanje vezanosti sudova nižeg stepena za pravna

shvaćanja viših sudova. Iz prakse Evropskog suda za ljudska prava proizlazi da se vezivanje sudova ranijom praksom ne može (nužno) smatrati narušavanjem nezavisnosti sudske vlasti s obzirom na pritisak u vidu praćenja prijašnje prakse, te ne predstavlja tip pritiska koji je neprikladan i štetan za sudsku nezavisnost.

Pravilnikom o unutrašnjem sudskom poslovanju Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta BiH (dalje: Pravilnik)²²¹ uređena je organizacija i način unutrašnjeg poslovanja općinskih i kantonalnih sudova, Osnovnog i Apelacionog suda Brčko distrikta BiH i Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine i druga pitanja značajna za unutrašnje sudsko poslovanje. Članom 13. Pravilnika propisano je da opću sjednicu suda čine sve sudije tog suda. Opću sjednicu, prema potrebi, saziva i njenim radom rukovodi predsjednik suda. Na općoj sjednici odlučuje se o pitanjima propisanim zakonom. Vrhovni sud ima proširenu opću sjednicu. Članom 18. Pravilnika propisano je da će sjednica sudskog odjeljenja

²²¹ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 66/12, 44/14, 54/17, 60/17 i 30/18.

obavezno biti sazvana kad se utvrdi da o pitanjima pravilne primjene zakona ne postoji saglasnost između pojedinih sudija ili vijeća, radi razmatranja ovih pitanja i pokušaja njihovog usaglašavanja. Predsjednik suda, kao i svaki sudija tog odjeljenja, može inicirati održavanje sjednice sudskog odjeljenja u vezi s pravilnom primjenom zakona i zauzimanjem pravnih shvatanja. Kad predsjednik suda prisustvuje sjednici odjeljenja, on i predsjedava tom sjednicom. Održavanje sjednice sudskog odjeljenja neposredno višeg suda mogu inicirati predsjednik nižestepenog suda i predsjednik sudskog odjeljenja nižestepenog suda. Članom 19. Pravilnika propisano je pravna shvatanja sudskih odjeljenja Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine i Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine dostavljaju se nižim sudovima i upućujućeg su karaktera. Članom 20. Pravilnika propisano je sudska odjeljenja donose poslovnik o svom radu. Poslovnik o radu Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda Federacije BiH u članu 12. propisuje da su pravna shvatanja zauzeta na sjednici odjeljenja obavezujućeg su karaktera za sva vijeća u sastavu odjeljenja, a dostavljaju se nižestepenim sudovima i upućujućeg su karaktera za te sudove. Dok u odnosu na Vrhovni sud obaveznost primjene usvojenih pravnih shvatanja izvire iz samog

Poslovnika o radu, u odnosu na nižestepene sudove je samo upućujućeg karaktera. Međutim, u praksi je to sasvim drugačije jer u praksi postoji prešutna precedentna snaga odluka viših sudova čime se ostvaruje jedinstvo u primjeni prava i ujednačenost sudske prakse.²²² Pored navedenog viši sud putem mehanizma pravnih lijekova kontrolira stav nižeg suda i sankcionira njegovu odluku jer je sudija u svojoj odluci izrazio pravno shvatanje koje nije isto onom koje je donio viši sud na način da odluku ukida/preinačava. Slijedom navedenog postoji potreba za donošenjem pravnih shvatanja neophodnih za ujednačavanje sudske prakse kada je pravna norma nedovoljno jasna i nedorečena tako da daje mogućnosti za dvojaka tumačenja tako da se pravnim shvaćanjem ujednačava sudska

²²² U tom smislu govore i Odluke Ustavnog suda BiH AP 760/13 od 30. septembra 2016. godine, tačka 56-59. Imajući u vidu da je Vrhovni sud na sjednici Građanskog odjeljenja, održanoj 26.4.2016. godine, usvojio pravno shvatanje povodom predmetne pravne stvari, koje je kao takvo obavezujuće za redovne sudove, Ustavni sud smatra da je na taj način otklonjen i problem neujednačene sudske prakse povodom predmetne pravne stvari. Isto tako u Odluci AP-1832/19 od 17. februara 2021. godine se navodi kako Ustavni sud u citiranoj odluci nije utvrdio proizvoljnost Vrhovnog suda u datom obrazloženju, koje u potpunosti korespondira sa obrazloženjem Okružnog suda u predmetnom slučaju, koji je kao nižestepeni sud u obavezi da u cilju izjednačavanja sudske prakse primjenjuje zauzete stavove Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda. Vidjeti i druge odluke Ustavnog suda AP 4586/16, AP 4909/15, AP 4017/14.

praksa, a građani se u svom pravnom položaju izjednačuju pred zakonom. Na ovom mjestu možemo zaključiti da ne bi bilo uputno propisivanje obaveznosti primjene pravnih stavova usvojenih na sjednicama sudskih odjeljenja.

10. Stajalište Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda BiH prema neujednačenoj sudskoj praksi

Evropski sud u svojoj praksi bavio se u više svojih odluka pitanjem povrede prava na pravično suđenje zbog neujednačene sudske prakse. Evropski sud formalno nije obavezan slijediti svoje prethodne presude, ali je u interesu pravne sigurnosti, predvidljivosti i jednakosti pred zakonom da od njih ne odstupa bez dobrog razloga. Otklon od doktrine prema kojoj Evropski sud nije formalno obavezan slijediti svoje prijašnje odluke ipak otvara mogućnost proboja prakse što odgovara temeljnoj nakani suda da održi dinamičan i evolutivan pristup pravu koji otvara prostor različitim reformama i unapređenju nacionalnih pravnih sistema (vidi presudu suda u predmetu *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 2. jula 2002. god.).

Spomenuti stav Evropskog suda proteže se i na nacionalne pravne sisteme s obzirom da zahtjevi za pravnom sigurnosti i zaštitom legitimnog povjerenja javnosti ne rezultiraju stečenim pravom na dosljednost sudske prakse. Ipak, stav da ne odstupa od svojih prethodnih odluka nije uklesan u kamenu te će sud odstupiti od svoje ranije prakse ukoliko za to nađe dovoljno ubjedljive razloge (vidjeti predmet *Cossey protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br.10843/84, presuda od 27. septembra 1990, stav 35). U tom smislu sud prilikom odlučivanja svakako uzima u obzir „promijenjene okolnosti u državama ugovornicama i reaguje na svaki novi konsenzus o standardima koje treba dostići“ (vidjeti predmet *Beard protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 24882/94, presuda od 18. januara 2001. stav 81). Razlozi za odstupanje od ranijih odluka mogu biti bazirani na sljedećem: (1) Razvoj u pravu/razvoj prava; (2) Napredak u medicini; (3) Društvene promjene; (4) Promjene u nauci; (5) Prihvaćenost u društvu.

Međutim, na činjenicu da praksa Evropskog suda djeluje i na druge države članice koje nisu stranke konkretnog spora ukazuje više stvari. Najprije sam Evropski sud smatra da „iako nije formalno obavezan da prati svoje prethodne presude, u interesu

je pravne sigurnosti, predvidivosti i jednakosti pred zakonom da, bez valjanog razloga, sud ne bi trebalo da odstupa od prakse ustanovljene u ranijim predmetima”. Ovakvim stavom Evropski sud jasno poručuje da će svojom postojećom praksom ukazati na pravac i način odlučivanja u budućim istovjetnim i bitno sličnim predmetima, čime *de facto* ukazuje na to da je praksa Suda u Strazburu suštinski opće obavezujuća za države članice. Također, Evropski sud je zaključio da njegove presude „služe ne samo rješavanju konkretnih predmeta već, općenitije, da rasvijetle, čuvaju i razvijaju principe uvedene Evropskom konvencijom doprinoseći na taj način poštovanju obaveza koje su države preuzele pristupajući Evropskoj konvenciji“ (v. presudu Evropskog suda *Irska protiv Velike Britanije*, br. 5310/71, od 18.1.1978, st. 154).

Evropski sud protumačio je da je pravu na pravično suđenje u smislu člana 6. stav 1. Evropske konvencije inherentno načelo pravne sigurnosti. Najčešći problem uz koji se to načelo spominje jest problem neujednačene sudske prakse u istovrsnim sudskim predmetima. U predmetu *Živić protiv Srbije* (presuda 13. septembra 2011, zahtjev br. 37204/08) Evropski sud je utvrdio povredu člana 6. stav 1. Konvencije zbog neujednačene

prakse istog suda u istovrsnim slučajevima. U toj je presudi naglasio: Potvrđujući da, iako se određena odstupanja u tumačenju mogu prihvatiti kao sastavni dio svakog sudskog sistema koji je, baš kao i srpski, utemeljen na mreži prvostepenih raspravnih i žalbenih sudova koji su mjesno nadležni na područjima unutar svoje teritorijalne jurisdikcije, u slučajevima podnositelja zahtjeva suprotna tumačenja proizašla su iz iste sudske jurisdikcije, to jest Okružnog suda u Beogradu i podrazumijevala su nedosljedno suđenje u postupcima koje su pokrenule mnoge osobe u istim situacijama (vidjeti *Vinčić i drugi protiv Srbije*, § 56.; vidjeti također, *mutatis mutandis*, *Tudor Tudor protiv Rumunjske*, broj 21911/03, § 29., 24. marta 2009). Sve je to prouzročilo stanje trajne nesigurnosti koje je zauzvrat moralo umanjiti povjerenje javnosti u sudstvo. Iako ne smatra prikladnim uputiti na to kakav je stvarni ishod slučaja podnositelja zahtjeva trebao biti (vidjeti *Vinčić i drugi protiv Srbije*, § 56), sud nalazi da je i pored toga došlo do povrede člana 6. Konvencije zbog duboke i uporne pravosudne nesigurnosti koju Vrhovni sud nije ispravio na zadovoljavajući način...

Slično tome, u presudi *Vusić protiv Hrvatske* (2010) ESLJP je utvrdio povredu načela pravne sigurnosti koju je učinio hrvatski

Vrhovni sud svojom neujednačenom praksom: 45. ... Sud smatra da postojanje dviju proturječnih odluka Vrhovnog suda u istome predmetu nije u skladu s načelom pravne sigurnosti. Uloga višega suda u ugovornoj stranci upravo je rješavati sukobe u sudskoj praksi, izbjegavati razilaženja i osigurati jedinstvenu primjenu zakona. Stoga je donošenjem novog rješenja o istome pitanju u istome postupku, suprotnom od prethodnog rješenja, Vrhovni sud u ovom predmetu sam postao izvor nesigurnosti (vidjeti, *mutatis mutandis*, *Beian protiv Rumunjske* (br. 1) ... §§ 37-39). Na taj je način povrijedio načelo pravne sigurnosti, sadržano u članu 6. stav 1. Evropske konvencije.

Slijedeći praksu Evropskog suda, Ustavni sud BiH je prihvatio standarde istog u pogledu pitanja neujednačene sudske prakse. Ustavni sud podsjeća da je i sam, slijedeći praksu Evropskog suda, u Odluci o dopustivosti i meritumu broj AP 1076/09 od 26. januara 2012. godine (dostupna na internetskoj stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba) usvojio stav da načelo pravne sigurnosti predstavlja segment prava na pravično suđenje. Naime, u navedenoj odluci je zaključeno da je ovo načelo povrijeđeno u situaciji kada iz istog suda, koji je pri tome i sud posljednje instance, u slučajevima koji se zasnivaju na

istom ili sličnom činjeničnom i pravnom osnovu dolaze protivrječne odluke u kojima su izostala obrazloženja i razlozi iz kojih bi bilo vidljivo zašto je sud odstupio od ranije prakse, a pri tome ne postoji mehanizam koji bi osigurao konzistentnost u odlučivanju (tačka 37).²²³ I prema Ustavnom sudu moguće da redovni sudovi tokom izgradnje sudske prakse mogu donositi različite odluke, što podrazumijeva razvoj sudske prakse, međutim odstupanja od dosljednosti sudske prakse moraju imati objektivno i razumno opravdanje i objašnjenje,²²⁴ u suprotnom bi bilo prekršeno načelo pravne sigurnosti u situaciji kada je isti sud u gotovo identičnim ili sličnim pitanjima donese različite odluke, a pri tome mehanizam koji bi osigurao konzistentnost u odlučivanju nije bio djelotvoran.

²²³ Odluka o dopustivosti i meritumu AP 4582/16 od 6.12.2018. godine, tačka 34.

²²⁴ Odluka o dopustivosti i meritumu AP 4582/16 od 6.12.2018. godine, tačka 38.

11. Zaključak

Postojeći mehanizmi sudske prakse u Bosni i Hercegovini koji su navedeni o ovom radu su funkcionalni mehanizmi i isti omogućavaju ujednačenu primjenu pravnih normi. Međutim, isti ne rješavaju u potpunosti problem neujednačene sudske prakse. Neujednačena sudska praksa postoji u svim predmetima koji se zasnivaju na istom ili sličnom činjeničnom i pravnom osnovu u kome su donesene različite odluke. Prema stajalištu Evropskog suda i Ustavnog suda postoji povreda prava na pravično suđenje što uključuje nedosljedno presuđivanje o zahtjevima mnogih lica u identičnim situacijama, odnosno zbog nedostatka pravne sigurnosti u pogledu neujednačene sudske prakse. Isto tako imajući u vidu stavove navedenih sudova da je uloga višeg suda u državi članici da rješava sukob sudske prakse, izbjegne razilaženje i osigura jednoobraznu primjenu prava to se navedeno u našoj državi odnosi na drugostepene sudove i entitetske vrhovne sudove/Apelacioni sud Brčko distrikta BiH/Sud BiH.

Kako je svrha redovne revizije ostvarenje zakonitosti i pravilnosti u konkretnom slučaju njen domet u svrhu

ujednačavanja sudske prakse je ograničen. Vanredna revizija isto tako nije ostvarila svoju svrhu da osigura ujednačavanje sudske prakse i jedinstvenu primjena prava u vezi određenih procesnih i materijalnih pitanja, te je u tom pravcu potrebno tragati za novim rješenjima. Nova rješenja treba tražiti u uporednim sistemima koji se zasnivaju na evropsko-kontinentalnom sistemu te prihvatiti rješenja istih na način da bi se išlo sa ukidanjem redovne revizije, kao i normiranjem sadašnje vanredne revizije kao reviziju po dopuštenju gdje bi se uspostavili kriteriji koji to predmeti zaslužuju da se o njima odluči, a sve u svrhu ujednačavanja sudske prakse i jedinstvene primjena prava.

Jedan od mehanizama za ujednačavanje sudske prakse u Bosni i Hercegovini je i Panel za ujednačavanje sudske prakse. Kako su aktivnosti panela u posljednje vrijeme ograničene, to je potrebno iskoristi sve mogućnosti kako bi panel imao više sastanka i razgovora o pitanjima gdje je neujednačena sudska praksa. Samo razgovorima i argumentacijom o određenom stavu moguće je doći do usaglašenog pravnog shvatanja o određenom pitanju.

Postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja je efikasan mehanizam za ujednačavanje sudske prakse i to se najbolje

vidjelo u postupcima koji su vođeni gdje je potraživana razlika plaće zbog povećanja troškova života većih od 5%. Do donošenja odluke u postupku po SPP-u sudska praksa je bila neujednačena, da bi nakon odluke Vrhovnog suda svi sudovi primijenili pravni stav po navedenom spornom pitanju. Kako bi se otklonila svaka dilema u pogledu učinka odluke o spornom pravnom pitanju, prijedlog je da se izmijene odredbe člana 61.f ZPP-a FBiH, člana 61.đ ZPP-a RS i člana 166. ZPP-a BDBiH na način da će nakon donošenja pravnog stava Vrhovnog suda/Apelacionog suda sudovi biti vezani tim pravnim stavom u parnicama u kojima se postavlja isto sporno pravno pitanje. Praksa postupanja Ustavnog suda u apelacijama pokazuje da, u slučaju kada postojeći mehanizmi za ujednačavanje sudske prakse nisu efikasni, tada Ustavni sud ujednačava sudsku praksu utvrđenjem da je povrijeđeno načelo pravne sigurnosti kao jedno od osnovnih vidova vladavine prava, koje je neodvojiv element prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

Bibliografija

Knjige i članci:

1. Dika, Mihajlo, *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 2004;
2. Popović, Vesna, *Postupak za rešavanje spornog pravnog pitanja*, Bilten Vrhovnog kasacionog suda broj 3/2012, str. 15;
3. Salma, Marija, *Postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 1/2012, 289-298;
4. Uzelac, Alan, *Ogledni postupak radi rješenja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava: dobre strane i problematični elementi novog instrumenta*, Zbornik radova sa VI međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog procesnog prava - nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća“, str. 19-38.

Pravni propisi:

1. Zakon o parničnom postupku, Službene novine Federacije BiH broj 53/03;
2. Zakon o parničnom postupku, Službeni glasnik Republike Srpske broj 58/03;

3. Zakon o parničnom postupku, Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, broj 28/18 i 6/21;
4. Zakon o parničnom postupku pred Sudom BiH, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 36/04, 84/07, 58/13, 94/16 i 34/21;
5. Zakon o parničnom postupku, Narodne novine broj 70/19;
6. Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine – prečišćeni tekst, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 94/14;
6. Pravila Panela za ujednačavanje sudske prakse;
7. Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 66/12, 44/14, 54/17, 60/17 i 30/18.

Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava:

1. Predmet *Zlatko Fajković protiv Bosne i Hercegovine*;
2. Predmet *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 2. jula 2002. godine;
3. Predmet *Cossey protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br.10843/84, presuda od 27. septembra 1990. godine;
4. Predmet *Beard protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 24882/94, presuda od 18. januara 2001. godine;

5. Presuda Evropskog suda *Irska protiv Velike Britanije*, br. 5310/71, od 18. 1.1978. godine;
6. Predmet *Živić protiv Srbije*, presuda od 13. septembra 2011, zahtjev br. 37204/08;
7. Predmet *Vinčić i drugi protiv Srbije*;
8. *Tudor Tudor protiv Rumunjske*, broj 21911/03, 24. marta 2009. godine;
9. Predmet *Vusić protiv Hrvatske*, 2010.

Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine:

1. Odluku o dopustivosti i meritumu broj AP 4582/16 od 6.12.2018. godine;
2. Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 2685/19 od 16.3.2021. godine;
3. Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 5000/18 od 6.5.2020. godine;
4. Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-5106/18 od 9.9.2020. godine;
5. Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 699/15 od 9.7.2015. godine;
6. Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 760/13 od 30.9.2016. godine;

7. Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-1832/19 od 17.2.2021. godine.

doc. dr sc. Adis Poljić,
sudija u Osnovnom sudu u Zvorniku
adis.poljic@pravosudje.ba

TROŠKOVI PARNIČNOG POSTUPKA - PROBLEMI U PRIMJENI I PRIJEDLOZI *DE LEGE FERENDA* S OSVRTOM I NA DRUGE *DE LEGE FERENDA* PRIJEDLOGE

SAŽETAK

*Predmet rada je određen karakterom konferencije kojoj je namijenjen. Može se posmatrati dvojako, sa stanovišta materije i cilja rada. Sa stanovišta materije, predmet rada su troškovi parničnog postupka kao primarni predmet dok su sekundarni predmet sve ostale odredbe parničnog postupka koje je potrebno izmijeniti i dopuniti. Prema cilju rada, predmet rada je pronalaženje *de lege ferenda* prijedloga i ukazivanje na najčešće probleme u primjeni troškova parničnog postupka.*

*Cilj istraživanja je pronalaženje *de lege ferenda* prijedloga koji će omogućiti lakše provođenje parničnog postupka i podići nivo zaštite stranaka u ovom postupku. Do cilja istraživanja se došlo*

primjenom prije svega normativne metode kojom se proučavalo i ispitalo pozitivno pravo u Bosni i Hercegovini. Pored ove metode, u radu su korištene i historijska metoda prilikom proučavanja ranijih zakonskih rješenja, komparativna metoda za proučavanje pozitivnog prava u susjednim državama, metoda sinteze na osnovu koje je ukazano na osnove o pojedinim institutima parničnog postupka kako bi se ukazalo na nužnost njihovog noveliranja i deduktivna metoda na osnove koje je istraživanje započeto, na osnovu opštih saznanja o parničnom postupku. Na osnovu istraživanja došlo se do saznanja da je kod troškova parničnog postupka potrebno izvršiti izmjene i dopune, posebno kod normi za djelimičan uspjeh u parnici. Također, i kod drugih instituta parničnog postupka je potrebno izvršiti pojedine izmjene i dopune.

Ključne riječi: parnični postupak, troškovi, de lege ferenda, problemi u primjeni.

1. UVOD

Primjena pravnih propisa u praksi dovodi do mogućnosti analize njihovog kvaliteta i saznanja za eventualne potrebe za izmjene i dopune. Odredbe parničnog postupka, zbog velikog broja primjene, stalno su na „testu“ kvaliteta i moguće je uočiti potrebu za njihovo noveliranje. Od posljednjih izmjena i dopuna pravila parničnog postupka prošlo je skoro šest godina, što je za ove odredbe značajan period i moguće je izvršiti analizu odredaba i ukazati na probleme u praksi. Poseban akcenat je stavljen na troškove parničnog postupka, zbog različitih mišljenja u sudskoj praksi i potrebe njenog ujednačavanja radi pravne sigurnosti. U radu autor analizira odredbe koje su u njegovom radu, ali i naučnim i stručnim istraživanjima, pokazale probleme u primjeni i koje zahtijevaju izmjene i dopune.

2. POJAM TROŠKOVA PARNIČNOG POSTUPKA

Troškovi postupka su predmet skoro svakog parničnog postupka i potrebno je da se temelje na pravilnoj primjeni pravila pozitivnog prava, što nije uvijek slučaj. Prema pravnoj

teoriji, troškovima parničnog postupka pripadaju sudske takse, izdaci u vezi s izvođenjem dokaza, održavanjem ročišta izvan sudske zgrade, izdaci za oglase, lični troškovi stranaka i njihovih zastupnika povezani sa njihovim dolaskom u sud, troškovi za nagradu advokata i drugih lica koji na njih imaju pravo; troškovi obaveznog prethodnog postupka, vansudske opomene, vanparnično osiguranje dokaza, vanparnične nagodbe koja nije uspjela, poštarina i ostali izdaci radi pripremanja za učestvovanje u parnici, troškovi incidentalnih postupaka za određivanje privremenih mjera, i drugo (Pezo, V. i sar., 2007, str. 1635, 1636). Prema mišljenju Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, pravo na nadoknadu sudskih troškova može se smatrati imovinom u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, što je bitno kod podnošenja apelacije protiv odluke o troškovima parničnog postupka (Odluka Ustavnog suda BiH, broj AP 2422/07 od 11. 11. 2009. godine). Odredbe parničnog postupka o troškovima su prisilne prirode i ništava je odredba ugovora ili opštih uslova poslovanja ako je u suprotnosti s ovim prisilnim propisima (Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj Gzz-37/02-2 od 12. 3. 2002. godine).

Pravni sistemi u svijetu različito normiraju troškove postupka. Polarna suprotnost je između pravila da „svaka stranka snosi svoje troškove“ („američko pravilo“) i pravila da „gubitnik snosi sve troškove“ („englesko pravilo“) (Cooter, R., Ulen, T., 2016, str. 384). U pravu Bosne i Hercegovine (BiH) prihvaćeno je „englesko pravilo“.

3. DJELIMIČAN USPJEH U PARNICI

Djelimičan uspjeh stranaka u parnici je više zastupljen u praksi od uspjeha u cijelosti jedne parnične stranke. Kod djelimičnog uspjeha sud može odrediti da svaka stranaka snosi svoje troškove postupka ili da jedna stranka nadoknadi drugoj razmjerni dio troškova.

3.1. Svaka stranaka snosi svoje troškove

Sud će donijeti odluku da svaka stranka snosi svoje troškove kada su uspjesi stranaka isti ili približno isti. Jednakost može biti izražena kod kvantitativnog uspjeha, naprimjer kada su obje stranke uspjele po 50%, i kod kvalitativnog uspjeha,

naprimjer jedan tužbeni zahtjev usvojen, dok je drugi tužbeni zahtjev odbijen. Ako je, međutim, jedna stranka postigla znatno veći uspjeh, tada ne dolazi do primjene ovog pravila, već pravila prema kojem je jedna stranka dužna drugoj stranci nadoknaditi razmjerni dio troškova (Odluka Vrhovnog suda RH, broj Rev-x-77/08-2 od 12. 11. 2008. godine). U sudskoj praksi nalazimo mišljenje da se u slučaju uspjeha tužioca od oko 45%, odnosno uspjeha tuženog od oko 55% može donijeti odluka da svaka stranka snosi svoje troškove (Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 003-0-Gž-06-000897 od 9. 9. 2009. godine).

Da bi sud donio odluku da svaka stranka snosi svoje troškove, potrebno je da je bar jedna stranka postavila zahtjev za nadoknadu troškova parničnog postupka. Postoje mišljenja da će sud odlučiti da svaka stranaka snosi svoje troškove i kada nije postavljen zahtjev za nadoknadu troškova postupka (Odluka Vrhovnog suda RH, broj Rev 1102/1996-2 od 8. 6. 1999. godine). Ovo mišljenje je nezakonito. Kada niti jedna stranka ne postavi zahtjev za nadoknadu troškova onda sud o troškovima neće ni odlučivati. Sud u parničnom postupku odlučuje o zahtjevima stranaka, a ne o zahtjevima „koje bi stranke mogle postaviti“. Sud je prekoračio zahtjeve stranaka

kada je odlučio da svaka stranka snosi svoje troškove, iako stranke nisu zahtijevale nadoknadu parničnih troškova (Odluka Županijskog suda u Varaždinu, broj GŽ. 930/07-2 od 30. 10. 2007. godine, u: Zbirka sudske prakse Županijskog suda u Varaždinu broj 9 /građansko pravo/, str. 138).

Sud će donijeti odluku da svaka stranka snosi svoje troškove i u slučaju obustave postupka i to za troškove u postupku koji je prethodio donošenju rješenja o obustavi (član 382.b stav 5. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine - ZPP FBiH).

3.2. Nadoknada razmjernog dijela troškova drugoj stranci

Djelimičan uspjeh u parnici usložnjava odlučivanje o troškovima zbog dosuđivanja razmjernog dijela troškova, jer su prisutni različiti načini obračuna uspjeha stranaka u parnici. Osnovno kod ocjene djelimičnog uspjeha u parnici jeste ocjena kvantitativnog i kvalitativnog uspjeha. Zbog mogućnosti matematičnog izražavanja kvantitativnog uspjeha, postoje različita mišljenja na koji način se izražava ovaj uspjeh.

3.2.1. Kvantitativni uspjeh u parnici

Kod kvantitativnog uspjeha u parnici prilikom utvrđivanja uspjeha stranaka mjerodavna je vrijednost postavljenog i usvojenog tužbenog zahtjeva, sa tim da se zanemaruje vrsta tužbenih zahtjeva. Kod novčanih tužbenih zahtjeva ovaj je način utvrđivanja uspjeha u parnici svakako poželjan s obzirom da pruža objektivnost uz minimalnu primjenu kvalitativnog uspjeha u izuzetnim slučajevima dok kod nenovčanih tužbenih zahtjeva ne može biti jedini način već je potrebno cijeniti i kvalitativni uspjeh.

3.2.1.1. Uspjeh tužioca predstavlja neuspjeh tuženog i obratno

U slučajevima kada postoji razlika u uspjesima tužioca i tuženog ne može se zanemariti uspjeh niti jedne parnične stranke i u skladu s ovim treba odrediti troškove parničnog postupka. Međutim, iako su odredbe o troškovima u parničnom postupku na prostorima bivše Jugoslavije više decenija slične, pa skoro i iste, još uvijek ne postoji jedinstveno mišljenje o načinu utvrđivanja uspjeha i obračunu parničnih troškova. Može

se reći da je u praksi najviše zastupljeno mišljenje da se troškovi parničnog postupka obračunavaju cijeneći uspjeh parničnih stranaka dovodeći u vezu prvobitno postavljeni i usvojeni tužbeni zahtjev, s tim da se cijeni i vrijednost predmeta spora. Tako naprimjer u slučaju kada je tužilac prvobitno potraživao iznos od 1.000,00 KM, te sud dosudio iznos od 700,00 KM, tužilac je uspio u iznosu od 70%, dok je tuženi uspio 30%. Ne postavlja se pitanje da li tužilac nije uspio za 300,00 KM iz razloga što je tužbeni zahtjev za ovaj dio odbijen ili iz razloga što je djelimično povukao tužbu, u praksi često nazvano „precizirao tužbeni zahtjev“. Razlog djelimičnog povlačenja je pravno relevantan ako tužilac dokaže da je tuženi nakon podnošenja tužbe isplatio 300,00 KM. Uspjeh se dovodi u vezu s ranije utvrđenim parničnim troškovima na koje stranke imaju pravo, te se nakon toga vrši prebijanje parničnih troškova. Nakon izvršenog prebijanja, jedna stranke se obavezuje da drugoj nadoknadi troškove parničnog postupka. U pravnoj teoriji se koristi i pojam „uzajamnog prebijanja“, koji ne odgovara pojmu prebijanja koji predstavlja razliku između parničnih troškova stranaka. T. Koršoš (1972, str. 33) navodi: „Pod pojmom uzajamnog prebijanja parničnih troškova treba podrazumijevati to da svaka stranka sama snosi u parnici nastale

svoje troškove, te da prebijanje ne daje osnova na to da polovinu troškova, koji u cjelini padaju na teret jedne stranke i koje je ona predujmila - naknadi druga stranka.“

Ako sud ne izvrši prebijanje, nego se jedna parnična stranka obaveže da drugoj nadoknadi troškove parničnog postupka, i obratno, odluka o troškovima nije nepravilna i nezakonita (Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 021830 14 Gž 3 od 17. 11. 2014. godine). Odluku je moguće izvršiti, ali to može dovesti do vođenja dva izvršna postupka zbog čega uvijek treba izvršiti prebijanje kako ne bi nepotrebno dolazilo do vođenja dva izvršna postupka.

Smatramo da je ovaj način obračuna parničnih troškova u skladu sa zakonom o parničnom postupku. Ovakav način obračuna nalazimo i u starijoj sudskoj praksi (Odluka Vrhovnog suda Republike Srbije, broj Gž.308/58 od 31.12.1958. godine). Međutim, postoje i negativne strane ovog načina obračuna troškova, iz razloga što jedna parnična stranka može uspjeti manje, ali zbog većeg iznosa njenih troškova sud obaveže drugu stranu, koja je uspjela u većem dijelu, da nadoknadi troškove strani koja je manje uspjela u parnici. Potrebno je cijiniti i uspjeh u dokazivanju osnova tužbenog zahtjeva, odnosno kvalitativni uspjeh, a ne samo uspjeh u visini tužbenog zahtjeva,

posebno imajući u vidu karakter spora. Tako je Evropski sud za ljudska prava u Strazburu, u slučaju *Klauz protiv RH* (Odluka Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, broj 28963/10 od 18.7.2013. godine), mišljenja da odredbe o uspjehu u parnici domaćim sudovima daje znatnu diskreciju u pogledu dosuđivanja troškova u slučajevima djelimičnog uspjeha u postupku, upućujući ih da tu odredbu primjenjuju kvalitativno, a ne samo kvantitativno. Taj pristup im, po mišljenju Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, čak omogućuje da sve troškove dodijele stranci koja je u postupku uspjela s osnovom, ali ne i sa visinom zahtjeva. Međutim, domaći su sudovi u ovom predmetu tu odredbu primjenjivali mehanički, bez obraćanja dovoljne pažnje na posebne okolnosti predmeta podnosioca, posebno na činjenicu da se radilo o predmetu naknade nematerijalne štete koja je nastala kao rezultat krivičnog djela zlostavljanja koje je učinio policijski službenik, te da se ne radi o klasičnom građanskopravnom sporu privatnih stranaka. Dalje, Evropski sud za ljudska prava u Strazburu ističe da se, imajući u vidu da je policijski službenik krivično osuđen zbog zlostavljanja tužioca, ne može tvrditi da je zahtjev podnosioca za štetu protiv države bio neosnovan, a njegovo postupanje neopravdano. Što je još važnije, ne postoji dokaz da je država

kao tuženi, kojeg je zastupalo državno odvjetništvo, a ne advokat, u posebnim okolnostima ovog predmeta imala ikakve dodatne troškove zbog činjenice da je podnosilac postavio previsok tužbeni zahtjev za naknadu štete. Zbog toga, u predmetnom slučaju dva glavna razloga za sankcioniranje procesne nediscipline, a to su izbjegavanje neopravdanog parničenja i nerazumno visokih troškova parničenja, nisu bila direktno primjenjiva.

Može se zaključiti da Evropski sud za ljudska prava u Strazburu stavlja naglasak na vrstu parnice, odnosno da nije klasična parnica jer se tuži država i to po osnovu odgovornosti policijskog službenika koji je krivično osuđen. Na ovaj način se stavlja u obavezu sudu da prilikom obračuna troškova, i kod tužbenih zahtjeva koji se mogu kvantitativno izraziti, ima u vidu karakter spora i da cijeni uspjeh u kvalitativnom smislu, odnosno da zbog uspjeha u odnosu na pravni osnov dodatno poveća uspjeh u parnici tužioca. Može se prihvatiti i mišljenje da je dokazivanje pravnog osnova i preduslov udovoljenju tužbenog zahtjeva i da se ova obaveza dalje reflektuje kod visine. Upravo uspjeh tužioca zavisi od dokazivanja pravnog osnova, te je teško razdvojiti pravni osnov i visinu. Kroz cijelu

odluku se proteže ukazivanje da je tužena država i da se zbog toga dodatno naglašava način utvrđivanja troškova koji nije na štetu tužioca, s tim da se ne određuje način nadoknade troškova koji bi po Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu bio generalno prihvaćen.

3.2.1.2. Pravo na troškove ima stranka sa većim uspjehom u parnici

Sljedeće mišljenje koje nalazimo u sudskoj praksi jeste da se relevantnim za uspjeh u parnici cijeni visina uspjeha u parnici stranke s većim procentom uspjeha, te ova stranka ima pravo na troškove, dok suprotna stranka nema pravo (Odluka Osnovnog suda BDBiH, broj 96 0 P 007844 10 P od 3. 2. 2011. godine). Prema ovom metodu, ako tužilac djelimično uspije u sporu, sud je ovlašten da u pogledu troškova postupka odredi jednu od zakonskih alternacija, a to je ili da tužilac i tuženi snose svaki svoje troškove spora ili da tuženi nadoknadi tužiocu razmjerni dio troškova (Odluka Apelacionog suda BDBiH, broj 96 0 Ps 003550 11 Pž, od 14. 6. 2012. godine, u: Domaća i strana sudska praksa, Sarajevo: Privredna štampa, broj 53/2012, str. 57). U slučaju da je tužilac uspio 70%, a tuženi 30%, obavezuje

se tuženi da tužiocu nadoknadi troškove koje je imao tužilac i to razmjerno uspjehu od 70%, dok se tuženom ne dosuđuju troškovi. Na ovaj način uspjeh tuženog u parnici, iako je uspio 30%, ne dovodi se u vezu sa njegovim troškovima. Uspjeh tuženog se umanjuje jer se ogleda samo u umanjenju troškova tužioca, dok se ne dosuđuju troškovi tuženog.

3.2.1.3. Ocjena uspjeha parničnih stranaka po fazama u postupku

Za razliku od prvog mišljenja koje ne dijeli način računanja troškova po fazama postupka, odnosno dovođenje u vezu djelimično povučene tužbe i usvojenog tužbenog zahtjeva u svim fazama postupka, nalazimo shvatanje da na ovaj način treba računati troškove. Iz pravnog shvatanja usvojenog na Panelu za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti, na kojem su učestvovali predstavnici Suda BiH, Vrhovnog suda FBiH, Vrhovnog suda RS i Apelacionog suda BDBiH, održanom u Sarajevu 30. 1. 2014. godine, proizlazi da će *sud kod utvrđivanja nadoknade parničnih troškova cijeliti povodom kojeg dijela tužbenog zahtjeva su nastali troškovi u pojedinim fazama parnice, a obračunat će ih prema vrijednosti predmeta*

spora u tim fazama postupka. Obrazloženje za ovo shvatanje se nalazi u tome da je obračun naknade parničnih troškova (prije svega troškova sudske takse i nagrade advokatu na ime zastupanja pred sudom) u direktnoj vezi s vrijednošću predmeta spora (koja, u situaciji kada se tužbeni zahtjev odnosi na novčani iznos, predstavlja taj iznos), svaka promjena visine tužbenog zahtjeva, pa tako i smanjenje ima uticaj na dosudu troškova parničnog postupka koje stranka opredijeljeno u parnici zahtijeva. Također, prema mišljenju Vrhovnog suda BiH, kod utvrđivanja nadoknade parničnih troškova sud će cijeniti povodom koga dijela tužbenog zahtjeva su nastali troškovi u pojedinim fazama parnice, a obračunat će prema vrijednosti predmeta spora u tim fazama postupka (Odluka Vrhovnog sud BiH, broj Pž. 538/86 od 10. 11. 1987. godine, u: Bilten sudske prakse Vrhovnog suda BiH, broj 1/1988, str. 57, 58).

To znači da je sud kod dosuđivanja troškova parničnog postupka, u slučaju kada je tužilac u toku postupka smanjio tužbeni zahtjev, dužan da cijeni vrijednosti predmeta spora koja egzistira u vrijeme preduzimanja svake procesne radnje pred sudom za koju stranka traži nadoknadu, odnosno da kao osnovu za obračun nadoknade u pogledu procesnih izdataka koje je stranka imala prije smanjenja tužbenog zahtjeva uzima

vrijednost predmeta spora u tom periodu (dakle, prije smanjenja tužbenog zahtjeva), a nakon smanjenja tužbenog zahtjeva da obračun vrši prema vrijednosti predmeta spora koja postoji nakon smanjenja. Kada na takav način obračuna visinu troškova koje stranka ima pravo potraživati, uspjeh stranke u sporu utvrdit će tako da za sve troškove učinjene prije smanjenja tužbenog zahtjeva uspjeh cijeni dovodeći u korelaciju visinu tužbenog zahtjeva prije smanjenja i konačan uspjeh u parnici (visinu usvojenog tužbenog zahtjeva), odnosno za sve troškove za koje se naknada dosuđuje nastale poslije smanjenja tužbenog zahtjeva, dovodeći u vezu visinu tužbenog zahtjeva nakon smanjenja i konačan uspjeh stranke u parnici (visinu usvojenog tužbenog zahtjeva).

Ovakav način određivanja uspjeha u parnici je na štetu tuženog, jer naprimjer ukoliko tužilac nakon dostavljenog nalaza i mišljenja vještaka smanji tužbeni zahtjev, što može učiniti i podneskom prije održavanja glavne rasprave, i pod uslovom da sud usvoji smanjeni tužbeni zahtjev, priznat će se tužiocu da je u cijelosti uspio za glavnu raspravu i dosudit će se troškovi u cijelosti. Posebno bi bilo štetno za tuženog kada je potrebno izvesti veći broj dokaza na glavnoj raspravi, pa se odredi više nastavaka glavne rasprave. Ovo je u suprotnosti i s dužnošću

tužioca koji povuče tužbu da protivnoj stranci nadoknadi parnične troškove osim ako je povlačenje tužbe uslijedilo nakon udovoljenja zahtjevu od tuženog (član 390. stav 1. ZPP-a FBiH). Pravno shvatanje nema u vidu da se smanjenje tužbenog zahtjeva smatra djelimičnim povlačenjem tužbe, te da i eventualni pristanak tuženog na djelimično povlačenje nema učinak udovoljenja tužbenom zahtjevu. Također bi određivanje troškova parničnog postupka postalo dosta složenije, što bi dovelo do toga da u dosta većem broju slučajeva, nego što je sada, sudu bude potrebno više vremena za odlučivanje o troškovima postupka nego za odlučivanje o glavnom zahtjevu.

Ovaj način utvrđivanja parničnih troškova vršio bi se na sljedeći način. Naprimjer, u slučaju ako tužilac u tužbi zahtijeva 1.000,00 KM, na pripremnom ročištu djelimično povuče tužbu i potražuje 800,00 KM, dok na glavnoj raspravi ponovo djelimično povuče tužbu i zahtjeva 600,00 KM, te sud obaveže tuženog da tužiocu isplati iznos od 600,00 KM. Djelimično povlačenje tužbe ne temelji se na uplati od strane tuženog, već je čest slučaj da tužilac nakon podnošenja tužbe shvati da je potraživao nerealan iznos ili izvršio djelimično povlačenje nakon što se provedu dokazi, a posebno vještačenje. U odnosu

na troškove tužbe tužilac je uspio 60%, a tuženi u odnosu na troškove odgovora na tužbu 40%, za troškove na pripremnom ročištu tužilac je uspio 75%, a tuženi 25%, dok je u odnosu na troškove na glavnoj raspravi tužilac uspio 100%, odnosno tuženi nije uspio. U skladu s ovim uspjehom strankama se dosuđuju troškovi. Nakon što se utvrde troškovi vrši se prebijanje. Iz ovoga vidimo da se na glavnoj raspravi u cijelosti zanemaruje uspjeh tuženog, iako je uspio u odnosu na prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev za 40%, te se također umanjuje uspjeh tuženog za troškove pripremnog ročišta. Opravdanje se može naći samo u tome što tuženi može da isplati iznos iz djelimično povučene tužbe, i da izbjegne daljnje parnične troškove. Međutim, ako bi i tuženi isplatio potraživani iznos nakon što je tužilac djelimično povukao tužbu i dalje će biti obaveza tuženom da nadoknadi troškove tužiocu za ročište na kojem je izvršeno povlačenje i to prema ovakvom načinu utvrđivanja uspjeha, što opet ukazuje da se ne može u cijelosti naći opravdanje za ovakav način obračun troškova.

3.2.1.4. Uspjeh tužioca ne predstavlja neuspjeh tuženog i obratno

Cijeneći prirodu parničnog postupka i njegova osnovna načela, smatramo da bi način obračuna troškova trebao da ima u vidu uspjeh obje parnične stranke, sa tim da je kod djelimičnog uspjeha potrebno praviti razliku da li je djelimični uspjeh posljedica odbijanja dijela tužbenog zahtjeva ili je tužba djelimično povučena.

Kada je tužilac djelimično uspio u parnici iz razloga što je dio tužbenog zahtjeva odbijen, može se reći da je najviše u sudskoj praksi zastupljeno mišljenje da se kod utvrđivanja uspjeha u parnici *cijeni vrijednost predmeta spora prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva i vrijednost predmeta spora konačno usvojenog tužbenog zahtjeva za obračun svih troškova parničnog postupka*. U prilog činjenice da je potrebno normirati na koji način se utvrđuje uspjeh u parničnom postupku, ukazuje slijedeći slučaj iz sudske prakse, a u odluci se navodi: „Osnovani su jedino žalbeni navodi tužioca da odluka o troškovima postupka nije zakonita (iako u ovom dijelu nije činjenično obrazložena). Naime, tužilac je uspio u sporu s iznosom od 3.580,00 KM, a tražio je 4.422,60 KM. Ovaj

djelimični uspjeh u sporu nema nikakvog uticaja na nastale troškove zastupanja, niti sudske takse, jer se primjenjuje ista tarifa i za zatražene i za dosuđene iznose. Pri tom tuženi je osporio zahtjev tužioca u cijelosti, te tako prouzrokovao nastanak ovih troškova odnosno vođenje sudskog postupka, te se sa tim u vezi ne može uopšte govoriti o uspjehu tuženog u sporu.

Stoga u skladu s članom 386. stav 2. ZPP-a RS tužilac ima pravo na sve zatražene i nastale troškove u ovom postupku, a koje čini ukupan iznos od 880,00 KM, kako je to prvostepeni sud i utvrdio.“ (Odluka Okružnog suda u Bijeljini, broj 83 0 P 045856 21 Gž od 26.7.2021. godine) Prema navedenoj odluci, djelimični uspjeh u sporu nije relevantan i veže se za istu tarifu, odnosno ne utvrđuje se kvantitativni i kvalitativni uspjeh na osnovu kojeg se dosuđuju troškovi već se uspjeh veže za advokatsku tarifu. Neuspjeh tužioca za iznos od 842,60 KM odnosno njegov uspjeh za 80,94% ukazuje na osnovanost osporavanja tuženog u određenom dijelu i potrebu vođenja parničnog postupka. Također, ne može se u ovom slučaju smatrati da je tužilac kvalitativno uspio u cijelosti jer se njegov tužbeni zahtjev odnosi na isplatu za neplaćene advokatske

usluge i tužbeni zahtjev je odbijen za jednu radnju što ukazuje da za tu radnju nije dokazao osnov niti visinu.

Predlažemo slijedeću dopunu:

U članu 386. iza stava (3) dodaje se novi stav (4) koji glasi: „(4) Kod utvrđivanja postignutog uspjeha sud će cijiniti vrijednost predmeta spora prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva i vrijednost predmeta spora konačno usvojenog tužbenog zahtjeva za obračun svih troškova parničnog postupka.“

Drugačija je situacija kada je tužba djelimično povučena. Kod ovog slučaja treba cijiniti da tužilac djelimičnim povlačenjem tužbe želi da privoli tuženog da udovolji zahtjevu nakon djelimičnog povlačenja tužbe. Za ovakav način obračuna troškova parničnog postupka potrebno je svakako izvršiti izmjene i dopune zakona o parničnom postupku. Naprimjer, ovo bi bio slučaj kao i prethodni kada tužilac u tužbi zahtijeva 1.000,00 KM, na pripremnom ročištu djelimično povuče tužbu i potražuje 800,00 KM, dok na glavnoj raspravi ponovo djelimično povuče tužbu i zahtijeva 600,00 KM, te sud obaveže tuženog da tužiocu isplati iznos od 600,00 KM, s tim da bi se na drugi način utvrđivao uspjeh stranaka. U odnosu na troškove tužbe tužilac je uspio 60%, za troškove na pripremnom ročištu

75%, dok je u odnosu na troškove na glavnoj raspravi tužilac uspio 100%. Tuženi je u cijelom postupku uspio 40%. U ovom slučaju se cijeni uspjeh obje stranke u parnici, sa tim da uspjeh jedne stranke ne predstavlja neuspjeh druge stranke. Na ovaj način bi se cijeno što je tuženi uspio u odnosu na prvobitno postavljeno tužbeno zahtjevo, te bi se dovođio u vezu prvobitno postavljeno tužbeno zahtjevo u odnosu na konačno usvojen, dok bi se i cijeno što je tužilac djelimičnim povlačenjem tužbe „prilagođavao“ zahtjevo prema toku parnice. Ovo je značajno jer je postojala mogućnost da tuženi udovoljenjem zahtjevu spriječi daljnji nastanak parničnih troškova, posebno u slučaju kada nakon djelimičnog povlačenja tužbe bude održano još ročišta.

Predlažemo slijedeću dopunu:

U članu 386. iza novog stava (4) dodaje se novi stav (5) koji glasi:

„(5) Ako je tužba djelimično povučena, kod utvrđivanja postignutog uspjeha tužioca sud će cijeno vrijednost predmeta spora postavljenog tužbenog zahtjeva u svakoj fazi postupka i vrijednost predmeta spora konačno usvojenog tužbenog zahtjeva. Kod utvrđivanja postignutog uspjeha tuženog, sud će cijeno vrijednost predmeta spora prvobitno postavljenog

tužbenog zahtjeva i vrijednost predmeta spora konačno usvojenog tužbenog zahtjeva. “

Pored navedenih dopuna pravila parničnog postupka, nužno je izmijeniti i način prebijanja troškova kod djelimičnog uspjeha u parnici. Ova izmjena je izvršena u Republici Hrvatskoj (RH) i može da posluži kao dobar primjer za nova pravila parničnog postupka. Naime, u RH je članom 28. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, broj 70/19) izmijenjen član 154. Zakona o parničnom postupku („Narodne novine“, br. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11 – pročišćeni tekst, 25/13 i 89/14 – Odluka Ustavnog suda RH). Radi se o metodi koju su razvili austrijski sudovi, a koja se izvorno primjenjivala i na našim prostorima, da bi postupno, najprije u praksi privrednih sudova, bila nadomještena općeprihvaćenom metodom koja se primjenjivala prije ovih izmjena (Dika, M., 2018, str. 27).

Predlažemo da se dopune pravila parničnog postupka:

U članu 386. iza novog stava (5) dodaje se novi stav (6) koji glasi:

„(6) Ako su stranke djelimično uspjele u parnici, sud će najprije

utvrditi procenat u kojem je svaka od njih uspjela, zatim će od procenta one stranke koja je u većoj mjeri uspjela oduzeti procenat one stranke koja je u manjoj mjeri uspjela, nakon toga će utvrditi iznos pojedinih i iznos ukupnih troškova stranke koja je u većoj mjeri uspjela u parnici koji su bili potrebni za nužno vođenje postupka te će toj stranci odmjeriti naknadu dijela takvih ukupnih troškova koji odgovara procentu koji je preostao nakon navedenog obračuna procenata u kojima su stranke uspjele u parnici. “

Negativno je što će prema novim pravilima parničnog postupka RH sud za utvrđivanje procenta uspjeha u parnici cijeliti konačno postavljeni tužbeni zahtjev. Ovakav način određivanja uspjeha u parnici može biti na štetu tuženog. Naprimjer, ukoliko tužilac nakon dostavljenog nalaza i mišljenja vještaka djelimično povuče tužbu, što može učiniti i podneskom prije održavanja glavne rasprave i pod uslovom da sud usvoji konačno postavljeni tužbeni zahtjev, sud će utvrditi da je tužilac u cijelosti uspio u parničnom postupku. Posebno bi bilo štetno za tuženog kada je potrebno izvesti veći broj dokaza na glavnoj raspravi, pa se odredi više nastavaka glavne rasprave. Ovakav način određivanja uspjeha u parnici u suprotnosti je i sa

dužnošću tužioca koji povuče tužbu da protivnoj stranci nadoknadi parnične troškove. Novo pravilo parničnog postupka nema u vidu da konačno postavljeni tužbeni zahtjev može biti posljedica djelimičnog povlačenja tužbe, te da pristanak tuženog na djelimično povlačenje nema učinak udovoljenja tužbenom zahtjevu (Poljić, A., 2021, str. 229, 230).

Za hipotetički primjer predloženog načina obračuna kao varijable uzet će se da je tužilac prvobitno postavljenim tužbenim zahtjevom potraživao isplatu iznosa od 20.000,00 KM, da je na pripremnom ročištu djelimično povukao tužbeni zahtjev i potraživao iznos od 10.000,00 KM, da je na glavnoj raspravi ponovo djelimično povukao tužbu i tužbenim zahtjevom potraživao isplatu iznosa od 5.000,00 KM i da je sud obavezao tuženog da tužiocu isplati iznos od 5.000,00 KM. Troškovi tužioca koji se odnose na fazu podnošenja tužbe iznose 1.000,00 KM, a tuženog 800,00 KM, zatim troškovi tužioca koji se odnose na fazu pripremnog ročišta iznose 500,00 KM, a tuženog 300,00 KM i troškovi koji se odnose na glavnu raspravu za tužioca iznose 400,00 KM, a za tuženog 300,00 KM.

Kod tužioca uspjeh se utvrđuje u odnosu na svaku fazu spora tako da uspjeh tužioca u odnosu na fazu podnošenja tužbe iznosi 25%, u odnosu na pripremno ročište iznosi 50%, dok u odnosu na glavnu raspravu iznosi 100%. Uspjeh tuženog se posmatra prema vrijednosti predmeta spora prvobitno postavljenog i usvojenog tužbenog zahtjeva, što ukazuje da je uspjeh tuženog 75%.

Troškovi se utvrđuju posebno za svaku fazu. U odnosu na tužbu tuženi ima pravo na 50% (75%-25%) troškova odnosno tuženi ima pravo na troškove u iznosu od 400,00 KM (800,00 KM x 50%). Zatim, u odnosu na pripremno tuženi ima pravo na 25% (75%-50%) troškova, te tuženi ima pravo na troškove u iznosu od 75,00 KM (300,00 KM x 25%). Tužilac na glavnoj raspravi ima pravo na 25% (100%-75%) troškova, pa ima pravo na troškove u iznosu od 100,00 KM (400,00 KM x 25%).

Tuženi ima pravo na troškove u iznosu od 475,00 KM, dok tužilac ima pravo na troškove u iznosu od 100,00 KM. Nakon izvršenog prebijanja, tužilac će biti obavezan da tuženom nadoknadi troškove parničnog postupka u iznosu od 375,00 KM.

3.2.2. Kvalitativni uspjeh

Pored kvantitativnog uspjeha u parnici, nužno je cijeniti i kvalitativni uspjeh, što posebno dolazi do izražaja kod sporova gdje se vrijednost predmeta spora ne može novčano izraziti ili se u konkretnom slučaju ne izražava s obzirom da nije pravno relevantno za odluku o glavnoj stvari. Pod kvalitativnim uspjehom se smatra uspjeh u odnosu na pravni osnov tužbenog zahtjeva, dok se kod nenovčanih potraživanja kvalitativni uspjeh ogleda i u obimu dosuđenog tužbenog zahtjeva u odnosu na postavljeni tužbeni zahtjev, zbog nemogućnosti jasnog određivanja kvantitativnog uspjeha.

Kvalitativni uspjeh je nužno cijeniti i kod novčanih tužbenih zahtjeva, s tim da se ne može dati prednost u odnosu na kvantitativni uspjeh zbog osporavanja pravnog osnova. Smatramo da nije pravilno samo zato što je tuženi neopravdano osporavao pravni osnov da se minimizira kvantitativni uspjeh tuženog.

Ocjena kvalitativnog uspjeha kod novčanih potraživanja potrebna je kada tuženi osporava osnov tužbenog zahtjeva. Kada tuženi ne osporava osnov tužbenog zahtjeva u tom slučaju cijeni se samo kvantitativni uspjeh. Ako tuženi ne osporava osnov tužbenog zahtjeva, u tom slučaju i ne nastaju troškovi u

vezi sa istim. Na ovaj način se motiviše tuženi da ne osporava osnov tužbenog zahtjeva. Ukoliko neosnovano osporava osnov tužbenog zahtjeva, a tužilac dokaže da je osnovan tužbeni zahtjev, u tom slučaju će se povećati kvantitativni uspjeh za kvalitativni uspjeh. Suprotno, ukoliko tuženi ne osporava osnov tužbenog zahtjeva, neće doći do povećanja uspjeha tužioca.

Kod novčanih potraživanja tužilac ostvaruje kvalitativni uspjeh kada tuženi osporava osnov tužbenog zahtjeva, a tužilac dokaže da je osnovan ili da je djelimično osnovan. Naprimjer, da nema doprinosa tužioca za nastanak saobraćajne nezgode ili da je doprinos tužioca 10% za nastanak saobraćajne nezgode.

Može se reći da je u sudskoj praksi opšteprihvaćena ocjena i kvalitativnog uspjeha, ali novela iz RH ukazuje da je korisno da se kvalitativni uspjeh izričito i normira (član 154. stav 2. ZPP-a RH), te da dopuna pravila parničnog postupka glasi:

U članu 386. iza novog stava (6) dodaje se novi stav (7) koji glasi:

„(7) Za utvrđivanje postignutog uspjeha u parnici sud će cijiniti i uspjeh dokazivanja u pogledu osnove zahtjeva.“

Uslijed navedenih dopuna, potrebno je izvršiti izmjenju u odnosu na dosadašnji stav (4), te predlažemo izmjenju:

U članu 386. dosadašnji stav (4) postaje stav (8).

4. TROŠKOVI UMJEŠAČA

Prema pozitivnom pravu u BiH, nisu normirani troškovi umješača, već pravo na troškove mogu ostvariti samo stranke. Umješač nije parnična stranka, već treće lice različito i od tužioca i od tuženog (Stanković, G., 1989, str. 143). U ranijem periodu bili su normirani troškovi umješača. Prema Zakonu o parničnom postupku Federativne narodne republike Jugoslavije, stranka koja u cijelosti izgubi parnicu dužna je protivnoj stranci i njenom umješaču nadoknaditi troškove (član 144. stav 1. Zakona o parničnom postupku Federativne narodne republike Jugoslavije - ZPP FNRJ). Ako stranka djelimično uspije u parnici, sud može, s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj i umješaču razmjernan dio troškova (član 144. stav 1. ZPP FNRJ). Sud može odlučiti da jedna stranka nadoknadi sve troškove koje su protivna stranka i njen umješač imali, ako protivna stranka nije uspjela samo u razmjerno

neznatnom dijelu svog zahtjeva, a zbog toga dijela nisu nastali posebni troškovi (član 144. stav 2. ZPP FNRJ). Troškovi umješaa su bili na identičan način normirani i Zakonom o parničnom postupku Socijalističke federativne republike Jugoslavije. U Zakonu o parničnom postupku FBiH iz 1998. godine (ZPP FBiH 1998) nije normirano pravo na troškove umješaa. Kratki historijski prikaz pokazuje da više od dvije decenije u pravu FBiH umješaa nemaju pravo na troškove parničnog postupka.

Postavlja se pitanje da li umješaa ima pravo na nadoknadu troškova parničnog postupka, s obzirom da umješaa učestvuje u postupku i za njega nastaju troškovi. U skladu sa pozitivnim pravilima parničnog postupka u BiH, umješaa nema pravo na nadoknadu troškova parničnog postupka, s obzirom da se pravila o nadoknadi parničnih troškova odnose samo na stranke, dok se ne odnose na umješaa. Umješaa ima položaj treće osobe u parnici, a ne položaj stranke, zbog čega mu ne pripada pravo na nadoknadu troškova parničnog postupka koje pripada stranci (Odluka Vrhovnog suda FBiH, broj 65 0 Ps 184518 20 Rev od 27. 10. 2020. godine, u: Domaća i strana sudska praksa, Sarajevo: Privredna štampa, Vol. 17, 86/2020, str. 231). Međutim, nalazimo slučajeve da se dosuđuju troškovi

umješaču (Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 008249 11 Gž od 31. 10. 2014. godine). Ovo može biti posljedica ranijih pravila parničnih postupaka prema kojima je umješač imao pravo na nadoknadu parničnih troškova. Uspjeh u parnici umješača se veže za uspjeh stranke kojoj se pridružio. Ipak se može reći da je opšte zastupljeno mišljenje da umješač nema pravo na nadoknadu troškova postupka.

Međutim, Ustavni sud BiH smatra da ukoliko stranka umješača uspije u parnici, umješač ima pravo da mu protivnik nadoknadi troškove u okviru opštih pravila (Odluka Ustavnog suda BiH, broj 1361/13 od 3. 3. 2016. godine). Zanimljivo je da Ustavni sud BiH navodi da su „...redovni sudovi u osporenim odlukama, polazeći pri tome od činjenica konkretnog predmeta dali dovoljna i jasna obrazloženja u vezi sa zaključcima o troškovima parničnog postupka, pozivajući se pri tome na relevantne odredbe ZPP, a u datim obrazloženjima Ustavni sud ne nalazi elemente proizvoljnosti“, iako je zaključak, tačnije tumačenje Apelacionog suda različito u odnosu na mišljenje Ustavnog suda BiH. Apelacioni sud kod odluke o troškovima umješača navodi „...da saglasno odredbama ZPP-a umješaču nije moguće dosuditi troškove koje je imao u toku postupka niti ga obavezati na nadoknadu troškova suprotnoj strani“, dok s

druge strane Ustavni sud BiH smatra da ukoliko stranka umješača uspije u parnici umješač ima pravo da mu protivnik nadoknadi troškove u okviru opštih pravila. Evidentna je suprotnost u mišljenjima. Ustavni sud BiH ne obrazlaže, niti išta govori o tome na osnovu čega smatra da umješač ima pravo na troškove u slučaju kada stranka umješača uspije u parnici. Imajući u vidu da Ustavni sud BiH prihvata zaključak Apelacionog suda, može se reći da je ovo je previd Ustavnog suda.

U Republici Srbiji (Srbija) je normirano pravo na troškove umješača. Umješač ima pravo na nadoknadu troškova od protivne stranke samo za parnične radnje preduzete umjesto stranke kojoj se pridružio (član 153. stav 5. Zakon o parničnom postupku Srbije-ZPP Srbije). Troškovi umješača su uslovljeni, i potrebno je da radnje za koje umješač potražuje troškove nije poduzela stranka. Naprimjer, umješač je umjesto tuženog pristupio na pripremno ročište. Ukoliko pristupi i tuženi, umješač neće imati pravo na te troškove. Na ovaj način se ne dupliraju troškovi na strani stranke kojoj se umješač pridružio. Navedeno pravilo ukazuje da umješač ima pravo na troškove parničnog postupka, ali navedena odredba niti druge ne

normiraju da se umješać može obavezati da nadoknadi troškove parničnog postupka protivnoj stranci. I pored navedenog, u sudskoj praksi nalazimo odluku kojom je umješać obavezan da tuženom nadoknadi troškove parničnog postupka (Odluka Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije, broj Rev 1645/2019 od 5.9.2019. godine). U obrazloženju odluke Vrhovni kasacioni sud Republike Srbije nije naveo razlog zbog čega je umješaća obavezao da tuženom nadoknadi troškove. U obrazloženju ovaj sud samo navodi: „Tuženom koji je uspio u revizijskom postupku dosuđeni su troškovi revizijskog postupka i to za sastav revizije 33.000,00 dinara, taksu na reviziju 3.800,00 dinara i taksu na odluku 5.700,00 dinara, a sve na osnovu odredbe člana 163. i 165. Zakona o parničnom postupku.“ Navedenim članovima nije propisana obaveza umješaća da nadoknadi troškove postupka. Evidentno je da sud nije mogao obavezati umješaća da nadoknadi troškove parničnog postupka tuženom.

Kada se priznaju troškovi umješaću kao stranci, dolazi do dupliranja troškova na toj parničnoj strani. Stranka kojoj se umješać nije pridružio u slučaju gubitka spora dužna je da nadoknadi troškove protivnoj stranci i umješaću, dok u slučaju gubitka spora stranka kojoj se umješać pridružio nije dužna da

umješaču nadoknadi troškove parničnog postupka. Na ovaj način dolazi do nejednakosti parničnih stranka u slučaju gubitka spora. Činjenica je i da učešće umješača može spriječiti vođenje drugih parnica, što opravdava učešće umješača i pravo na troškove jer utiče na nepokretanje dodatnih postupaka. Naprimjer, ukoliko tuženi uspije u parnici, neće postojati mogućnost regresa tuženog od umješača. Ovo bi postojalo u situaciji da je lice (umješač) neregistrovanim vozilom prouzrokovalo saobraćajnu nezgodu prema mišljenju tužioca. Ako tužilac podnese tužbu radi naknade štete prema Zaštitnom fondu FBiH i u slučaju da tužilac uspije u parnici, tuženi će tužiti umješača za isplatu iznosa koji je isplaćen na ime naknade štete. Ukoliko tužilac ne uspije u parnici, neće doći do vođenja parnice protiv umješača. Moguće je da uspjeh tuženog bude zbog radnji umješača, ali je isto tako moguće da umješač ne doprinese uspjehu tuženog. Doprinos umješača je teško procijeniti. Zaključujemo da se mogu naći razlozi da se priznaju troškovi umješaču, ali i da se ne priznaju. Smatramo da je potrebno prihvatiti srednje rješenje, koje je normirano u Srbiji prema kojem umješač ima pravo na nadoknadu troškova od protivne stranke samo za parnične radnje preduzete umjesto stranke kojoj se pridružio. Na ovaj način protivna stranka neće doći u situaciju

da troškove dvostruko nadoknađuje. Troškove koje je imala protivna stranka zbog parničnih radnji koje je umješać poduzeo za drugu stranku, moći će potraživati od stranke kojoj se umješać pridružio. Iskustvo iz Srbije ukazuje da je potrebno normirati da protivna stranka nema pravo na nadoknadu troškova od umjешaća, već pravo na troškove postupka ostvaruje prema stranci kojoj se umješać pridružio.

Predlažemo da se dopuna izvrši na slijedeći način:

U članu 386. iza stava (8) dodaje se novi stav (9) koji glasi: „(9) Umješać ima pravo na nadoknadu troškova od protivne stranke samo za parnične radnje preduzete umjesto stranke kojoj se pridružio i prema uspjehu te stranke. Protivna stranka nema pravo na nadoknadu troškova od umjешaća.“

5. NAČINI ODLUČIVANJA O TROŠKOVIMA DRUGOSTEPENOG POSTUPKA

Parnični postupak pokreće se podnošenjem tužbe od strane tužioca, a završava se nakon pravosnažnog odlučivanja o svim zahtjevima u parničnom postupku. U slučaju kada je izjavljen vanredni pravni lijek parnica se završava donošenjem odluke po pravnom lijeku, odnosno nakon ponovnog

provođenja postupka u dijelu gdje je utvrđena nezakonitost. Odlučivanje drugostepenog suda o troškovima zavisi od odluke o glavnoj stvari.

5.1. Odbacivanje ili odbijanje žalbe

Kada sud odbaci ili odbije pravni lijek, odlučit će i o troškovima nastalim u postupku u povodu tog pravnog lijeka (član 397. stav 1. ZPP-a FBiH). Ne odlučujući o zakonitosti i pravilnosti prvostepene odluke ili utvrđujući da je prvostepena odluka zakonita i pravilna, drugostepeni sud prihvata odluku prvostepenog suda o troškovima parničnog postupka i samim time ne donosi posebnu odluku o troškovima parničnog postupka. Navedeno pravilo može dovesti do pogrešnog zaključka da drugostepeni sud uopšte ne odlučuje o troškovima prvostepenog parničnog postupka. U stvari drugostepeni sud odlučuje o troškovima prvostepenog parničnog postupka na način da ispituje odluku prvostepenog suda o ovim troškovima, dok o troškovima žalbenog postupka odlučuje na isti način na koji postupaju prvostepeni sud.

Naime, jedino u ovom slučaju pravi se razlika kod ranije nastalih troškova i troškova u povodu pravnog lijeka, s obzirom

da se ranija odluka ne mijenja i samim time troškovi ostaju isti, dok je potrebno samo odlučiti o troškovima u povodu pravnog lijeka. Drugostepeni sud odlučuje samo o troškovima drugostepenog postupka i nužno je napraviti razliku između prvostepenog i drugostepenog postupka kod utvrđivanja uspjeha. Uspjeh žalioaca iz prvostepenog postupka nije bitan kod odluke o troškovima drugostepenog postupka. Sud će samo cijiniti uspjeh žalioaca u drugostepenom postupku. Naprimjer, ukoliko je žalilac uspio u prvostepenom postupku 50%, dok njegova žalba bude odbijena, neće imati pravo na troškove žalbenog postupka razmjerno uspjehu u prvostepenom postupku.

5.2. Preinačenje odluke ili ukidanje odluke i odbacivanje tužbe

Jedna od mogućnosti drugostepenog suda je da preinači odluku protiv koje je podnesen pravni lijek ili ukine tu odluku i odbaci tužbu. U ovom slučaju drugostepeni sud će odlučiti o troškovima cijelog postupka (član 397. stav 2. ZPP-a FBiH). Ovaj slučaj se razlikuje od prethodnog s obzirom da sud odlučuje o troškovima cijelog postupka. U ovom slučaju

drugostepeni sud preinačava odluku ili ukida odluku i odbacuje tužbu i samim time dolazi to toga da je drugi uspjeh u parnici te je potrebno da sud odluči o parničnim troškovima. Sud je dužan donijeti odluku o troškovima cijelog postupka. Dakle, nakon što sud preinači odluku ili ukine odluku i odbaci tužbu odlučuje o svim troškovima koji su nastali u parnici, kako u ranijem prvostepenom postupku tako i po pravnom lijeku koji je doveo do preinake, odnosno ukidanja odluke. Viši sud neće dosuđivati troškove postupka pred nižim sudovima odvojeno od troškova nastalih u žalbenom ili revizijskom postupku (Zaključak Vrhovnog suda RH sa sjednice održane 6. 6. 1980. godine, u: Čizmić, J., 2009, str. 759). Drugostepeni sud će cijeliti uspjeh u cijelom postupku odnosno prema uspjehu nakon odluke drugostepenog suda, te ovako utvrđen uspjeh dovesti u vezu sa troškovima parničnog postupka, prvostepenog i drugostepenog. Međutim u sudskoj praksi je prisutan drugačiji način dosuđivanja troškova parničnog postupka.

U sudskoj praksi nalazimo da je skoro pa opšteprihvaćeno da se odvojeno cijeni uspjeh u prvostepenom i drugostepenom postupku. Na ovaj način sud nije odredio troškove cijelog postupka prema uspjehu u cijeloj parnici, već

je odredio troškove prvostepenog postupka prema konačnom uspjehu iz drugostepenog postupka, dok je troškove drugostepenog postupka odredio samo prema uspjehu u drugostepenom postupku. Ovo nije samo poseban slučaj već u praksi često nalazimo ovakve odluke o troškovima drugostepenog postupka (Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 002293 12 Gž od 4. 4. 2014. godine; Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 064260 12 Gž od 15. 9. 2014. godine; Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 Mal 081748 14 Gž od 14. 10. 2014. godine; Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 012131 12 Gž od 30. 9. 2014. godine; Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 002610 11 Gž od 17. 4. 2013. godine; Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 044216 12 Gž od 21. 2. 2013. godine; Odluka Okružnog suda u Banjoj Luci, broj 71 0 P 110848 12 Gž od 14. 5. 2013. godine; Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 Rs 264597 16 Rsž od 26. 10. 2017. godine, Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 031766 13 Gž 2 od 12. 11. 2013. godine). Obrazloženje za navedeno postupanje je da uspjeh u sporu predstavlja mjerodavni zakonski momenat kada su u pitanju troškovi prvostepenog postupka, ali kada su u pitanju troškovi žalbenog postupka, mjerodavna okolnost je i uspjeh u žalbenom

postupku (Odluka Ustavnog suda Srbije, broj UŽ-6699/2015 od 11. 4. 2017. godine, u: Ramadani, B., 2017, str. 138).

Pravila parničnog postupka koja se odnose na uspjeh u postupku tretiraju uspjeh u cijeloj parnici, a ne po dijelovima postupka, što dodatno ukazuje da je sud dužan da cijeni uspjeh parničnih stranaka u cijeloj parnici, a ne po dijelovima postupka. Zakonodavac je normirao da se troškovi dosuđuju prema „uspjehu u sporu“, ne prema „uspjehu u pojedinim dijelovima postupka“. Također, svrha nadoknade troškova parničnog postupka jeste dosuđivanje svih troškova prema konačnom uspjehu u sporu. Kod dosuđivanja troškova parničnog postupka po dijelovima postupka, dolazi i do različitog uspjeha kod sudova, na koji način prvostepeni i drugostepeni postupak se razdvajaju, iako su u okviru jednog postupka.

Pored toga što se troškovi razdvajaju, nalazimo da se nazivaju troškovi parničnog postupka i troškovi žalbenog postupka (Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 022306 11 GŽ od 22. 1. 2013. godine), iako su i troškovi žalbenog postupka troškovi parničnog postupka. Nejasno je zbog čega se i samim nazivima želi ukazati na razliku parničnih troškova u prvostepenom i drugostepenom postupku, iako je isti način

utvrđivanja uspjeha u parnici i isti način određivanja nadoknade troškova parničnog postupka.

I u pravnoj teoriji nalazimo mišljenja da ako je žalilac djelimično napadao odluku i uspio sa žalbom tako što je viši sud preinačio odluku u smislu žalbenog traženja, žalioću se u potpunosti dosuđuju troškovi drugostepenog postupka, dok se prvostepeno rješenje o troškovima postupka preinačuje u zavisnosti od uspjeha u glavnoj stvari (Stanković, G., Račić, R., 2010, str. 292).

5.3. Ukidanje odluke i vraćanje predmeta na ponovno suđenje

Kad drugostepeni sud ukine odluku protiv koje je podnesen pravni lijek i predmet vrati na ponovno suđenje, ostavit će da se o troškovima postupka u povodu pravnog lijeka odluči u konačnoj odluci (član 397. stav 3. ZPP-a FBiH). Sud može na ovaj način postupiti i kada odluku protiv koje je podnesen pravni lijek samo djelimično ukine (član 397. stav 4. ZPP-a FBiH). Nakon što se ponovo provede postupak po uputama višeg suda, niži sud će prilikom utvrđivanja obaveze snošenja troškova parničnog postupka sve troškove podjednako

tretirati i dovesti u vezu s uspjehom cijenivši vrijednosti predmeta spora prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva u odnosu na svoju odluku o tužbenom zahtjevu. Bitno je naglasiti da je u ovom slučaju također nezakonito posebno utvrđivati uspjeh u postupku povodom pravnog lijeka, već se cijeni uspjeh u cijeloj parnici.

Ako prvostepena odluka bude ukinuta samo u pogledu troškova postupka, prvostepeni sud nema dužnost da zakazuje ročište već može donijeti odluku bez održavanja ročišta. (Odluka Kantonalnog suda u Bihaću, broj 18 0 P 012306 14 GŽ2, od 16. 7. 2014. godine, u: Domaća i strana sudska praksa, Sarajevo: Privredna štampa, broj 65/2015, str. 76). Kod ovlaštenja prvostepenog suda, potrebno je istaći da se načelo zabrane *reformatio in peius* pri odlučivanju o nadoknadi parničnih troškova ne može primijeniti u slučaju kada je prvostepeni sud, nakon ukidanja prvostepene odluke o troškovima postupka, bio ovlašten donijeti novu odluku o troškovima postupka, iz razloga što je sud u takvom slučaju dužan donijeti novu odluku bez ikakvih ograničenja u načinu odlučivanja, s obzirom na raniju odluku o troškovima. (Odluka Županijskog suda u Varaždinu, Gž. 900/07-2 od 27. 9. 2007.

godine, u: Bilten sudske prakse Županijskog suda u Varaždinu za 2007. godinu, str. 113).

Navedena sudska praksa ukazuje da su potrebne novele postojećim pravilima parničnog postupka kako se ne bi dešavalo da se posebno određuju troškovi prvostepenog postupka od drugostepenog postupka. Pozitivni propisi evidentno ostavljaju prostora za različita tumačenja i potrebno je normirati prema kojem se uspjehu odlučuje o troškovima.

Predlažemo slijedeće izmjene i dopune:

Član 397. stav (2) mijenja se i dopunjuje, te izmjena i dopuna glase:

„Tačka se mijenja zarezom i dodaju se riječi 'prema uspjehu u cijelom postupku'.“

Član 397. stav (3) mijenja se i dopunjuje, te izmjena i dopuna glase:

„Tačka se mijenja zarezom i dodaju se riječi 'prema uspjehu u cijelom postupku'.“

6. TROŠKOVI KOD MJERE OSIGURANJA

Vezivanje roka za podnošenje zahtjeva za nadoknadu troškova postupka za rješavanje glavne stvari ukazuje da će sud o troškovima odlučivati u odlukama kojima se rješava glavna stvar parničnog postupka. O zahtjevu za nadoknadu troškova sud će odlučiti u presudi ili rješenju (član 396. stav 3. ZPP-a FBiH), jer se radi o odlukama kojima se završava postupak. Odluka o troškovima zavisi od toga koja će stranka dobiti, odnosno izgubiti parnicu, što znači da odluka o troškovima zavisi od odluke o glavnoj stvari (Odluka Vrhovnog suda Republike Srbije, broj Pzz. 53/98 od 19. 1. 2000. godine, Izbor sudske prakse, broj 2/2001, str. 55, odluka broj 93, u: Milošević, M., Kaščelan, B., 2006, str. 210). U toku postupka sud može donijeti više rješenja zbog čega je zakonodavac bliže normirao kakav karakter ima odluka u kojoj se odlučuje o troškovima postupka. To je odluka kojom se završava postupak pred tim sudom (član 396. stav 3. ZPP-a FBiH). Naprimjer, rješenje kojim se sud oglašava mjesno nenadležnim nije rješenje kojim se završava postupak (Odluka Vrhovnog suda RH, broj Revt 558/16-2 od 11. 1. 2017. godine).

Kada je riječ o odluci kojom se ne završava postupak, a odlučuje se o troškovima postupka, može se reći da je u sudskoj praksi ovaj slučaj najčešće zastupljen kod odluke kojom se odlučuje o mjeri osiguranja. U sudskoj praksi nalazimo slučajeve da je odlučeno o troškovima vezanim za mjeru osiguranja u rješenju kojim je odlučeno o mjeri osiguranja (Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 160004 13 Gž od 14. 12. 2016. godine, Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 Rs 269751 17 Mož od 21. 12. 2017. godine, Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 196893 15 Gž od 11. 5. 2016. godine, Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 Rs 374497 20 Mož 2 od 6. 7. 2020. godine). Rješenjem o mjeri osiguranja ne završava se postupak, već se samo odlučuje o mjeri osiguranja. Ne postoji odredba parničnog postupka da sud o troškovima u vezi s mjerom osiguranja odlučuju u rješenju o mjeri osiguranja. Kod mjere osiguranja samo je propisano da troškove nastale u toku postupka osiguranja prethodno podmiruje predlagač osiguranja (član 286. stav 1. ZPP-a FBiH).

Dakle, iako pravila parničnog postupka izričito ne propisuju da se troškovi postupka u vezi mjere osiguranja mogu naknadno ostvarivati kao dio parničnih troškova, prema uspjehu u parnici, jedino se o troškovima parničnog postupka može

odlučivati odlukom kojom se završava postupak, što nije odluka o mjeri osiguranja. Kod odlučivanja o troškovima parničnog postupka, uključujući i troškove mjere osiguranja, sud će iste dosuditi prema uspjehu u parnici, s obzirom da se troškovi mjere osiguranja ne izdvajaju od ostalih troškova parničnog postupka.

Također nalazimo u sudskoj praksi slučajeve da se priznaju troškovi postupku za određivanje mjere osiguranja stranci koja je uspjela u ovom postupku, ali nije uspjela u parničnom postupku i to u presudu kojom je odlučeno o glavnoj stvari (Odluka Okružnog suda u Bijeljini, broj 83 0 P 043186 20 GŽ od 23. 6. 2021. godine).

Navedena sudska praksa ukazuje da je neophodno dopuniti pozitivna pravila parničnog postupka kako se ne bi dešavalo da se troškovi postupka radi određivanja mjere osiguranja dosuđuju prema uspjehu u ovom postupku. Svi troškovi parničnog postupka trebaju se dosuđivati prema konačnom uspjehu u parnici. Cilj stranaka se iskazuje konačnim ishodom parnice, i jedino je on relevantan za dosuđivanje troškova. Troškovi u vezi mjere osiguranja normirani su članom 268. ZPP-a FBiH, te je potrebno ovaj član dopuniti.

Predlažemo slijedeću dopunu:

U članu 286. iza stava (2) dodaje se novi stav (3) koji glasi:

„(3) Troškove nastale u toku postupka osiguranja stranke mogu naknadno ostvarivati kao dio parničnih troškova, prema uspjehu u parnici.“

7. NUŽNI TROŠKOVI PARNIČNOG POSTUPKA

Sud odlučuje o troškovima parničnog postupka na određen zahtjev stranke kojim stranka zahtijeva nadoknadu troškova od suprotne stranke. Svi troškovi koje stranka potražuje ne moraju biti osnovani. Stranka koja je uspjela u postupku ima pravo na nadoknadu troškova i izdataka samo u mjeri u kojoj je dokazano da su oni stvarno nastali i bili potrebni te da je njihova količina razumna (Odluka Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, *Brletić protiv RH*, broj 42009/10 od 17. 12. 2013. godine). Pri odlučivanju koji će se troškovi nadoknaditi stranci sud će uzeti u obzir samo one troškove koji su bili potrebni radi vođenja parnice, a o tome koji su troškovi bili potrebni, kao i o visini troškova odlučuje sud ocjenjujući brižljivo sve okolnosti (član 387. stav 1. ZPP-a FBiH). Bilo bi protivno načelu procesne ekonomije kada bi sud dosudio stranci sve troškove koje je imala u parnici i povodom nje (Ralčić, T., Tanasković, V., 1980, str. 270). Na taj bi način stranka koja

izgubi parnicu bila neopravdano opterećena većim iznosom troškova nego što je to bilo neophodno (Ralčić, T., Tanasković, V., 1980, str. 270).

Pravni standard „potrebni troškovi radi vođenja parnice“ daje široku diskreciju sudu prilikom odlučivanja. Ocjena suda treba da bude brižljiva. Normiranje da ocjena treba biti brižljiva ukazuje na značaj pravilnog utvrđivanja troškova potrebnih za vođenje parnice. U pravilima parničnog postupka, od suda se zahtijeva brižljiva ocjena u tri slučaja. Pored navedenog, dužnost je suda da brižljivo ocijeni svaki dokaz zasebno i sve dokaze zajedno i da prilikom donošenja odluke o oslobođenju od plaćanja troškova postupka brižljivo ocijeni sve okolnosti. Iako se radi o troškovima parničnog postupka, sporednom zahtjevu, od suda se zahtijeva posebno posvećivanje troškovima, kao što se zahtijeva prilikom ocjene dokaza.

U sudskoj praksi nalazimo različite zahtjeve za nadoknadu troškova, za koje je sud smatrao da su nepotrebni. Nepotrebni su troškovi ponovnog utvrđivanja oštećenja na vozilu, ako je, u skladu sa pravilima tuženog osiguravača, procijenjena šteta u istom iznosu, pa tužilac nema pravo tražiti naknadu tih troškova (Odluka Vrhovnog suda BiH, broj GŽ. 25/89 od 14.9.1989. godine, u: Bilten sudske prakse Vrhovnog

suda BiH, broj 4/1989, str. 107, 108). Smatraju se nepotrebnim troškovima postupka razmatranje i pregled spisa, nakon što je tuženom dostavljena tužba sa postojećim prilogima, s pozivom na odgovor na tužbu (Odluka Županijskog suda u Varaždinu, broj GŽ. 125/09-2 od 21.4.2009. godine, u: Zbirka sudske prakse Županijskog suda u Varaždinu broj 11 /građansko pravo/, str. 207). Stranci ne pripada pravo na nagradu za njen vlastiti trud u parnici (Janković, M., Janković, Ž., Karamarković, H., Petrović, D., 1990, str. 200).

Prilikom utvrđivanja nužnih troškova, potrebno je cijeniti da li je tužilac mogao na drugi način, s manje troškova, ostvariti svoje pravo koje je predmet parničnog postupka. Tužilac koji je za kratko vrijeme mogao naplatiti svoje potraživanje iz ugovora realizacijom mjenice, podnošenjem tužbe radi naplate potraživanja iz osnovnog pravnog posla prouzrokovao je nepotrebne troškove, pa nema pravo na naknadu tih troškova (Odluka Vrhovnog suda BiH, broj PŽ. 94/86 od 30.5.1986. godine, u: Bilten sudske prakse Vrhovnog suda BiH, broj 2/1986, str. 30, 31). Međutim, ako tužilac ima izbor za podnošenje tužbe u pogledu nadležnosti suda, ne može se ograničavati na jedan od sudova osim ako bi svjesno htio da prouzrokuje troškove za tuženog. Neosnovan je zahtjev za

regresiranje naknade troškova postupka dosuđene u parnici radi zakonskog izdržavanja pred stranim sudom, ako je tužilac po međunarodnoj konvenciji mogao da pokrene postupak pred domaćim sudom. (Odluka Vrhovnog suda BiH, broj Rev. 644/87 od 25.8.1988. godine, u: Bilten sudske prakse Vrhovnog suda BiH, broj 4/1988, str. 71, 72). Uvažava se da je profesionalna pravna pomoć uvijek potrebna, bez obzira da li stranka ima pravnu spremu (Keča, R., Starović, B., 2004, str. 266). Ako je stranka uzela više advokata, ima pravo na troškove koji ne prelaze troškove uzeća jednog advokata (Kruszelnicki, 1903, str. 199, 200).

U sudskoj praksi ne javlja se samo problem određivanja koji troškovi su nužni troškovi, već je problem što se nužni troškovi dosuđuju u cijelosti, s obrazloženjem da su „nužni“.²²⁵

²²⁵ Osnovanost slijedi iz činjenice da su tuženi u toku prvostepenog postupka osporavali kako osnov, tako i visinu tužbenog zahtjeva tužioca, te su taj način prouzrokovali tužiocu troškove koji su bili potrebni radi pravilnog vođenja ove parnice (čl. 387. ZPP-a RS). U takvim slučajevima, a kakav je i konkretan slučaj, prilikom odlučivanja o troškovima postupka nužno je uzeti u obzir ne samo kvantitativan faktor (visina uspjeha u sporu), nego i kvalitativan faktor (na čijoj strani je uzrok nastanka troškova).

Iz naprijed navedenih razloga kao troškovi koji su tužiocu bili potrebni radi pravilnog vođenja ovog postupka se određuju prema vrijednosti spora u vrijeme poduzimanja svake konkretne radnje, te se tužiocu dosuđuju

²²⁶ Kod ovakvih odluka sud ne cijeni uspjeh u parnici. Još u pravnoj teoriji starijoj od pola vijeka nalazimo detaljno

troškovi na ime sastava tužbe u iznosu od 468,00 KM (160,00 bodova x 2 KM + paušalna nagrada od 25%+17% PDV), zastupanje tužioca na pripremnom ročištu i glavnoj raspravi, te nastavku glavne rasprave u iznosima od po 374,00 KM, sa PDV-om, naknada za odsustvo iz kancelarije za svaki započeti čas odsustvovanja radi prisustva navedenim ročištima u iznosu od 351,00 KM (60,00 KM x 5 sati + 17% PDV), taksa na tužbu u iznosu od 200,00 KM, taksa na presudu u iznosu od 200,00 KM i troškovi vještačenja u iznosu od 200,00 KM, što ukupno iznosi 2.541,00 KM. Navedeni troškovi su obračunati primjenom tarifnog broja: 2, 9 i 12. Tarife o nagradama i naknadi troškova za rad advokata (Sl. glasnik Republike Srpske broj: 68/05). (Odluka Okružnog suda u Bijeljini, broj 83 0 Mal 045576 21 Gž od 25. 3. 2021. godine)

U navedenoj odluci se samo formalno navodi da se cijeni uspjeh, ali se u cijelosti zanemaruje kvantitativni uspjeh. Ne može kvalitativni uspjeh biti osnov da se troškovi dosude u cijelosti. Evidentno je da se naglasak stavlja na troškove koji su bili nužni za vođenje parnice, odnosno nisu dovedeni u vezu sa kvantitativnim uspjehom. U navedenom slučaju kvantitativni uspjeh tužioca je 62,74%.

²²⁶ Naime, u predmetnoj stvari tužena je u cijelosti osporila zahtjev tužiocu i dužna je nadoknaditi im sve troškove koje je time prouzrokovala, a koji su u skladu sa uspjehom tužioca u sporu. Uspjeh tužioca vrednuje se kroz iznos koji im je dosuđen odlukom u vezi sa članom 317. ZPP-a RS. Zbirna vrijednost uspjeha tužioca je ispod 10.000,00 KM, pa su troškovi zastupanja i sastava podnesaka, u skladu sa advokatskom tarifom RS, zajedno sa PDV-om i uvećanom tarifom za zastupanje tri stranke - 631,80 KM, a troškovi sudskih taksi, u skladu sa ovim uspjehom su po 200,00 KM. *Svi ostali troškovi su bili nužni u cijelosti, bez obzira na visinu uspjeha u sporu.* (Odluka Okružnog suda u Bijeljini, broj 83 0 P 019831 17 Gž od 20. 9. 2017. godine - kurziv dodao autor)

obrazloženje dosuđivanja troškova u slučaju djelimičnog uspjeha. Tako Zuglia, S. navodi: „Prema tome, ako je stranka samo s polovinom zahtjeva uspjela, imala bi pravo da dobije od protivnika samo polovinu svojih troškova, ali pošto je i protivnik uspio s polovinom svog zahtjeva, imao bi i on od nje pravo na polovinu svojih troškova.“ (Zuglia, S., 1957, str. 299). Prilikom odlučivanja o zahtjevu za nadoknadu troškova sud mora primijeniti tri faze kako bi donio zakonitu odluku. U prvoj fazi sud odlučuju da li stranka ima pravo na troškove prema pozitivnom pravu, naprimjer tarifi, uredbi i slično. Tako će stranka koju zastupa punomoćnik advokat imati pravo na nadoknadu troškova za sastavljanje tužbe, dok stranka koju zastupa punomoćnik koji nije advokat neće imati pravo na nadoknadu troškova za sastavljanje tužbe. Slijedeća je faza utvrđivanje da li su ovi troškovi bili nužni. Naprimjer, troškovi za sastavljanje obrazloženog podneska od strane advokata nisu bili nužni ako je on navode iz istog mogao iznijeti na pripremnom ročištu ili ročištu za glavnu raspravu. Treća faza odlučivanja je dovođenje u vezu nužnih troškova s uspjehom u

parnici. Za dosuđivanje bilo kojeg troška neophodno je da bude nužan, ali njegova nužnost ne vodi do toga da se on priznaje u cijelosti. Posljedica da je određeni trošak nužan je njegovo dovođenje u vezu sa uspjehom u parnici.

Odredba člana 387. stav 1. ZPP-a FBiH propisuje da će pri odlučivanju koji će se troškovi stranci nadoknaditi, sud uzeti u obzir samo troškove koji su bili potrebni radi vođenja parnice. Kako se ne bi ostavljalo prostora za dosuđivanje nužnih troškova u cijelosti, bez dovođenja u vezu s uspjehom u parnici, potrebno je navedenu odredbu izmijeniti i dopuniti.

Predlažemo slijedeću izmjenu i dopunu:

Član 387. stav (1) mijenja se i dopunjuje, te izmjena i dopuna glase:

„Poslije riječi 'potrebni radi vođenja parnice', tačka se mijenja zarezom i dodaju se riječi 'prema uspjehu u parnici'.“

8. TROŠKOVI KOD SUPARNIČARA

Kod određivanja troškova u slučaju suparničarstva, osnovno je pravilo da suparničari podmiruju troškove na jednake dijelove (član 393. stav 1. ZPP-a FBiH). Ako postoji znatna razlika u pogledu njihovog udjela u predmetu spora, sud će prema razmjeru tog udjela odrediti koliki će dio troškova nadoknaditi svaki od suparničara (član 393. stav 2. ZPP-a FBiH). U slučaju kada suparničari nadoknađuju troškove postupka, može se reći da je način nadoknade troškova postupka jasan, dok nije riješeno pitanje nadoknade parničnih troškova kada suparničari imaju pravo na troškove. Kada suparničari imaju pravo na troškove, moglo bi se analognim tumačenjem zaključiti da suparničari imaju pravo na nadoknadu troškova na jednake dijelove, ali kada postoji znatna razlika u pogledu njihovog udjela u predmetu spora, prema razmjeru tog udjela imaju pravo na dio troškova. Također je bitno imati u vidu o kojoj se vrsti suparničarstva radi. Često nalazimo u sudskoj praksi da se parnični troškovi ne odvajaju na način da se utvrdi tačna visina obaveze tužilaca ili tuženih, već se samo obavežu na nadoknadu parničnih troškova (Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 053536 13 Gž od 12. 2. 2014. godine; Odluka

Okružnog suda u Bijeljini, broj 83 0 P 038659 21 Gž 2 od 17. 6. 2021. godine). Na ovaj način nije tačno određena visina obaveze i može se desiti da se dozvoli izvršenje i stranka nadoknadi troškove parnice preko iznosa koji je obavezna isplatiti i to preko iznosa koji predstavlja njen dio u parnici, čime dolazi do primjene „sistema spojenih posuda“, odnosno prelijevanja neuspjeha jedne stranke drugoj stranci.

9. TROŠKOVI PRIVREMENOG ZASTUPNIKA

Kada sud utvrdi da su ispunjeni uslovi za postavljanje privremenog zastupnika, naložit će protivnoj stranci da uplati određeni novčani iznos radi postavljanja privremenog zastupnika. Nalazimo različita mišljenja da li postoje uslovi za odbacivanje tužbe ukoliko tužilac ne uplati novčani iznos za postavljanje privremenog zastupnika. Prema prvom mišljenju, ako tužilac ne postupi po nalogu suda da na ime predujma uplati određeni iznos, nema uslova za odbacivanje tužbe (Odgovor Privrednog apelacionog suda Republike Srbije, u: Bilten Vrhovnog Kasacionog suda Republike Srbije broj 1/2015, str. 78). Prema drugom mišljenju, u slučaju da tužilac ne predujmi troškove postavljanja privremenog zastupnika, parnica ne može

početi da teče ako tužba ne sadrži sve što je potrebno da bi se po njoj moglo postupiti i istu treba odbaciti (Odluka Višeg suda u Novom Sadu, broj GŽ 401/2015 od 1. 9. 2015. godine, u: Bilten Višeg suda u Novom Sadu, broj 7/2016, str. 14). Drugo mišljenje je zakonito i pravilno, s obzirom da bez postavljanja privremenog zastupnika sud ne može postupati po tužbi. Dužnost je tužioca da omogući sudu da sud može postupati po tužbi. Bez postavljanja privremenog zastupnika ne može se osigurati zaštita prava tuženog u postupku, zbog čega nije moguće poduzeti niti jednu pravnu radnju koja uključuje učešće tuženog u postupku.

Također u slučaju da ako tuženi ne postupi po nalogu suda da na ime predujma uplati određeni iznos, jedina posljedica je odbacivanje tužbe. To bi mogli biti samo slučajevi ako je prebivalište i boravište tužioca nepoznato, a tužilac nema punomoćnika i ako se tužilac ili njegov zakonski zastupnik, koji nemaju punomoćnika u FBiH, nalaze u inostranstvu, a dostava se nije mogla obaviti, dok tuženi ima pravni interes da se postupak završi meritornom odlukom.

Kada stranka kojoj je naloženo da uplati troškove parničnog postupka za postavljanje privremenog zastupnika ove troškove ne uplati, potrebno je normirati da se tužba odbacuje, kao što je to urađeno s posljednjim novelama kod neuplaćivanja troškova za objavljivanje tužbe u dnevnim novinama. U pravu RH je normirano da će sud odbaciti tužbu ukoliko tužilac ne predujmi troškove privremenog zastupnika (član 85. stav 1. ZPP-a RH).

Predlažemo da se izvrši slijedeća dopuna pravila parničnog postupka:

U članu 297. iza stava (2) dodaje se novi stav (3) koji glasi:

„(3) Sredstva za pokriće troškova postavljanja i rada privremenog zastupnika dužan je predujmiti tužilac osim ako se privremeni zastupnik postavlja tužiocu zbog razloga iz člana 296. stav 2. tačke 4. i 5. ovog zakona u kojem slučaju je dužan tuženi predujmiti te troškove, na osnovu rješenja suda protiv kojeg nije dopuštena posebna žalba. Ako stranka u roku koji je odredio sud u svom rješenju ne dostavi dokaz da je predujmila ta sredstva, sud će tužbu odbaciti.“

10. TROŠKOVI ZASTUPNIKA ZA PRIMANJE PISMENA

Slično troškovima privremenog zastupnika, pravila parničnog postupka ne propisuju na koji način će sud postupiti ukoliko tužilac ne predujmi troškove zastupnika tuženog za primanje pismena. Ovi troškovi se primarno odnose na troškove za poštanske usluge i nužni su kako bi sud mogao poduzimati daljnje radnje u postupku. Ako tužilac ne predujmi troškove, ne postoji obaveza zastupnika za primanje pismena da svojim sredstvima plaća dostavljanje pismena tuženom. Trenutna pravila parničnog postupka samo propisuju da je sredstva za pokriće troškova postavljenoga zastupnika tuženog za primanje pismena dužan predujmiti tužilac (član 353. stav 5. ZPP-a FBiH).

Za postupanje u parničnom predmetu nužno je da se pismena dostave strankama. Kada sud nema mogućnost da ista dostavi, zbog neplaćanja od strane tuženog, posljedica može biti samo odbacivanje tužbe.

Predlažemo slijedeću izmjenu i dopunu:

Član 353. stav (5) mijenja se i dopunjuje, te izmjena i dopuna glase:

„tačka se mijenja zarezom i dodaju se riječi 'na osnovu rješenja suda protiv kojeg nije dopuštena posebna žalba. Ako tužilac u roku koji je odredio sud u svom rješenju ne dostavi dokaz da je predujmio ta sredstva, sud će tužbu odbaciti'.“

11. BLAGOVREMENO POLAGANJE TROŠKOVA ZA IZVOĐENJE DOKAZA

Parnične stranke izvode dokaze u cilju dokazivanja pravno relevantnih činjenica radi uspjeha u sporu. U određenim slučajevima predložene dokaze moguće je izvesti samo ukoliko budu prethodno uplaćeni troškovi za njihovo izvođenje. Kada stranka predloži izvođenje dokaza, dužna je po nalogu suda unaprijed položiti iznos potreban za podmirenje troškova koji će nastati povodom izvođenja dokaza (član 385. stav 1. ZPP-a FBiH). Troškovi izvođenja dokaza na koje se odnosi ova odredba mogu, naprimjer, biti troškovi uviđaja, pribavljanja isprava kao dokaznog sredstva, naknada za troškove prevoza i izgubljene zarade svjedoka, nagrada vještaka za izvršeno vještačenje, naknada koje je vještak imao i slično (Čizmić, J.,

2016, str. 1112). Sud određuje u kojem roku će stranka uplatiti troškove za izvođenje dokaza. Sud će odustati od izvođenja dokaza ako iznos potreban za podmirenje troškova ne bude položen u roku koji sud odredi (član 385. stav 3. ZPP-a FBiH).

Sud ne mora donijeti rješenje da odustaje od izvođenja dokaza prije neblagovremene uplate, već može ovo rješenje donijeti i nakon neblagovremene uplate (Odluka Županijskog suda u Bjelovaru, broj Gž-3395/14-3, od 26. 3. 2015. godine, u: Bilten Županijskog suda u Bjelovaru za 2015. godinu, str. 57). Bitno je vrijeme kada je izvršena uplata. Na ovaj način stranka nije onemogućena u raspravljanju. Naprimjer, okolnost da je sud odustao od izvođenja dokaza predloženog od strane tuženog nakon što tuženi u roku što ga je sud odredio nije položio iznos potreban za podmirenje troškova koji će nastati u povodu izvođenja tog dokaza, ne znači da je tuženi onemogućen u raspravljanju (Odluka Vrhovnog suda RH, broj Rev 2067/11-2 od 10. 6. 2015. godine).

Prema pozitivnom pravilu sud će odustati od izvođenja dokaza ako iznos potreban za podmirenje troškova ne bude položen u roku koji sud odredi, što dovodi do zaključka da stranka nije obavezna da u ostavljenom roku dostavi dokaz o izvršenoj

uplati, već je bitno da uplati sredstva za izvođenje dokaza u ostavljenom roku. Sud ima ovlaštenje da opozove rješenje o prihvatanju dokaza samo ako uplata nije izvršena u sudskom roku, a ne i ako dokaz o izvršenoj uplati nije dostavljen sudu u sudskom roku (Odluka Vrhovnog suda FBiH, broj 65 0 Ps 286245 20 Rev od 6. 10. 2020. godine, u: Domaća i strana sudska praksa, Sarajevo: Privredna štampa, Vol. 17, 86/2020, str. 232). Nepostojanje roka u kojem je stranka obavezna da dostavi dokaz o uplati troškova vještačenja dovodi do dužnosti suda da „traga“ da li je izvršena uplata. Ovakvo postupanje suda moguće je u parničnom postupku koji se zasniva na istražnom načelu. Protivno je raspravnom načelu, u širem smislu, da sud istražuje da li je izvršena uplata. Važeće pravilo je na isti način normirano još od 1957. godine i samo je preuzimano u slijedećim zakonima o parničnom postupku (član 142. stav 3. ZPP-a FNRJ; član 153. stav 3. Zakona o parničnom postupku Socijalističke federativne republike Jugoslavije - ZPP SFRJ; član 143. stav 4. ZPP-a FBiH, 1998), sa razlikom da je ZPP FBiH 1998. sadržavao i dužnost suda da s obzirom na sve okolnosti po svom uvjerenju cijeni od kakve je važnosti što stranka nije u roku položila iznos potreban za podmirenje troškova. Rezultat primjene historijske metode potvrđuje da je

važeće pravilo u skladu sa istražnim načelom, koje je bilo zastupljeno u parničnom postupku do reforme parničnog postupka 2003. godine, prema kojem načelu je sud bio dužan da utvrdi materijalnu istinu za koju je značajno provođenje dokaza. Raspravno načelo zahtjeva aktivnost stranaka. Sud više nije dužan da nadoknadi propuste stranke, kako je bio dužan u skladu sa istražnim načelom radi utvrđenja materijalne istine. Naprotiv, dužnost je suda da na svaki mogući način izbjegne da nadoknadi propuste stranke. Slijedeća činjenica koja govori da je ovo pravilo posljedica istražnog načela je da će „sud odustati od izvođenja dokaza“. Stranke izvode dokaze i one mogu odustati od izvođenja dokaza. Sud može odrediti da se određeni dokaz neće provesti, ali ne može odustati od izvođenja dokaza kada ih on ne provodi.

Imajući u vidu navedeno, potrebno je rok za podmirenje troškova vezati za dužnost stranke da dostavi dokaz o uplati sudu, a ne od dana kada su troškovi položeni.

Predlažemo da izmjena glasi:

U članu 385. stav (3) mijenja se i glasi:

„(3) Sud će opozvati rješenje o izvođenju dokaza ako dokaz da je podmiren potreban iznos za troškove izvođenja dokaza ne bude dostavljen sudu u roku koji odredi sud.“

12. KAMATA KOD TROŠKOVA PARNIČNOG POSTUPKA

Pravilima parničnog postupka nije propisano od kada se dosuđuje zakonska zatezna kamata na troškove parničnog postupka. Početak toka ove kamate normiran je pravilima izvršnog postupka. S obzirom da se radi o izvršnom postupku, pravila izvršnog postupka normiraju situaciju ako plaćanje zatezne kamate na troškove postupka nije određeno već u samoj izvršnoj ispravi. U ovom slučaju sud će, na prijedlog tražioca izvršenja, u rješenju o izvršenju odrediti naplatu tih kamata po propisanoj stopi od dana donošenja odluke, odnosno zaključenja poravnania do naplate (član 28. stav 2. Zakona o izvršnom postupku FBiH).

Nepostojanje odredbe koja bi normirala od kada se dosuđuje zakonska zatezna kamata u parničnom postupku dovodi do primjene pravila iz izvršnog postupka, kao i pravila

obligacionog prava. Tražilac izvršenja ne trpi nikakvu štetu ukoliko kamatu ne zahtijeva u parničnom postupku, već istu zahtijeva u izvršnom postupku. Predmet izvršnog postupka mogu biti troškovi parničnog postupka sa kamatom ili samo kamata zbog mogućnosti da su troškovi prethodno isplaćeni. Kamata se ne može potraživati u posebnoj parnici (Odluka Prvog osnovnog suda u Beogradu P br. 9390/12 i odluka Višeg suda u Beogradu GŽ br. 378/13, u: Bilten Višeg suda u Beogradu, broj 84/2014, str. 57, 58). Naime, parnični troškovi su izdaci učinjeni u toku ili povodom postupka i stranka koja izgubi parnicu dužna je protivnoj stranci da ih naknadi, što znači da su oni sporedno potraživanje koje zavisi od uspjeha u postupku povodom čijeg vođenja su nastali i ne mogu se potraživati u posebnoj parnici. Zbog toga ni potraživanje kamate na dosuđene troškove postupka ne može biti glavno potraživanje i ne može se tražiti u drugoj parnici, već samo u onoj u kojoj su troškovi dosuđeni. Zahtjev za isplatu zakonske zatezne kamate na troškove postupka stranka je dužna da podnese istovremeno sa zahtjevom za nadoknadu troškova, u roku koji je propisan, odnosno najdocije do završetka raspravljanja koje prethodi odlučivanju o troškovima ili u prijedlogu o kojem sud treba da odluči o troškovima, ako se radi o donošenju odluke bez

prethodnog raspravljanja (Odluka Apelacionog suda u Beogradu, GŽ 1309/14 od 3. 9. 2015. godine, u: Bilten Apelacionog suda u Beogradu, broj 9/2017, str. 80, 81, 82). Ne postoji mogućnost da se bilo koji troškovi izdvajaju u pogledu početka dosuđivanja zakonske zatezne kamate. Naprimjer, troškovi vještačenja predstavljaju sastavni dio parničnih troškova zbog čega se na iste dosuđuje zatezna kamata od dana donošenja prvostepene presude (Odluka Županijskog suda u Varaždinu, broj 15 GŽ-2465/14-2 od 10. 11. 2014. godine, u: Bilten sudske prakse Županijskog suda u Varaždinu za 2016. godinu, str. 129).

U sudskoj praksi nalazimo različita mišljenja da li stranka ima pravo na zakonsku zateznu kamatu na troškove, kada je dužnik isplatio troškove parničnog postupka bez kamate u paricionom roku. Prema prvom mišljenju, nema pravo jer pravila izvršnog postupka ne sadrže odredbu da obaveza isplate zakonske zatezne kamate nastaje padanjem dužnika u docnju s ispunjenjem obaveze isplate troškova postupka (Odluka Okružnog suda u Novom Sadu, broj GŽ-2719/2008 od 21. 4. 2008. godine, u: Vukičević, M. (2008), „Kamata na troškove postupka“, Glasnik advokatske komore Vojvodine, vol. 80, br. 9/2008, str. 400). Prema drugom mišljenju odredba izvršnog

postupka za zakonske zatezne kamate se neposredno primjenjuje (Odluka Okružnog suda u Novom Sadu, broj GŽ-1328/2008 od 21. 3. 2008. godine, u: Vukičević, M., 2008, str. 400). Smatramo da je pravilno drugo mišljenje, s obzirom da su za stranku nastali troškovi do zaključenja glavne rasprave i da, pored pravila izvršnog postupka, pravila obligacionog prava daju pravo stranci na zakonske zatezne kamate od dana donošenja odluke. Pravilo izvršnog postupka za kamate ne utiče na mogućnost neplaćanja zakonske zatezne kamate ukoliko su troškovi parničnog postupka isplaćeni u paricionom roku.

Različita mišljenja su posljedica nenormiranja zakonske zatezne kamate na troškove pravilima parničnog postupka, što ukazuje da je nužno normirati od kada počinje teći zakonska zatezna kamata na troškove parničnog postupka. Mogli bi se opravdati različiti momenti od kada treba početi teći zakonska zatezna kamata, ali smatramo da bi bilo najcjelishodnije da ista teče nakon proteka paricionog roka za dobrovoljno izvršenje (Cimirotić, M., 2021, str. 66). Dužnik bi bio upoznat sa svojom obavezom i visinom obaveze i imao bi period paricionog roka da blagovremeno izvrši svoju obavezu. Žalba ne bi uticala na početak roka. Ukoliko bi žalba uticala na tok roka, onda bi povjerilac za dužni vremenski period bio uskraćen za isplatu

zakonske zatezne kamate. Dopuna pravila parničnog postupka nalaže i izmjenu pravila izvršnog postupka. Ako bi pravila izvršnog postupka ostala ista, onda bi bila u suprotnosti s pravilima parničnog postupka. Stranke ne bi potraživale zakonsku zateznu kamatu u parničnom postupku, već u izvršnom, jer je to za njih povoljnije. Kako ne bi došlo do različitih mišljenja u vezi uticaja žalbe na početak roka za dobrovoljno izvršenje, potrebno je i normirati da žalba ne odlaže početak roka za dobrovoljno izvršenje.

Predlažemo dopunu pravila parničnog postupka:

U članu 383. iza stava (2) dodaje se novi stav (3) koji glasi:

„(3) Stranka ima pravo na zakonsku zateznu kamatu na troškove parničnog postupka od dana protoka roka za dobrovoljno izvršenje, a žalba ne odlaže početak ovog roka.“

Predlažemo izmjenu pravila izvršnog postupka:

U članu 28. stavu (2) riječi „od dana donošenja odluke odnosno zaključenja poravnania do naplate“ zamjenjuju se riječima „od dana protoka roka za dobrovoljno izvršenje, a žalba ne odlaže početak ovog roka do naplate“.

13. KONAČNO PLAĆANJE TROŠKOVA POSTUPKA KOJI SU BILI PREDMET PRETHODNOG OSLOBAĐANJA OD PLAĆANJA TROŠKOVA POSTUPKA

Primjetan je u sudskoj praksi problem u vezi troškova stranke koja je oslobođena od plaćanja troškova postupka, ali je ta stranka u cijelosti ili djelimično uspjela u parnici. U najvećem broju slučajeva, može se slobodno reći u skoro svim slučajevima, sud ne obaveže protivnu stranku da snosi troškove za koje je stranka koja je uspjela u parnici oslobođena. To su obično troškovi sudskih taksi zbog čega se umanjuje priliv budžetskih sredstava.

Takse i troškovi isplaćeni iz sredstava suda čine dio parničnih troškova (Član 405. stav 1. ZPP-a FBiH). O nadoknadi ovih troškova od strane protivnika stranke koja je oslobođena od plaćanja troškova postupka sud će odlučiti po odredbama o nadoknadi troškova (član 405. stav 2. ZPP-a FBiH). Ako se parnica okonča neuspjehom oslobođene stranke, tada se ona definitivno oslobađa plaćanja troškova, kojih je već prethodno bila oslobođena, a izdaci padaju na teret budžeta društveno-političke zajednice (Čalija, B., Omanović, S., 2000, str. 240). U

suprotnom, ukoliko se parnica okonča pobjedom oslobođene stranke, tada protivnik oslobođene stranke snosi sve troškove koji su za oslobođenu stranku nastali (Čalija, B., Omanović, S., 2000, str. 240). U slučaju djelimičnog uspjeha u parnici, protivnik oslobođene stranke snosi troškove postupka u dijelu za koji je stranka koja je oslobođena od plaćanja troškova postupka uspjela.²²⁷ Protivnik oslobođene stranke neće snositi troškove u cijelosti za koje je stranka oslobođena, već samo do visine uspjeha oslobođene stranke u sporu. Ovi troškove neće se naplatiti od stranaka ni onda kad sud odluči da svaka stranka snosi svoje troškove (Odluka Vrhovnog suda RH, broj Gž 1610/62 od 18. 10. 1962. godine, u: Grbin, I., 1989, str. 96). Ne smije protivnik oslobođene stranke biti u lošijem položaju zato što je stranka oslobođena od prethodnog plaćanja troškova postupka. Troškovi ostaju nenaplaćeni u dijelu neuspjeha stranke koja je oslobođena od prethodnog plaćanja troškova postupka. Rješenje kojim se protivnik stranke koja je oslobođena od plaćanja troškova postupka obavezuje da isplati

²²⁷ Naprimjer, ako stranka koja je oslobođena od prethodnog plaćanja troškova postupka uspije 60%, a njen protivnik 40%, protivnik oslobođene stranke će platiti 60% troškova za koje je stranka prethodno oslobođena od plaćanja.

troškove treba da bude sadržano zajedno sa odlukom o glavnoj stvari. Visina troškova protivnika oslobođene stranke zavisi od uspjeha u parnici i preinaka odluke o glavnoj stvari dovodi do promjene visine troškova. Ukoliko bi rješenje bilo odvojeno od odluke o glavnoj stvari, u slučaju preinake odluke o glavnoj stvari bilo bi nužno izmijeniti i rješenje koje je i „fizički“ odvojeno od odluke o glavnoj stvari, na koji način se nepotrebno usložnjava odlučivanje.

Takse i troškove isplaćene iz sredstava suda naplaćuje po službenoj dužnosti prvostepeni sud od stranke koja je dužna da nadoknadi ove troškove (član 405. stav 3. ZPP-a FBiH). Pod pojmom „naplaćuje po službenoj dužnosti“ ne treba podrazumijevati samo radnje koje se odnose na izvršenje za naplatu potraživanja. Sud je prije svega dužan donijeti rješenje kojim će obavezati stranku da isplati troškove postupka za koje je ona prethodno oslobođena od plaćanja. Propisivanje zakonodavca da sud „naplaćuje po službenoj dužnosti“ podrazumijeva sve radnje počev od donošenja oduke kojom će obavezati stranku da isplati troškove postupka koji su prethodno oslobođeni od plaćanja, pa sve do isplate ovih troškova od stranke kojoj je naložena isplata troškova.

Naprimjer, sud je donio rješenje kojim je tužioca oslobodio od plaćanja troškova za sudske takse na tužbu i presudu koje iznose po 100,00 KM. Ukoliko tužilac u cijelosti uspije u parnici, sud će u presudi odlučiti da tuženi uplati ove takse u iznosu od po 100,00 KM, na način kako bi to bio dužan tužilac da nije oslobođen od plaćanja ovih taksi. Ako je tužilac uspio 50%, sud će tuženog obavezati da uplati 50% navedenih sudskih taksi. Naime, da tužilac nije oslobođen od plaćanja sudskih taksi sud bi obavezao tuženog da tužiocu nadoknadi 50% sudskih taksi na koji način se tuženi ne stavlja u lošiji položaj zbog oslobađanja tužioca od plaćanja sudskih taksi.

14. ZAKLJUČAK SA PRIJEDLOZIMA *DE LEGE FERENDA*

Na osnovu istraživanja odredaba parničnog postupka, zaključuje se da je potrebno izvršiti veći broj izmjena i dopuna pravila parničnog postupka. Kod odlučivanja o troškovima parničnog postupka u slučaju suparničarstva, često nalazimo u sudskoj praksi da se parnični troškovi ne odvajaju na način da se utvrdi tačna visina obaveze tužilaca ili tuženih, već se samo obavežu na nadoknadu parničnih troškova čime dolazi do

primjene „sistema spojenih posuda“, odnosno prelijevanja neuspjeha jedne stranke drugoj stranci. Problem se u sudskoj praksi javlja i zbog neodlučivanja o konačnom snošenju troškova za koje je oslobođena stranka, a ova stranka je djelimično ili u cijelosti uspjela u parnici.

Pored ukazivanja na navedene probleme u primjeni za odredbe koje ne treba novelirati, u radu su dati prijedlozi *de lege ferenda* na osnovu kojih se može predložiti Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku FBiH, što je i najznačajniji doprinos ovog rada. Kako ne bi došlo do suprotnosti pravila parničnog i izvršnog postupka, potrebno je izmijeniti i pravila izvršnog postupka u vezi zakonske zatezne kamate na troškove parničnog postupka i to na slijedeći način:

U članu 28. stavu (2) riječi „od dana donošenja odluke odnosno zaključenja poravnania do naplate“ zamjenjuju se riječima „od dana proteka roka za dobrovoljno izvršenje, a žalba ne odlaže početak ovog roka do naplate“.

Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku FBiH je slijedeći:

Član 1.

(1) U članu 55. stav (1) mijenja se i glasi:

„(1) U jednoj tužbi tužilac može istaknuti više zahtjeva protiv istog tuženog kad su svi zahtjevi povezani istom činjeničnom osnovom i kad je za sve zahtjeve određena ista vrsta postupka.“

(2) U članu 55. stav (4) se dopunjuje slijedećim riječima:

„Kad sud odbije prethodni zahtjev može odmah odlučiti o slijedećem zahtjevu ne čekajući pravosnažnost presude. Ako sud utvrdi da je prethodni zahtjev osnovan, u odnosu na slijedeći zahtjev će donijeti rješenje kojim će utvrditi da je parnica u odnosu na slijedeći zahtjev prestala teći donošenjem presude o usvajanju prethodnog zahtjeva.“

Član 2.

(1) U članu 59. stav (1) se dopunjuje:

„Iza riječi 'tužilac može povući tužbu bez pristanka tuženog prije nego što je tužba dostavljena tuženom', dodaju se riječi 'pod povlačenjem tužbe se smatra i povlačenje jednog od više tužbenih zahtjeva'.“

(2) U članu 59. iza stava (8) dodaje se novi stav (9) koji glasi:

„(9) Smanjenje visine tužbenog zahtjeva predstavlja djelimično povlačenje tužbe za koje nije potreban pristanak tuženog.“

Član 3.

(1) U članu 67. u stavu (1) iza tačke 6) dodaje se nova tačka (7) koja glasi:

„7) da prije podnošenja tužbe nije proveden zakonom predviđeni postupak mirnog ili drugačijeg ostvarivanja prava, a zakonom je propisano da će se u tom slučaju tužba odbaciti ili se bez toga ne može zahtijevati zaštita povrijeđenog prava pred nadležnim sudom.“

(2) U članu 67. u stavu (1) dosadašnja tačka 7) postaje tačka 8), a tačka 8) postaje tačka 9).

Član 4.

(1) U članu 86. stav (1) mijenja se i glasi:

„(1) Sud može uvažavajući sve okolnosti, posebno interes stranaka i trećih osoba vezanih uz stranke te trajnost njihovih odnosa i upućenost jednih na druge, na ročištu ili van ročišta rješenjem uputiti stranke da u roku od osam dana pokrenu postupak medijacije ili predložiti strankama da spor riješe u postupku medijacije, kako je propisano posebnim zakonom.“

(2) U članu 86. iza stava (2) dodaje se novi stavovi (3) i (4) koji glase:

„(3) Stranka koja je upućena pokrenuti postupak medijacije, a ne pristupi sastanku za medijaciju, gubi pravo tražiti naknadu daljnjih troškova postupka pred sudom prvog stepena.

(4) Protiv rješenja iz stava 1. ovog člana nije dopuštena posebna žalba.“

Član 5.

*U članu 90. iza stava (4) dodaje se novi stav (5) koji glasi:
„(5) Odredbe člana 195. ovog zakona na odgovarajući način će se primjenjivati i na sudsku nagodbu.“*

Član 6.

Iza člana 125. dodaje se član 125.a koji glasi:

„Kada sud ne može utvrditi postojanje iznijete neposredno pravno relevantne činjenice u nedostatku neposrednih dokaza, onda će iz iznijetih i pravilno utvrđenih posredno pravno relevantnih činjenica izvesti logički zaključak o postojanju neposredno pravno relevantne činjenice.“

Član 7.

Iza člana 177. dodaje se član 177.a koji glasi:

„(1) Tužilac koji učini vjerovatnim da tuženi ozbiljno dovodi u pitanje postojanje njegovog još uvijek nedospjelog potraživanja ili da će morati sudskim putem ostvarivati svoje potraživanje nakon što ono dospije ili da iz drugih razloga ima za to pravni interes, može i prije dospelosti potraživanja zatražiti od suda da tuženom naloži da mu ispuni dužnu činidbu u vrijeme njezine dospelosti. Vrijeme dospelosti potraživanja treba biti određeno naznačeno u tužbenom zahtjevu.

(2) Sud će odbaciti tužbu ako utvrdi da tužilac nema pravnog interesa tražiti donošenje presude iz stava 1. ovoga člana prije dospelosti potraživanja.

(3) Izvršenje na osnovu presude kojom je prihvaćen zahtjev iz stava 1. ovoga člana može se tražiti tek nakon dospelosti potraživanja.“

Član 8.

U članu 185. iza stava (3) dodaje se novi stav (4) koji glasi:

„(4) U jednostavnijim predmetima sud može odmah nakon zaključenja glavne rasprave objaviti presudu, u kojem slučaju je dužan istu pisano izraditi u roku od 15 dana od dana objavljivanja.“

Član 9.

U članu 191. iza stava (5) dodaje se novi stav (6) koji glasi:

„(6) Presuda ne sadrži obrazloženje ako su se stranke odrekle prava na pravni lijek, ako posebnim zakonom nije drugačije propisano.“

Član 10.

Član 204. stav (1) mijenja se i dopunjuje, te izmjena i dopuna glase:

„Tačka se briše i dodaju se riječi 'ili od dana objavljivanja presude ako je presuda objavljena odmah nakon zaključenja glavne rasprave'.“

Član 11.

U članu 221. iza stava (1) dodaju se novi stavovi (2) i (3) koji glase:

„(2) Ako je prvostepeni sud odlučivao o tužbenom zahtjevu iz člana 55. stav 4. ovog zakona, drugostepeni sud ne može ukinuti presudu u nepobijanom dijelu.

(3) Kada drugostepeni sud odlučuje o žalbi tužioca ili slijedećeg tuženog iz člana 363. stav 1. ovog zakona, ne može ukinuti

presudu u odnosu na prethodnog tuženog koja je postala pravosnažna.“

Član 12.

*U članu 223. iza stava (5) dodaje se novi stav (6) koji glasi:
„(6) Na zahtjev člana vijeća koji je izdvojio glas, njegovo pisano obrazloženje izdvojenog glasa priložit će se pisanoj odluci. To mišljenje dostavlja se na isti način kao i odluka.“*

Član 13.

Član 228. se dopunjuje, te dopuna glasi:

„Poslije riječi 'odrediti pripremno ročište ili ročište za glavnu raspravu' dodaju se riječi 'prema uputi drugostepenog suda'.“

Član 14.

Član 237. stav (2) se dopunjuje, te dopuna glasi:

„Poslije riječi 'vrijednost', dodaju se riječi 'predmeta spora'.“

Član 15.

U članu 286. iza stava (2) dodaje se novi stav (3) koji glasi:

„(3) Troškove nastale u toku postupka osiguranja stranke mogu naknadno ostvarivati kao dio parničnih troškova, prema uspjehu u parnici.“

Član 16.

U članu 297. iza stava (2) dodaje se novi stav (3) koji glasi:

„(3) Sredstva za pokriće troškova postavljanja i rada privremenog zastupnika dužan je predujmiti tužilac, osim ako se privremeni zastupnik postavlja tužiocu zbog razloga iz člana 296. stav 2. tačke 4. i 5. ovog zakona u kojem slučaju je dužan tuženi predujmiti te troškove, na osnovu rješenja suda protiv kojeg nije dopuštena posebna žalba. Ako stranka u roku koji je odredio sud u svom rješenju ne dostavi dokaz da je predujmila ta sredstva, sud će tužbu odbaciti.“

Član 17.

(1) U članu 321. iza stava (3) dodaju se novi stavovi (4) i (5) koji *glase:*

„(4) Ako se nakon upuštanja tuženog u raspravljanje o glavnoj stvari utvrdi da je tužilac propustio odrediti vrijednost predmeta spora, sud prvog stepena će brzo i na prikladan način, najkasnije do zaključenja glavne rasprave, nakon što strankama

omogućiti da se o tome izjasne, odrediti vrijednost predmeta spora.

(5) Ako prvostepeni sud u slučaju iz stava 4. ovog člana ne utvrdi vrijednost predmeta spora na način propisan u tom stavu najkasnije do zaključenja glavne rasprave, smatrat će se da je vrijednost predmeta spora potraživani novčani iznos, a ako se tužbeni zahtjev ne odnosi na novčani iznos, smatrat će se da je vrijednost predmeta spora 5.001,00 KM.“

*(2) U članu 321. dosadašnji stav (4) postaje stav (6) mijenja se i
glasi:
„(6) Protiv rješenja iz stavova 3. i 4. ovog člana nije dopuštena posebna žalba.“*

Član 18.

(1) U članu 345. u stavu (2) „zarež“ poslije riječi „pismeno“ i riječi „a ako se oni ne zateknu u stanu, pismeno će se predati susjedu ako on na to pristane“ se brišu.

(2) U članu 345. stav 6. se briše.

Član 19.

Član 353. stav (5) mijenja se i dopunjuje, te izmjena i dopuna glase:

„Tačka se mijenja zarezom i dodaju se riječi 'na osnovu rješenja suda protiv kojeg nije dopuštena posebna žalba. Ako tužilac u roku koji je odredio sud u svom rješenju ne dostavi dokaz da je predujmio ta sredstva, sud će tužbu odbaciti'.“

Član 20.

U članu 363. iza stava (2) dodaje se novi stav (3) koji glasi:

„(3) Ako sud utvrdi da je zahtjev osnovan u odnosu na prethodnog tuženog, u odnosu na slijedećeg tuženog će donijeti rješenje kojim će utvrditi da je parnica u odnosu na slijedećeg tuženog prestala teći donošenjem presude o usvajanju zahtjeva u odnosu na prethodnog tuženog.“

Član 21.

U članu 366. iza stava (1) dodaje se novi stav (2) koji glasi:

„(2) Ukoliko tužba bude proširena na novog tuženog koji je jedinstveni suparničar, nije potreban njegov pristanak za proširenje tužbe, a parnični postupak se vraća u fazu dostavljanja tužbe na odgovor. Izuzetno, novi tuženi može dati pristanak da parnicu primi u onom stanju u kojem se ona nalazi kad on u nju stupa.“

Član 22.

U članu 383. iza stava (2) dodaje se novi stav (3) koji glasi:

„(3) Stranka ima pravo na zakonsku zateznu kamatu na troškove parničnog postupka od dana protoka roka za dobrovoljno izvršenje, a žalba ne odlaže početak ovog roka.“

Član 23.

U članu 385. stav (3) mijenja se i glasi:

„(3) Sud će opozvati rješenje o izvođenju dokaza ako dokaz da je podmiren potreban iznos za troškove izvođenja dokaza ne bude dostavljen sudu u roku koji odredi sud.“

Član 24.

(1) U članu 386. iza stava (3) dodaju se novi stavovi (4), (5), (6) i (7) koji glase:

„(4) Kod utvrđivanja postignutog uspjeha sud će cijiniti vrijednost predmeta spora prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva i vrijednost predmeta spora konačno usvojenog tužbenog zahtjeva za obračun svih troškova parničnog postupka.

(5) Ako je tužba djelimično povučena, kod utvrđivanja postignutog uspjeha tužioca sud će cijiniti vrijednost predmeta

spora postavljenog tužbenog zahtjeva u svakoj fazi postupka i vrijednost predmeta spora konačno usvojenog tužbenog zahtjeva. Kod utvrđivanja postignutog uspjeha tuženog, sud će cijeniti vrijednost predmeta spora prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva i vrijednost predmeta spora konačno usvojenog tužbenog zahtjeva.

(6) Ako su stranke djelimično uspjele u parnici, sud će najprije utvrditi procenat u kojem je svaka od njih uspjela, zatim će od procenta one stranke koja je u većoj mjeri uspjela oduzeti procenat one stranke koja je u manjoj mjeri uspjela, nakon toga će utvrditi iznos pojedinih i iznos ukupnih troškova stranke koja je u većoj mjeri uspjela u parnici koji su bili potrebni za nužno vođenje postupka te će toj stranci odmjeriti naknadu dijela takvih ukupnih troškova koji odgovara procentu koji je preostao nakon navedenog obračuna procenata u kojima su stranke uspjele u parnici.

(7) Za utvrđivanje postignutog uspjeha u parnici sud će cijeniti i uspjeh dokazivanja u pogledu osnove zahtjeva.“

(2) U članu 386. dosadašnji stav (4) postaje stav (8).

*(3) U članu 386. iza stava (8) dodaje se novi stav (9) koji glasi:
„(9) Umještač ima pravo na nadoknadu troškova od protivne stranke samo za parnične radnje preduzete umjesto stranke*

kojoj se pridružio i prema uspjehu te stranke. Protivna stranka nema pravo na nadoknadu troškova od umješača.“

Član 25.

Član 387. stav (1) mijenja se i dopunjuje, te izmjena i dopuna glase:

„Poslije riječi 'potrebni radi vođenja parnice', tačka se mijenja zarezom i dodaju se riječi 'prema uspjehu u parnici'.“

Član 26.

(1) Član 397. stav (2) mijenja se i dopunjuje, te izmjena i dopuna glase:

„Tačka se mijenja zarezom i dodaju se riječi 'prema uspjehu u cijelom postupku'.“

(2) Član 397. stav (3) mijenja se i dopunjuje, te izmjena i dopuna glase:

„Tačka se mijenja zarezom i dodaju se riječi 'prema uspjehu u cijelom postupku'.“

LITERATURA

1. Knjige

1. Cooter, R., Ulen, T., *Law and Economics*, 6th edition, California: Berkeley Law Books, 2016;
2. Čalija, B., Omanović, S., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2000;
3. Čizmić, J., *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, Privredna štampa, Sarajevo, 2009;
4. Čizmić, J. (2016), *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, 2 izdanje, Privredna štampa, Sarajevo, 2016;
5. Janković, M., Janković, Ž., Karamarković, H., Petrović, D., *Komentar Zakona o parničnom postupku*, 3. izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1990;
6. Keča, R., Starović, B., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Sarajevo, 2004;
7. Kruszelnicki, F., *Građanski postupak za Bosnu i Hercegovinu*, Štamparsko-umjetnički zavod Pachera i Kisića, Mostar, 1903;

8. Milošević, M., Kaščelan, B., *Građansko procesno pravo: praktikum*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2006;
9. Pezo, V. i sar., *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007;
10. Ralčić, T., Tanasković, V., *Zakon o parničnom postupku*, 2. izdanje, Književne novine, Beograd, 1980;
11. Stanković, G., *Građansko procesno pravo*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989;
12. Stanković, G., Račić, R., *Parnično procesno pravo*, Pravni fakultet, Banja Luka, 2010;
13. Zuglia, S., *Građanski parnični postupak FNRJ*, Školska knjiga, Zagreb, 1957.

2. Članci

1. Cimirotić, M., *Zatezna kamata na dosuđeni iznos naknade troškova parničnog postupka*, ZIPS, 42 (1439), 63-69, 2021;
2. Dika, M., *Marginalije uz prijedlog novog uređenja revizije u parničnom postupku*, Odvjetnik, 90 (5-6), 14-40, 2021;

3. Grbin, I., *Troškovi parničnog postupka*, Građansko parnično pravo u praksi: zbornik radova, 86-98, 1989;
4. Koršoš, T., *Uzajamno prebijanje parničnih troškova*, Glasnik advokatske komore Vojvodine, 21 (12), 33-41, 1972;
5. Poljić, A., *Kontradiktornost pravila parničnog postupka za dosuđivanje troškova u slučaju djelomičnog povlačenja tužbe*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 42 (1), 2021, 227-245;
6. Ramadani, B., *Odluka o troškovima parničnog postupka – Kao osnov povrede prava na pravično suđenje*, Pravni život, 66 (12), 2017, 131-144;
7. Vukičević, M. (2008), *Kamata na troškove postupka*, Glasnik advokatske komore Vojvodine, 80 (9), 2008, 399-400.

3. Propisi

1. Zakon o parničnom postupku FBiH, Službene novine FBiH, br. 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15;
2. Zakon o parničnom postupku RH, Narodne novine, br. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08,

- 96/08, 123/08, 57/11, 148/11 – pročišćeni tekst, 25/13 i 89/14 – Odluka Ustavnog suda RH, 70/10;
3. Zakon o parničnom postupku Srbije, Službeni glasnik RS, br. 72/11, 49/13 - odluka US, 74/13 - odluka US, 55/14, 87/18 i 18/20;
 4. Zakon o parničnom postupku Federativne narodne republike Jugoslavije, Službeni list FNRJ, broj 4/57;
 5. Zakon o parničnom postupku Socijalističke federativne republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, broj 4/77;
 6. Zakon o parničnom postupku FBiH, Službene novine FBiH, broj 42/98.

4. Sudska praksa

1. Odluka Ustavnog suda BiH, broj AP 2422/07 od 11. 11. 2009. godine;
2. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj Gzz-37/02-2 od 12. 3. 2002. godine;
3. Odluka Vrhovnog suda RH, broj Rev-x-77/08-2 od 12. 11. 2008. godine;
4. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 003-0-Gž-06-000897 od 9. 9. 2009. godine;

5. Odluka Vrhovnog suda RH, broj Rev 1102/1996-2 od 8. 6. 1999. godine;
6. Zbirka sudske prakse Županijskog suda u Varaždinu broj 9 (građansko pravo);
7. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 021830 14 Gž 3 od 17. 11. 2014. godine.
8. Odluka Vrhovnog suda Republike Srbije, broj Gž.308/58 od 31. 12. 1958. godine;
9. Odluka Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, broj 28963/10 od 18. 7. 2013. godine;
10. Odluka Osnovnog suda BDBiH, broj 96 0 P 007844 10 P od 3. 2. 2011. godine;
11. Domaća i strana sudska praksa, Privredna štampa, Sarajevo, broj 53/2012;
12. Bilten sudske prakse Vrhovnog suda BiH, broj 1/1988;
13. Odluka Okružnog suda u Bijeljini, broj 83 0 P 045856 21 Gž od 26. 7. 2021. godine;
14. Domaća i strana sudska praksa, Privredna štampa, Sarajevo, Vol. 17, 86/2020;
15. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 008249 11 Gž od 31. 10. 2014. godine;

16. Odluka Ustavnog suda BiH, broj 1361/13 od 3. 3. 2016. godine;
17. Odluka Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije, broj Rev 1645/2019 od 5. 9. 2019. godine;
18. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 002293 12 Gž od 4. 4. 2014. godine;
19. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 064260 12 Gž od 15. 9. 2014. godine;
20. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 Mal 081748 14 Gž od 14. 10. 2014. godine;
21. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 012131 12 Gž od 30. 9. 2014. godine;
22. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 002610 11 Gž od 17. 4. 2013. godine;
23. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 044216 12 Gž od 21. 2. 2013. godine;
24. Odluka Okružnog suda u Banjoj Luci, broj 71 0 P 110848 12 Gž od 14. 5. 2013. godine;
25. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 Rs 264597 16 Rsž od 26. 10. 2017. godine;
26. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 031766 13 Gž 2 od 12. 11. 2013. godine;

27. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 022306
11 Gž od 22. 1. 2013. godine;
28. Domaća i strana sudska praksa, Privredna štampa,
Sarajevo, broj 65/2015;
29. Bilten sudske prakse Županijskog suda u Varaždinu za
2007. godinu;
30. Odluka Vrhovnog suda RH, broj Revt 558/16-2 od 11.
1. 2017. godine;
31. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 160004
13 Gž od 14. 12. 2016. godine;
32. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 Rs 269751
17 Mož od 21. 12. 2017. godine;
33. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 P 196893
15 Gž od 11. 5. 2016. godine;
34. Odluka Kantonalnog suda u Tuzli, broj 32 0 Rs 374497
20 Mož 2 od 6. 7. 2020. godine;
35. Odluka Okružnog suda u Bijeljini, broj 83 0 P 043186
20 Gž od 23. 6. 2021. godine;
36. Odluka Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu,
Brletić protiv RH, broj 42009/10 od 17. 12. 2013.
godine;
37. Bilten sudske prakse Vrhovnog suda BiH, broj 4/1989;

- 38. Zbirka sudske prakse Županijskog suda u Varaždinu broj 11 (građansko pravo);
- 39. Bilten sudske prakse Vrhovnog suda BiH, broj 2/1986;
- 40. Bilten sudske prakse Vrhovnog suda BiH, broj 4/1988;
- 41. Odluka Okružnog suda u Bijeljini, broj 83 0 Ma1 045576 21 Gž od 25. 3. 2021. godine;
- 42. Odluka Okružnog suda u Bijeljini, broj 83 0 P 019831 17 Gž od 20. 9. 2017. godine.